

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์
โครงการการศึกษากระบวนการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นผ่านสื่อพื้นบ้าน
เพื่อเสริมทักษะและคุณภาพของเด็กและเยาวชนของตำบลกุตุชุม
อำเภอกุตุชุม จังหวัดยโสธร

ธานีจ มาตขาว และคณะ

กันยายน 2553

สัญญาเลขที่ RDG51E0083

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์
โครงการการศึกษากระบวนการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นผ่านสื่อพื้นบ้าน
เพื่อเสริมทักษะและคุณภาพของเด็กและเยาวชนของตำบลกุฉินาร
อำเภอกุฉินาร จังหวัดยโสธร

คณะผู้วิจัย

1. นายธานี มาตขาว	9. เด็กหญิงชลธิชา นาคโนนหัน
2. นางประกอบ วรรณวิโรจน์	10. เด็กหญิงพลอยวรินทร์ ชื่นบาล
3. นางนภาพร มาตขาว	11. นายสมบัติ สิงห์ครูป
4. นางสาววัชรา สุดาเดช	12. นางดวงตา แจ่มขำ
5. นางละออง ศรีกา	13. นายสมเดช ไตรสีมา
6. เด็กชายณัฐพงษ์ แจ่มขำ	14. นายประเชียร สุวรรณผา
7. เด็กหญิงเตือนใจ ศรีวรรณย์	15. นายชาติชาญ ไชยรักษ์
8. นางสาวพัชลักษณ์ จันทะมาตย์	16. นางสาวสุภาพ ศิริ

สนับสนุนโดย

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น

ชื่อเรื่อง โครงการการศึกษากระบวนการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นผ่านสื่อพื้นบ้าน
เพื่อเสริมทักษะและคุณภาพของเด็กและเยาวชนของตำบลกุดชุม
อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร

ผู้วิจัย สานิจ มาตขาว และคณะ

ปีที่พิมพ์ 2553

.....

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น) ซึ่งเน้นการมีส่วนร่วม โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) เพื่อศึกษาสถานการณ์ปัญหาด้านทักษะและคุณภาพของเด็กและเยาวชน 2) เพื่อศึกษาประวัติศาสตร์ศาสตร์ท้องถิ่นของตำบลกุดชุม 3) เพื่อศึกษาสื่อพื้นบ้านที่ใช้ในการถ่ายทอดประวัติศาสตร์ท้องถิ่น รวมถึงวิธีการถ่ายทอด และ 4) เพื่อพัฒนากระบวนการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นผ่านสื่อพื้นบ้าน เพื่อเสริมทักษะและคุณภาพของเด็กและเยาวชน

กลุ่มเป้าหมายในโครงการวิจัยประวัติศาสตร์ ประกอบด้วยคณะนักวิจัย และกลุ่มผู้ให้ข้อมูล คณะนักวิจัย ประกอบ กลุ่มครูจากโรงเรียนในพื้นที่ตำบลกุดชุม กลุ่มผู้นำชุมชน กลุ่มเด็กและเยาวชน ที่ป็นทีมวิจัยหลัก จำนวน 5 คน จาก 4 โรงเรียน เด็กและเยาวชนที่เข้าร่วมขบวนการศึกษาเรียนรู้ประวัติศาสตร์ชุมชนตลอดโครงการจาก 4 โรงเรียน รวมทั้งสิ้น จำนวน 493 คน คณะที่ปรึกษาโครงการ กลุ่มผู้ให้ข้อมูล ประกอบด้วย ภูมิปัญญา ผู้นำ ครูในโรงเรียน 4 แห่ง เนื้อหา ในการวิจัย ประกอบด้วย ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและความเป็นมาของตำบลกุดชุม ความเป็นมาและคุณค่าของสื่อพื้นบ้านในตำบลกุดชุม และผลกระทบจากการใช้สื่อพื้นบ้านในกระบวนการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของเด็กและเยาวชนตำบลกุดชุม ขอบเขตด้านพื้นที่วิจัย ชุมชนในตำบลกุดชุม ทั้งหมด 9 พื้นที่ โรงเรียนในพื้นที่ตำบลกุดชุม 4 โรงเรียน เครื่องมือใช้ การจดบันทึก จากการสังเกต แบบบันทึกการสัมภาษณ์ภูมิปัญญาชุมชน และแบบสอบถาม วิธีดำเนินการวิจัย คือ การประชุมวางแผน ออกแบบ เครื่องมือการเก็บข้อมูล ลงมือเก็บข้อมูลด้านเด็กและชุมชนผลิตและใช้สื่อพื้นบ้าน การถ่ายทอดประวัติศาสตร์ชุมชนผ่านสื่อพื้นบ้าน และการคืนข้อมูลให้ชุมชน

ผลการศึกษาพบว่าสถานการณ์ปัญหาด้านทักษะและคุณภาพของเด็กและเยาวชนในการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นผ่านสื่อพื้นบ้านพบว่ากลุ่มเป้าหมายเกินกว่าครึ่งมีทุนแห่งการรับรู้ประวัติศาสตร์ชุมชนเป็นบางเรื่อง และเกินกว่าครึ่งมีความสนใจใคร่รู้ และมากกว่าครึ่งเช่นกันที่มีทัศนคติ/เจตคติที่ดีมากต่อสื่อพื้นบ้าน นอกจากนี้จำนวนมากที่สุดเห็นความสำคัญและคาดหวังว่าจะอนุรักษ์และฟื้นฟูประวัติศาสตร์ชุมชน/ท้องถิ่น ในขณะที่เกินกว่าครึ่งไม่แน่ใจในศักยภาพของตน ผลจากการศึกษา

ภูมิปัญญาชุมชน-ท้องถิ่นตำบลกุดชุมพภูมามีภูมิปัญญาหลายด้าน คือภูมิปัญญาด้านประวัติศาสตร์ชุมชน ภูมิปัญญาด้านการเป็นผู้นำชุมชน ภูมิปัญญาด้านการจัดสาน และทำมาหากิน ภูมิปัญญาด้านศาสนา ความเชื่อ พิธีกรรม และการรักษาโรค ภูมิปัญญาด้านการสื่อสาร และสื่อพื้นบ้านเช่น หนังสือ ตะลุง หมอแคน หมอเก็บแก้ว ผญา สรภัญญ์ หมอแต่งกลอนลำ และหมอลำ

การผลิตสื่อพื้นบ้านมี 2 อย่างคือ สื่อบัณฑิตประวัติศาสตร์ชุมชน จำนวน 7 ผืน ครอบคลุมการบอกเล่าประวัติศาสตร์ทั้ง 11 หมู่บ้าน และหมอลำประวัติศาสตร์ชุมชน จำนวน 9 กลอน และ 1 บทพญานา ครอบคลุม 11 ประวัติหมู่บ้าน กระบวนการถ่ายทอดประวัติศาสตร์ผ่านสื่อ มีสองลักษณะ คือ การถ่ายทอดประวัติศาสตร์ในโรงเรียน โดยการมอบภาพสื่อบัณฑิตประวัติศาสตร์ และซีดีไฟล์ สื่อต่าง ๆ ที่ใช้ประกอบกิจกรรมการเรียนการสอนประวัติศาสตร์ท้องถิ่น โรงเรียนเป้าหมายฐานการเรียนรู้ 4 แห่ง ใช้กระบวนการบริหารหลักสูตร การจัดการเรียนการสอนหรือกิจกรรมเพื่อการเรียนรู้ต่าง ๆ การถ่ายทอดประวัติศาสตร์ในชุมชน ประกอบด้วย หมอลำวิจัยจับลำในงานบุญประเพณีต่าง ๆ ด้วยเนื้อหาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น กระจายเสียงหมอลำประวัติศาสตร์ชุมชนในรายการวิทยุชุมชนคลื่น FM 107 MHz. ผู้ใหญ่บ้านทุกหมู่บ้านเปิดกลอนลำวิจัยประวัติศาสตร์ตามหอกระจายข่าว กระบวนการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นผ่านสื่อพื้นบ้าน เพื่อเสริมทักษะและคุณภาพของเด็กและเยาวชน พบว่า โครงการวิจัยครั้งนี้ทำให้เกิดแนวทางการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นแบบใหม่ด้วยวิจัยท้องถิ่น และพบว่าการเรียนรู้ประวัติศาสตร์โดยการใช้สื่อพื้นบ้านนั้นทำให้เกิดการเรียนรู้ประวัติศาสตร์อย่างลึกซึ้ง และเข้าถึงแก่นแท้ของประวัติศาสตร์ท้องถิ่น อันหมายถึงการเข้าใจการเปลี่ยนแปลงของสังคม และชุมชน เข้าใจเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้องและเชื่อมโยงสถานการณ์อย่างเป็นเหตุเป็นผล ก่อให้เกิดความภาคภูมิใจในตนเอง และเคารพความแตกต่างระหว่างท้องถิ่น นอกจากนี้เนื้อหาและกระบวนการวิจัยยังสามารถนำไปบูรณาการกับการเรียนการสอนวิชาอื่นๆ ได้อีกเช่นกัน

กิตติกรรมประกาศ

การวิจัยครั้งนี้สำเร็จด้วยดีเพราะได้รับความกรุณาอย่างยิ่งจากบุคคลสำคัญทุกกลุ่ม คือ ที่ปรึกษาโครงการในพื้นที่ ประกอบด้วย ผู้อำนวยการเสนอ จันทรศิริ ผู้อำนวยการปรีชา ระสร ผู้อำนวยการพุง ไชยมี ผู้อำนวยการมณี วาริศรี ผู้อำนวยการบารมี บุตรอำคา ผู้อำนวยการวิระสิทธิ์ แสนสิ่ง ผู้อำนวยการวิฑูรย์ บุญปก คุณครูแสงสวัสดิ์ พรหมชาติ คุณครูวิทยา ภูพลผัน และคุณครูแหวน ปทุมชาติ อีกทั้งที่ปรึกษาฝ่ายวิชาการ ซึ่งเป็นทีมที่ปฏิบัติงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จังหวัดยโสธร ซึ่งประกอบด้วย อาจารย์พินิจ คาคพันโน คุณพนมวรรณ คาคพันโน คุณปัทมา ราตรี คุณวสุธิดา ไชยสำแดง และคุณสาชล เลิกภูเขียว รวมถึงคุณอิชฎี ปักกันต์ธร ซึ่งเป็นผู้ช่วยพัฒนาโครงการในช่วงแรก จนทำให้เกิดงานวิจัยนี้ขึ้นมา ตลอดจนคณะจากฝ่ายเครือข่ายความรู้ และฝ่ายสื่อ ตลอดจนพี่เลี้ยงภาคอีสาน จาก สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น ที่ได้มาลงพื้นที่เพื่อถอดบทเรียนโครงการ คณะนักวิจัยรู้สึกซาบซึ้งในความกรุณา จึงขอกราบขอบพระคุณอย่างสูงมา ณ โอกาสนี้

ขอขอบคุณกลุ่มภูมิปัญญาท้องถิ่นทุกชุมชน กลุ่มเด็กเยาวชนทั้ง 4 โรงเรียน คือ โรงเรียนบ้านหนองเรือ โรงเรียนบ้านหนองบอน โรงเรียนบ้านหนองแก และโรงเรียนบ้านหนองเมืองกลาง ตลอดจนเยาวชนในชุมชนที่เรียนอยู่ในสถาบันอื่นซึ่งได้ร่วมศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ผลิตผ้าฮุบแต้ม กลุ่มหมอลำ หมอแคน ตลอดจนนักแต่งกลอนลำ คือ จารย์จิตร ตระกูลมาต และรุ่งสาง ทำสยาม ทุกฝ่ายล้วนมีส่วนสำคัญต่อความสำเร็จจนถึงขั้นสุดท้ายของกระบวนการศึกษา คือการจัดทำรายงานฉบับสมบูรณ์

คุณค่าและประโยชน์ของงานวิจัยนี้ ขอมอบเป็นอนุสาวรีย์ของบรรพชน คนสร้างบ้านแปงเมืองในทุกท้องถิ่น และเป็นพิเศษแด่ดวงวิญญาณบรรพชนคนบ้านปอพาน ต้นธารของประวัติศาสตร์ท้องถิ่นตำบลกุดชุม พร้อมนี้ขอขอบคุณความดีให้กับทุกฝ่ายที่มีส่วนสำคัญทุกขั้นตอน อีกทั้งผู้สนับสนุนทุนดำเนินงาน นั่นคือ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น ซึ่งถือว่าเป็นหน่วยงานที่จะได้สร้างสรรค์ปัญญา เพื่อพัฒนาสังคม ตราบนิรันดร์

คณะนักวิจัย

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อ.....	ก
กิตติกรรมประกาศ.....	ค
สารบัญ.....	ง
สารบัญตาราง.....	ฉ
บทที่ 1 บทนำ.....	1
ความเป็นมา.....	1
คำถามวิจัย.....	2
วัตถุประสงค์.....	3
พื้นที่ในการศึกษา.....	3
ความหมายและขอบเขตของคำสำคัญในโครงการวิจัย.....	4
ระยะเวลาในการศึกษา.....	5
ขั้นตอนการดำเนินการวิจัย.....	5
ผลที่คาดว่าจะได้รับ.....	6
บทที่ 2 แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง.....	7
กระบวนการเรียนรู้.....	7
ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น.....	13
สื่อพื้นบ้าน.....	17
งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น.....	19
บริบทของตำบลกุศชุม.....	34
บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย.....	35
คณะผู้ร่วมวิจัยและกลุ่มผู้ให้ข้อมูล.....	36
ขอบเขตในการวิจัย.....	38
เครื่องมือที่ใช้เก็บรวบรวมข้อมูล.....	40
วิธีการรวบรวมข้อมูล.....	41
กระบวนการวิจัย.....	44
การคืนข้อมูลให้กับชุมชน.....	57
การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล.....	61

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
บทที่ 4 ผลการวิจัย.....	62
สถานการณ์ปัญหาด้านทักษะและคุณภาพของเด็กและเยาวชนในการศึกษาประวัติศาสตร์ ท้องถิ่นผ่านสื่อพื้นบ้าน.....	62
ภูมิปัญญาชุมชน-ท้องถิ่นตำบลกุคชุม.....	69
ประวัติศาสตร์ศาสตร์ท้องถิ่นของตำบลกุคชุม.....	80
สื่อพื้นบ้านที่ใช้ในการถ่ายทอดประวัติศาสตร์ท้องถิ่น และวิธีการถ่ายทอด.....	103
กระบวนการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นผ่านสื่อพื้นบ้าน เพื่อเสริมทักษะและคุณภาพ ของเด็กและเยาวชน.....	108
บทที่ 5 สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ.....	116
สรุปผลการวิจัย.....	117
อภิปรายผล.....	119
ปัญหาอุปสรรค.....	120
ข้อเสนอแนะ.....	120
บรรณานุกรม.....	121
ภาคผนวก.....	123
ภาคผนวก ก. รายชื่อที่ปรึกษาและนักวิจัย.....	124
ภาคผนวก ข. รวมกลอนลำประวัติชุมชนในตำบลกุคชุม.....	127
ภาคผนวก ค. ผ้าฮุบแต้มประวัติศาสตร์.....	148
ภาคผนวก ง. เครื่องมือในการเก็บข้อมูล.....	155

สารบัญตาราง

	หน้า
ตารางที่ 1 กำหนดการจัดเวทีเสวนาภูมิปัญญาชุมชน.....	50
ตารางที่ 2 กำหนดการ คืบประวัติศาสตร์ชุมชนสู่ท้องถิ่นตำบลกุคชุม ณ วัดสิงห์ทอง บ้านหนองบอน ตำบลกุคชุม อำเภอกุคชุม จังหวัดยโสธร.....	58
ตารางที่ 3 ร้อยละของเด็กเยาวชนในด้านทักษะและคุณภาพตามการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ ท้องถิ่นผ่านสื่อพื้นบ้าน.....	64
ตารางที่ 4 ร้อยละของเด็กเยาวชนในด้านทักษะและคุณภาพตามการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ ท้องถิ่นผ่านสื่อพื้นบ้าน จำแนกตามโรงเรียน.....	67
ตารางที่ 5 แสดงภูมิปัญญาชุมชน 9 แห่ง.....	69
ตารางที่ 6 สรุปข้อมูลภูมิปัญญา บ้านหนองแก หมู่ที่ 7 ต. กุคชุม อ. กุคชุม จ. ยโสธร.....	70
ตารางที่ 7 สรุปข้อมูลภูมิปัญญา บ้านทองสัมฤทธิ์ หมู่ที่ 15 ต. กุคชุม อ. กุคชุม จ. ยโสธร.....	72
ตารางที่ 8 สรุปข้อมูลภูมิปัญญา บ้านหนองเรือ หมู่ที่ 2 ต. กุคชุม อ. กุคชุม จ. ยโสธร.....	72
ตารางที่ 9 สรุปข้อมูลภูมิปัญญา บ้านหนองบอน หมู่ที่ 1, 18 ต. กุคชุม อ. กุคชุม จ. ยโสธร...	73
ตารางที่ 10 สรุปข้อมูลภูมิปัญญา บ้านหนองหนองเมืองกลาง หมู่ที่ 10, 11, 13, 16 และ หมู่ 21 ต. กุคชุม อ. กุคชุม จ. ยโสธร.....	77
ตารางที่ 11 ทำเนียบผู้บริหารโรงเรียน.....	83
ตารางที่ 12 ทำเนียบผู้บริหารสถานศึกษา.....	89

บทที่ 1

บทนำ

1. ความเป็นมา

1.1 สภาพทั่วไปและข้อมูลพื้นฐานตำบลกุศุม

ตำบลกุศุมอยู่ในเขตการปกครองของ อ.กุศุม จ.ยโสธร มีจำนวนหมู่บ้านทั้งสิ้น 18 หมู่บ้าน อยู่ในเขตเทศบาลตำบลกุศุมพัฒนา 4 หมู่บ้าน อยู่ในเขตเทศบาลฯบางส่วน 1 หมู่บ้าน และอยู่นอกเขตเทศบาล 13 หมู่บ้าน ขนาดพื้นที่ทั้งหมด โดยประมาณ 75 ตารางกิโลเมตร สภาพกายภาพโดยทั่วไปเป็นที่ราบสูง สลับกันไปกับที่ดอนและภูเขาขนาดเล็ก มีจำนวนประชากรทั้งสิ้น 10,455 คน ใน 2,178 หลังคาเรือน โดยประชากรส่วนมากมีอาชีพหลักคือ การทำนาและทำสวน

อาณาเขตตำบลกุศุม ทิศเหนือติดกับ อบต.คำเตย อ. ไทยเจริญ ทิศตะวันออก ติดกับ อบต.โนนเปือย อ.กุศุม บางส่วนของ อ.ไทยเจริญและ อ.เลิงนกทา ทิศใต้ ติดกับ อบต.ห้วยแก้ง และ อบต.นาโส ทิศตะวันตก ติดกับ อบต.คำน้ำสร้าง อบต.หนองหมี่ และอบต.หนองแห่น (องค์การบริหารตำบลกุศุม, 2550)

ตำบลกุศุมแยกจากตำบลโนนเปือย เมื่อ 16 กรกฎาคม พ.ศ. 2506 เดิมมี 6 หมู่บ้าน เป็นพื้นที่เก่าแก่ที่มีประวัติศาสตร์ความเป็นมายาวนานกว่า 200 ปี โดยหลักฐานที่เด่นชัดเป็นสิมไม้โบราณบ้านหนองเรือ (ที่สาธารณประโยชน์โนนบ้านเก่าปอพาน-คำไหล) หรือประเพณีที่มีความเฉพาะเช่น การสร้างพระบนภูเขา การพิธีสืบสอยดาวสอยปู่ (บ้านหนองเรือ) บุญเนา-เนาหรือสงกรานต์ (บ้านหนองบอน) เป็นต้น ชุมชนเก่าแก่เริ่มแรกของตำบล ได้แก่ บ้านหนองบอน บ้านหนองเรือ และบ้านเหล่าคำแย (www.thaitambon.com/)

คนรุ่นเก่าใช้สื่อพื้นบ้านเป็นเครื่องมือบอกเล่าประวัติศาสตร์ของชุมชน ให้คติธรรมสอนใจ หรือกระทั่งเป็นวิธีการครองตนหรือการดำรงชีวิตในสังคมของสมาชิกชุมชนจากรุ่นหนึ่งสู่อีกรุ่นหนึ่ง เช่น สื่อด้วยการบอกเล่าปากต่อปาก เล่าเป็นตำนานบ้าง เล่าเป็นนิทานบ้าง หรือการถ่ายทอดแบบที่ต้องใช้ความสามารถเฉพาะขึ้นไปอีก เช่น การบอกเล่าด้วยผญา คำกลอน การร้องสรภัญญ์ หรือผ่านการละเล่น การแสดง เช่น หมอลำประเภทต่าง ๆ

1.2 สภาพปัญหา

ปัจจุบันสื่อต่างๆจากภายนอกทั้งเพื่อการดู การฟัง ได้พัฒนาแพร่หลายมากและมีอิทธิพลอย่างยิ่งในชีวิตประจำวันของคนในตำบลกุศุม สื่อพื้นบ้านได้ค่อยๆ หายหรือลดความสำคัญไปจากชุมชน จนสื่อพื้นบ้านหลายประเภทใกล้จะสูญหายไป ทำให้คนรุ่นใหม่อย่างเด็กและเยาวชน หรือแม้กระทั่ง

คนในชุมชนรุ่นวัยกลางคนลงมา ก็ขาดการรับรู้เกี่ยวกับความเป็นมาของชุมชนตนเอง (จากคำอภิปรายของพ่อใหญ่ทองกลาง อรรถบุตร, 2550)

สภาพการณ์ที่เป็นปัญหาของเด็กและเยาวชนในตำบลกุดชุมในปัจจุบันได้เพิ่มความรุนแรงมากขึ้นเรื่อยๆ เช่น การไม่เคารพเชื่อฟังผู้ใหญ่ การรับเอาวัฒนธรรมที่ไม่เหมาะสม ของอิทธิพลจากสื่อภายนอกมาใช้ ซึ่งนำไปสู่ ปัญหาที่เกิดขึ้นกับตัวเด็ก เช่น การหนีเรียน การเสพยาเสพติดและของมีค่า การทะเลาะวิวาท รวมไปถึงพฤติกรรมอื่นๆ ที่ไม่เหมาะสมอย่างเช่น พฤติกรรมการแต่งกาย แม้แต่การมีคูครองหรือการตั้งครรภ์ก่อนวัยอันสมควร (การประชุมครูและบุคลากรทางการศึกษา กลุ่มเครือข่ายพัฒนาการศึกษา กุดชุม, 1 มี.ค. 2550)

ปัญหาต่าง ๆ เหล่านี้สะท้อนให้รู้ว่า เด็กและเยาวชนคนรุ่นใหม่ขาดทักษะและคุณภาพที่ดีในการใช้ชีวิต ซึ่งมีปัจจัยส่วนหนึ่งเกิดจากการไม่รู้จัก ไม่เข้าใจตนเองและชุมชนของตนดีพอ ไม่รู้ ไม่เข้าใจความสัมพันธ์ของคนในท้องถิ่นที่มีประวัติศาสตร์ร่วมกัน ขาดการสืบทอดประวัติศาสตร์และความเป็นมาของตนเองอย่างต่อเนื่อง ที่สำคัญคือ ไม่มีการใช้สื่อพื้นบ้านที่จะนำมาเชื่อมโยงสำนึกที่ดีของพวกเขาและชุมชนให้สอดคล้องกลมกลืนเพียงพอ

1.3 สมมติฐานในการแก้ปัญหา

หากได้มีการศึกษากระบวนการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นผ่านสื่อพื้นบ้าน โดยมีกระบวนการที่ชัดเจนมากขึ้น จะนำไปสู่การเสริมทักษะและคุณภาพของเด็กและเยาวชนในเป้าหมายได้ โดยหวังว่าประวัติศาสตร์ท้องถิ่นที่ใช้สื่อพื้นบ้านเป็นเครื่องมือ จะถูกนำขึ้นมาเสริมสร้างความกระตือรือร้นถึงคุณค่า และทำให้เด็กเยาวชนได้กลับเข้ามามีส่วนร่วมกับการพัฒนาชุมชนตนเอง และยังหวังว่ากระบวนการวิจัยจะเป็นการช่วยอนุรักษ์และฟื้นฟูสื่อพื้นบ้าน ซึ่งเป็นวัฒนธรรมที่ดั้งเดิมของชุมชนไม่ให้หายไป และสามารถอยู่ได้อย่างสอดคล้องและยั่งยืนในสังคม (สรุปผลการประชุมคณะทำงานพัฒนาโจทย์การวิจัย, พฤษภาคม 2551)

2. คำถามวิจัย

คำถามวิจัยหลัก

กระบวนการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นผ่านสื่อพื้นบ้าน เพื่อเสริมทักษะและคุณภาพของเด็กและเยาวชน ตำบลกุดชุม อำเภอ กุดชุม จังหวัดยโสธร เป็นอย่างไร

คำถามวิจัยรอง

1. ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและความเป็นมาของตำบลกุดชุมเป็นอย่างไร
2. สื่อพื้นบ้านในตำบลกุดชุมมีความเป็นมาและคุณค่าอย่างไร และมีอะไรบ้าง

3. ผลกระทบจากการใช้สื่อพื้นบ้านในกระบวนการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ของเด็กและเยาวชนตำบลกุศุม เป็นอย่างไร และมีผลกระทบอะไรบ้าง

3. วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาสถานการณ์ปัญหาด้านทักษะและคุณภาพของเด็กและเยาวชน
2. เพื่อศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของตำบลกุศุม
3. เพื่อศึกษาสื่อพื้นบ้านที่ใช้ในการถ่ายทอดประวัติศาสตร์ท้องถิ่น รวมถึงวิธีการถ่ายทอด
4. เพื่อพัฒนากระบวนการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นผ่านสื่อพื้นบ้าน เพื่อเสริมทักษะและคุณภาพของเด็กและเยาวชน

4. พื้นที่ในการศึกษา

4.1 ชุมชนในตำบลกุศุม ทีมวิจัยได้เลือกพื้นที่เบื้องต้น ทั้งหมด 9 พื้นที่ ได้แก่

1. บ้านหนองบอน หมู่ที่ 1, 18	2. บ้านหนองบัว หมู่ที่ 20
3. บ้านหนองเรือ หมู่ที่ 2	4. บ้านหนองแก หมู่ที่ 7
5. บ้านทองสัมฤทธิ์ หมู่ที่ 15	6. บ้านหนองเมืองกลาง หมู่ที่ 10,21
7. บ้านเหล่าฝ้าย หมู่ที่ 11	8. บ้านคำกลาง หมู่ที่ 13 และ
9. บ้านนามน หมู่ที่ 16	

พื้นที่เป้าหมายการวิจัยทั้งหมด ตั้งอยู่ทางตอนเหนือของตำบลกุศุม เป็นพื้นที่ที่ยังคงความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ และเป็นที่ตั้งของชุมชนเก่าแก่ มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ เราอาจแบ่งกลุ่มชุมชนตามช่วงอายุได้ 3 กลุ่ม ดังนี้

1) ชุมชนที่มีอายุมากกว่า 100 ปี ได้แก่ บ้านหนองบอน บ้านหนองเรือ และบ้านหนองแก ซึ่งทั้ง 3 หมู่บ้านยังมีปราชญ์ท้องถิ่นหรือภูมิปัญญาชุมชนจำนวนมาก และชาวชุมชนยังสามารถรักษาสืบทอดวัฒนธรรม ประเพณีดั้งเดิมของชุมชนไว้ได้เป็นอย่างดี

2) ชุมชนที่มีอายุปานกลาง คือในช่วง 50-100 ปี ได้แก่ บ้านหนองเมืองกลาง บ้านเหล่าฝ้าย และบ้านคำกลาง ซึ่งเป็นชุมชนที่มีความหลากหลายทางความคิด เนื่องจากมีประชากรต่างถิ่นอพยพเข้ามาอยู่ร่วมกันมากกว่าชุมชนอื่นๆ

3) กลุ่มชุมชนใหม่ ซึ่งเกิดจากการขยายตัวของประชากรในชุมชนอื่นๆ และเข้าเงื่อนไขของระเบียบการปกครองส่วนท้องถิ่น เช่น บ้านนามน แยกจากบ้านเหล่าฝ้ายและบ้านหนองเมืองกลาง บ้านทองสัมฤทธิ์แยกมาจากบ้านหนองแก ส่วนบ้านหนองบอน หมู่ที่ 18 บ้านหนองบัวต่างก็แยกจากบ้านหนองบอน และบ้านหนองกลางเมือง หมู่ที่ 21 นั้นแยกมาจากบ้านหนองเมืองกลาง

4.2 โรงเรียนเป้าหมาย การใช้สื่อพื้นบ้านเพื่อการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ มี 4 โรงเรียน ดังนี้

- 1) โรงเรียนบ้านหนองบอน ตั้งอยู่หมู่บ้านหนองบอน สอนระดับอนุบาล ถึง มัธยมศึกษาปีที่ 3
- 2) โรงเรียนบ้านหนองเรือ ตั้งอยู่หมู่บ้านหนองเรือ สอนระดับอนุบาล ถึง ประถมศึกษาปีที่ 6
- 3) โรงเรียนบ้านหนองแก ตั้งอยู่หมู่บ้านหนองแก สอนระดับอนุบาล ถึง ประถมศึกษาปีที่ 6
- 4) โรงเรียนบ้านหนองเมืองกลาง ตั้งอยู่บ้านหนองเมืองกลาง สอนระดับชั้นอนุบาล ถึง ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6

5. ความหมายและขอบเขตของคำสำคัญในโครงการวิจัย

1) กระบวนการเรียนรู้ เป็นกลุ่มคำที่เกิดจากการเรียงคำว่า “กระบวนการ” เป็นคำนาม หมายถึง ปรากฏการณ์ธรรมชาติที่ค่อยๆ เปลี่ยนแปลงอย่างมีระเบียบไปสู่ผลอย่างหนึ่ง...(พจนานุกรม, ราชบัณฑิตยสถาน, 2530 : น.36) คำว่า “การเรียนรู้” เป็นคำกริยาหมายถึง ศึกษาเพื่อให้เข้าใจ จำได้ ให้เกิดความรู้ ความเข้าใจ หรือความชำนาญ..(พจนานุกรม, น. 702) และคำว่า “รู้” เป็นคำกริยา หมายถึง แจ้ง เข้าใจ ทราบ (พจนานุกรม, น.699)

“กระบวนการเรียนรู้” ในโครงการวิจัยนี้สรุปความหมายได้ว่า ความเปลี่ยนแปลงในลักษณะความรู้ ความเข้าใจ หรือความชำนาญของผู้เกี่ยวข้องจากการร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ในการวิจัยเพื่อท้องถิ่นครั้งนี้

2) ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น เป็นกลุ่มคำที่เกิดจากคำว่า “ประวัติศาสตร์” (น.) หมายถึง วิชาที่ว่าด้วยเหตุการณ์ที่เป็นมา หรือเรื่องราวของประเทศชาติเป็นต้น ตามที่บันทึกไว้เป็นหลักฐาน (พจนานุกรม, น.509) กับคำว่า “ท้องถิ่น” (น.) หมายถึง ที่ใด ที่หนึ่งที่หนึ่งโดยเฉพาะ..(พจนานุกรม, น.387)

“ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น” ตามโครงการนี้ หมายถึงเรื่องราวของบุคคล สถานที่ เหตุการณ์ ที่เกิดขึ้นในอดีตอย่างน้อย มากกว่า 50 ปีขึ้นไป ในชุมชนเป้าหมายทำการวิจัย (9 หมู่บ้าน)

3) สื่อพื้นบ้าน เป็นกลุ่มคำที่เกิดจาก “สื่อ” (น.) หมายถึง ผู้หรือสิ่งที่ทำการติดต่อให้ถึงกันหรือชักนำให้รู้จักกัน (พจนานุกรม, น.825) กับคำว่า “พื้นบ้าน” (ว.) หมายถึง เฉพาะถิ่น... (พจนานุกรม, น.597)

“สื่อพื้นบ้าน” ในโครงการวิจัย หมายถึง เครื่องมือ วิธีการ บุคคลหรือสิ่งต่าง ๆ ที่มี ที่ใช้อยู่ในท้องถิ่นหรือพื้นที่เป้าหมายในการวิจัย โดยมีผลเพื่อการสืบทอดความคิด ความเชื่อ ความรู้ ความเข้าใจ ประวัติศาสตร์หมู่บ้าน วิถีชีวิตของบรรพชน คนในอดีตไปสู่คนยุคสมัยปัจจุบัน และอนาคต

4) **ทักษะและคุณภาพ** ในโครงการวิจัยหมายถึง ความชำนาญและความสามารถในการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นที่จะนำไปสู่ความรู้จักรากเหง้าเผ่าพันธุ์ของตนเอง ความเกี่ยวข้องสัมพันธ์ของคนในท้องถิ่นตำบลลุดชุมด้วยกัน ดำเนินวิธีชีวิตแบบ “ของเก่าก็เข้าใจของใหม่ก็รับได้”

5) **เด็กและเยาวชน** ในโครงการวิจัยนี้ หมายถึงเด็กนักเรียนที่กำลังเรียนอยู่ในโรงเรียนบ้านหนองบอน โรงเรียนบ้านหนองเรือ โรงเรียนบ้านหนองแก และโรงเรียนบ้านหนองเมืองกลาง ระหว่างปีการศึกษา 2551-2552 และในขอบเขตที่ไม่เคร่งครัดนั้น ในบางกิจกรรมยังหมายรวมถึงเยาวชนที่เรียนอยู่ระดับอื่นที่สถานศึกษาใดๆ แต่มีภูมิลำเนาอยู่ในพื้นที่ทำการวิจัยด้วย

6) **ตำบลลุดชุม** ในโครงการวิจัยนี้ ได้กำหนดเอาเพียงส่วนหนึ่งของตำบลลุดชุม คือ 9 ชื่อบorough 11 หมู่บ้านเท่านั้น เพื่อใช้เป็นพื้นที่ศึกษาตลอดโครงการ

6. ระยะเวลาในการศึกษา

1 ปี ตั้งแต่วันที่ 1 มิถุนายน 2551 ถึง วันที่ 31 พฤษภาคม 2552 (ขอขยายเวลา 2 ครั้ง จนถึง 2553)

7. ขั้นตอนการดำเนินการวิจัย

1. เตรียมทีมวิจัยทำความเข้าใจกระบวนการทำการวิจัยแบบมีส่วนร่วมของทีมวิจัยและที่ปรึกษา
2. เก็บข้อมูลในประเด็น
 - สถานการณ์ปัญหาด้านทักษะและคุณภาพของเด็กและเยาวชน
 - ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและสื่อพื้นบ้าน และข้อมูลพื้นฐานของตำบล
3. จัดเวทีรวบรวมข้อมูล สรุปวิเคราะห์และตรวจสอบข้อมูล
4. เวทีคืนข้อมูลสู่ชุมชน
5. เวทีกำหนดแนวทางการนำสื่อพื้นบ้านมาใช้ถ่ายทอดประวัติศาสตร์ท้องถิ่น
6. จัดทำสื่อเพื่อใช้เสริมกระบวนการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ด้วยสื่อพื้นบ้าน
7. เวทีการนำเอาสื่อพื้นบ้าน มาใช้ถ่ายทอดประวัติศาสตร์ท้องถิ่น เช่น นิทานก้อม ผนังหมอลำกลอน สรรพัญญ์
8. จัดการเรียนหลักสูตรประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ผ่านสื่อพื้นบ้านในโรงเรียน 4 แห่ง ได้แก่ โรงเรียนบ้านหนองเมืองกลาง โรงเรียนบ้านหนองบอน โรงเรียนบ้านหนองเรือ และโรงเรียนบ้านหนองแก
9. เวทีสรุปบทเรียน (คืนประวัติศาสตร์ชุมชนสู่ท้องถิ่นตำบลลุดชุม)
10. จัดทำรายงานเสนอต่อ สกว. ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น

8. ผลที่คาดว่าจะได้รับ

1. ได้ข้อมูลสถานการณ์ปัญหาด้านทักษะและคุณภาพของเด็กและเยาวชน
2. ได้ข้อมูลประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของตำบลกุศชุม
3. ได้ข้อมูลสื่อพื้นบ้าน และวิธีการที่ใช้ในการถ่ายทอดประวัติศาสตร์ท้องถิ่น
4. ได้กระบวนการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นผ่านสื่อพื้นบ้าน เพื่อเสริมทักษะและคุณภาพของเด็กและเยาวชน

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง และได้นำเสนอหัวข้อตามลำดับต่อไปนี้

1. กระบวนการเรียนรู้
2. ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น
3. สื่อพื้นบ้าน
4. งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น
5. บริบทของตำบลกุศุม

กระบวนการเรียนรู้

การเรียนรู้จะเกิดเป็นความรู้ ปัญญา ทักษะ ความชำนาญตลอดจนความเชี่ยวชาญที่สามารถนำไปใช้เป็นประโยชน์ในการพัฒนาตน ชุมชน สังคมและประเทศ ก็ต้องมีการศึกษาและเรียนรู้ การที่จะทำให้เราศึกษาและเรียนรู้ได้นั้น ก็ต้องอาศัยกระบวนการเรียนรู้ การศึกษาเป็นขั้นตอนและองค์ประกอบอื่นที่เกี่ยวข้องกันอย่างเป็นระบบ และเชื่อมโยงสัมพันธ์กัน จึงทำให้การเรียนรู้หรือสิ่งที่ต้องการศึกษาเป็นไปอย่างแจ่มแจ้งและชัดเจน จนเกิดเป็นองค์ความรู้ที่สามารถนำไปใช้ได้จริง ซึ่งเป็นผลมาจากกระบวนการเรียนรู้ที่ดีและถูกต้องนั่นเอง

ความหมายของกระบวนการเรียนรู้

กระบวนการเรียนรู้ เป็นกลุ่มคำที่เกิดจากการเรียงคำดังต่อไปนี้

“กระบวนการ” เป็นคำนาม หมายถึง ปรากฏการณ์ธรรมชาติที่ค่อยๆ เปลี่ยนแปลงอย่างมีระเบียบไปสู่ผลอย่างหนึ่ง (ราชบัณฑิตยสถาน, 2530 : 36)

“การเรียนรู้” เป็นคำกริยา หมายถึง ศึกษาเพื่อให้เข้าใจ จำได้ ให้เกิดความรู้ ความเข้าใจ หรือความชำนาญ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2530 : 702)

และคำว่า “รู้” เป็นคำกริยา หมายถึง เข้าใจ ทราบ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2530 : 699)

ดังนั้นความหมายของคำว่า “กระบวนการเรียนรู้” ในโครงการวิจัยนี้ สรุปความได้ว่า หมายถึง ความเปลี่ยนแปลงในลักษณะความรู้ ความเข้าใจ หรือความชำนาญของผู้เกี่ยวข้องจากการร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ในการวิจัยเพื่อท้องถิ่นครั้งนี้

นอกจากนี้ จะเสนอความหมายของการเรียนรู้ในส่วนที่มีผู้กล่าวไว้อีก ดังเช่น กิมเบิล (Gregory A Kimble) ได้ให้คำจำกัดความของคำว่า “การเรียนรู้” ว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงศักยภาพแห่งพฤติกรรมที่ค่อนข้างถาวร ซึ่งเป็นผลมาจากการฝึกหรือการปฏิบัติที่ได้รับ การเสริมแรง ซึ่งแยกกล่าวเป็นประเด็นสำคัญได้ 5 ประการ คือ

1. การที่กำหนดว่า การเรียนรู้คือการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ก็แสดงว่าผลที่เกิดจากการเรียนรู้ จะต้องอยู่ใน รูปของพฤติกรรม ที่สังเกตได้ หลังจากเกิดการเรียนรู้แล้ว ผู้เรียนสามารถทำสิ่ง หรือเรื่องที่ไม่เคยทำมาก่อนการเรียนรู้ นั้น
2. การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมนั้น ต้องเป็นการเปลี่ยนแปลงค่อนข้างถาวร นั่นก็คือ พฤติกรรมที่เปลี่ยนไปนั้น จะไม่เป็นพฤติกรรมในช่วงสั้น หรือเพียงชั่วคราว และในขณะเดียวกันก็ ไม่ใช่พฤติกรรมที่คงที่ที่ไม่เปลี่ยนแปลงอีกต่อไป
3. การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมดังกล่าว ไม่จำเป็นต้องเปลี่ยนไปอย่างทันทีทันใด แต่มันอาจ เป็นการเปลี่ยนแปลงศักยภาพ (Potential) ที่จะกระทำสิ่งต่าง ๆ ต่อไปในอนาคต การเปลี่ยนแปลง ศักยภาพนี้อาจแฝงอยู่ในตัวผู้เรียน ซึ่งอาจจะยังไม่ได้แสดงออกมา เป็นพฤติกรรมอย่าง ทันทีทันใดก็ได้
4. การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม หรือการเปลี่ยนแปลงศักยภาพในตัวผู้เรียนนั้นจะเป็นผลมา จากประสบการณ์หรือการฝึกเท่านั้น การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม หรือศักยภาพอันเนื่องมาจากสาเหตุ อื่นไม่ถือเป็นการเรียนรู้
5. ประสบการณ์หรือการฝึกต้องเป็นการฝึกหรือปฏิบัติที่ได้รับการเสริมแรง (Reinforced practice) หมายความว่า เพียงแต่ผู้เรียนได้ รับรางวัลหลังจากที่ตอบสนอง ก็จะทำให้เกิดการเรียนรู้ขึ้นใน แง่นี้คำว่า “รางวัล” กับ “ตัวเสริมแรง” (Reinforce) จะให้ความหมายเดียวกัน ต่างก็หมายถึงอะไร บางอย่างที่มีอิทธิพล (บุคคล) ต้องการ

(www.novabizz.com/NovaAce/Learning/Learning_Process.htm)

เปรมยุตา ทองสุภา (gotoknow.org/blog/tern/200172) ได้กล่าวถึงกระบวนการเรียนรู้ ว่า กระบวนการเรียนรู้ คือ กระบวนการที่สร้างความเข้มแข็งทางปัญญา

องค์ประกอบของการเรียนรู้

1. สิ่งเร้า (Stimulus) เป็นตัวการที่ทำให้บุคคลมีปฏิกิริยาโต้ตอบออกมาและเป็นตัว กำหนดพฤติกรรมว่าจะแสดงออกมาในลักษณะใด สิ่งเร้าอาจเป็นเหตุการณ์หรือวัตถุและอาจเกิด ภายในหรือภายนอกร่างกายก็ได้ เช่น เสียงนาฬิกาปลุกให้เราตื่น กำหนดวันสอบให้เราเตรียมสอบ
2. แรงขับ (Drive) มี 2 ประเภทคือแรงขับปฐมภูมิ (Primary Drive) เช่น ความหิว

ความกระหาย การต้องการพักผ่อน เป็นต้น และแรงขับทุติยภูมิ (Secondary Drive) เป็นเรื่องของความต้องการทางจิตและทางสังคม เช่น ความวิตกกังวล ความต้องการความรัก ความปลอดภัย เป็นต้น แรงขับทั้งสองประเภทเป็นผลให้เกิดปฏิกิริยาอันจะนำไปสู่การเรียนรู้

3. การตอบสนอง (Response) เป็นพฤติกรรมต่างๆ ที่บุคคลแสดงออกมาเมื่อได้รับการกระตุ้นจากสิ่งเร้าต่างๆ เช่น คน สัตว์ สิ่งของ หรือสถานการณ์ อาจกล่าวได้ว่าเป็นสิ่งแวดล้อมที่รอบตัวเรานั้นเอง

4. แรงเสริม (Reinforcement) สิ่งที่มาเพิ่มกำลังให้เกิดการเชื่อมโยงระหว่างสิ่งเร้ากับการตอบสนอง เช่น รางวัล การด่าทอ การลงโทษ การชมเชย เงิน ของขวัญ เป็นต้น กระบวนการของการเรียนรู้

(<http://www.suphet.com/index.php?lay=show&ac=article&Id=110827&Ntype=2>)

ขั้นตอนของกระบวนการเรียนรู้

กระบวนการเรียนรู้มีขั้นตอนดังนี้ คือ

1. มีสิ่งเร้า (Stimulus) มาเร้าอินทรีย์ (Organism)
2. อินทรีย์เกิดการรับสัมผัส (Sensation) ประสาทสัมผัสทั้งห้า ตา หู จมูก ลิ้น ผิวกาย
3. ประสาทสัมผัสส่งกระแสสัมผัสไปยังระบบประสาทเกิดการรับรู้ (Perception)
4. สมองแปลผลออกมาว่าสิ่งที่สัมผัสคืออะไรเรียกว่าความคิดรวบยอด (Conception)
5. พฤติกรรมได้รับคำแปลผลทำให้เกิดความคิดรวบยอดก็จะเกิดการเรียนรู้ (Learning)
6. เมื่อเกิดกระบวนการเรียนรู้บุคคลก็จะเกิดการตอบสนอง (Response) พฤติกรรมนั้นๆ

ตัวอย่างเช่น เราฝึกสัตว์ให้สามารถทำกิจกรรมใดๆ ก็ได้ อาจจะเป็นการเล่นลูกบอลโยนห่วง หรือให้นกพิราบจับบัตรสี หรือหัดให้ลิงชิมแพนซีวาดรูปภาพต่างๆ หรือให้นกแก้วเฝ้าบ้านโดยส่งเสียงร้องเวลาที่คนแปลกหน้าเข้าบ้าน กิจกรรมต่างๆ เหล่านี้ จะต้องมีการเรียนรู้คือมีสิ่งเร้ามาเร้าอินทรีย์ ถ้าในที่นี้อินทรีย์คือตัวแผลกคุณ ตัวแผลกคุณก็จะรู้สึก การเกิดความรู้สึกเราเรียกว่าเกิดการรับสัมผัส จะด้วยทางตา หู จมูก ลิ้น ผิวกาย ประสาทสัมผัสจะทำให้เกิดการรับรู้ สมองก็จะแปลความหมาย พฤติกรรมที่สมองแปลความหมายเรียกว่าเกิดการเรียนรู้ จะให้เรียนรู้ได้ต้องทำบ่อยๆ โดยนักจิตวิทยาให้แผลกคุณจับลูกบอลบ่อยๆ พร้อมให้แรงเสริมด้วยอาหารที่เจ้าแผลกคุณชอบ ก่อนให้อาหารก็ให้เจ้าแผลกคุณจับลูกบอลบ่อยๆ ทำซ้ำๆ หลายครั้งเจ้าแผลกคุณก็จะเกิดการเรียนรู้ว่าถ้าทำกิจกรรมจับลูกบอลแล้วพัฒนาไปถึงขั้นโยนลูกบอลเข้าห่วงก็จะได้อาหาร การเรียนรู้ก็จะเกิดขึ้น คือถ้าเจ้าแผลกคุณหิวก็จับลูกบอลโยนห่วงเป็นต้น

(<http://www.suphet.com/index.php?lay=show&ac=article&Id=110827&Ntype=2>)

รูปแบบในการจัดกระบวนการเรียนรู้

1) รูปแบบการจัดกระบวนการเรียนรู้แบบ Discovery Learning Process

กระบวนการเรียนรู้แบบ Discovery Learning Process เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่เน้นให้ครูหรือผู้สอน มีบทบาทเป็นกองหนุนให้ผู้เรียน เป็นผู้ช่วยส่งเสริม ให้โอกาสผู้เรียนแต่ละคนได้ฝึกฝนทักษะที่มีอยู่ในตัวเอง ในการเรียนรู้เรื่องราวต่าง ๆ อย่างสม่ำเสมอ เพื่อให้ผู้เรียนเกิดทักษะในการเรียนรู้ตามแบบของตนเอง ประกอบไปด้วย 7 ส

จัดกระบวนการเรียนรู้แบบ Discovery Learning Process เพื่อช่วยให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ด้วยตนเอง และมีส่วนร่วมในกระบวนการที่ก่อให้เกิดความรู้ ผ่านทางความคิดของผู้เรียน ตลอดจนได้ลงมือปฏิบัติเอง (เรียนรู้โดยการกระทำ) ได้ลองผิดลองถูกเอง สามารถสรุปความคิดรวบยอดได้ ผู้เรียนเกิดการพัฒนาทางความคิดแบบมีเหตุผล (คิดวิเคราะห์เป็น) แก้ปัญหาได้ ผู้เรียนจะเกิดความภูมิใจ สุดท้ายผลที่เกิดขึ้นกับผู้เรียน คือ เป็นผู้ใฝ่รู้ และเรียนรู้วิธีที่จะค้นหาคำตอบ นำไปสู่การจดจำสิ่งที่เรียนรู้แล้วได้นาน แบบฝังลึก

บทบาทของครู หรือผู้สอน จึงเป็นผู้จัดการกระบวนการเรียนรู้ กระตุ้นให้ผู้เรียน ได้ใช้ทักษะ 7 ส. ที่มีอยู่ในตัวผู้เรียนเอง ดังนี้ ชักชวนให้ผู้เรียนเกิดการสงสัย ไม่รีบหาคำตอบ, ให้อาสาผู้เรียนได้สำรวจฝึกการสังเกต ใช้บันทึกช่วยจำ, กระตุ้นให้ผู้เรียนได้สัมผัส ให้ครบทั้ง 5 สัมผัส อย่าใช้คำว่า "ห้าม" "อย่า" "หยุด" กับผู้เรียน, สนับสนุนให้ผู้เรียนอยากสำรวจสิ่งที่สนใจ, สนับสนุนเสนอแนะแนวให้ผู้เรียนสืบค้นหาคำตอบต่อจากสิ่งที่ได้สำรวจ, ให้โอกาสให้ผู้เรียนได้เกิดการตั้งสมมติฐานเพื่อให้ได้มาความรู้ที่ได้กลับมาใช้ได้อย่างอัตโนมัติ, เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้สรุปผลได้เองเพื่อให้เกิดความคิดรวบยอดได้ด้วยตนเอง

การจะจัดกระบวนการเรียนรู้แบบนี้ได้ต้องเชื่อมั่นว่าผู้เรียนมี ศักยภาพ ในตนเอง มีความกระหายใคร่รู้ มีความฝัน และ จินตนาการ และมี ความปรารถนา เป็น คนดี Discovery Learning Process ทำให้ผู้เรียนเกิดทักษะ ที่เป็นองค์ประกอบในการดำรงชีวิตของเขาในปัจจุบัน และอนาคต เพื่อให้มีชีวิตอยู่ในสังคมอย่างมีความสุข

ส สงสัย : ฝึกฝนการเป็นคนช่างคิด ช่างสงสัย รู้จักตั้งคำถาม นำไปสู่การเป็นคนใฝ่รู้ค้นคว้าคิดเป็น

ส สังเกต : รู้จักเก็บรายละเอียด ไม่รีบร้อน ไม่มองข้าม นำไปสู่การเป็นคนละเอียดรอบคอบ สัมผัส: ช่วยฝึกฝนให้คนรู้จักการใช้ หู ตา จมูก และกลิ่นในการเรียนรู้ เกิดการพัฒนาสมอง และการใช้ทักษะของร่างกายทั้ง 5

ส สำรวจ : ให้ผู้เรียนรู้จักมองหาความเชื่อมโยงความสัมพันธ์ความเกี่ยวข้อง สิ่งแวดล้อมที่เกี่ยวข้องกับสิ่งที่ผู้เรียนเรียนรู้ เป็นพัฒนาไปสู่การมองแบบองค์รวม

ส สืบค้น : เป็นนำความรู้จากแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ มาศึกษานำไปสู่การเป็นคนใฝ่รู้ รักการอ่าน การค้นคว้า

ส สังคม : ฝึกทำซ้ำ ๆ ให้ผู้เรียนมีหลักคิดทางวิทยาศาสตร์ ทบทวนความถูกต้องแม่นยำ รู้จักฝึกหาทางออกเพื่อแก้ปัญหา พัฒนาตนเองสู่ความเชี่ยวชาญ

ส สรุปผล : รู้จักคิดวิเคราะห์ สังเคราะห์ ประมวลความคิด ลำดับขั้นตอน รู้จักกล้านำเสนอความคิด หรือคำตอบ ในมุมมองที่เหมือน หรือแตกต่าง ด้วยตนเอง

(<http://gotoknow.org/blog/chonthicha3217/323771>)

2) รูปแบบการจัดกระบวนการเรียนรู้ด้วยวงจรพัฒนาคุณภาพแบบ PDCA

PDCA เป็นวงจรพัฒนาคุณภาพงาน เป็นวงจรพัฒนาพื้นฐานหลักของการพัฒนาคุณภาพทั้งระบบ (Total Quality Management: TQM) ผู้ที่คิดค้นกระบวนการหรือวงจรพัฒนาคุณภาพ PDCA คือ Shewhart นักวิทยาศาสตร์ชาวอเมริกัน แต่ Deming ได้นำไปเผยแพร่ที่ประเทศญี่ปุ่นจนประสบความสำเร็จ จนผลักดันให้ญี่ปุ่นเป็นประเทศมหาอำนาจของโลก คนทั่วไปจึงรู้จักวงจร PDCA จากการเผยแพร่ของ Deming จึงเรียกว่า “วงจร Deming” วงจร PDCA ประกอบด้วยขั้นตอนดังต่อไปนี้

1. วางแผน (Plan – P) คือ การทำงานใด ๆ ต้องมีการวางแผน เพราะทำให้มีความมั่นใจว่าทำงานได้สำเร็จ เช่น วางแผนการสอน วางแผนการวิจัย หัวข้อที่ใช้ในการวางแผน คือ วางแผนในหัวข้อต่อไปนี้ 1) ทำทำไม 2) ทำอะไร 3) ใครทำ ทำกับกลุ่มเป้าหมายใด 4) ทำเวลาใด 5) ทำที่ไหน 6) ทำอย่างไร 7) ใช้งบประมาณเท่าไร การวางแผนวิจัยในชั้นเรียนเป็นการวางแผนตามคำถามต่อไปนี้ why what และ how

2. การปฏิบัติ (Do – D) เป็นขั้นของการลงมือปฏิบัติตามแผนที่วางไว้ การปฏิบัติวิจัยในชั้นเรียนตามแผนการวิจัย คือ การลงมือเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อตอบปัญหาการวิจัยที่ตั้งไว้ในแผน

3. ตรวจสอบ (Check – C) เป็นขั้นของการประเมินการทำงานว่าเป็นไปตามแผนที่วางไว้หรือไม่ มีเรื่องอะไรปฏิบัติได้ตามแผน มีเรื่องอะไรที่ไม่สามารถปฏิบัติตามแผน หรือปฏิบัติแล้วไม่ได้ผล การตรวจสอบนี้จะได้สิ่งที่สำเร็จตามแผน และสิ่งที่บ่งชี้ข้อบกพร่องที่ต้องแก้ไข

4. การปรับปรุงแก้ไข (Action – A) เป็นขั้นของการนำข้อบกพร่องมาวางแผนเพื่อการปฏิบัติการแก้ไขข้อบกพร่อง แล้วลงมือแก้ไข ซึ่งในขั้นนี้อาจพบว่าประสบความสำเร็จ หรืออาจพบว่ายังมีข้อบกพร่องอีก ผู้วิจัยหรือผู้ทำงานก็ต้องตรวจสอบเนื้อหาเพื่อแก้ไข แล้วนำไปแก้ไขอีกต่อไป งานของการวิจัยในชั้นเรียนจึงเป็นการทำไปเรื่อย ๆ ไม่มีวันหยุด การทำวิจัยไปเรื่อย ๆ เป็นการพัฒนาให้ดีขึ้นเรื่อย ๆ เป็นการพัฒนาอย่างยั่งยืน

ขั้นตอนการจัดกระบวนการเรียนรู้ด้วยวงจร PDCA

การจัดกระบวนการด้วยรูปแบบผู้เรียนสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเองด้วยกระบวนการ PDCA มีลำดับขั้นตอน คือ

ด้านการเตรียมการจัดกระบวนการเรียนรู้

1. ศึกษากระบวนการเรียนรู้สัมพันธ์กับกระบวนการธรรมชาติของผู้เรียน

P – วางแผน

วางแผนศึกษาเทคนิค วิธีการ กระบวนการ การจัดกระบวนการเรียนรู้
วางแผนการศึกษากุมิหลังผู้เรียน เนื้อหาวิชาและออกแบบรูปแบบการประเมินผล

D – การปฏิบัติ

เขียนแผนการสอนให้สอดคล้องกับจุดประสงค์ เทคนิค วิธีการ เนื้อหาวิชา
และธรรมชาติของผู้เรียน ออกแบบสร้างเครื่องมือวัดผลประเมินผลให้เหมาะสม

C – ตรวจสอบ

ตรวจสอบแผนการสอน ตรวจสอบเครื่องมือวัดประเมินผล

A – ปรับปรุง แก้ไข

แก้ไข ปรับปรุง แผนการสอน/เครื่องมือวัดผล ประเมินผล

(<http://visitsri.multiply.com/journal/item/60/60>)

ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น

ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นจะมุ่งศึกษากิจกรรมหรือประสบการณ์ทุกๆ ด้านของสังคมใน “ท้องถิ่น” โดยให้ความสำคัญที่ประชาชนในฐานะเป็นผู้สร้างประวัติศาสตร์ และเปิดโอกาสให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการศึกษาเพื่อสร้างองค์ความรู้ใหม่ๆ ด้วย ซึ่งประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในลักษณะนี้จะทำให้เกิดความเข้าใจถึงความเป็นมาของวิถีชีวิตของประชาชนซึ่งมีความแตกต่างกันในแต่ละท้องถิ่น และความรู้นี้ก็จะเป็นพลังที่ช่วยให้คนในท้องถิ่นต่างๆ สามารถฟื้นฟูชีวิตให้แก่สถาบัน วัฒนธรรม และศักดิ์ศรีของแต่ละท้องถิ่นด้วย

ความหมายของประวัติศาสตร์ท้องถิ่น

ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น เป็นกลุ่มคำที่เกิดจากคำว่า “ประวัติศาสตร์” หมายถึง วิชาที่ว่าด้วยเหตุการณ์ที่เป็นมา หรือเรื่องราวของประเทศชาติเป็นต้น ตามที่บันทึกไว้เป็นหลักฐาน (ราชบัณฑิตยสถาน, 2530 : 509) กับคำว่า “ท้องถิ่น” หมายถึง ท้องที่ใด ท้องที่หนึ่งโดยเฉพาะ.. (ราชบัณฑิตยสถาน, 2530 : 387)

ดังนั้น “ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น” ตามโครงการนี้ หมายถึง เรื่องราวของบุคคล สถานที่ เหตุการณ์ ที่เกิดขึ้นในอดีตอย่างน้อย มากกว่า 50 ปีขึ้นไป ในชุมชนเป้าหมายทำการวิจัย (9 หมู่บ้าน)

นอกจากนี้ ยังมีผู้กล่าวเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ท้องถิ่นไว้ ดังนี้

ยงยุทธ ชูแว่น (2545) กล่าวว่า ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น เป็นการศึกษาเรื่องราวของท้องถิ่นนับจากจุดเล็กไปหาจุดใหญ่ คือ แทนที่จะมองจากข้างนอกเข้ามาข้างใน เราก็มองจากข้างในเข้าไปสัมพันธ์กับข้างนอก เพราะฉะนั้นการมองท้องถิ่นนี้จึงสวนทางกับการศึกษาที่หลายๆ มา มักมีการเข้าใจผิดระหว่างคำว่าท้องถิ่นและชุมชน อยากใคร่ขอเสนอว่าชุมชนกับท้องถิ่นต่างกันแต่มีความสัมพันธ์กัน ชุมชนเป็นจุดหนึ่งในท้องถิ่น หมายถึง กลุ่มคนที่อยู่ร่วมกันมีความสัมพันธ์ในทางสังคมและวัฒนธรรม แต่ ท้องถิ่น คือ ท้องถิ่นที่ชุมชนหลายชุมชนอยู่ร่วมกันและมีรูปแบบวัฒนธรรมใกล้เคียงกัน

(<http://giftjajastory.spaces.live.com/blog/cns!1FE7E71818EFFB2C!281.entry?sa=907167638>)

จากความที่กล่าวมาข้างต้นสรุปได้ว่า ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น หมายถึง เรื่องราววิถีชีวิตของประชาชนในท้องถิ่นที่เกิดขึ้นจากอดีตจนถึงปัจจุบัน

ความสำคัญและบทบาทของประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในปัจจุบัน

ลีลาภรณ์ บัวสาย (2552) ได้กล่าวถึง ความสำคัญและบทบาทของประวัติศาสตร์ท้องถิ่นไว้ดังนี้

ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น คือ เครื่องมือหนึ่งที่ทำให้คนเห็นรากเหง้าของตนเอง เกิดสำนึก ความเห็นคุณค่า ความภูมิใจ และศักดิ์ศรีของสิ่งที่ตนเองมีอยู่ที่เป็นมรดกตกทอดมาจากบรรพบุรุษในท้องถิ่น ความภูมิใจนี้ทำให้คนเรามีความเชื่อมั่นในตัวเองว่ามีของดีอยู่ ใครมาบอกให้เชื่ออะไรก็ไม่หลงตามเขาไปง่าย ๆ ยิ่งในยุคปัจจุบันที่เป็นโลกาภิวัตน์ ข้อมูลข่าวสารท่วมท้น เราจะมีโอกาสได้อ่านได้ฟังเรื่องราวประสบการณ์แปลก ๆ ใหม่ ๆ ของคนอื่นเยอะมากและเร็วมาก ซึ่งทำให้โอกาสที่จะไปหยิบไปคว้าความริเริ่มของคนต่างที่ต่างถิ่นต่างดาวเอามาทำมาไว้ในบ้านเราก็อ้างมีมาก ลองคิดดูว่า ถ้าเราไม่มีหลักยึดที่ดีพอที่จะทำให้เราเลือกสรร “ของนอก” มาใช้ให้เป็น จะเกิดอะไรขึ้น ยิ่งไปกว่านั้น การสืบค้นรากเหง้าของตนเอง ยังนำมาซึ่งความรู้ว่าเรามีของดีอะไรที่น่าจะนำมาปิดฝุ่นสร้างคุณค่าและมูลค่าเพิ่มขึ้นได้ มีโครงการวิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นโครงการหนึ่งที่ทำในเขตเมืองเชียงใหม่ เมื่อปี 2546 ในชุมชนวัวลาย ซึ่งเป็นชุมชนไทยลื้อ ที่มีภูมิปัญญาในการทำเครื่องเงิน แต่การทำเครื่องเงินในช่วงนั้นอยู่ในภาวะซบเซามาก จนแทบจะปิดตัวไป การวิจัยของคนในชุมชนที่ร่วมกันสืบค้นประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของตนได้มีผลไปปลุกพลังและความภาคภูมิใจถึงความยิ่งใหญ่และความมีคุณค่าของภูมิปัญญาการตีเครื่องเงิน จนชุมชนได้ประสานกับศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนให้ช่วยสนับสนุนการฝึกสอนทำเครื่องเงิน ทำให้วิสาหกิจเครื่องเงินวัวลายกลับฟื้นคืนชีวิตขึ้นมาใหม่ และทุกวันนี้มีเด็กและคนไปเรียนรู้เรื่องการตีเครื่องเงินในวัดศรีสุพรรณ ภายใต้การสนับสนุนของศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน จังหวัดเชียงใหม่ นอกจากนี้ เนื้อหาของเรื่องราวประวัติศาสตร์ของชุมชนเครื่องเงินวัวลายยังช่วยเพิ่มสีสันและคุณค่าให้กับสินค้าเครื่องเงินที่ขายนักท่องเที่ยวอีกด้วย

ในปี 2551 สกว. ได้เริ่มเปิดชุดโครงการยววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นโดยดึงเครือข่ายนักวิชาการและประสบการณ์เดิมในการบริหารจัดการงานวิจัยเพื่อควบคุมคุณภาพงานที่ได้จากการดำเนินชุดโครงการประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเมื่อปี 2546 มาหนุนช่วย ชุดโครงการยววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเป็นการเปิดโอกาสให้นักเรียนระดับมัธยมศึกษาเป็นนักวิจัยทำการสืบค้นเรื่องราวประวัติศาสตร์ท้องถิ่น เพื่อให้เยาวชนได้มีโอกาสสัมผัสคุณค่า 3 ด้าน จากกระบวนการวิจัย คือ

1. ด้านการเรียนรู้ การฝึกทำวิจัยทำให้เด็กได้พัฒนาทักษะการตั้งคำถาม การหาแหล่งข้อมูล การเก็บข้อมูล การตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล หลักฐานและการวิเคราะห์ ซึ่งเป็นทักษะของความเป็นวิทยาศาสตร์ การฝึกทำวิจัยจากรีวิวในท้องถิ่นที่ใกล้ตัวจะทำให้เด็กเรียนรู้ได้เร็ว เห็นรูปธรรมและความหมายได้ชัด ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับการทำงานของสมอง ที่สำคัญคือเนื่องจากประวัติศาสตร์เป็นวิชาที่ว่าด้วยความเปลี่ยนแปลง เพราะการสืบค้นเรื่องราวเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นผ่านช่วงเวลานานพอจะทำให้ผู้ศึกษาสามารถเข้าใจสาเหตุของความ

เปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นได้ การที่เด็กได้มีโอกาสทำวิจัยเชิงประวัติศาสตร์ จะช่วยพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์ให้เข้าใจเหตุผลของความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับชุมชนท้องถิ่น ซึ่งเป็นทักษะที่สำคัญมาก เพราะเมื่อเด็กสามารถเข้าใจได้ว่าปัจจุบันเป็นผลมาจากเหตุการณ์อะไรในอดีต เขาก็จะสามารถมองไปข้างหน้าโดยเข้าใจเหตุปัจจัยที่จะสามารถคาดการณ์ได้

2. ด้านสำนึกท้องถิ่น เรื่องราวของท้องถิ่นมีหลากหลายประเด็นที่สัมพันธ์กับวิถีชีวิตของผู้นในท้องถิ่น อาทิ เรื่องของพิธีกรรม ความเชื่อ ภูมิปัญญาทรัพยากร การตั้งถิ่นฐาน วิธีการดำรงชีวิต ศิลปะการละเล่น วัฒนธรรม ประเพณี โบราณสถาน โบราณวัตถุ กลุ่มชนชาติพันธุ์ การเรียนรู้เรื่องต่างๆ เหล่านี้จะทำให้เยาวชนได้มีโอกาสสัมผัสคุณค่าของมรดกที่สั่งสมมา เกิดความตระหนักในคุณค่า ความภูมิใจ ความรู้สึกมีศักดิ์ศรี และความผูกพันกับท้องถิ่น มีสำนึกที่จะทำงานเพื่อสร้างความเจริญก้าวหน้าให้ท้องถิ่นของตน

3. ด้านความสัมพันธ์ในชุมชน กระบวนการทำวิจัยที่让孩子ได้เป็นผู้ไปสืบค้นเรื่องราวประวัติศาสตร์ของท้องถิ่น ทำให้เด็กได้มีโอกาสไปคุยกับผู้เฒ่าผู้แก่ และคนในชุมชน เกิดความสัมพันธ์ในลักษณะที่ชื่นชมกันและกันมากขึ้น ทั้งเด็กที่เคารพความรู้ของผู้ใหญ่ และผู้ใหญ่ที่มีความสุขเมื่อได้ถ่ายทอดเรื่องราวให้ลูกหลานในชุมชนฟัง ในโครงการยววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นนี้ หลายโครงการผู้เฒ่าผู้แก่บางคนปรารถนาว่าตอนนี้เขาจะตายก็ตายได้แล้ว เพราะเรื่องที่ตนเองรู้และอยากถ่ายทอดให้ใครสักคนรับรู้ไว้ตอนนี้ก็มียววิจัยมารับไว้แล้ว การสานความสัมพันธ์ระหว่างวัยของคนในชุมชนนี้ จะทำให้กระบวนการพัฒนาท้องถิ่นโดยคนในท้องถิ่นสืบสานงานต่อกันจากรุ่นสู่รุ่นได้ เสี่ยงบนประเภท “ลูกหลานไม่เห็นหัวพ่อแม่ปู่ย่าตายาย” ก็จะลดลงไปด้วย

กระบวนการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นโดยนักเรียนเป็นผู้ทำวิจัยนี้ ยังเป็นการสร้างความมั่นใจให้กับเด็กและครูว่างานวิจัยไม่ใช่สิ่งที่ยากจนเกินเอื้อม ไม่ใช่มีแต่นักวิชาการเท่านั้นที่จะทำได้ แต่เด็ก ครู หรือแม้แต่คนในชุมชนก็ร่วมทำวิจัยได้ และการเรียนรู้ร่วมกันจะยิ่งทำให้ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนมีสายใยที่ร้อยรัดเหนียวแน่นขึ้น

ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นต่างจากประวัติศาสตร์ชาติตรงที่เรื่องราวที่ศึกษาเป็นเรื่องในท้องถิ่น มีเหตุการณ์ที่เคยเกิดขึ้นจริง มีพยานหลักฐานให้เห็นหรือพูดคุยตัวเป็น ๆ กันได้ การได้พูดคุยเรื่องราวในอดีตนอกจากจะไปฟื้นความทรงจำของผู้เฒ่าผู้แก่แล้ว ยังมักมีผลต่อการฟื้นฟูพลังความคิดและความสุขร่วมกัน กระบวนการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นจะทำให้เห็นตัวละคร และทำให้ทั้งเด็กและคนในชุมชนเห็นว่าตัวเขาหรือบรรพบุรุษเขามียืนอยู่ในประวัติศาสตร์การสร้างถิ่นฐานของชุมชนในท้องถิ่น เขาเป็นส่วนหนึ่งของการสร้างบ้านแปงเมือง เป็นส่วนหนึ่งของชุมชน กระบวนการศึกษาเช่นนี้จึงมีผลไปเปลี่ยนทั้งการเรียนรู้สำนึกและความสัมพันธ์ของคนในท้องถิ่นและนี่เองคือพลังที่จะผลักดันให้ชุมชนท้องถิ่นสามารถเลือกทิศทางเดินไปสู่อนาคตของตนเองได้

การศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น

ยงยุทธ ชูแว่น (2545) ได้กล่าวว่ถึง การศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นว่า การศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นก็เป็นส่วนประกอบที่หลากหลายของท้องถิ่นต่างๆที่จะประกอบกันเป็นประวัติศาสตร์ชาติ ซึ่งก็จะทำให้ประชาชนในท้องถิ่นต่างๆมีความสำคัญและมีบทบาทในประวัติศาสตร์ชาติมากขึ้นด้วย เพราะประวัติศาสตร์ชาติจะไม่ใช่แค่ประวัติศาสตร์ของศูนย์กลางหรือเมืองหลวงเพียงอย่างเดียว แต่จะรวมถึงประวัติศาสตร์การต่อสู้ของผู้คนในท้องถิ่นต่างๆด้วย ซึ่งจะทำให้คนในท้องถิ่นไม่ถูกดูถูกตัวเองและมีความภาคภูมิใจในการต่อสู้ของบรรพบุรุษ และมีสายสัมพันธ์ที่จะปกป้องรักษาท้องถิ่นของตนเอง รวมทั้งทรัพยากรและภูมิปัญญาต่างๆสืบทอดกันมา

ศรีศักร วัลลิโภดม (2533) กล่าวถึงการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น เป็นการศึกษาท้องถิ่นอันเป็นบริเวณที่มีชุมชนอยู่ร่วมกันและมีความสัมพันธ์กันทางเศรษฐกิจ สังคมระบบความเชื่อ พิธีกรรม และการเมือง การปกครอง จนกล่าวได้ว่าทำให้ผู้คนในท้องถิ่นนั้น ๆ มีอะไรหลายๆ อย่างร่วมกัน และคล้ายคลึงกันจนมีจิตสำนึกว่าเป็นคนถิ่นเดียวกัน การศึกษาเช่นนี้เน้นอดีตมาจนถึงปัจจุบันโดยแสดงให้เห็นว่ามีการพัฒนาทางสังคมและวัฒนธรรมเกิดขึ้นในท้องถิ่นหนึ่งๆ ได้อย่างไร เช่น ท้องถิ่นนั้นมีสภาพแวดล้อมอย่างไร ตั้งอยู่ตำแหน่งไหนภายในเขตอำเภอใด จังหวัดไหน และภูมิภาคใดมีหลักฐานทางด้านประวัติศาสตร์และโบราณคดี ที่แสดงความเป็นมาทางวัฒนธรรมอย่างไรบ้าง บรรดากลุ่มชนที่อยู่ร่วมกันเป็นชุมชนที่สืบมาจนปัจจุบันเป็นพวกไหน อยู่ในท้องถิ่นมาแต่ดั้งเดิมหรือเคลื่อนย้ายมาจากที่อื่นเมื่อเข้ามาอยู่ในท้องถิ่นเดียวกันแล้ว มีความขัดแย้งหรือมีเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์อย่างใดเกิดขึ้น

สื่อพื้นบ้าน

ในการสื่อสารนั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องอาศัยสื่อหลายประเภท เพื่อให้งานพัฒนาประเทศในด้านต่างๆ ประสบผลสำเร็จ เช่น วิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ ภาพโฆษณา แผ่นพับ จดหมายข่าว สไลด์ ภาพยนตร์ วิดีโอเทป เป็นต้น แต่การใช้สื่อดังกล่าวมีขีดจำกัดในตัวของมันเอง อาทิเช่น ในด้านงบประมาณในการจัดทำ คุณภาพของสื่อ และความนิยมของผู้รับสาร สื่ออีกชนิดหนึ่งที่มีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในท้องถิ่นชนบท คือ สื่อพื้นบ้าน

ความหมายของสื่อพื้นบ้าน

สื่อพื้นบ้าน เป็นกลุ่มคำที่เกิดจาก “สื่อ” หมายถึง ผู้หรือสิ่งที่ทำการติดต่อให้ถึงกันหรือชักนำให้รู้จักกัน (ราชบัณฑิตยสถาน, 2530 : 825) กับคำว่า “พื้นบ้าน” หมายถึง เฉพาะถิ่น (ราชบัณฑิตยสถาน, 2530 : 597)

ดังนั้น “สื่อพื้นบ้าน” ในโครงการวิจัย หมายถึง เครื่องมือ วิธีการ บุคคลหรือสิ่งต่าง ๆ ที่มี ที่ ใช้อยู่ในท้องถิ่นหรือพื้นที่เป้าหมายในการวิจัย โดยมีผลเพื่อการสืบทอดความคิด ความเชื่อ ความรู้ ความเข้าใจประวัติศาสตร์หมู่บ้าน วิถีชีวิตของบรรพชน คนในอดีตไปสู่คนยุคสมัยปัจจุบัน และอนาคต

สื่อพื้นบ้าน หมายถึง สื่อที่อาจเป็นคณะบุคคล ตลอดจนเครื่องมือ อุปกรณ์ที่เกี่ยวกับการแสดง กิจกรรม และวัฒนธรรมการดำรงอยู่ทุกประเภท โดยเป็นสื่อที่ชาวบ้านสร้างสรรค์ขึ้น และยึดถือปฏิบัติสืบเนื่องกันมาแต่โบราณกาล ได้แก่ เพลง ระบาย ละคร การละเล่น (ลิเก จั๊ว หมอลำ ลาวซอ ลำตัด หนังตะลุง มโนราห์ ฯลฯ) กีฬา ตลอดจนประเพณี และพิธีกรรมต่างๆ

ข้อดีของสื่อพื้นบ้าน

สื่อพื้นบ้าน เป็นสื่อที่มีผลสูงใจ ใกล้ชิดประชาชนปรับการแสดงได้หลายรูปแบบ ปรับให้เข้ากับเนื้อหาใหม่ๆ ได้เสมอ รวมทั้งเป็นที่ชื่นชอบของบุคคลทุกเพศ ทุกวัยในแต่ละท้องถิ่น ด้วยเหตุดังกล่าวจึงเริ่มมีการสนใจนำสื่อดั้งเดิมที่มีอยู่ในชุมชน หรือท้องถิ่นชนบท ที่เรียกว่าสื่อพื้นบ้าน มาใช้ในการพัฒนาชนบท ซึ่งเป็นสื่ออีกชนิดหนึ่งที่สามารถนำมาใช้ในการเผยแพร่ข่าวสาร การให้ความรู้ด้านต่างๆ แก่ประชาชนในชนบทได้เป็นอย่างดี

จุมพล รอดคำดี (2527) กล่าวถึงข้อดีของสื่อพื้นบ้านว่า “เป็นสื่อที่นิยมของประชาชนได้ดีกว่าสื่อสมัยใหม่ ซึ่งมีราคาถูกในแง่ต้นทุนการผลิต เนื่องจากเป็นสื่อที่มีอยู่แล้วส่วนใหญ่ใช้ในด้านบันเทิง ดังนั้น การสอดแทรกเนื้อหาในงานพัฒนาถ้าหากทำได้จะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ในแผนพัฒนามากที่สุด”

(<http://images.montre96.multiply.multiplycontent.com/attachment/0/RulNagoKCqYAACfGiEQ1/%E0%B8%>)

สุรพล วิรุฬห์รักษ์ (2527) ได้กล่าวถึงข้อดีของสื่อพื้นบ้านเช่นกันว่า “เป็นสื่อที่ได้รับความนิยมจากคนหมู่มาก และสามารถแสดงได้บ่อยๆ เปิดโอกาสให้คนดูมีส่วนร่วมได้มาก ตลอดจนสามารถเปิดโอกาสให้สอดแทรกข่าวสารตามที่ต้องการได้”

(<http://images.montre96.multiply.multiplycontent.com/attachment/>)

นอกจากนี้ Shyam Parmar (นักวิชาการชาวต่างประเทศ) กล่าวถึงข้อดีของสื่อพื้นบ้านว่า

1. สื่อพื้นบ้านเป็นสื่อที่ใกล้ชิดกับมวลชนทั่วประเทศ และแสดงออกทางอารมณ์มากกว่าการใช้เหตุผลเชิงวิชาการ
2. สื่อพื้นบ้าน สามารถดัดแปลงการแสดงได้หลายรูปแบบ เพื่อตอบสนองความต้องการในด้านการสื่อสารมวลชนทุกหมู่เหล่า
3. สื่อพื้นบ้าน เป็นของท้องถิ่นและมีชีวิตสามารถสร้างความสามัคคีในกลุ่มคนฟังหรือคนดูได้ดีกว่าสื่อมวลชนสมัยใหม่
4. สื่อพื้นบ้านเป็นสื่อที่ง่ายสำหรับชาวบ้าน
5. สื่อพื้นบ้านสามารถปรับตัวเข้ากับเนื้อหาใหม่ๆ ได้เสมอ
6. สื่อพื้นบ้าน เป็นสื่อที่ชื่นชอบแก่คนทุกเพศทุกวัย
7. สื่อพื้นบ้าน เป็นสื่อที่ราคาถูก เมื่อเปรียบเทียบกับสื่อมวลชนสมัยใหม่

ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า สื่อพื้นบ้านเป็นสื่ออีกชนิดหนึ่งที่สามารถนำมาใช้ในการเผยแพร่ข่าวสารการให้ความรู้ด้านต่างๆ แก่ประชาชนในชนบทได้เป็นอย่างดี เนื่องจากสื่อพื้นบ้านเป็นสื่อที่มีมาาก่อนการเกิดขึ้นของสื่อมวลชนสมัยใหม่ ดังนั้นสื่อพื้นบ้านย่อมมีบทบาทหน้าที่ในการพัฒนาชุมชนในด้านต่างๆ อยู่แล้ว อย่างไรก็ตามหลังจากเริ่มมีสื่อมวลชนสมัยใหม่แทรกเข้าไปในชุมชนปรากฏการณ์ก็คือสื่อพื้นบ้านในหลายพื้นที่จำเป็นต้องหลีกทางให้แก่สื่อสมัยใหม่ที่มาทีหลัง แต่ถึงอย่างไรก็ตามเนื่องจากสื่อแต่ละประเภทต่างก็มีข้อเด่น ข้อด้อย ในตัวเอง ทั้งสื่อพื้นบ้านหรือสื่อมวลชนเอง ก็เป็นไปตามหลักการดังกล่าว ดังนั้น ในท่ามกลางหมุ่นักสื่อสารเพื่อพัฒนา จึงมีแนวคิดว่ายังจำเป็นต้องเอาสื่อพื้นบ้านมาใช้ในการพัฒนาสังคม

งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น (Community-based Research : CBR)

งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น เป็นองค์ความรู้เกี่ยวกับการวิจัยที่สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ฝายวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นผู้ออกแบบการวิจัยขึ้น โดยเป็นการวิจัยที่ให้ชุมชนท้องถิ่นได้เป็นเจ้าของงานวิจัย วางแผนการวิจัย ออกแบบปฏิบัติการ เก็บข้อมูล วิเคราะห์ และนำไปใช้ด้วยตนเอง จึงถือเป็นนวัตกรรมด้านการวิจัยที่ถูกนำไปใช้ในชุมชนมากยิ่งขึ้น ถือเป็นรูปแบบการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมรูปแบบหนึ่ง ซึ่งรายละเอียดของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น มีดังนี้

คุณลักษณะของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

กาญจนา แก้วเทพ (2553 : 25-41) ได้กล่าวเกี่ยวกับคุณลักษณะของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น (Community-based Research : CBR) ไว้ว่า คุณลักษณะธรรมชาติของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ที่เด่น ๆ ของ CBR มีดังนี้

1) เป้าหมายของ CBR

จะพบเห็นได้ในคำคัญของการวิจัยเพื่อท้องถิ่นเองคือ “สร้างสรรค์ปัญญา (ของคนทำวิจัย) (เพื่อนำปัญญาไป) พัฒนาท้องถิ่น” จากคำขวัญดังกล่าว จะเห็นได้ว่า เป้าหมายสูงสุดของ CBR อยู่ที่ “การพัฒนาตัวนักวิจัย” ส่วนความรู้ที่เป็นผลจากการวิจัยนั้น จะมีใช้ความรู้แบบที่มีคุณค่าอยู่ในตัวเอง (in its own sake) หรือเป็นความรู้ที่ใช้ระดับปัญญาเท่านั้น หากทว่าจะต้องเป็น “ความรู้ซึ่งมีคุณค่าอยู่ทำการนำไปแก้ปัญหาก็ปัญหาหรือพัฒนาท้องถิ่น” ซึ่งหากเปรียบเทียบกับหลักพระพุทธศาสนา ความรู้จากงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นก็คือใบไม้ที่อยู่ในกำมือซึ่งได้ดับทุกข์ได้นั่นเอง

ถึงแม้งานวิจัย CBR จะมีเป้าหมายหลัก ๆ ร่วมกับงานวิจัยแบบวิชาการ ทว่าก็มีการให้ลำดับความสำคัญที่แตกต่างกัน ดังนั้นในขณะที่เป้าหมายสูงสุดของการวิจัยวิชาการจะปรากฏอยู่ในรูปแบบของ “เอกสารรายงานผลงานวิจัย” (explicit knowledge) แต่ทว่าความรู้ที่เกิดจากงานวิจัยแบบ CBR จะฝังอยู่ใน “ตัวคน” (tacit knowledge) การเปลี่ยนแปลงของนักวิจัยชาวบ้านในช่วงก่อน-หลังจากผ่านกระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่นจึงเป็นตัวบ่งชี้ (indicator) ที่สำคัญและชี้ขาดของควมมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลของงานวิจัย CBR

2) คนทำวิจัยคือชาวบ้าน

2.1 พัฒนาการของนักวิจัย หากเราทบทวนพัฒนาการของงานวิจัยตั้งแต่เริ่มต้นมาจนถึงงานวิจัยแบบ CBR โดยเจาะจงเข้าไปดูที่การเปลี่ยนแปลงของ “ตัวนักวิจัย” ว่าเป็นใคร

2.2 เมื่อชาวบ้านมาเป็นนักวิจัย จากพัฒนาการของงานวิจัยที่ผ่านมา ชาวบ้านนั้นมักจะมีประสบการณ์ตรงกับงานวิจัยอยู่บ้างแล้ว กล่าวคือได้เข้ามามีบทบาทสถานะร่วมในงานวิจัยใน

ฐานะ “กลุ่มตัวอย่าง” ซึ่งมักจะไม่รู้ไม่เห็น “ที่มาและที่ไป” ของงานวิจัยที่ตนเข้าร่วม (ชาวบ้านส่วนใหญ่ไม่เคยเห็นแม้กระทั่งรายงานวิจัยที่ตนเป็นผู้ให้ข้อมูลหลัก) อย่างไรก็ตาม ประสบการณ์การเข้าร่วมงานวิจัยในฐานะ “ตัวประกอบ” ดังกล่าว น่าจะวางพื้นฐานการรับรู้ว่า “งานวิจัยเป็นของสูงคนต้องเป็นนักศึกษาครูบาอาจารย์ การทำวิจัยต้องมีการซักถามแล้วก็จะจับผิดหรืออัดเทปซึ่งชาวบ้านอย่างเราทำไม่ได้” เป็นต้น

แต่ทว่า จุดเปลี่ยนที่ผู้เขียนคิดว่า “เป็นจุดพลิกผันที่สำคัญที่สุด” ของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ก็คือ การเปลี่ยนบทบาทของชาวบ้าน (Role shifting) ในกระบวนการวิจัยจากที่เคยเป็น “ตัวประกอบ/กลุ่มตัวอย่าง” มาเป็น “พระเอก-นางเอก/นักวิจัย”

กระบวนการพลิกผันบทบาทครั้งนี้ แม้อาจจะพูดได้ง่ายๆ ในระดับวางนโยบาย แต่ในการแปรนโยบายลงมาเป็นภาคปฏิบัติการนั้นจะพบความลำบากอย่างมากมาย อุปสรรคนั้นจะเกิดมาจากนั้นจะเกิดมาจากทั้ง 2 ด้าน คือ ด้านความเข้มงวดของกระบวนการวิจัยแบบวิชาการ (ดังที่กล่าวมาแล้ว) ที่ทำให้ชาวบ้านไม่สามารถปิ่นปายฝ่าข้ามไปได้ อีกด้านหนึ่งก็มาจากอุปสรรคด้านตัวชาวบ้านเอง ทั้งอุปสรรคในระดับความคิด ของชาวบ้านที่เรียกว่า “กำแพงแก้วที่มองไม่เห็น” (invisible glass ceiling) (เช่น โครงการวิจัยเรื่องหนี้สิน นักวิจัยชาวบ้านที่มีหนี้สินล้นพ้นตัวจึงหาหนทางจากโครงการวิจัยไปเป็นระยะๆ เพื่อไปหาสดางค์มาส่งดอกเบี้ยให้ทันกำหนด) เป็นต้น

นอกจากนั้น ก็ยังมีปัญหาอุปสรรคในเชิงวิชาการขึ้นเป็นระยะๆ เช่น เมื่อชาวบ้านซึ่งเปรียบเสมือน “ปลา” จะทำการวิจัย “น้ำ” (สภาพปัญหาของตัวเอง) ก็มีคำถามเชิงวิชาการว่า “แล้วปลาจะเห็นน้ำได้หรือ” หรือเมื่อเวลานักวิจัยชาวบ้านที่เป็นเกษตรกรไปเก็บข้อมูลจากเพื่อนเกษตรกรด้วยกันก็จะถูกถามว่า ทำไร่นามาด้วยกันหลายสิบปีทำไมยังต้องมาถามสัมภาษณ์กันอีก เป็นต้น

ในภาคปฏิบัติ จึงต้องมีการแก้ไขปัญหาอุปสรรคต่าง ๆ ที่กล่าวมา เช่น ปัญหาด้านความเข้มงวดของการวิจัยก็ต้องไขนอตคลายความตึงตัวไปบ้าง ต้องมีการแก้ไขปัญหาอุปสรรคต่าง ๆ ที่กล่าวมา เช่น ปัญหาด้านความเข้มงวดของการวิจัยก็ต้องไขนอตคลายความตึงตัวไปบ้าง ต้องมีการจัดเวทีเสวนาให้ “ปลาหลาย ๆ ชนิด” มาสำรวจน้ำ ต้องมีการออกแบบโครงสร้างหน่วยงานวิจัยและสร้างกลไกใหม่ ๆ เพื่อเป็น “เครื่องช่วยพยุงการปิ่นปายภูเขาสูงแห่งการวิจัยเพื่อท้องถิ่น” ดังจะได้กล่าวต่อไป

ท่ามกลางความยากลำบากของการเอาชนะอุปสรรคเหล่านี้ผู้เขียนพบว่า “มูลเหตุจูงใจ” สำคัญที่ทำให้ชาวบ้านที่เป็นนักวิจัยพากเพียรที่จะปิ่นปายผาสูงนั้นก็คือ ความตระหนักที่ว่าผลประโยชน์สุดท้ายของการวิจัยนั้นมีได้เป็นของผู้อื่น (ไม่ได้เป็นของนักวิชาการของสถาบันการศึกษา ฯลฯ) หากทว่าเป็น “ผลประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นแก่ตัวชาวบ้าน ลูกหลาน ครอบครัว กลุ่ม และชุมชนเอง” รวมทั้งเป็น “ประโยชน์ที่จับต้องได้” (Tangible benefit) เช่น วิจัยแล้วหอย

นางรมตัวโตขึ้นจริง ๆ ขายได้ราคาดีขึ้น วิจัยแล้ว รายจ่ายในการจัดงานศพของคนในชุมชนลดลง เป็นต้น

3) การวิจัยเพื่อท้องถิ่นเน้นกระบวนการติดตั้งปัญญา/วิธีคิดของนักวิจัย

การกล่าวถึงคุณลักษณะข้อนี้ก็เพื่อเป็นการตอกย้ำอีกครั้งตามคำขวัญของ CBR ที่ว่า การวิจัยแบบ CBR นั้นเป็นกระบวนการติดตั้งปัญหา/ระดับวิธีคิดให้แก่ชาวบ้านที่เข้ามามีส่วนร่วมงานวิจัย

ในที่นี้ผู้เขียนอยากจะขีดเส้นใต้คำว่า “ติดตั้ง” “install” ซึ่งมีความแตกต่างจากคำว่า “ถ่ายทอด (ความรู้สึก)” (transmit) หากเทียบกับระบบคอมพิวเตอร์ การถ่ายทอดความรู้ที่เปรียบเสมือนการโอนไฟล์จากเครื่องส่งไปยังเครื่องส่งไปยังเครื่องรับ โดยที่เครื่องรับไม่ต้องทำอะไรเลย (passive) แต่ทว่าการติดตั้งนั้น ทางฝ่ายเครื่องรับจะต้อง “มีส่วนร่วมและ active” (active participation) โดยที่ผู้ที่ต้องการจะติดตั้ง ต้องกด “Next” ด้วยตนเอง การติดตั้ง “วิธีคิด/ปัญญา” จึงต้องการมีส่วนร่วมอย่าง active ของชาวบ้านนักวิจัย

และเนื่องจากการติดตั้งครั้งนี้ มิได้อยู่ในระดับ “การโอนไฟล์” คือมิได้ถ่ายทอด “ตัวความรู้” ให้มีเพิ่มมากขึ้นเท่านั้น หากแต่เป็น “กระบวนการติดตั้ง Software” ซึ่งอย่างน้อยต้องผ่าน “ขั้นตอนหลายขั้นตอน” (ในคอมพิวเตอร์ หน้า wizard หน้าต่าง ๆ) ในแต่ละขั้นตอนมีการกำหนดกิจกรรมที่ต่างกัน ซึ่งต้องกระทำให้ลุล่วงจนจบสิ้นกระบวนการ จึงจะสามารถติดตั้งได้สำเร็จ กระบวนการนี้ผู้ที่ติดตั้งต้องดำเนินการด้วยตนเอง ถึงแม้ “เวทีนี้จะมีพี่เลี้ยง” แต่ “พี่เลี้ยงก็ทำแทนให้ไม่ได้” (อาจเทียบได้กับการปฏิบัติธรรมให้บรรลุนิพพาน ซึ่งตัวต้องลงมือเอง)

ผู้เขียนใช้วิธีการเทียบเคียงอุปมาอุปไมยเมื่อเวลาสื่อสารกับชาวบ้านว่า การวิจัยเพื่อท้องถิ่นนั้นเปรียบเสมือนหีนลับมิด ส่วนชาวบ้านนักวิจัยนั้นเสมือนมิด (ที่อาจจะขึ้นสนิมทางปัญญา) หากตั้งเป้าหมายที่จะลับมิดให้เฉียบคมทางปัญญา ก็มีแต่วิธีการที่มีมิดต้องมาผ่านกระบวนการลับหีนด้วยตัวมิดเองเท่านั้น

กล่าวสำหรับคุณลักษณะของ CBR ที่ต้องการติดตั้ง/ยกระดับวิธีคิดของชาวบ้านนั้น ตัวอย่างวิธีคิดที่ต้องการยกระดับ เช่น การลงมือแก้ปัญหาเลยโดยยังไม่วิเคราะห์สาเหตุให้ชัดเจน ใช้การลองผิดลองถูกแบบตาดีได้ตำรายเสีย หรือไม่วางลำดับขั้นตอนของการแก้ไข ทำให้เกิดปรากฏการณ์ว่าอาการคันก็มาก (ปัญหา) การเกาก็มีเยอะ (วิธีแก้ไข) แต่เกายังไม่ถูกที่คัน

(เพราะขาดการใช้กระบวนการคิดแบบวิจัย) วิธีคิดเช่นนี้เป้าหมายที่งานวิจัย CBR ต้องการยกระดับให้สูงขึ้น

และสืบเนื่องจากคุณลักษณะของ CBR ที่ต้องการติดตั้ง “วิธีคิดแบบวิจัย” ให้ชาวบ้านเกณฑ์ในการคัดเลือกว่านักวิจัยของ CBR จึงแตกต่างไปจากเกณฑ์ของการวิจัยแบบวิชาการ กล่าวคือ การจะเป็นนักวิจัยแบบวิชาการนั้นอย่างน้อยจะต้องเรียนรู้และเข้าใจเรื่องราววิจัยมาแล้ว จึงจะทำวิจัย

ได้ (ความเข้าใจเรื่องการวิจัยเป็น prerequisite) แต่สำหรับ CBR แล้ว “ความเข้าใจเรื่องการวิจัย” จะเปลี่ยนสถานะจาก “prerequisite ในตอนแรก” ไปเป็น “ผลลัพธ์ที่คาดหวังในตอนสุดท้าย” กล่าวชาวบ้านไม่จำเป็นต้องเข้าใจงานวิจัยมาก่อน แต่หลังจากทำวิจัยเสร็จแล้ว ผลลัพธ์ประการหนึ่งที่ต้องเกิดขึ้นคือ ชาวบ้านนักวิจัยจะต้องเข้าใจว่า “แก่นแท้ของการวิจัยคืออะไร”

การปลดล็อก “ข้อเรียกร้องเบื้องต้น” (prerequisite) ดังกล่าวนั้น เท่ากับเป็นการเปิดช่องขยายโอกาสให้เปิดกว้างอย่างมหาศาลสำหรับชาวบ้านที่จะเข้าร่วมกระบวนการวิจัย (แต่แน่นอนว่า จะต้องมีความสมบัติอย่างอื่น ๆ มาเป็นเกณฑ์ทดแทน) ผู้เขียนจึงพบว่า ชาวบ้านที่เข้ามาเป็นนักวิจัย CBR นั้นมีความหลากหลายในทุก ๆ ด้านตั้งแต่จบชั้น ป.4 ถึงปริญญาเอก มีทั้งสัปเหร่อ แม่ค้า ชาวไร่ เด็ก/เยาวชน ครู ทานมหา แม่บ้าน ฯลฯ

4) การออกแบบโครงสร้างและกลไกเพื่อการหนุนช่วย

ต่อเนื่องจากข้อ 3 ว่า การขยายโอกาสทางการวิจัยให้แก่ชาวบ้านมาทำวิจัยนั้น ในด้านหนึ่ง นอกจากจะต้องปลดล็อกเรื่อง “คุณสมบัติเบื้องต้นของนักวิจัย” แล้ว ในอีกด้านหนึ่ง ก็ต้องมีการสร้างและออกแบบโครงสร้างและกลไกใหม่ ๆ เพื่อการหนุนช่วยการขยายโอกาสทางการวิจัยนั้นให้บรรลุเป้าหมายสุดท้าย

ด้วยเหตุผลนี้ ถึงแม้ฝ่าย สกว.ท้องถิ่น จะมีสถานะเป็น “องค์กรสนับสนุนเงินทุน” เช่นเดียวกับแหล่งสนับสนุนงานวิจัยทั่วไป แต่ทว่าโครงสร้าง กลไก และกระบวนการทำงานของ สกว. ท้องถิ่น ก็จะมีลักษณะที่แตกต่างจากแหล่งเงินทุนทั่วไป เริ่มตั้งแต่กระบวนการเปิดรับงานวิจัย จะมีรูปแบบของการออกประกาศแล้วก็นั่งรอให้นักวิจัยเขียนโครงร่างงานวิจัยมานำเสนอ หากทว่า จะต้องมีการกระบวนการทำงานเชิงรุก (Proactive) ต้องมีกลไกขององค์กร (เช่น โหนด/พี่เลี้ยง/ศูนย์ประสานงานฯ) ที่ลงไปร่วมพัฒนาเลาโจทย์การวิจัยให้แหลมคมพัฒนาการเขียนโครงร่างงานวิจัย รวมทั้งการเสริมขวัญกำลังใจให้ชาวบ้านกล้าฮึกเหิมเข้ามาทำงานวิจัยตั้งแต่ต้นจนจบสิ้นกระบวนการเป็นต้น

จากผลการสังเคราะห์เรื่องโครงสร้าง กลไก และกระบวนการทำงานของ CBR ผู้เขียนได้พบว่า โครงสร้างของ สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น นั้นจะมีลักษณะทวิลักษณ์ (duality) กล่าวคือ ในการบริหารจัดการองค์กร การแบ่งบทบาทหน้าที่ การมอบหมายงาน กระบวนการทำงานนั้น ฯลฯ จะมีทั้ง “กรอบ” ที่ระบุ/กำหนดเอาไว้เอาไว้อย่างชัดเจน แต่ในเวลาเดียวกันก็มี “ความยืดหยุ่น” (flexibility) เมื่อเวลาลงมือปฏิบัติลักษณะทวิลักษณ์ดังกล่าวเป็นตัวสำคัญในการอธิบายความสำเร็จของ CBR

ในการขณะ “ลักษณะโครงสร้างของ CBR” นั้น อาจจะถือได้ว่าเป็น “ปัจจัยพื้นฐานที่จำเป็น” (Necessary factor) ความสำเร็จของ CBR แต่ทว่าปัจจัยที่เอื้ออำนวยใน CBR นั้น

(Sufficient factor) ก็น่าจะได้ “ตัวบุคคลที่เป็นโหนด/พี่เลี้ยง/ศูนย์ประสานงาน” ที่ทำหน้าที่เป็น “สะพานทอดเชื่อม” (bridge) ให้ชาวบ้านได้เดินข้ามฝั่งจากการเป็น “คนธรรมดา” มาสู่การเป็น “นักวิจัย” ได้ ในอนาคตหาก สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น ต้องการขยายสเกลการทำงานของ CBR ก็คงต้องให้ความสนใจกระบวนการ “สร้างและสืบทอดโหนดและพี่เลี้ยง” ให้เป็นระบบและมีความรวดเร็วมากกว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน (ซึ่งยังเป็นไปตามธรรมชาติอยู่) แต่ยังคงรักษาคุณภาพเท่าเดิมเอาไว้ได้

สำหรับบทเรียนเบื้องต้นที่ผู้เขียนได้เรียนรู้เกี่ยวกับการแสดงบทบาทหนุนช่วยของโหนดและพี่เลี้ยง ของ CBR ก็คือ นอกเหนือจากปัจจัยพื้นฐานของตัวบุคคลคือ การมีจิตสาธารณะมีทัศนคติมุ่งให้บริการ (Service-mind) แล้ว การแสดงบทบาทหน้าที่ของโหนด/พี่เลี้ยงยังต้องมี “พลวัต” มีการปรับเปลี่ยนไปตามจังหวะก้าวของขั้นตอนการวิจัยอีกด้วย

5) คุณค่าสำคัญของงานวิจัย CBR - กลไกใหม่ในการกระจายปัญญาสู่ท้องถิ่น

ในช่วงทศวรรษที่ผ่านมาของสังคมไทยมีกระบวนการปรับโครงสร้างสังคม (Social Adjustment Process) อยู่หลายด้าน ประเด็นหลักของการปรับเปลี่ยนคือ การเปลี่ยนลักษณะรวมศูนย์ของอำนาจต่าง ๆ (Power Centralization) ไปสู่ระบบการกระจายอำนาจ (Decentralization) เริ่มตั้งแต่การกระจายอำนาจการบริหารจากส่วนกลางสู่ท้องถิ่น (รูปธรรมคือการเกิดขึ้นขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น) การกระจายอำนาจของการตัดสินใจลงไปให้ท้องถิ่น (เช่น หน่วยงานของ อบต.) การกระจายอำนาจเรื่องการเงิน/การคลังลงไปท้องถิ่น การกระจายสิทธิในการครอบครองสาธารณะสมบัติ เช่น คลื่นแม่เหล็กไฟฟ้า (ได้แก่กรณีการเกิดขึ้นของวิทยุชุมชน) การกระจายความรับผิดชอบในงานด้านสุขภาพให้แก่ประชาชน (เช่นการเกิดขึ้นของ อสม. ผสส.) เป็นต้น

ท่ามกลางการกระจายอำนาจ กระจายสิทธิ กระจายความรับผิดชอบเหล่านี้ กระบวนการปรับโครงสร้างสังคมทั้งหลายนั้นจะบรรลุเป้าหมายได้อย่างแท้จริง จำเป็นต้องมี “การกระจายความรู้” กำกับไปกับทุกกระแสของการกระจาย มิฉะนั้นแล้ว ถึงแม้ชาวบ้าน/ท้องถิ่นจะได้ “สิทธิอำนาจ ความรับผิดชอบ” มา หากขาดปัญญา/ความรู้มากำกับก็ไม่อาจธำรงรักษาเอาไว้ได้ หรือ มิฉะนั้นก็อาจจะใช้อำนาจ/สิทธิไปในทางที่ไม่ชอบ ไม่เป็นประโยชน์แก่คนหมู่มาก

อันที่จริง กระบวนการกระจายความรู้ในการปรับโครงสร้างนั้น ได้ดำเนินการมาระลอกหนึ่งแล้ว แต่ทว่าการกระจายความรู้ระลอกแรกนี้มักจะอยู่ในรูปแบบของ “การถ่ายทอดความรู้” (knowledge transmission) เป็นส่วนใหญ่ เช่น มีการฝึกอบรมชาวบ้านให้มีความรู้เรื่องการดูแลสุขภาพก่อนจะมาเป็น อสม. ส่วนกระบวนการวิจัยแบบ CBR นี้อาจถือได้ว่าเป็นขบวนการกระจายความรู้/ปัญญาระลอกที่สองที่อยู่ในระดับ “การยกระดับ/จัดตั้งวิถีคิดแบบวิจัย” ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว เมื่อติดตั้ง “เครื่องมือแสวงหาความรู้” ให้แก่ชาวบ้านแล้ว ก็ไม่จำเป็นต้องคอยไปเติม “ให้ความรู้

เป็นเรื่อง ๆ ไป” ดังที่นักวิจัยชาวบ้านให้ข้อสรุปของงานวิจัย CBR ว่าไม่ใช่การให้ปลาเป็นตัว ๆ แก่ชาวบ้าน แต่เป็นการให้ “เบ็ดตกปลา” หรือให้ความรู้เรื่อง “วิธีทำเบ็ด” มากกว่า

6) งานวิจัย CBR มีลักษณะเป็นสหวิทยาการ/บูรณาการสูง

ปัจจุบันนี้เริ่มมีกระแสการดำเนินการวิจัยเป็นชุดโครงการที่รวมเอานักวิชาการจากหลายสาขาวิชามาทำงานร่วมกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งงานวิจัยที่เริ่มจากปัญหาชุมชนเป็นหลัก (ในกรณีที่ชัดเจนที่สุดของสังคมไทยก็คือ กรณีงานวิจัยเพื่อการพัฒนาบูรณะชนบทที่ จ.ชัยนาท ซึ่งริเริ่มโดย ดร.ป๋วย อึ๊งภากรณ์) และเนื่องจากงานวิจัย CBR นั้นมีจุดตั้งต้นจากปัญหาที่ชาวบ้านนักวิจัยกำลังประสบอยู่ ดังนั้น เมื่อวิเคราะห์ขั้นตอนของการพัฒนาการคลี่คลายของกระบวนการวิจัย จึงพบว่ามีความเกี่ยวข้องของการใช้สหวิทยาการและบูรณาการผสมผสานอยู่เสมอ

ตัวอย่างง่าย ๆ เช่น โครงการฟื้นฟูภาษาของ ของชาวชองใน จ.จันทบุรี โครงการนี้เริ่มจากสาขาวิชาภาษาศาสตร์ที่มีนักวิชาการลงไปค้นคว้าอักษรเขียนภาษาของเพื่อให้เกิดการสืบทอด และเพื่อให้ภาษาเขียนที่ประดิษฐ์ขึ้นมาได้รับการยอมรับ จำเป็นต้องให้ความรู้ด้านสังคมศาสตร์เข้ามาช่วย และเพื่อให้การสืบทอดเป็นไปอย่างยั่งยืนก็ต้องนำชุดความรู้ด้านภาษาเข้ามาสู่โรงเรียนเพื่อทำหลักสูตรท้องถิ่น (ซึ่งต้องใช้ความรู้ด้านภาษาศาสตร์) และการจัดทำแหล่งเรียนรู้ในรูปพิพิธภัณฑ์ (ต้องใช้ความรู้ด้านพิพิธภัณฑ์ศึกษา) ต่อมาจากการฟื้นฟูภาษา ชาวบ้านได้ค้นพบพืชกลุ่มคล้าซึ่งเป็นพืชประจำกลุ่มชน (เหมือนกับต้นไผ่กับชาวนาไทย) พืชชนิดนี้เกือบสูญหายไปแล้ว ชาวบ้านจึงต้องการวิจัยเพื่อฟื้นฟูกุ่มคล้า ซึ่งต้องใช้นักเกษตรศาสตร์เข้ามาช่วย เป็นต้น

กระบวนการใน CBR นั้นนอกจากจะมีมิติของการบูรณาการระหว่างสาขาวิชาการแล้ว ยังมีความหมายถึงการบูรณาการระหว่าง “ภูมิปัญญา/ชุดความรู้เดิมของชุมชน” กับ “ภูมิปัญญา/ชุดความรู้แบบสมัยใหม่” โครงการประเภทการจัดการทรัพยากรธรรมชาติเป็นตัวอย่างที่แสดงให้เห็นได้อย่างชัดเจนที่สุด โดยที่ CBR มีหลักการบูรณาการว่า “ของเก่าก็ไม่ทิ้งไป ของใหม่ก็ไม่ปฏิเสธ” แต่ที่สำคัญคือการผสมผสานให้ลงตัวถูกฝาถูกตัวเพื่อให้ได้ประโยชน์มากที่สุด

ลักษณะการบูรณาการอีกมิติหนึ่งของ CBR คือการมองเห็นความเชื่อมโยงสัมพันธ์ระหว่าง “ปรากฏการณ์ระดับจุลภาคกับโครงสร้างมหภาค” (Micro-Macro Linkage) หรืออาจเรียกว่าเห็นความสัมพันธ์ระหว่าง “ตัวบท-บริบท” (text-context relationships) ซึ่งเป็นกระบวนการพื้นฐานของการวิจัยเชิงคุณภาพ ดังนั้น ในการศึกษาเรื่องนี้ สิ่งแวดล้อม การท่องเที่ยว เกษตรยั่งยืน ฯลฯ จึงจำเป็นต้องมีการศึกษาบริบทของชุมชน สถานการณ์ของจังหวัด สถานการณ์ของภาค ฯลฯ ร่วมด้วยอยู่เสมอ

7. การใช้กระบวนการแบบ “KM” เพื่อถนอมความรู้ ในขณะที่งานวิจัยแบบวิชาการจะมีขั้นตอนทำบังคับ คือ การอ่านทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องมาก่อนเพื่อเป็นการสร้างฐานความรู้ของนักวิจัยให้กว้างขวาง ลุ่มลึก และรอบด้านต่อประเด็นที่จะวิจัย แต่ทว่ารูปแบบดังกล่าวนี้ไม่

สอดคล้องกับวิธีการแสวงหาความรู้ของชาวบ้าน ดังนั้น CBR จะได้นำเอา “วิธีการแสวงหาความรู้แบบ knowledge management-KM” มาทดแทนการอ่านบททวนวรรณกรรม ในขั้นตอนกิจกรรมของงานวิจัย จึงมักพบรูปแบบการจัดกิจกรรมเวทีเสวนาแลกเปลี่ยนระหว่างผู้มีประสบการณ์ การดูงานกรณีที่ดีสำเร็จ (best practice) การเชิญผู้มีประสบการณ์มาเป็นวิทยากร เป็นต้น

8) CBR เป็นงานวิจัยที่เน้นการใช้ประโยชน์ได้จริง จากคำขวัญของ CBR ที่ระบุอย่างชัดเจนว่า “สร้างสรรค์ปัญญา เพื่อพัฒนาท้องถิ่น” ในประโยคที่สอนจะเห็นได้ว่า CBR นั้นเป็นงานวิจัยที่เริ่มต้นจาก “ปัญหาในชีวิตของชาวบ้านนักวิจัย” (problem-based research) ดังนั้นหลังจากผ่านขั้นตอนการพัฒนาโจทย์ การสร้างเครื่องมือ การเก็บข้อมูลแล้ว CBR จะถือว่านักวิจัยเพิ่งจะเดินทางมาได้เพียงครึ่งทางของเส้นทางการวิจัยเท่านั้น ขั้นตอนที่ดีว่าเป็น “ท่าบังคับ” ของ CBR ที่จะต้องก้าวเดินต่อไป (ซึ่งในงานวิจัยแบบวิชาการอาจจะเพียงแค่ของแถมหรือ option ให้เลือก) ก็คือต้องมีข้อเสนอแนะที่ถูกนำไปทดลองปฏิบัติและติดตามผลจนถึงจุดหมายปลายทางด้วยเหตุนี้ CBR จึงอาจถือได้ว่าเป็น Action research (แบบตัวจริงเสียงจริงมาเอง) ประเภทหนึ่งที่มีลักษณะพิเศษคือเจ้าของปัญหาเป็นคนลงมือแก้ไขเอง (โดยอาศัยการร่วมมือจากภายนอก)

เหตุผลเบื้องหลังของการที่งานวิจัย CBR ต้องผนวกเอาคุณสมบัติที่เน้นการใช้ประโยชน์ได้อย่างแท้จริงนั้น ก็เนื่องจากว่าสำหรับชาวบ้านแล้ว หากตั้งเป้าหมายของงานวิจัยเอาไว้เพียงแค่ “แสวงหาความรู้” เท่านั้น ยังไม่สามารถเป็นแรงดึงดูดใจชาวบ้านให้เข้าร่วมงานวิจัยได้ หรือแม้เข้าร่วมแล้ว ก็อาจจะยังไม่ร่วมหัวจมท้ายไปจนตลอดฝั่ง ทั้งนี้ เนื่องจากข้อเท็จจริงที่ได้กล่าวมาแล้วว่าชีวิตของชาวบ้านนั้นมีปัญหาอย่างอื่น ๆ รุมล้อมให้ต้องลงมือลงแรงลงปัญญาแก้ไขมากกว่าที่จะมาทำวิจัย จึงเป็นปรากฏการณ์ที่พบเห็นได้อย่างเป็นประจักษ์ว่า เมื่อพี่เลี้ยง/โหนดลงไปชักชวนชาวบ้านมาทำงานวิจัยจำนวนที่สนใจจะลดน้อยถอยลงไปเรื่อย ๆ เมื่อผ่านขั้นตอนต่าง ๆ จนในท้ายที่สุด จะเหลือกลุ่มแกนที่ยืนหยัดอยู่เพียงไม่กี่คนเท่านั้น (จึงหวั่นของงานวิจัย) CBR จึงมักมีการหดตัวขนานใหญ่ในระยะเริ่มแรก แล้วจึงค่อยขยายตัวเมื่องานวิจัยเริ่มผลิตออกดอกผล

ด้วยเหตุนี้ โหนด/พี่เลี้ยง/ทีมวิจัยจึงต้องมีการวางแผนเรื่องการใช้ประโยชน์จากงานวิจัยเอาไว้เป็นหลายระยะ เช่น ต้องแก้ปัญหาระยะสั้น/เฉพาะหน้าได้ก่อน แล้วค่อยขยายไประยะกลางและระยะยาวหากเปรียบกับการปลูกพืช ก็ต้องมีทั้งพืชล้มลุกแล้วค่อยเป็นไม้ยืนต้นเพื่อสร้างพลังดึงดูดที่มากพอให้ชาวบ้านเข้าร่วมกระบวนการวิจัย

9) งานวิจัย CBR ต้องมีคุณสมบัติเป็น R&D หรือ D&R ดังที่ได้กล่าวถึงต้นกำเนิดของสายพันธุ์ CBR ว่า มีต้นพันธุ์เป็น “งานพัฒนา” อยู่ส่วนหนึ่ง ดังนั้น ส่วนผสมของงานวิจัย CBR จึงมีลักษณะเป็น “Research and Development” หรือ “Development and Research” แล้วแต่นักนักสัดส่วนว่าจะเป็นการวิจัยหรือการพัฒนามากกว่ากัน ดังตัวอย่างข้อมูลสรุปการสังเคราะห์งานของภาคอีสานที่ได้ยกตัวอย่างงานวิจัย CBR ที่มีสัดส่วนของ R&D และ D&R เอาไว้ (ผู้เขียนคิดว่าต่อไป

CBR อาจต้องสรุปให้เห็นอย่างชัดเจน เส้นแบ่งระหว่าง CBR กับงานพัฒนาและงานวิจัยเพื่อการพัฒนานั้นมีจุดร่วมและจุดต่างกันอย่างไรบ้าง สำหรับขณะนี้ ผู้เขียนมองเห็นข้อแตกต่างหลักประการเดียวกันคือ การที่ชาวบ้านเป็นนักวิจัยเองในกรณีของ CBR)

10) ตลอดเส้นทางนี้มีการสร้างความเข้าใจร่วมกัน (Shared understanding) เมื่อผู้เขียนมีโอกาสเข้ามาวิเคราะห์ “วิธีวิทยา/ขั้นตอน/กระบวนการ” ของงานวิจัย CBR คุณลักษณะข้อหนึ่งซึ่ง “เตะตาและต้องใจ” ผู้เขียนอย่างมากก็คือ ตลอดเส้นทางของกระบวนการวิจัย CBR จะมีกิจกรรมที่เน้น “การสร้าง ความเข้าใจร่วม/สัมมาทิส” สำหรับผู้คนทุกกลุ่มทุกส่วนที่เกี่ยวข้องเข้ามาข้องแวะกับกระบวนการวิจัย

ตัวอย่างเช่น การสร้างความเข้าใจในหมู่ทีมวิจัยซึ่งมีการเน้นหนักอย่างมาก เช่น การสรุปสังเคราะห์งานของภาคใต้ระบุว่าปัจจัยนี้เป็นตัวแปรหนึ่งในการกำหนดความสำเร็จของงานวิจัยที่จะออกมา และแม้แต่ก่อนจะมีการลงไปเก็บข้อมูลกับกลุ่มตัวอย่าง ก็จะมีกิจกรรมการทำความเข้าใจกับกลุ่มตัวอย่าง ก็จะมีกิจกรรมการทำความเข้าใจกับกลุ่มตัวอย่างถึงเป้าหมาย/ประโยชน์ของการวิจัยเสียก่อน (นี่น่าจะเป็นลักษณะที่แตกต่างไปจากงานวิจัยเชิงวิชาการอยู่พอสมควร) รวมทั้งการทำความเข้าใจกับภาคี หน่วยงานองค์กร กลุ่มบุคคลที่ประเด็นการวิจัยโยงใยไปถึง กิจกรรมการสร้าง ความเข้าใจในร่วมกันนี้มีการดำเนินการหลายครั้ง ต่อเนื่อง โดยถูกถือว่าเป็น “กิจกรรมทำบังคับอย่างหนึ่งของงานวิจัย CBR”

รูปแบบกิจกรรมที่เห็นได้ชัดเจนที่สุดคือ “การคืนข้อมูลให้ชุมชน” (ซึ่งถือว่าเป็นวัตรกรรมอย่างหนึ่งของ CBR) หลังจากที่เก็บข้อมูลมาแล้วหรือมีการวิเคราะห์ร่วมกันกับชุมชน หรือให้ชุมชนตรวจสอบ/แสดงความคิดเห็นต่อการวิเคราะห์ การสร้างความเข้าใจร่วมกันตลอด เส้นทางของการวิจัยนี้ก่อให้เกิดผลอันดีหลายประการตามมา เริ่มตั้งแต่สามารถประคองกิจกรรมให้เป็นไปในทิศทางเดียวกันได้เนื่องจากมีความเข้าใจร่วมกัน และยังเป็นวัคซีนป้องกันโรคแปลกแยกของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง (alienated) จากการวิจัยอีกด้วย

สรุปได้ว่า คุณลักษณะของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นคือ การนำชาวบ้านเข้าร่วมในการวิจัย เมื่อชาวบ้านเข้าร่วมก็มีการปูพื้นฐานแนวความคิดให้เข้าใจแก่นแท้ของการวิจัย ตลอดจนมีความยืดหยุ่นในการลงมือปฏิบัติงาน การผสมผสานความภูมิปัญญากับความรู้อย่างใหม่ที่ยั่งยืน ประโยชน์เป็นหลัก โดยผ่านคนประสานงานหรือโหนดที่มีหน้าที่ในการสร้างทัศนคติ จิตสาธารณะ การมุ่งให้บริการ รวมถึงกระบวนการถ่ายทอดความรู้ตัวบทและบริบทงานที่แม้จะเป็นทางวิชาการก็มีการจัดการให้ความรู้ที่เหมาะสมกับชาวบ้านโดยจัดกิจกรรมเวทีสนทนา

นอกจากนั้นตัวผู้ประสานงานหรือโหนดยังต้องสร้างความเข้าใจร่วมกัน วางแผนตลอดโครงการป้องกันปัญหาและอุปสรรคสำหรับทีมวิจัย การวิจัยเพื่อท้องถิ่นนั้นสิ่งท้ายสุดที่จะต้องตระหนักคือ การลงมือปฏิบัติแก้ไขปัญหามาของท้องถิ่นเพื่อประโยชน์ของท้องถิ่นเป็นหลัก

วิธีวิทยาของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

สินธุ์ สโรบล (2552 : 22-24) ได้กล่าวถึงวิธีวิทยาว่าด้วยกระบวนการของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นไว้ว่า วิธีวิทยาว่าด้วยกระบวนการของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นการเปลี่ยนย้ายกระบวนการทัศนวิสัยเดิมเข้าสู่กระบวนการทัศนวิสัยใหม่ที่เรียกว่า “กระบวนการทัศนวิสัยเพื่อท้องถิ่น” โดยมีการผสมผสานกระบวนการทัศนวิสัยจากฐานความคิดอยู่ 3 ฐานด้วยกัน ฐานแรกเป็นสำนักคิดปฏิฐานนิยม (Positivism) ที่มีการเรียกกันว่า การวิจัยเชิงปริมาณ ฐานที่สองคือสำนักคิดปรากฏการณ์นิยม (Phenomenology) ที่เรียกกันในแวดวงวิชาการว่า การวิจัยเชิงคุณภาพ และฐานความคิดกลุ่มที่สามคือ สำนักคิดปฏิบัติการนิยม (Praxiology) ที่มุ่งใช้ประโยชน์จากงานวิจัยสู่ความเคลื่อนไหวและการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ทั้งนี้สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ฝายวิจัยเพื่อท้องถิ่นใช้เวลา 10 ปี

(พ.ศ. 2541-2551) ในการพัฒนาระบบคิด ระบบสนับสนุนงานวิจัยร่วมกับเครือข่ายวิจัยท้องถิ่นทั่วประเทศ ทดลองปฏิบัติร่วมกัน และสรุปผลร่วมกับชาวบ้าน พี่เลี้ยง ที่ปรึกษา นักพัฒนา นักวิชาการ และข้าราชการ เพื่อนำไปสู่การประยุกต์ปรับใช้ให้เหมาะสมกับบริบทของชุมชนท้องถิ่นในสังคมไทย ภายใต้การสังเคราะห์งานวิจัยได้ข้อค้นพบดังนี้

1. วิธีวิทยาว่าด้วยกระบวนการของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น มุ่งเน้นการการเพิ่มพลังทางปัญญาให้กลุ่มชาวบ้านที่ขาดโอกาสทางการเรียนรู้เข้ามาจัดการ กับปัญหาที่ตนเองสัมผัส รวมทั้งเป็นการสร้างพันธกิจให้ชาวบ้านมีการทำงานร่วมกันผ่านกระบวนการวิจัย และนำข้อมูลที่ได้วิเคราะห์ เฝ้าหาทางเลือกแล้วไปสู่การจัดการปัญหาที่แท้จริง

2. กระบวนการและวิธีการค้นคว้าหาคำตอบของวิธีวิทยาว่าด้วยกระบวนการของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น เป็นกระบวนการที่มีการพัฒนาโครงการโดยมุ่งการแก้ไขปัญหาและปรากฏการณ์ของท้องถิ่น โดยมีชาวบ้านเป็นเจ้าของโครงการ และเป็นผู้บริหารงบประมาณการวิจัยเอง โดยมีพี่เลี้ยงเป็นที่ปรึกษาให้คำแนะนำ งานวิจัยแบบนี้เน้นการสร้าง “คน” เข้าร่วมกระบวนการวิจัยทุกขั้นตอนซึ่งเริ่มตั้งแต่กระบวนการกำหนดกรอบวิจัยที่อาศัยสถานการณ์ปัญหาในพื้นที่เป็นตัวกำหนด ร่วมวิเคราะห์ปัญหาศึกษาพร้อมกำหนดแผนงานและการเก็บรวบรวมข้อมูล ร่วมทดลองปฏิบัติ ร่วมเฝ้าหาทางเลือกเพื่อจัดการปัญหาของท้องถิ่น งานวิจัยแบบนี้มีการเปลี่ยนแปลงได้เพื่อความเหมาะสมเพื่อกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของชาวบ้านในท้องถิ่น อาจกล่าวได้ว่างานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นกระบวนการที่เรียบง่าย เปลี่ยนตามเงื่อนไขของชาวบ้านได้และมักจะใช้วิธีการที่ชาวบ้านคุ้นเคย รวมทั้งมีทางเลือกที่หลากหลายในการปฏิบัติ

3. ผลผลิตของวิธีวิทยาคือด้วยกระบวนการของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเน้นกระบวนการเรียนรู้เพื่อสร้างคน และทำความเข้าใจต่อปัญหา รวมทั้งเงื่อนไขปัจจัยที่มีผลต่อปรากฏการณ์ของท้องถิ่น งานแบบนี้เป็นมาตรฐานเฉพาะพื้นที่ เน้นการบูรณาการเชิงวัฒนธรรมเนื่องจากสังคมไทยมีความหลากหลายทางวัฒนธรรม รวมทั้งมีความเชื่อมโยงกับเครือข่ายการทำงานของท้องถิ่น งานแบบนี้เป็นมาตรฐานเฉพาะพื้นที่ มีรูปธรรมที่ชัดเจนอันเป็นแหล่งเรียนรู้ของชาวบ้านในและนอกพื้นที่ได้นอกจากนี้งานวิจัยยังได้เน้นการสร้างกลไกการทำงานพัฒนาในท้องถิ่น โดยใช้เวทีสาธารณะเป็นเครื่องมือในการทำความเข้าใจต่อทางเลือกและจัดการกับปัญหาของท้องถิ่น

4. พลังและคุณค่าของวิธีวิทยาคือด้วยกระบวนการของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น เป็นการริเริ่มจากชาวบ้านในท้องถิ่นซึ่งเป็นคนใน มีพี่เลี้ยงช่วยให้คำปรึกษาและกระตุ้นให้เห็นการคิดวิเคราะห์ เชื่อมโยงแบบองค์รวม งานวิจัยแบบนี้เน้นการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนเกือบทุกขั้นตอนเพื่อให้เห็นความสำคัญของเงื่อนไขต่าง ๆ ที่สำคัญงานวิจัยแบบนี้เป็นการสร้างกำลังใจและการเพิ่มอำนาจในการตัดสินใจให้ชาวบ้านที่เป็นผู้คิดเป็นผู้ตัดสินใจ โดยกระบวนการเรียนรู้ดังกล่าวจะทำให้ชาวบ้านมีศักยภาพความสามารถในการสร้างทางเลือกของตนเองสู่ความหลากหลายในการจัดการปัญหาของตนเองและท้องถิ่น

นอกจากนี้ สันธุ์ สโรบล (2552 : 25-33) ยังได้กล่าวถึงวิธีวิทยาคือด้วยกระบวนการของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ไว้ว่า กระบวนการของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นประกอบด้วยขั้นตอนหลัก 4 ขั้นตอน กล่าวคือ ขั้นตอนแรกเป็นการเตรียมชุมชนวิจัย ขั้นตอนที่สองเป็นการออกแบบและกำหนดแผนงานวิจัย ขั้นตอนที่สามการปฏิบัติการวิจัยเพื่อแก้ไขปัญหา และขั้นตอนสุดท้ายเป็นการวิเคราะห์สรุปบทเรียนเพื่อสร้างทางเลือก ซึ่งจะได้กล่าวโดยสังเขปดังต่อไปนี้

ขั้นตอนที่ 1 การเตรียมชุมชนวิจัย

การเตรียมชุมชน หมายถึง การที่ผู้ประสานงานหรือพี่เลี้ยงโครงการวิจัยได้เข้าไปทำงานร่วมกับคนในชุมชนเพื่อให้ชุมชนมีความพร้อมก่อนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจะเริ่มขึ้น กระบวนการของขั้นตอนนี้ประกอบด้วย

- การเข้าร่วมกับคนในชุมชนท้องถิ่นทำการศึกษาวิเคราะห์ถึงปัญหาและสาเหตุต่อปรากฏการณ์ที่คนในชุมชนท้องถิ่นสัมผัสอยู่และมองว่าเป็นปัญหาข้อขัดข้องและต้องการจะเปลี่ยนแปลงพัฒนาให้ดีขึ้น โดยอาจมีการร่วมกันศึกษาชุมชนเบื้องต้นเพื่อร่วมกันค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหา

- การพัฒนาโจทย์วิจัยและตั้งคำถามการวิจัย เป็นการสร้างภาพฝันของชุมชนที่

ต้องการจะเดินต่อไปข้างหน้า และเป็นสิ่งที่ชาวบ้านอยากให้เปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่ดีขึ้นด้วย กระบวนการมีส่วนร่วมปฏิบัติการด้วยกัน

- การพัฒนาข้อเสนอโครงการวิจัย เป็นการทบทวนโจทย์วิจัยร่วมกับคนในชุมชน โดยการแจกแจงโจทย์ย่อย ๆ ต่างสิ่งที่อยากรู้ อยากรวมรวม อยากรู้ความเข้าใจวิจัยหลัก เพื่อกำหนดเป็นวัตถุประสงค์และตั้งประเด็นการวิจัย รวมทั้งกำหนดขอบเขตการทำงาน วิธีการศึกษา และกระบวนการศึกษากำหนดกิจกรรมวิจัยอย่างละเอียดว่า กำหนดเป้าหมายเป็นใครกำหนดทีมวิจัยหลักว่ามีใครบ้าง จะใช้วิธีการแบบไหน ใช้เวลานานเท่าไร ใช้เครื่องมืออะไรในการเก็บรวบรวมข้อมูลอย่างไร เพื่อนำไปสู่การวางแผนการแก้ไขปัญหา จัดทำแผนปฏิบัติการและวางแผนการใช้งบประมาณตามหลักการสนับสนุนของ สกว. พร้อมทั้งกำหนดว่าต้องปรับเปลี่ยนวิธีการที่ทำอยู่หรือไม่อย่างไร

- การเตรียมความพร้อมให้ทีมวิจัยและทีมวิจัยท้องถิ่น เป็นการทำความเข้าใจเกี่ยวกับแนวคิดและกระบวนการของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น การทบทวนโครงการ คำถามการวิจัย วัตถุประสงค์ แผนงานวิจัย การใช้ เครื่องมือ/เทคนิค/วิธีการต่าง ๆ ที่ใช้ในการเก็บรวบรวม วิเคราะห์ข้อมูล รวมทั้งกิจกรรมการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมกับชุมชน/หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนบทบาทของทีมวิจัย/ผู้เกี่ยวข้อง การเขียน การสรุปรายงาน การจัดการโครงการ/งบประมาณ

ขั้นตอนที่ 2 การออกแบบและกำหนดแผนงานวิจัย

การออกแบบงานวิจัยเปรียบเสมือนการวางโครงสร้างบ้านให้กับผู้อาศัยว่าต้องการจะได้บ้านแบบไหน ภายในบ้านมีส่วนประกอบอะไรบ้างและต้องใช้วัสดุอุปกรณ์อะไรบ้างเพื่อการสร้างบ้านให้ตรงกับความต้องการดังนั้น การออกแบบและกำหนดแผนงานวิจัยจึงเป็นกิจกรรมที่สามารถตอบคำถามและวัตถุประสงค์วิจัย การมีส่วนร่วมของบุคคลที่หลากหลายการพัฒนาศักยภาพทีมวิจัยและชุมชนวิจัยและกิจกรรมการแก้ปัญหา ทั้งการสร้างกลไกการแก้ปัญหาและการทดลองรูปธรรมการแก้ปัญหา โดยกระบวนการของขั้นตอนนี้ประกอบด้วย

- การกำหนดวัตถุประสงค์และเป้าหมายการจัดกิจกรรมวิจัย เน้นการได้มาซึ่งข้อมูลที่ตอบคำถามวิจัยหรือวัตถุประสงค์วิจัยและกระบวนการแก้ปัญหา
- การวิเคราะห์หาทุนเดิมของชุมชนเพื่อช่วยทำให้งานวิจัยสามารถพัฒนาต่อยอดองค์ความรู้เดิม รวมทั้งการผสมผสานความรู้ใหม่ในงานวิจัยชุมชนได้
- วางแผนช่วงเวลาในการดำเนินกิจกรรมวิจัย โดยคำนึงถึงวัฒนธรรมชุมชน ฤดูกาล และวิถีการผลิต เทศกาลต่าง ๆ และวันสำคัญทางศาสนา ควรเลือกวันเวลาที่มีผลกระทบต่อการทำมาหากินปกติของชาวบ้านน้อยที่สุด หรือเลือกช่วยเหลือเวลาที่มีชาวบ้านร่วมกิจกรรมวิจัยได้มากที่สุด

- มองหากลุ่มคนที่หลากหลายเข้าร่วมกิจกรรมวิจัย โดยคำนึงถึงกลุ่มคนที่เผชิญกับปัญหาและองค์กรที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเพื่อแก้ปัญหานั้น ๆ ทั้งองค์กรชุมชนและหน่วยงานภายนอก

- อาจมีการกำหนดและเลือกกลุ่มผู้เชี่ยวชาญมาหนุนเสริมกิจกรรมวิจัยเพื่อความสมบูรณ์ของโครงการวิจัยโดยประเมินว่าทีมงานขาดศักยภาพในเรื่องใดที่จำเป็นต้องใช้ในกิจกรรมวิจัยนั้น ๆ และผู้เชี่ยวชาญจะเข้ามาช่วยหนุนงานได้อย่างไร

- การสร้างเครื่องมือและวิธีการวิจัย เน้นเครื่องมือวิธีการที่เปิดและสร้างโอกาสให้ทุกคนได้คิดได้แสดงความคิดเห็น ได้ทดลองดำเนินการและฝึกฝนอย่างเต็มที่ ยกเว้นบางกิจกรรมที่เน้นเฉพาะนักวิจัยหลักคือ การเขียนโครงร่างงานวิจัยและการสรุปข้อมูลเขียนรายงาน

- มีการวางแผนงบประมาณโครงการวิจัย เน้นการประหยัดและเกิดประโยชน์สูงและอาจหาการสนับสนุนจากองค์กรท้องถิ่นและหน่วยงานภายนอกที่เกี่ยวข้องเพื่อป้องกันความซ้ำซ้อนของการใช้งบประมาณ และเน้นความร่วมมือและหนุนเสริมจากภาคีที่หลากหลาย

- มีการวางแผนกำหนดความรับผิดชอบและการช่วยเหลือกันของทีมวิจัย โดยกำหนดบทบาทของทีมวิจัยและชาวบ้านวิจัยว่าใครจะทำหน้าที่บทบาทอะไรในแต่ละกิจกรรม เช่น เตรียมชาวบ้านในชุมชน ประสานงานการประชุม เตรียมสื่อวัสดุที่ใช้ในกิจกรรมจัดกระบวนการในเวที และการบันทึกข้อมูล การสรุปข้อมูล

ขั้นตอนที่ 3 การปฏิบัติการวิจัย

การปฏิบัติการวิจัยเป็นการวางแผนทางเลือกในการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาชุมชนท้องถิ่นโดยอาศัยการมีส่วนร่วมจากทุกฝ่ายในชุมชน การปฏิบัติการวิจัยเป็นการวางแผนคาดคะเนว่าต้องการจะปรับเปลี่ยนความเป็นอยู่หรือสภาพของปัญหาที่เป็นอยู่ให้เป็นไปในทิศทางใด คนในชุมชนท้องถิ่นจะต้องเตรียมการอย่างไรเพื่อให้จินตนาการที่ได้ร่วมกันสร้างจากข้อมูลการวิจัยสามารถเดินทางไปถึงการปรับปรุงและเปลี่ยนแปลงในสิ่งที่อยากให้เกิดขึ้นในอนาคตได้ กระบวนการในขั้นตอนนี้ประกอบด้วย

- การกำหนดวัตถุประสงค์และเป้าหมายในสิ่งที่ต้องการจะแก้ไขในบางกรณีอาจต้องสร้างโครงการย่อยเพื่อการทดลองทำ

- การวางโครงการนำร่องหรือโครงการย่อยสำหรับกิจกรรมการทดลองทำ โดยมี การวางกิจกรรมและกำหนดเวลาการทำงานปฏิบัติการทดลองทำ รวมทั้งการแบ่งความรับผิดชอบงานตามกิจกรรมในด้านต่าง ๆ

- การประเมินและการตรวจสอบความเป็นไปได้ของแผนงานและกิจกรรมการ

ปฏิบัติการ รวมทั้งประเมินความเป็นไปได้ในแง่ของเวลา ทรัพยากรที่ใช้ในการปฏิบัติการ กำลังคน และความสามารถในด้านอื่น ๆ

- การทดลองทำหรือปฏิบัติการหลาย ๆ วิธีที่จะช่วยทำให้เป้าหมายและวัตถุประสงค์ของการแก้ไขปัญหาและเปลี่ยนชุมชนได้ดีขึ้น
- การคัดเลือกหรืออาสาสมัครที่มีจิตสาธารณะเข้าร่วมตามความถนัดเพื่อความสำเร็จของการปฏิบัติการทดลองทำ
- การอบรมหรือเสนอแนะวิธีทำงาน อาจเป็นอีกขั้นตอนหนึ่งที่จะช่วยให้การทดลองทำหรือการปฏิบัติการบรรลุวัตถุประสงค์ได้ดีขึ้น รวมทั้งการไปศึกษาดูงานและแลกเปลี่ยนประสบการณ์กับชุมชนอื่นที่มิวิจัยในโครงการอื่น หรือแม้กระทั่งการเชิญวิทยากรเข้าร่วมทำงานด้วย
- การประเมินผลโครงการการปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมต่อกิจกรรมการทดลองทำ เป็นสิ่งจำเป็นในขั้นตอนนี้ ทั้งนี้เพื่อทราบถึงปัญหาข้อขัดข้องและเพื่อหาวิธีการทางเลือกใหม่ที่เหมาะสมกว่าเข้ามาเปลี่ยนแปลงและพัฒนาชุมชน

ขั้นตอนที่ 4 การวิเคราะห์สรุปบทเรียนเพื่อสร้างทางเลือก

การวิเคราะห์สรุปบทเรียนเพื่อสร้างทางเลือกเป็นการทบทวนสรุปบทเรียนหลังดำเนินกิจกรรมทุกกิจกรรม เพื่อประมวลความรู้ทั้งในเชิงเนื้อหาและกระบวนการ รวมถึงบทเรียนอันเกิดจากการร่วมกันตั้งข้อสังเกตจากงานวิจัยและการทดลองทำ เพื่อนำไปปรับใช้ในการดำเนินกิจกรรมเพื่อสร้างทางเลือกของชุมชนหรือเพื่อการเผยแพร่ขยายผลต่อไป กระบวนการในขั้นตอนนี้ประกอบด้วย

- การหาวิธีการสรุปบทเรียนเพื่อวิเคราะห์ข้อมูลและกิจกรรมว่ามีจุดแข็ง จุดอ่อน อะไรบ้าง กระบวนการเรียนรู้และการแก้ปัญหาของชาวบ้านเป็นอย่างไรเพื่อนำไปสู่การร่วมกันของชุมชนในการค้นหาปัจจัยและเงื่อนไขของความล้มเหลว หรือความสำเร็จของการทำงานวิจัยในช่วงที่ผ่านมาเพื่อนำมาใช้ในการวางแผนสร้างทางเลือกของชุมชน
- การตรวจสอบความพอเพียงของข้อมูลในการตอบคำถามวิจัยและวัตถุประสงค์ ทั้งนี้เพื่อไปสู่ข้อสรุปของการค้นพบอีกด้วย นอกจากนี้การสรุปบทเรียนอาจช่วยในการวางแผนกิจกรรมการเก็บข้อมูลเพิ่มเติมกรณีข้อมูลยังไม่สมบูรณ์
- การตั้งคำถามไปนี้เพื่ออาจช่วยให้พบข้อสรุปและทางเลือกของชุมชนได้
 - บริบทของโครงการ/กิจกรรม
 - ทำไมต้องทำโครงการ/กิจกรรมนี้
 - กิจกรรมของโครงการช่วยยกระดับความเป็นอยู่ได้อย่างไร
 - กิจกรรมนี้เริ่มอย่างไร และสภาพนิเวศน์และวัฒนธรรมของชุมชน

ช่วยให้โครงการดำเนินงานได้อย่างไร

➤ เป้าหมายของโครงการวิจัย

- อะไรคือจุดมุ่งหมายของโครงการวิจัยที่ดำเนินงานอยู่ในพื้นที่
- มีการวางแผนอย่างไรในการดำเนินโครงการ/กิจกรรมอย่างไร
- กระบวนการมีส่วนร่วมในการกำหนดเป้าหมายทำอะไร
- อยากจะเห็นอะไรเกิดขึ้นเมื่อสิ้นสุดโครงการ

➤ กระบวนการทำงานของโครงการวิจัย/กิจกรรม

- โครงการ/กิจกรรมนี้มีกระบวนการและขั้นตอนดำเนินงานอย่างไร
- มีใครเข้าร่วมในกระบวนการดังกล่าวบ้าง และร่วมอย่างไร
- มีสิ่งใดที่เป็นไปตามที่วางแผนไว้/ทำไมจึงเป็นเช่นนั้น
- มีสิ่งใดบ้างที่ไม่เป็นไปตามแผน/ทำไมจึงเป็นเช่นนั้น

➤ ผลที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติงานของโครงการ/กิจกรรมการวิจัย

- ได้อะไรจากการลงมือปฏิบัติจากโครงการ/กิจกรรมการวิจัยและได้มาอย่างไร
- ผลที่ได้รับส่งผลกระทบต่อความเป็นอยู่ของผู้คนในชุมชนอย่างไร
- ผลที่ได้รับถือว่ามีความสำเร็จตามแผนงานและเป้าหมายหรือไม่ และอย่างไร
- ชุมชนจะสามารถทำอะไรให้ดีกว่าผลที่ได้จากโครงการ/กิจกรรมบ้าง
- อุปสรรค/ข้อขัดข้อง/ปัญหาที่เกิดจากการปฏิบัติงานโครงการ/กิจกรรม
 - อุปสรรคที่สำคัญของการดำเนินโครงการ/กิจกรรมคืออะไร
 - ทำไมถึงคิดว่าเป็นอุปสรรคและทางกลุ่มจะแก้ไขอย่างไร
 - มีข้อขัดข้องในการดำเนินงานโครงการ/กิจกรรมอย่างไรบ้างและจะแก้ไขข้อขัดข้องกันอย่างไร
 - มีปัญหาที่เกิดจากการดำเนินงานโครงการ/กิจกรรมอย่างไรบ้างและจะแก้ไขข้อขัดข้องกันอย่างไร
 - หากแก้ไขอุปสรรค/ข้อขัดข้อง/ปัญหา จะทำให้เกิดความสำเร็จของงานได้หรือไม่ และอย่างไร

- การกำหนดทีมงานชุมชนเพื่อทำหน้าที่ในการสรุปบทเรียนร่วมกับผู้ประสานงาน/พี่เลี้ยงโครงการวิจัย โดยอาจมีการอบรมวิธีการถอดบทเรียนและสรุปประสบการณ์ด้วยก็ได้

- การวิเคราะห์สรุปบทเรียน จะทำให้ทีมวิจัยชุมชนสามารถเขียนรายงานการวิจัยเพื่อท้องถิ่นตามแบบฉบับของชาวบ้านได้

กล่าวโดยสรุป วิธีวิทยาว่าด้วยกระบวนการของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นเรื่องของการค้นหาวิธีวิเคราะห์ความรู้ที่เกิดจากกระบวนการทำวิจัยเพื่อท้องถิ่น อันเป็นศาสตร์แห่งการอธิบายชีวิตและความเป็นไปของชาวบ้านโดยกระบวนการดังกล่าวเริ่มจากการร่วมมือกันในการวิเคราะห์ปัญหาจากปรากฏการณ์ที่ชาวบ้านสัมผัสอยู่ การวิเคราะห์หาทุนเดิมในการทำงานร่วมกันการวิเคราะห์หาทุนเดิมของชุมชนเพื่อช่วยทำให้งานวิจัยสามารถพัฒนาต่อยอดองค์ความรู้เดิม รวมทั้งการผสมผสานความรู้ใหม่ในงานวิจัยชุมชนเดิมได้ ตั้งแต่การร่วมกำหนดวิธีการและสร้างแผนงานวิจัย การออกแบบการวิจัยและการเก็บรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อร่วมกันค้นหาเหตุ-ปัจจัย ในการกำหนดทางเลือกและทดสอบปฏิบัติการตามข้อเสนอทางเลือกของชุมชนตลอดจนการวิเคราะห์สรุปบทเรียน ค้นหาอุปสรรคและประเมินสรุปบทเรียนเพื่อเชื่อมโยงสู่การจัดการของชุมชนท้องถิ่นต่อไป

ในขณะที่ กาญจนา แก้วเทพ (2553 :) ได้กล่าวถึงวิธีวิทยาของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นไว้ว่า การวิจัยเพื่อท้องถิ่นโดยชาวบ้านหรือชุมชนเข้ามามีบทบาทในกระบวนการวิจัย ดังนั้นรูปแบบของการวิจัยต้องมีความยืดหยุ่น ในด้านการติดตั้งกระบวนการความคิด การถ่ายทอดความคิดต้องเน้นการปฏิบัติการรับความรู้จากวิทยากรที่มีประสบการณ์ ความเชี่ยวชาญ เพื่อสร้างทัศนคติความคิดในเรื่องการวิจัยท้องถิ่นเพื่อทราบถึงปัญหาที่แท้จริงของชุมชนและนำไปสู่การแก้ไข

สรุปได้ว่า วิธีวิทยาของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น คือกระบวนการที่มีเป้าหมายของการวิจัยเพื่อพัฒนาท้องถิ่น เพื่อให้ได้มาถึงปัญหาของท้องถิ่นโดยตรง และทราบถึงความต้องการของท้องถิ่น ทิศทางการเปลี่ยนแปลงของชุมชน จำเป็นต้องมีการวิจัยเพื่อท้องถิ่นในการเป็นข้อมูล และการจะได้มาของข้อมูลที่จะใช้ในการพัฒนานั้น ต้องอาศัยชาวบ้านชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมทุกลำดับขั้นตอนของการวิจัยในระหว่างดำเนินการโครงการต้องมีการปรับให้เกิดความสมดุลระหว่างชุมชนและผู้ประสานงานวิจัยและที่สำคัญคือความสัมพันธ์อันดี เพราะชุมชนจะช่วยให้โครงการดำเนินไปด้วยความเรียบร้อยและตรงตามวัตถุประสงค์ของโครงการและไปใช้ประโยชน์ในการแก้ไขปัญหาชุมชนต่อไป

บริบทของตำบลกุศุม

ตำบลกุศุมอยู่ในเขตการปกครองของ อ.กุศุม จ.ยโสธร มีจำนวนหมู่บ้านทั้งสิ้น 18 หมู่บ้าน เป็นตำบลที่มีพื้นที่ส่วนหนึ่งอยู่ในเขตเทศบาล สภาพพื้นที่โดยทั่วไปเป็นที่ราบสูง สลับกันไปกับที่ดอนและภูเขาขนาดเล็ก มีจำนวนประชากรทั้งสิ้น 10,455 คน ใน 2,178 หลังคาเรือน โดยประชากรส่วนมากมีอาชีพหลักคือ การทำนาและทำสวน ตำบลกุศุมเป็นพื้นที่เก่าแก่ที่มีประวัติศาสตร์ความเป็นมายาวนานเกิน 100 ปี ปี โดยหลักฐานที่เด่นชัดเป็นสิมไม้โบราณบ้านหนองเรือ (โนนบ้านเก่าปอพาน-คำไหล)

ตำบลกุศุม ในโครงการวิจัยนี้ ได้กำหนดเอาเพียงส่วนหนึ่งของตำบลกุศุม คือ 9 ชุมชน 11 หมู่บ้านเท่านั้น เพื่อใช้เป็นพื้นที่ศึกษาตลอดโครงการ ชุมชนในตำบลกุศุม ทีมวิจัยได้เลือกพื้นที่เบื้องต้น ทั้งหมด 9 พื้นที่ ได้แก่

1. บ้านหนองบอน หมู่ที่ 1, 18
2. บ้านหนองบัว หมู่ที่ 20
3. บ้านหนองเรือ หมู่ที่ 2
4. บ้านหนองแก หมู่ที่ 7
5. บ้านทองสัมฤทธิ์ หมู่ที่ 15
6. บ้านหนองเมืองกลาง หมู่ที่ 10,21
7. บ้านเหล่าฝ้าย หมู่ที่ 11
8. บ้านคำกลาง หมู่ที่ 13
9. บ้านนามน หมู่ที่ 16

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัยโครงการศึกษากระบวนการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นผ่านสื่อพื้นบ้าน เพื่อเสริมทักษะและคุณภาพของเด็กและเยาวชนตำบลกุดชุม อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร มีวิธีดำเนินการ ดังนี้

1. คณะผู้ร่วมวิจัยและกลุ่มผู้ให้ข้อมูล
2. ขอบเขตในการวิจัย
 - ขอบเขตด้านเนื้อหา
 - ขอบเขตด้านพื้นที่วิจัย
3. เครื่องมือที่ใช้เก็บรวบรวมข้อมูล
4. วิธีการรวบรวมข้อมูล
5. กระบวนการวิจัย
 - 5.1 การพัฒนาโจทย์วิจัย
 - 5.2 การวางแผนการวิจัย
 - 5.3 การศึกษาข้อมูลประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของแต่ละชุมชน
 - 5.4 การผลิตและใช้สื่อพื้นบ้าน
 - การผลิตผ้าสูบแต้มประวัติหมู่บ้าน
 - การผลิต กลอนลำ ซี่ดี บันทึกการร้องหมอลำ
 - 5.5 การถ่ายทอดเนื้อหาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ใน 4 โรงเรียนเป้าหมาย
6. การคืนข้อมูลให้กับชุมชน
 - 6.1 เวทีคืนประวัติศาสตร์ชุมชนสู่ท้องถิ่นตำบลกุดชุม
 - 6.2 เวทีคืนประวัติศาสตร์ชุมชน 11 หมู่บ้าน
 - 6.3 การเผยแพร่ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นตำบลกุดชุม ผ่านวิทยุกระจายเสียงคลื่นชุมชน (FM. 107 MHz.วิทยุเครือข่ายองค์กรชุมชนยโสธร)
7. การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

1. คณะผู้ร่วมวิจัยและกลุ่มผู้ให้ข้อมูล

1. คณะผู้ร่วมวิจัย หรือเรียกว่าคณะนักวิจัย ประกอบไปด้วยกลุ่มคน 3 ประเภท ได้แก่

(1) กลุ่มครู จำนวน 5 คน ที่ทำงานอยู่ในโรงเรียน 4 ชุมชน เป็นกลุ่มคนที่มีความรู้จากระบบการศึกษาสมัยใหม่ อาจเรียกได้ว่าเป็นนักวิชาการท้องถิ่น มีความรู้ ความสามารถในการจัดกระบวนการเรียนรู้ (การสอนเด็กและเยาวชน) ประสบการณ์ในงานครุระหว่าง 10 – 30 ปี จำนวน 3 คน เป็นครูวิษยะฐานะชำนาญการพิเศษ (คุณครูณภาพร มาตขาว คุณครูประกอบ วรรณวิโรจน์ และคุณครูศานิจ มาตขาว) ในจำนวนนี้ 2 คน คือคุณครูประกอบและคุณครูศานิจ เป็นครูชำนาญการพิเศษ สาขาสังคมศึกษา ประกอบกับคุณครูวัชรมา สุดาเดช เป็นครูวิษยะฐานะชำนาญการ ซึ่งมีคุณวุฒิระดับปริญญาโท (หลักสูตรและการสอน) และคุณครูละออง ศรีกา เป็นครูชำนาญการที่เรียนจบปริญญาตรี วิชาเอกภาษาอังกฤษ จากข้อมูลพื้นฐานนี้ จึงเกิดความมั่นใจได้ว่านักวิจัยในกลุ่มนักการศึกษา และจัดกระบวนการเรียนรู้ในงานวิจัยนี้ มีความพร้อมมาก น่าจะมีคุณภาพมาก

(2) กลุ่มผู้นำชุมชน 5 คน มาจาก 5 ชุมชน ล้วนแต่เป็นผู้มีบทบาทหน้าที่การนำในชุมชน เช่น นายชาติชาญ ไชยรักษ์ เป็นผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 2 บ้านหนองเรือ นายสมบัติ สิงห์ครูปและนายประสิทธิ์ สุวรรณผา เป็นสมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบล (ส.อบต.) นางดวงตา แจ่มจำ และนายสมเดช ไตรสีมา เป็นกรรมการองค์กรชุมชน ได้รับการยอมรับ เชื่อถือจากชุมชน สามารถติดต่อประสานงานทั้งภายในชุมชนที่ตนอยู่อาศัยและชุมชนในท้องถิ่นตำบลได้เป็นอย่างดี เป็นผู้มีความจิตอาสา ทำหน้าที่กลไกเชื่อมโยงกับภูมิปัญญาชุมชน แหล่งข้อมูลในลักษณะอื่นๆ ในท้องถิ่นอย่างยิ่ง

(3) กลุ่มเด็กและเยาวชน

(3.1) เด็กและเยาวชนที่เป็นทีมวิจัยหลัก จำนวน 5 คน มาจาก 4 โรงเรียน มีอายุระหว่าง 11-15 ปี เช่น เด็กที่กำลังเรียนอยู่ในระดับประถมศึกษาคือ ด.ช. ณัฐพงศ์ แจ่มจำ และด.ญ. เตือนใจ ศรีวรมย์ เป็นประธานและกรรมการสภานักเรียนโรงเรียนบ้านหนองเมืองกลาง ด.ญ. พลอยวรินทร์ ชื่นบาล เป็นผู้นำนักเรียนบ้านหนองเรือ ด.ญ. ชลธิชา นาคโนนหัน เป็นผู้นำนักเรียนบ้านหนองแก และน.ส. พชลักษณ์ จันทะมาตย์ นักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น เป็นผู้นำนักเรียนในโรงเรียนบ้านหนองบอน จึงเป็นกลไกสำคัญที่เชื่อมโยงไปสู่การเสริมทักษะและคุณภาพของเด็กและเยาวชนในพื้นที่วิจัยได้อย่างดีและครอบคลุม

(3.2) เด็กและเยาวชนที่เข้าร่วมขบวนการศึกษาเรียนรู้ประวัติศาสตร์ชุมชน ตลอดโครงการ ดังนี้

- โรงเรียนบ้านหนองเรือ มีนักเรียนระดับอนุบาล-ประถมศึกษาปีที่ 6 จำนวน 81 คน
- โรงเรียนบ้านหนองบอน มีนักเรียนระดับอนุบาล-มัธยมศึกษาปีที่ 3 จำนวน 203 คน
- โรงเรียนบ้านหนองแก มีนักเรียนระดับอนุบาล-ประถมศึกษาปีที่ 6 จำนวน 113 คน

- โรงเรียนบ้านหนองเมืองกลาง มีนักเรียนระดับอนุบาล-ประถมศึกษาปีที่ 6 จำนวน 195 คน

- โรงเรียนเมืองกลางประชานุกูล (เปิดสอนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 – 6) ร่วมทำกิจกรรมผลิตผ้าฮุบแต้ม จำนวน 26 คน

รวมทั้งสิ้น มีเด็กและเยาวชนเข้าร่วม จำนวน 493 คน ต่างได้รับการกระตุ้นให้อยากเรียน อยากรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในชุมชนของตนเองและชุมชนใกล้เคียง จากกิจกรรมตอบแบบสอบถามทักษะและคุณภาพเด็กและเยาวชน

(4) คณะที่ปรึกษาโครงการ คือผู้ทรงคุณวุฒิ วิทยุติ มีตำแหน่งหน้าที่นำในชุมชน เป็นที่ยอมรับนับถือของสังคม และคาดหวังว่าจะนำไปสู่การขยายตัวหรือต่อยอดการพัฒนาในพื้นที่ต่อไป มาจากบุคคล 2 กลุ่ม ดังนี้

(4.1) ผู้อำนวยการโรงเรียน 5 คน จากโรงเรียนระดับประถมศึกษา (อนุบาล-ป. 6) 3 โรงเรียนคือ นายปรีชา ระสร นายพยุ่ง ไชยมี และนายณณิ วาริศรี โรงเรียนขยายโอกาส (ระดับอนุบาล – มัธยมศึกษาปีที่ 3) 1 โรงเรียนคือนายจิระศักดิ์ ภาระเวช และโรงเรียนมัธยมศึกษา (มัธยมศึกษาปีที่ 1 – 6) 1 โรงเรียนคือนายเสนอ จันทรศิริ มีหน้าที่เป็นประธานกลุ่มเครือข่ายพัฒนาการศึกษาชุมชน-ค่าน้ำสร้างอีกด้วย ซึ่งทุกท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญด้านบริหารการศึกษา อำนวยการใช้หลักสูตรการศึกษา และการจัดการเรียนรู้ของครูอย่างดียิ่ง

(4.2) ผู้นำองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น คือนายอุทัย สร้อยจักร เป็นนายกองค์การบริหารส่วนตำบลกุดชุม ซึ่งเป็นบุคคลแห่งการเชื่อมโยงประสานงานพัฒนาในท้องถิ่นตำบล

2. กลุ่มผู้ให้ข้อมูล

2.1 ภูมิปัญญาชุมชน คือผู้เฒ่าผู้แก่ที่มีภูมิรู้ด้านต่าง ๆ ในชุมชน โดยเฉพาะภูมิรู้ด้านประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและ กลุ่มมีความรู้ ความสามารถ ด้านการสืบพันธุ์ (หมอลำ หมอแคน) ที่มา

จาก 9 ชุมชน จำนวนทั้งหมด 80 คน เป็นบุคคลทรงภูมิ ตามปกติในวิถีชุมชนท่านเหล่านั้นก็ทำหน้าที่พิเศษต่อคนในชุมชนอย่างสม่ำเสมอ เช่น หมอแคนคัมภีร์ หรือจารย์ไต่ย บ้านหนองบอน เป็นที่รู้จักกันไปว่าเป็นหมอแคนที่มีฝีมือมากคนหนึ่งของตำบล นายวิจิตร หรือจารย์จิตร เคยเป็นหมอลำแล้วพัฒนาตนเองเป็นนักแสดงกลอนลำ มีหมอลำมาขอให้แต่งกลอนลำให้อยู่เสมอ ส่วน

หมอลำนั่น อาจแบ่งโดยประสบการณ์ได้เป็นสองกลุ่ม คือกลุ่มหนึ่งเคยเป็นหมอลำอาชีพที่รับจ้างทำ

การแสดงมาก่อนแล้วเมื่อยังเป็นหนุ่มสาว เช่นนายประกอบ อรรถบุตร บ้านหนองเมืองกลาง นายสมยศ พันธุ์เดช บ้านนามน นางสง่า สีมา บ้านหนองเรือ และอีกกลุ่มเป็นผู้ที่มีใจรัก ชอบการร้องการลำตามความสนใจ แต่ไม่เคยทำเป็นอาชีพ ทำเป็นกิจกรรมตามความสนใจสม่ำเสมอ ทุกคนเป็นแหล่งความรู้หรือผู้ที่ทำให้ข้อมูล และสามารถพร้อมใช้สื่อพื้นบ้านที่ตนเองถนัด เป็นเครื่องมือถ่ายทอดเนื้อหาประวัติศาสตร์ชุมชนท้องถิ่นในกิจกรรมผลิตสื่อได้อย่างมีคุณภาพต่อไป

2.2 ผู้นำชุมชน ที่คอยให้ข้อมูลการปกครองของหมู่บ้านในพื้นที่เป้าหมาย จำนวน 15 คน เช่น ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน กรรมการหมู่บ้าน ซึ่งเป็นเป้าหมายกลุ่มนักประสานงาน นักบริหารในชุมชน หากคนกลุ่มนี้เข้าใจประวัติศาสตร์และภูมิปัญญาของชุมชนแล้ว สามารถนำไปพัฒนาเป็นกิจกรรมต่อยอดในชุมชนท้องถิ่นได้

2.3 ครูในโรงเรียน 4 แห่ง ซึ่งเป็นเป้าหมายปฏิบัติการสอน จำนวน 43 คน เป็นกลุ่มผู้เรียนรู้เนื้อหาหรือองค์ความรู้ด้านประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ซึ่งเป็นสิ่งใหม่ แม้จะอยู่ใกล้ตัวมาก แต่ไม่เคยได้สัมผัสอย่างเข้าใจจริงจัง การได้มีส่วนร่วมในบางกิจกรรม หรือเกี่ยวข้องบางขั้นตอน ต่างก็ให้ความสนใจเป็นพิเศษ เช่น ถาถามถึงโครงการว่า “...ถึงขั้นตอนใดแล้ว ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเรา..” เกิดการสนทนาพูดคุยต่อ ประเด็นเนื้อหา ขั้นตอนกิจกรรม วิธีการศึกษา แล้วนำมาประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนการสอนและปรับตัวให้สอดคล้องกับวิถีชุมชน ให้เป็นนักวิชาการท้องถิ่นอย่างสมบูรณ์

2. ขอบเขตในการวิจัย

ขอบเขตด้านเนื้อหา

ในโครงการกำหนดเนื้อหา ดังนี้

1. ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและความเป็นมาของตำบลกุดชุมเป็นอย่างไร
2. สื่อพื้นบ้านในตำบลกุดชุมมีความเป็นมาและคุณค่าอย่างไร และมีอะไรบ้าง
3. ผลกระทบจากการใช้สื่อพื้นบ้านในกระบวนการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ของเด็กและเยาวชนตำบลกุดชุม เป็นอย่างไร และมีผลกระทบอะไรบ้าง

ขอบเขตด้านพื้นที่วิจัย

1. ชุมชนในตำบลกุดชุม ทั้งหมด 9 พื้นที่ (11 หมู่) ได้แก่

1. บ้านหนองบอน หมู่ที่ 1, 18	2. บ้านหนองบัว หมู่ที่ 20
3. บ้านหนองเรือ หมู่ที่ 2	4. บ้านหนองแก หมู่ที่ 7
5. บ้านทองสัมฤทธิ์ หมู่ที่ 15	6. บ้านหนองเมืองกลาง หมู่ที่ 10, 21
7. บ้านเหล่าฝ้าย หมู่ที่ 11	8. บ้านคำกลาง หมู่ที่ 13
9. บ้านนามน หมู่ที่ 16	

พื้นที่เป้าหมายการวิจัยทั้งหมด ตั้งอยู่ทางตอนเหนือของตำบลกุดชุม เป็นพื้นที่ยังคงความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ และเป็นที่ตั้งของชุมชนเก่าแก่ มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ เราอาจแบ่งกลุ่มชุมชนตามช่วงอายุได้ 3 กลุ่ม ดังนี้คือ

1) ชุมชนที่มีอายุมากกว่า 100 ปี ได้แก่ บ้านหนองบอน บ้านหนองเรือ และบ้านหนองแก ซึ่งทั้ง 3 หมู่บ้านยังมีปราชญ์ท้องถิ่นหรือภูมิปัญญาชุมชนจำนวนมาก และชาวชุมชนยังสามารถรักษา สืบทอดวัฒนธรรม ประเพณีดั้งเดิมของชุมชนไว้ได้เป็นอย่างดี

2) ชุมชนที่มีอายุปานกลาง คือ ในช่วง 50-100 ปี ได้แก่ บ้านหนองเมืองกลาง บ้านเหล่าฝ้าย และบ้านคำกลาง ซึ่งเป็นชุมชนที่มีความหลากหลายทางความคิด เนื่องจากมีประชากรต่างถิ่นอพยพเข้ามาอยู่ร่วมกันมากกว่าชุมชนอื่นๆ

3) กลุ่มชุมชนใหม่ ซึ่งเกิดจากการขยายตัวของประชากรในชุมชนอื่นๆ และเข้าเงื่อนไขของระเบียบการปกครองส่วนท้องถิ่น เช่น บ้านนามน แยกจากบ้านเหล่าฝ้ายและบ้านหนองเมืองกลาง บ้านทองสัมฤทธิ์แยกมาจากบ้านหนองแก ส่วนบ้านหนองบอน หมู่ที่ 18 บ้านหนองบัว หมู่ที่ 20 ต่างก็แยกจากบ้านหนองบอน และบ้านหนองกลางเมือง หมู่ที่ 21 นั้นแยกมาจากบ้านหนองเมืองกลาง หมู่ที่ 10

2. โรงเรียนเป้าหมายในการใช้สื่อพื้นบ้านเพื่อการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ในระหว่าง ปี 2551 – 2552 จำนวน 4 โรงเรียน ดังนี้

1) โรงเรียนบ้านหนองบอน ตั้งอยู่หมู่บ้านหนองบอน เปิดสอนระดับ อนุบาล ถึงมัธยมศึกษาปีที่ 3 มีชุมชนในเขตบริการคือ บ้านหนองบอน หมู่ที่ 1, 18 และบ้านหนองบัว หมู่ที่ 20

2) โรงเรียนบ้านหนองเรือ ตั้งอยู่หมู่บ้านหนองเรือ เปิดสอนระดับ อนุบาล ถึงประถมศึกษาปีที่ 6 มีชุมชนบ้านหนองเรือ หมู่ที่ 2

3) โรงเรียนบ้านหนองแก ตั้งอยู่หมู่บ้านหนองแก เปิดสอนระดับ อนุบาล ถึงประถมศึกษาปีที่ 6 มีชุมชนในเขตบริการคือ บ้านหนองแก หมู่ที่ 7 และบ้านทองสัมฤทธิ์ หมู่ที่ 15

4) โรงเรียนบ้านหนองเมืองกลาง ตั้งอยู่บ้านหนองเมืองกลาง เปิดสอนระดับชั้นอนุบาล ถึง ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 มีชุมชนในเขตบริการคือบ้านหนองเมืองกลาง หมู่ที่ 10, 21 บ้านเหล่าฝ้าย หมู่ที่ 11 บ้านคำกลาง หมู่ที่ 13 และบ้านนามน หมู่ที่ 16

3. เครื่องมือที่ใช้เก็บรวบรวมข้อมูล

เครื่องมือที่นักวิจัยใช้มีหลายรูปแบบ หลายระดับความละเอียด ความเข้มข้น ขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์หรือข้อมูลที่ต้องการ เช่น

- การจดบันทึก จากการสังเกตตามที่ได้เห็น การได้ยินและความรู้สึก ตามปกติจะใช้กับทุกกิจกรรมตลอดโครงการ เพื่อให้ได้ข้อมูลกายภาพ และข้อมูลคุณภาพ ตามปกตินักวิจัยทุกคนมีทักษะในการอ่าน การเขียน การจดบันทึกการประชุมวางแผน บันทึกเหตุการณ์ที่เกิดเวลาจัดกิจกรรม หรือเหตุการณ์ที่ปรากฏในชุมชน โดยเฉพาะนางนภาพร มาตขาว ครูนักวิจัยที่ได้รับมอบหมายให้เป็นเลขานุการของคณะ ร่วมกับผู้ช่วยเลขานุการ คุณครูละออง ศรีกา และกลุ่มลูกๆนักเรียนนักวิจัย คือน.ส.พัชลักษณ์ จันทะมาตย์ ค.ญ.ชลธิชา นาคโนนหัน ค.ญ.พลอยวรินทร์ ชื่นบาล ค.ญ.เตือนใจ ศรีวระมย์ และค.ช.ณัฐพงษ์ แจ่มขำ เป็น ผู้ช่วยเลขานุการ

หลังจากกิจกรรมสำคัญเป็นบางช่วง จะมีการประชุมเพื่อการวิเคราะห์ สรุปผล การจดบันทึกก็มีบทบาทสำคัญ

“....หนูได้บันทึกขั้นตอนกิจกรรมตามที่ได้เห็นและได้ยิน แต่ก็มีบ้างที่ตามไม่ทัน หรือไม่เข้าใจความหมายจริง จากการเห็นได้..” ค.ญ. ชลธิชา นาคโนนหัน นักวิจัยโรงเรียนบ้านหนองแกล้ว

“....ผมคิดว่า การจดบันทึกทำให้ ผมจำเรื่องราวได้ นำมาพูดถึงเรื่องนั้นๆได้ และยังได้รับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น ในเรื่องเดียวกันเวลาประชุมกันครับ” ค.ช.ณัฐพงษ์ แจ่มขำ กล่าว

- แบบบันทึกการสัมภาษณ์ภูมิปัญญาชุมชน เป็นเครื่องมือที่เกิดจากการประชุมคณะนักวิจัย เพื่อจะได้ข้อมูลบุคคลที่เป็นภูมิปัญญาชุมชนท้องถิ่น จะทำอย่างไรบ้าง ?

“...เราต้องรู้ ชื่อ ที่อยู่ อายุวัยของภูมิปัญญา..” คุณครูประกอบ วรรณวิโรจน์ เสนอความคิดในการสร้างแบบสัมภาษณ์ “...เราต้องรู้ถึงความรู้ ความสามารถว่าท่านเป็นภูมิปัญญาด้านใด...” คุณครูวัชรฯ เพิ่มเติมหัวข้อการสัมภาษณ์

“แล้ว ท่านจะมีความมั่นใจ พอใจหรือไม่ห่วงความรู้ อยากถ่ายทอดภูมิปัญญาแก่นุชนอย่างพวกหนูไหมคะ?” นางสาวพัชลักษณ์ถามที่ประชุม จึงต้องระบุนข้อคำถามนี้ลงไปด้วย

เมื่อได้แบบสัมภาษณ์แล้วที่ประชุมได้ช่วยกันเรียบเรียงข้อความ อ่านทบทวน ตรวจสอบว่าเป็นข้อคำถามที่จะได้คำตอบตามที่คณะนักวิจัยต้องการหรือไม่เพียงใด โดยใช้ทดลองให้นักวิจัยกลุ่มผู้นำชุมชนเป็นผู้ตอบ ได้ผลเป็นที่น่าพอใจ ว่าเครื่องมือนี้เหมาะสม ครูและนักวิจัยใน 4 โรงเรียนมั่นใจในการใช้แบบสัมภาษณ์ ผู้นำชุมชนร่วมประสานงานกับภูมิปัญญา เป็นการทำงานร่วมกันในกลุ่มย่อยอย่างมีพลัง

“...ผมว่าเราจะได้ ผลที่สุดคือมีทะเบียนภูมิปัญญาของท้องถิ่น ซึ่งจะเป็นฐานข้อมูลที่สำคัญ ประยุกต์ใช้ได้กับงานพัฒนาอื่น ๆ ได้ด้วย..” นายปรีชา ระสร ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านหนองแก ที่ปรึกษาโครงการสรุป

- แบบสอบถามเพื่อศึกษาทักษะและคุณภาพเด็ก-เยาวชนตำบลกุดชุม ซึ่งจะทำให้ได้ข้อมูลเชิงปริมาณหรือรู้ว่าเด็กและเยาวชนในพื้นที่ศึกษารู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของตนหรือไม่ รู้มากน้อยเพียงใด ชื่นชม ภูมิใจ เห็นคุณค่า เห็นความสำคัญของประวัติศาสตร์ตนเองหรือไม่ เพียงใด อยากให้มีการสืบทอด เรียนรู้หรือไม่ และมีความมั่นใจในความสามารถของเด็กและเยาวชนหรือไม่ เพียงใด โดยที่ประชุมร่วมกันออกแบบข้อความ คำถาม ตัวเลือกคำตอบ แล้วทดลองใช้กับนักวิจัยกลุ่มเด็กและเยาวชน แล้วสรุปว่าแบบสอบถามนี้มีความเหมาะสมเป็นที่พอใจของคณะนักวิจัย

การใช้แบบสอบถามนั้น จะดำเนินการโดยนักเรียนและครูใน 4 โรงเรียน เป้าหมายไม่น้อยกว่า 200 คน

4. วิธีการรวบรวมข้อมูล

วิธีการรวบรวมข้อมูลประวัติศาสตร์ของท้องถิ่นได้ดำเนินการ ดังนี้

(1) การประชุมวางแผน คณะนักวิจัยเพื่อกำหนดเป้าหมาย บุคคล สถานที่ เวลา ออกแบบเครื่องมือ แบ่งและมอบหมายหน้าที่การปฏิบัติ นัดหมายการทำงาน/กิจกรรม

(2) จัดทำ เตรียมเครื่องมือ เช่น แบบสัมภาษณ์ แบบสอบถามให้เพียงพอ พร้อมใช้

(3) ลงมือเก็บข้อมูลด้านเด็กและชุมชน เช่น

(3.1) นักวิจัยแต่ละชุมชนและนักเรียนที่สนใจในโรงเรียนเข้าสัมภาษณ์ภูมิปัญญาในชุมชนเขตบริการ เป็นการเก็บข้อมูลรายบุคคล “ภูมิปัญญาท้องถิ่นตำบลกุดชุม” ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อกระตุ้นและประสานการรับรู้เกี่ยวกับโครงการโดยนักวิจัยผู้นำชุมชนและเด็กนักเรียน ในขณะพากันเก็บข้อมูลผู้รู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและผู้ชำนาญในสื่อพื้นบ้านทุกแขนง ในพื้นที่วิจัยมีการแบ่งภาระรับผิดชอบของนักวิจัยเป็นกลุ่มย่อย ดังนี้

(3.1.1) บ้านหนองบอน หมู่ที่ 1,18 และบ้านหนองบัว หมู่ที่ 20 เก็บข้อมูลโดยคุณครูประกอบ วรรณวิโรจน์ นางสาวพัชลักษณ์ (แนน) จันทะมาตย์และนายประสิทธิ์ สุวรรณผา กำหนดเป้าหมายภูมิปัญญาท้องถิ่น จำนวน 25 คน

น้องแนนได้เล่าถึงประสบการณ์ส่วนนี้ว่า “...ได้ฟังเรื่องอื่นจากคุณตา คุณยายที่เป็น

ภูมิปัญญา อย่างเช่น ขยายเงินเล่าถึงการอพยพย้ายบ้านเพื่อหนีภัยการตายมากมายผิดปกติของคนในหมู่บ้าน ที่เรียกกันว่า “แตกบ้าน” คุณยายเล่าว่า ต้องเก็บสิ่งของไว้ตั้งแต่ตอนกลางวัน ไม่กระโดดกระดาก เหมือนกับจะแอบหนีไม่ให้ใครรู้ รู้กันเฉพาะภายในครอบครัว พอตกกลางคืนก็ขนของหนีอย่างเงียบ ๆ..น่าสนใจมากค่ะ”

(3.1.2) บ้านหนองเรือ หมู่ที่ 2 เก็บข้อมูลโดย คุณครูละออง ศรีกา เด็กหญิง พลอยวรินทร์ ชื่นบาล และนายชาดิชาญ ไชยรักษ์ กำหนดเป้าหมายภูมิปัญญาท้องถิ่น จำนวน 10 คน

คุณครูละอองเล่าว่า “ในคืนที่เรานัดกัน เวลาหลังเลิกเรียนจะเข้าไปหาพ่อค้า โมคศิริ เด็กหญิงพลอยวรินทร์ กับเพื่อน ๆ นักเรียน ชั้น ป. 6 จำนวน 12 คน ขอตามไปร่วมรับฟังด้วย กรุอนุญาต เด็ก ก็ดีใจ ไชโยให้ร้องเชียวละ ...”

“...เมื่อก่อนหนูก็รู้ว่าพ่อใหญ่ล้าเป็นหมอสูตรหรือพราหมณ์ เพิ่งจะรู้จากปากคุณตาว่า ท่านอ่านหนังสือผูกโบราณที่จารหรือเขียนด้วยอักษรธรรมได้ด้วย...” เด็กหญิงพลอยวรินทร์บอก

(3.1.3) บ้านหนองแก หมู่ที่ 7 และบ้านทองสัมฤทธิ์ หมู่ที่ 15 เก็บข้อมูลโดย คุณครูวัชรวิศา สุดาเดช เด็กหญิงชลธิชา นาคโนนหัน และนายสมเดช ไตรสีมา กำหนดเป้าหมายภูมิปัญญาท้องถิ่น จำนวน 19 คน

นักวิจัยทั้งครูและนักเรียนบอกคล้ายกันว่า “ลุงเดชพาไปคุยกับพ่อใหญ่ แม่ใหญ่ในหมู่บ้านทำให้ได้รู้จักภูมิบ้าน ภูมิเมือง สนุก น่าสนใจมาก หลายอย่างที่เราไม่รู้ ก็ได้รู้ เช่น บ้านหนองแกเคยมีสนามบินมาก่อน อยู่ทางทิศตะวันออกของหมู่บ้าน ... หรือ เช่น เมื่อก่อนเด็ก ๆ บ้านหนองแกไปเรียนหนังสือที่โรงเรียนบ้านหนองบอน เดินเท้าผ่านป่าดง ครึ่งวันกว่าจะถึง กินข้าวกลางวันแล้วก็ได้เวลาเดินทางกลับบ้าน คนเมื่อก่อนจึงเรียนหนังสือได้บ้าง ไม่ได้บ้างก็เพราะอย่างนี้...”

(3.1.4) บ้านหนองเมืองกลาง หมู่ที่ 10, 21 บ้านเหล่าฝ้าย หมู่ที่ 11 บ้านคำกลาง หมู่ที่ 13 และบ้านนามน หมู่ที่ 16 เก็บข้อมูลโดย คุณครูสานิจ มาตขาว คุณครูณภาพร มาตขาว เด็กชาย ณัฐพงษ์ แจ่มขำ เด็กหญิงเตือนใจ ศรีวรรณ นายสมบัติ สิงห์ครูป และนางดวงตา แจ่มขำ กำหนดเป้าหมายภูมิปัญญาท้องถิ่น จำนวน 26 คน

เป็นพื้นที่กว้างมาก 5 ชุมชน นักวิจัยจึงจำเป็นต้องแบ่งพื้นที่ชุมชนกันสัมภาษณ์ แล้วค่อยนำมารวมกัน สอบถามอุปสรรคปัญหาการทำงาน

“...พ่อใหญ่จารย์คืออยากมาเล่าเรื่องหมู่บ้านให้ลูกหลานฟังมาก..พ่อใหญ่คำใบอยากนำเอาไฮโบราณมาให้เด็กน้อยดู..” สมบัติ สิงห์ครูป นักวิจัย ส.อบต. บอกคณะอย่างตื่นเต้น

“...หมอลำของเรา อยากแสดง ให้คนได้ชมกัน พร้อมเสมอจะเผยแพร่ภูมิปัญญา..” ดวงตาพูดถึงสิ่งที่พบจากการเก็บข้อมูลภูมิปัญญาอย่างตื่นเต้น

รวมเป้าหมายในการเก็บข้อมูลผู้รู้และผู้ชำนาญ เรียกว่า “ภูมิปัญญาท้องถิ่น” ทั้ง 4 กลุ่มชุมชนตามฐานโรงเรียน จำนวนอย่างน้อย 70 คน ในช่วงเดือนตุลาคม 2551 ถึง ธันวาคม 2551 แต่ยังมีสิ่งที่

เป็นผลพลอยได้ของคณะนักวิจัยมากยิ่งขึ้นเช่น การได้รู้ เข้าใจบริบททางสังคมมากขึ้น เข้าถึงภูมิความรู้หรือองค์ความรู้ของท้องถิ่นจากบุคคลภูมิปัญญากว้างขวาง แตะแขนงออกไป ก่อให้เกิดความภูมิใจในท้องถิ่น และสนใจใคร่รู้ในประวัติศาสตร์มากยิ่งขึ้น

“เราจัดเวทีเสวนาภูมิปัญญาชุมชนท้องถิ่น จะเกิดองค์ความรู้แน่นอน..” คุณครูประกอบพูดอย่างมั่นใจ และอยากให้กิจกรรมดำเนินตามขั้นต่อไป

“... ผมอยากรู้จริง ๆ ว่า หมู่บ้านในตำบลกลุ่มของเราเป็นมาอย่างไร ใครมาจากไหนบ้าง ชื่อหมู่บ้านนั้นตั้งมาจากอะไร..” ค.ช.ณัฐพงษ์ พุด

(3.2) นักวิจัยครูและนักเรียนปฏิบัติการเก็บข้อมูลด้วยแบบสอบถาม จากนักเรียนเป้าหมายทั้ง 4 โรงเรียน เพื่อศึกษาทักษะและคุณภาพเด็ก-เยาวชนตำบลกลุ่ม เพื่อกระตุ้นความสนใจต่อโครงการในหมู่เด็กและเยาวชนจำนวน อย่างน้อย 200 ตัวอย่าง เพื่อทราบค่าเชิงปริมาณของทักษะและคุณภาพเด็กและเยาวชนตำบลกลุ่มในการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นผ่านสื่อพื้นบ้าน

ลักษณะกิจกรรม เป็นการตอบแบบสอบถามของนักเรียนกลุ่มเป้าหมายโดยนักวิจัยอาจจะอธิบายเพิ่มเติมบางข้อความ บางคนสนใจแล้วตอบตามที่คิดและเข้าใจ

ขั้นตอนกิจกรรม เป็นดังนี้

1. นักวิจัยกำหนดเป้าหมายหรือกลุ่มตัวอย่างในโรงเรียนให้ครอบคลุมชุมชน จำนวน 50-100 คน

2. แจกแบบสอบถาม ทำความเข้าใจคำชี้แจงและข้อคำถาม คำตอบ

3. ตอบแบบสอบถามโดยอิสระของผู้ตอบตามความคิด ความรู้สึกจริง ไม่มีอคติใด ๆ

4. เก็บรวบรวมแบบสอบถาม แยกนับ สรุปข้อมูลแล้ววิเคราะห์ผลเป็นรายโรงเรียน

5. ส่งผลการศึกษาแต่ละโรงเรียนให้หัวหน้าโครงการ สรุปภาพรวม อภิปรายผลการศึกษาเชิงปริมาณแบบไม่เคร่งครัด

6. นำผลการศึกษาเพื่อประกอบการวางแผนพัฒนางานต่อไป

รายละเอียดของการเก็บข้อมูล พบว่ากิจกรรมนี้ดำเนินการได้ไม่ยากนัก เด็กนักเรียนทั้งโรงเรียนรับทราบเรื่องราวการวิจัยจากการประชาสัมพันธ์ของโรงเรียน มีความตื่นตัว กระตือรือร้น และอยากมีส่วนร่วมในการวิจัย

-บางโรงเรียนใช้เวลาในชั่วโมงเรียน

-บางโรงเรียนใช้เวลาว่างจากเรียน ก่อนเข้าเรียน หรือพักเที่ยง โดยเฉพาะ โรงเรียนขนาดเล็ก

-บางโรงเรียนใช้ชั่วโมงทำกิจกรรม เช่น ชั่วโมงแนะแนว

ในการวิเคราะห์ผลของข้อมูลทั้งครู และนักเรียนที่เป็นทีมวิจัยได้ช่วยกันแจกแจง และใช้สถิติร้อยละในการวิเคราะห์ เด็กๆสนใจใคร่รู้ผลของคำตอบ ครูช่วยอธิบายการวิเคราะห์ผล

ผลที่เกิดจากกิจกรรมอาจจะอธิบายเป็นข้อได้ดังนี้

1. นักวิจัยมีข้อมูลเกี่ยวกับทักษะและคุณภาพของกลุ่มเป้าหมายที่จะศึกษา คือเด็กและเยาวชนในด้านต่างๆดังนี้ สภาพข้อเท็จจริงของการรู้ประวัติศาสตร์ชุมชนของตนเอง ระดับความสนใจ ใคร่เรียนรู้ประวัติศาสตร์ชุมชนของตน เจตคติต่อสื่อพื้นบ้าน ทศนคติต่อการเห็นคุณค่าของวิถีวัฒนธรรม หรือ “ฮีตคอง” ชุมชน ความเชื่อมั่นในศักยภาพของเด็กและเยาวชนคนร่วมวัยและตนเอง (แบบสอบถาม 5 ข้อ)

2. ทำให้เกิดการกระตุ้นความสนใจใคร่รู้ประวัติศาสตร์ชุมชนในหมู่เด็กและเยาวชนตำบล กุดชุม

5. กระบวนการวิจัย

5.1 การพัฒนาโจทย์วิจัย

(1) กระบวนการเรียนรู้จากเครือข่ายวิจัยในจังหวัด ก่อน/ระหว่างดำเนินโครงการ

(1.1) การพบปะ สันทนาการกับผู้ประสานงานจังหวัดยโสธรและเจ้าหน้าที่ สกว. เมื่อ 12 มีนาคม 2551 ที่ อ. กุดชุม เป็นการให้ข้อมูลงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นโดยการบรรยายของ อ. พินิจ คาตพันธ์ กับคุณอิชฎี ปักกันต์ธร มีผู้ร่วมรับฟังคือ ครูธานีจ มาตขาว และ ครูเสกสรรค์ ศรีวะสุทธิ์ แล้วได้แลกเปลี่ยนแนวความคิด ประสพการณ์อย่างละเอียดเป็นกันเอง เพื่อนำไปสู่การพัฒนาโจทย์วิจัยเพื่อท้องถิ่นในพื้นที่อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร

นอกจากครั้งนั้นแล้ว มีนัดหมายส่งเค้าโครงหรือร่างโครงการวิจัยอีก 1 ครั้ง ตลอดทั้งการประสานงานด้วยโทรศัพท์อย่างสม่ำเสมอ เป็นผลให้เกิดความชัดเจนในโจทย์ วิธีการทำงานในเบื้องต้น

การจัดทีมด้วยการติดต่อกับเพื่อน ๆ ที่อยู่ในพื้นที่ตำบลกุดชุมด้วยกัน แล้วสนทนาลงถึงสภาพปัจจุบัน ปัญหาของสังคมในพื้นที่ และในหมู่ผู้ประกอบอาชีพครู พุดถึงการแสวงหาวิธีการจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับสภาพปัจจุบัน หรือแสวงหาความรู้เพื่อตอบสนองการแก้ปัญหาทางสังคม และการจัดการศึกษาในท้องถิ่น การพยายามค้นหาวิธีการ การสรุปแบบกลไกเพื่อการศึกษาวิจัยให้บูรณาการทั้งครู เด็ก-เยาวชนและผู้นำชุมชน ครอบคลุมพื้นที่ตำบล ให้เข้าร่วมเป็นคณะทำงานวิจัย อาศัยกลไกขององค์กรทางการศึกษา คือโรงเรียนเป็นฐานการเรียนรู้ ปฏิบัติการพัฒนาการศึกษา จึงเกิดเป็นที่ปรึกษาที่มาจากผู้อำนวยการโรงเรียน อีกทั้งเชื่อมสัมพันธ์กับผู้นำองค์กรบริหารส่วนตำบล (นายก อบต.) เป็นความหวังว่าจะเกิด การพัฒนาต่อเนื่องในท้องถิ่นในอนาคต

(1.2) เวทีนักวิชาการท้องถิ่นและภูมิปัญญาชุมชนค้นหาคำถามการวิจัยจำนวน 14 คน เมื่อวันที่ 21 เม.ย. 2551 ที่โรงเรียนบ้านหนองเมืองกลาง หมู่ที่ 21 ตำบลกุดชุม อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร

-ครูसानิจ มาตขาว ผู้ริเริ่มดำเนินรายการด้วยการแนะนำผู้ร่วมเวทีให้รู้จัก คำนึงกันมากยิ่งขึ้น ซึ่งมีอยู่ 3 กลุ่มคน โดยสรุป ดังนี้ (1) กลุ่มภูมิปัญญาชุมชนจากบ้านหนองเมืองกลางหรือผู้เฒ่าผู้แก่ในหมู่บ้าน จำนวน 7 คน (2) กลุ่มนักวิชาการในชุมชน(ผู้บริหารโรงเรียนและครู) จำนวน 7 คน (3) เจ้าหน้าที่/ผู้ประสานงาน สกว. 2 คน แล้ว

- ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านหนองเมืองกลาง นาย พยุง ไชยมี กล่าวต้อนรับทุกท่านที่มาเยี่ยมโรงเรียนให้เกียรติใช้เป็นเวทีประชุม พร้อมกับเปิดประเด็นความสนใจในการวิจัยเพื่อท้องถิ่น และตั้งคำถามว่า จะทำอย่างไร? โดยใคร? อย่างไร?

- อ.พนิจ คาคพันโน และคุณสาชล เสิกภูเขียว ผู้ประสานงาน/เจ้าหน้าที่ สกว. ได้ให้คำอธิบาย ชี้แจงลักษณะงานของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย ฝ่ายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ประเด็นคำถามการวิจัย ที่ท้องถิ่นสนใจศึกษา ซึ่งเป็นสิ่งที่ให้คุณค่า ให้ประโยชน์แก่ท้องถิ่น การดำเนินโครงการต้องกระทำโดยคนในท้องถิ่นเป็นสำคัญ และผลการศึกษาวิจัยส่งผลต่อการพัฒนาแบบยั่งยืนในชุมชน/ท้องถิ่นด้วย

- ประเด็นการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นตำบลกุดชุม ถูกยกขึ้นมาพิจารณาว่า มีความสำคัญหรือน่าสนใจของคนในชุมชนเพียงใด ผู้เฒ่า ภูมิปัญญาชุมชน ต่างก็ตอบเป็นไปในทางเดียวกันสรุปได้ว่า น่าสนใจมาก ควรจะได้สร้าง/บันทึกประวัติศาสตร์ให้ชัดเจน เพื่อคนจะได้เรียนรู้ สืบต่อกันไป ก่อนที่ผู้เฒ่าผู้แก่ซึ่งเป็นแหล่งข้อมูลหรือผู้จดจำข้อเท็จจริงของอดีตนั้น จะหมดไปจากชุมชนเพราะอายุมากแล้ว อีกทั้งแหล่งประวัติศาสตร์อาจจะเปลี่ยนแปลงสภาพไปมาก ยากแก่การสืบค้น การศึกษาเรียนรู้ประวัติศาสตร์ จะทำให้เด็กและเยาวชนเข้าใจความเป็นญาติกัน เพราะมาจากดินเหง้า เหล่ากอเดียวกัน การทะเลาะวิวาทน่าจะหมดไป การสร้างเสริมความสัมพันธ์อันดีด้วยประเพณีหรือกิจกรรมต่างๆน่าจะเข้มข้นยิ่งขึ้น สรุปว่าดีมากควรศึกษา/วิจัย

การแสดงความคิดเห็นที่หลากหลายมุมมองต่อประวัติศาสตร์ชุมชนในท้องถิ่นตำบลกุดชุมยังมีอีกมากจากผู้เข้าร่วมเวที เช่น นายบุญไทย ศรีกา ชาวบ้านเหล่าคำแย มีความเห็นว่าน่าจะขยายพื้นที่ศึกษาไปถึงชุมชนบ้านเหล่าคำแย เพราะเป็นชุมชนเก่าแก่ ที่ประชุมก็สรุปว่าน่าสนใจมาก

คณะนักวิจัยจะเก็บข้อมูลครอบคลุมแต่ไม่มีเป้าหมายปฏิบัติการในโรงเรียนเท่านั้น และโดยสรุปก็เห็นว่าเป็นเรื่องน่าศึกษาอย่างยิ่งในช่วงนี้

ได้มีการร่วมรับประทานอาหารของผู้เข้าร่วมเวทีอย่างอิมหนา ก่อนอำลากันในเย็นวันนั้น

(1.3) การส่งตัวแทน 2 คน เข้าร่วมเรียนรู้กับเครือข่ายวิจัย จังหวัดยโสธร เดือนพฤษภาคม 2551 ที่ห้องประชุมสาธารณสุขจังหวัดยโสธร มีการเสนอความก้าวหน้าของโครงการที่ได้ดำเนินงานไปแล้ว ตามที่ สกว. อนุมัติเงินทุนสนับสนุน และผู้ประสานงานได้อบรมการจัดการบัญชีและการเงินโครงการตามเงื่อนไขของ สกว.

(1.4) การส่งตัวแทนนักวิจัย 5 คน เข้าร่วมเวทีเสนอความก้าวหน้าโครงการในพื้นที่จังหวัดยโสธร จัดโดยผู้ประสานงานจังหวัด) เมื่อ 26 กรกฎาคม 2551 ที่โรงแรม เจ พี เอ็มเมอร์ลัดด์ ยโสธร จากการรับฟังรายงาน ตลอดจนการซักถามแลกเปลี่ยนกับนักวิจัยโครงการอื่นๆ ในรายการ และซักถามกันเป็นส่วนตัวนอกรายการ เป็นผลทำให้นักวิจัยในโครงการซึ่งมีทั้งครูและผู้นำชุมชนมีความเข้าใจในวิธีดำเนินงานยิ่งขึ้น และเห็นตัวอย่างอุปสรรค ปัญหาของการทำงาน ตลอดจนทั้งวิธีการแก้ปัญหาเพื่อให้งานเกิดคุณภาพยิ่งขึ้น

(1.5) การส่งตัวแทนนักวิจัยเข้าร่วมเวทีสังเคราะห์บทเรียนโครงการวิจัยด้านเด็กและเยาวชนภาคอีสาน (นำไปสู่งาน 10 ปี มหกรรมการวิจัยเพื่อท้องถิ่น) ที่โรงแรม เจ พี เอ็มเมอร์ลัดด์ ยโสธร เมื่อ 14-15 สิงหาคม 2551 เป็นผลให้นักวิจัยได้ประสบการณ์ที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้น เพราะเป็นภาพขยายจากโครงการเด่นๆ ของพื้นที่ภาคอีสาน 19 จังหวัด

“..โครงการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นอย่างพื้นที่ของเรา ในภาคอีสานมีน้อยมากนะ...” นางนภาพร ครูนักวิจัยท่านหนึ่งตั้งข้อสังเกต

(1.6) การส่งตัวแทนนักวิจัย 3 คน เข้าร่วมมหกรรม 10 ปี งานวิจัยท้องถิ่นภาคอีสาน ที่ คณะวิศวกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม เมื่อ วันที่ 27 พฤศจิกายน 2551 เป็นผลให้เรียนรู้การเผยแพร่งานวิจัยในเวทีสาธารณะ การเรียนรู้เท่าทันขบวนการงานวิจัยในภาคอีสาน

“...การวิจัยเพื่อท้องถิ่นเข้าถึงกิจกรรม หรือการดำเนินชีวิตชาวบ้านได้มากมายจริง...” นางดวงตา นักวิจัยตัวแทนผู้นำชุมชนกล่าวอย่างชื่นชม และแว่ตามีหวังในการใช้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นเครื่องมือการพัฒนา

“...หลายโครงการที่ทางการศึกษาหรือโรงเรียนควรนำไปประยุกต์ใช้ได้...” ครูนภาพร มีความเห็นจากการดูงานในครั้งนี้

“...เห็นรูปแบบการเรียนรู้หลายแบบในงานวิจัย การทำผ้าพะเหวด (รูปวาดเรื่องพระเวสสันดรชาดก) ของเด็กบ้านหนองเรือ อาจนำไปประยุกต์ในการเรียนรู้ของเด็กในโครงการที่เรากำลังทำได้.” ครูसानิจ มองเห็นการพัฒนากิจกรรมจากการศึกษาดูงาน และเตรียมเสนอต่อคณะ

5.2 การวางแผนการวิจัย

(1) การประชุมเชิงปฏิบัติการคณะนักวิจัยท้องถิ่นและที่ปรึกษา ในวันที่ 30 สิงหาคม 2551 โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อทำความเข้าใจโครงการต่อผู้เกี่ยวข้อง ระดมความคิดเห็นคณะทำงานของโครงการ เพื่อวางแผน การปฏิบัติงานโครงการ โดยปรับแผนกิจกรรมตามความเป็นจริงของเงื่อนไข เวลา บุคคล สถานที่ และ เพื่อออกแบบเครื่องมือการเก็บข้อมูลวิจัย โดยใช้สถานที่คือ ห้องประชุมองค์การบริหารส่วนตำบลกุดชุม หมู่ที่ 12 บ้านเอราวัณ ต. กุดชุม อ. กุดชุม จ. ยโสธร

ผู้เข้าร่วมประชุม ทั้งหมด 20 คน ประกอบด้วย คณะนักวิจัย 15 คน คณะที่ปรึกษา 4 คน และ เจ้าหน้าที่ สกว. 1 คน

ลักษณะกิจกรรม ครั้งนี้เป็นการประชุมเชิงปฏิบัติการ โดยชี้แจง ทำความเข้าใจทบทวนโครงการร่วมกันของคณะผู้เกี่ยวข้อง วางแผนการทำงานที่ชัดเจน ตลอดจนการออกแบบเครื่องมือเก็บข้อมูลด้วย

การประชุมครั้งนี้มีมติสำคัญ เช่น การมอบหมายหน้าที่เฉพาะในคณะนักวิจัย ดังนี้

นางนภาพร มาตขาว ทำหน้าที่เลขานุการโครงการ โดยให้ นางละออง ศรีกา

น.ส.พัชลักษณ์ จันทะมาตย์ ค.ญ.ชลธิชา นาคโนนหัน

ค.ญ.พลอยวรินทร์ ชื่นบาล ค.ญ.เดือนใจ ศรีวระมย์และค.ช.ณัฐพงษ์ แจ่มขำ เป็น ผู้ช่วยเลขานุการ นางดวงตา แจ่มขำและ น.ส.วัชรา สุดาเดช ทำหน้าที่ฝ่ายการเงิน บัญชี

ผลที่เกิดจากกิจกรรม คือ ทำให้คณะนักวิจัยได้รู้จัก สนิทสนมคุ้นเคยกันมากยิ่งขึ้น ได้รับทราบแนวความคิดเห็นของที่ปรึกษา ทั้งในส่วนผู้บริหารสถานศึกษา ซึ่งเป็นแหล่งทดลองนำสื่อพื้นบ้านเพื่อใช้ในการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น และผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งทำหน้าที่พัฒนาสังคมท้องถิ่นโดยตรง ทุกฝ่ายต่างก็เข้าใจวัตถุประสงค์ เป้าหมายและวิธีการดำเนินงาน ตลอดจนได้รู้จักแหล่งสนับสนุนทุนดำเนินโครงการ คือ

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น ด้วยการนำเสนอของ เจ้าหน้าที่ สกว. และเอกสารที่นำเผยแพร่ ซึ่งงานวิจัยเป็นงานใหม่ในท้องถิ่นนี้

ทุกคนเห็นพ้องต้องกันว่ามุ่งมั่นร่วมงานกันเต็มกำลังความสามารถ โดยมีภารกิจ การประสานงาน ในชุมชน การเก็บข้อมูลที่ละเอียดทั้งเป็นทางการและปฏิกษ์ย่อย ล้วนเป็นกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันใน ชุมชน ในท้องถิ่นอย่างเปิดเผย ไม่มีวาระซ่อนเร้นทางการเมือง

(2) กิจกรรมประชุมคณะนักวิจัยและที่ปรึกษา ในวันที่ 13 ธันวาคม 2551 ที่ห้อง ประชุมโรงเรียนบ้านหนองเมืองกลาง มีวัตถุประสงค์เพื่อสรุปผลการดำเนินโครงการทั้งข้อมูลและ การตอบสนองจากชุมชนที่นักวิจัยซึมซับรับรู้ได้มา เพื่อวางแผนจัดกิจกรรมเวที เสวนาภูมิปัญญา ชุมชน โดยคณะนักวิจัยและที่ปรึกษา 21 คน มีเจ้าหน้าที่ สกว.และพี่เลี้ยงเข้าร่วมประชุม 2 คน

ลักษณะกิจกรรม เป็นการประชุมเชิงปฏิบัติการวางแผนการทำงาน การฟังชี้แจง นำเสนอผล/สรุปข้อมูลที่เก็บได้ทั้ง 11 ชุมชน อภิปรายผลข้อมูล ระดมสมอง ทำแผนปฏิบัติการ ต่อไป

ผลที่เกิดจากการทำกิจกรรม คือได้รับรู้ถึงการตื่นตัวของคนเฒ่าคนแก่ที่เป็น ภูมิปัญญาชุมชน ในฐานะครูภูมิปัญญาของลูกหลาน และผู้นำชุมชนที่จับตามองความเคลื่อนไหวของ ทีมวิจัย และมี ข้อมูลผู้รู้ประวัติศาสตร์ชุมชนและผู้ชำนาญในการผลิตและใช้สื่อพื้นบ้าน 9 ชุมชน (มากกว่า 70 คน)

3. ได้แผนการเก็บข้อมูลในลักษณะกระบวนการ “เวทีเสวนาภูมิปัญญาชุมชน” เต็มพื้นที่วิจัย

5.3 การศึกษาข้อมูลประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของแต่ละชุมชน

(1) กิจกรรมการสัมภาษณ์ภูมิปัญญาจากชุมชนต่าง ๆ ทั้ง 11 หมู่บ้าน โดยใช้ 4 โรงเรียนเป็นฐานการเรียนรู้ ที่มีนักวิจัยครูและนักเรียนเป็นผู้ปฏิบัติการเก็บข้อมูลในพื้นที่ชุมชนเขต บริการของโรงเรียนด้วยการพูดคุย สนทนา (สัมภาษณ์แบบกึ่งเอง) พร้อมกับการจดบันทึกตามแบบ เก็บข้อมูล ใช้เวลานอกห้องเรียนปกติที่นักวิจัยนัดหมายกันหรือใช้เวลาเรียนวิชาที่ครูนักวิจัยทำการ สอน โดยจัดกิจกรรมศึกษาชุมชน กรณีศึกษาภูมิปัญญาชุมชน (แล้วแต่ความเหมาะสมของแต่ละ โรงเรียน)

โครงการกำหนดช่วงเวลาของกิจกรรม คือ เดือนตุลาคม – เดือนธันวาคม 2551 ความสำคัญของกิจกรรมคือ เป็นการจุดประกายการสืบค้นเรื่องอดีตในชุมชน โดยอนุชนคนรุ่นหลัง และระบบการศึกษาในโรงเรียน ได้ให้ความสำคัญกับผู้เฒ่าผู้แก่ที่ทรงภูมิรู้ ซึ่งเราเรียกว่า “ภูมิปัญญา ชุมชน” แต่ละฐานการเรียนรู้สามารถพลิกแพลงวิธีการ รูปแบบการเก็บข้อมูล ของชุมชนที่กลุ่มย่อย ของนักวิจัยรับผิดชอบได้

“หนูและกลุ่มเพื่อนนักเรียนชั้น ป.6 พาคุณครูละเอง เข้าไปสัมภาษณ์ภูมิปัญญา ชุมชนท้องถิ่น ดีมาก สนุกมาก ได้รู้เรื่องต่างๆมากมายค่ะ” พลอยวรินทร์ เล่าถึงการเก็บข้อมูล ภูมิปัญญาบ้านหนองเรือ

“พ่อสมเดชพาคุณครูวัชรและหนู เดินเที่ยวในหมู่บ้านหนองแก เพื่อไปสัมภาษณ์ ภูมิปัญญาท้องถิ่น ได้รู้เรื่องหมู่บ้านของตนมากขึ้นค่ะ..” ชลธิชาบอกกับคณะนักวิจัย

“หนูคิดว่า ถ้าเพื่อนๆ ได้รับฟังการเล่าเรื่องหมู่บ้านของเราจะภูมิใจมาก ๆ ค่ะ..” เด็กหญิงเตือนใจ โรงเรียนบ้านหนองเมืองกลาง บอกความคาดหวังของตนและเพื่อน

“ผู้เฒ่าผู้แก่ในหมู่บ้านหนองบอน ยังมีอยู่มาก ภูมิปัญญาต่างๆ น่าจะได้เรียนรู้ต่อไป” นางสาวพัชลักษณ์ เห็นความหลากหลายและอุดมภูมิปัญญาในชุมชน เหมือนมีความภาคภูมิใจอย่างยิ่ง

(2) กิจกรรมเวทีเสวนาภูมิปัญญาชุมชนและการนำเสนอสื่อพื้นบ้านที่มีในแต่ละ ชุมชน เพื่อให้เด็ก เยาวชนในฐานการเรียนรู้ 4 โรงเรียน ได้เรียนรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของหมู่บ้าน แบบรวมองค์ความรู้จากภูมิปัญญาชุมชนที่มีอยู่ทั้งหมด (จำนวนที่สุ่มเก็บข้อมูลจากกิจกรรมที่ 1)

ขั้นตอนแรกในการดำเนินกิจกรรมเริ่มจากการเตรียมการวางแผนของทีมวิจัย มีการสรุป ทบทวน

ทำความเข้าใจในข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่น-ตำบล กุศุมภ์ที่ได้ดำเนินการเก็บข้อมูลมาเรียบร้อยแล้ว จากนั้นช่วยกันประเมินความพร้อม และความ ร่วมมือของภูมิปัญญาที่จะเข้าร่วมเวที และเป็น วิทยากรผู้ให้ข้อมูล จากนั้นจึงวางแผนการจัดเวทีเสวนา มีการมอบหมายการประสานงานผู้เข้าร่วม จัดเตรียมสถานที่ อาหาร ผู้รับชอบดำเนินรายการ พร้อมทั้งเตรียมแนวคำถามเกี่ยวเพื่อสืบค้นประวัติ

ความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ในเวทีเสวนาครั้งนี้ด้วย

การดำเนินการใน 4 ฐานการเรียนรู้ใช้รูปแบบรายการหลักเหมือนกัน คือการเล่าเรื่อง การสัมภาษณ์สด การแสดงสื่อพื้นบ้านที่มี เช่น หมอลำ หมอแคน หมอพิณ นักร้องสรภัญญ์ นักเล่า นิทาน เป็นต้น รายละเอียดเนื้อหา และขั้นตอนในการดำเนินงานเป็นดังกำหนดการ

ตารางที่ 1 กำหนดการจัดเวทีเสวนาภูมิปัญญาชุมชน

เวลา (น.)	กิจกรรม	ผู้รับผิดชอบ
08.30	*ลงทะเบียนภูมิปัญญาชุมชนและผู้เข้าร่วมกิจกรรม	ทีมวิจัย ในแต่ละฐานการเรียนรู้ ทั้ง 4 โรงเรียน
09.00	*หัวหน้าโครงการชี้แจง ผู้อำนวยการกล่าวต้อนรับ	
09.30	*ฟังผู้เฒ่าเล่าความหลัง เก่าแก่ครั้งตั้งบ้านเมือง จนรุ่งเรืองถึงมือนี้ ผู้ได้ซื้อสองทาง น้อ *ภูมิปัญญาด้านสื่อพื้นบ้านแสดงออกบอกอารมณ์ศิลป์ ท้องถิ่นเฮา	
	*กินข้าวฮ่อมพา กินปลาฮ่อมถ้วย กินกล้วยฮ่อมหวี มีแสงฮักห่อ ก่อคุ้มโฮมกัน ฉันท์พี่น้อง สล่องเสพซร้อง สร้างแปงบ้านเมือง ให้รุ่งเรืองเหลือมเหลือม	
11.00	*ขอขอบคุณ ขออำลาทุกๆท่าน ที่มาฮ่วมเวที กันบุญมี อีกบ่อดนนานซ้า	
12.30	เชิน ทุกคนมาพ้อ มาเติมต่อปุมพญาเฮา เคื่อ มาปุ่นแปง ซิ่นแซว สืบแนวพงศ์พื้น	
13.30	พื้นพูนมั่งเชื้อของดีเคยมีก่อน ออนซอนเค็ พี่น้อง เฮมาฮ้อง ส่งเสริมกันเคื่อ ไทเฮาเฮ้ย...	

แนวข้อคำถามเกี่ยวกับข้อมูลในชุมชนเพื่อสืบค้นประวัติความเป็นมาทางประวัติศาสตร์

แนวคำถามเหล่านี้ผู้ดำเนินรายการจะทำหน้าที่ซักถามภูมิปัญญาที่ร่วมในเวที ทีมวิจัยที่เหลือจะช่วยกันจดบันทึก ตรวจสอบข้อมูล และร่วมกันซักถามเพิ่มเติม เพื่อให้ได้ข้อมูลที่สำคัญถูกต้องครบถ้วน แนวคำถามมีเนื้อหาหลัก 14 ประเด็นดังต่อไปนี้ (รายละเอียดของแนวข้อคำถามอยู่ในภาคผนวก ง.)

- 1) ผู้นำก่อตั้งชุมชน
- 2) ที่มา และความหมายของชื่อหมู่บ้าน
- 3) การเข้ามาก่อตั้งชุมชน
- 4) ความเป็นอยู่ และวิถีประเพณี และวัฒนธรรม
- 5) ความเชื่อ และพิธีกรรม
- 6) การแก้ปัญหาชีวิต และสังคม
- 7) การศึกษา
- 8) สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ และสภาพการเปลี่ยนแปลง
- 9) สภาพการดำเนินชีวิตครอบครัว
- 10) รายได้และเศรษฐกิจ
- 11) กฎกติกา และการตัดสินใจพิพาทในชุมชน
- 12) การดูแลสุขภาพ

การจัดกระบวนการเรียนรู้ในเวทีเสวนาแต่ละแห่งมีขั้นตอน และเนื้อหาหลักเดียวกัน แต่ ได้มีการนำประสบการณ์ และบทเรียนที่เกิดขึ้นในแต่ละครั้ง แต่ละเวที มาปรับปรุงรายละเอียดในการดำเนินกิจกรรมครั้งต่อไป

การจัดเวทีครั้งที่ 1 พบว่าทุกฝ่ายที่มีความเกี่ยวข้องกับการจัดเวทีทั้งผู้ให้ข้อมูล และกลุ่มเป้าหมายในการเรียนรู้ ซึ่งประกอบด้วยทีมวิจัย นักเรียนในโรงเรียนที่เป็นฐานการเรียนรู้ ที่ปรึกษามีความกระตือรือร้นในการร่วมงานครั้งนี้ รวมทั้งมีชาวบ้านทั่วไปที่มีความสนใจฟังหมอลำ และเรื่องราวประวัติศาสตร์ชุมชนเข้าร่วมรับฟังจำนวนมาก เนื่องจากเป็นเวทีครั้งแรกผู้ดำเนินรายการยังตื่นเต้น จำแนกข้อคำถามยังไม่ได้ จากการจัดเวทีทำให้ได้ข้อมูลประวัติศาสตร์ที่สมบูรณ์ขึ้น พร้อมทั้งทีมวิจัยสามารถประเมินความสามารถในการสื่อสารของภูมิปัญญา ทั้งหมอลำ หมอแคน ซึ่งจะใช้เป็นผู้ผลิตสื่อพื้นบ้านในการถ่ายทอดประวัติศาสตร์ต่อไป

การจัดเวทีครั้งที่ 2 จัดที่โนนสิมบ้านเก่า เหล่าพ่อพาน ห่างจากบ้านหนองเรือประมาณ 3 กิโลเมตร ผู้เข้าร่วมต้องใช้เวลาในการเดินทาง จึงทำให้กำหนดการคลาดเคลื่อนไปบ้าง และคนทั่วไปในชุมชนไม่สะดวกในการเข้าร่วมเหมือนการจัดเวทีในครั้งแรก ทีม วิจัยมีประสบการณ์จากเวทีครั้งแรกจึงมีความคล่องตัวในการจัดการ โดยเฉพาะนายชาติชาย (ผู้ใหญ่บ้านหนึ่งในทีมวิจัย)เป็นผู้ที่มีความสามารถในการดำเนินรายการ และมีที่นาติดกับ โบราณสถานดังกล่าว จึงรู้จัก และ

มีข้อมูลเกี่ยวกับ โนนสิมเป็นอย่างดี อย่างไรก็ตามทีมวิจัยเลือกสถานที่ดังกล่าวในการจัดงานเพราะว่าเป็นโบราณสถานที่สำคัญของตำบล ทำให้บรรยากาศในงานเต็มไปด้วยความเข้มขลัง ส่งผลให้การสืบความเก่าเล่าความหลังเสมือนการย้อนคืนสู่อดีตกว่าสองร้อยปี

“บรรยากาศของการแสดงหมอลำในช่วงบ่าย ให้ความรู้สึกเสมือนเป็นการแสดงถวายบรรพบุรุษผู้สร้างบ้านแปลงเมืองมาก่อน ทุกคนที่เข้าร่วมเวทีต่างลุกขึ้นฟ้อน สะท้อนความรู้สึกภาคภูมิใจร่วมกัน และแสดงถึงพลังความพร้อมที่จะช่วยกันสืบสานประวัติศาสตร์ของชุมชน”

อาจารย์ละออง คุณครูบ้านหนองเรือ หนึ่งในทีมวิจัยเล่าว่า “หลังจากที่นักเรียนได้เข้าร่วมเวทีครั้งนั้นแล้ว มักจะบอกรับให้ครูพาไปเรียนรู้ที่โนนสิมเสมอๆ เด็กๆภาคภูมิใจ และประทับใจในสถานที่และบรรยากาศในงานครั้งนั้น และสถานที่ดังกล่าวก็สามารถบูรณาการในวิชาอื่นๆได้มากมาย”

ข้อค้นพบอันสำคัญในการจัดเวทีครั้งนี้ก็คือ การสร้างบรรยากาศให้สอดคล้องกับเนื้อหา และเรื่องราวประวัติศาสตร์ของท้องถิ่น อย่างสื่อได้ถึงอารมณ์ความรู้สึก มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการสร้างสำนึกร่วมกันของคนในชุมชน ยิ่งกว่าเนื้อหาราวเรื่องราวประวัติศาสตร์ ล้วนๆ

การจัดเวทีครั้งที่ 3 จัดที่วัดสิงห์ทอง บ้านหนองบอน ซึ่งเป็นสถานที่ที่เป็นศูนย์รวมทางการปกครองสงฆ์ เป็นสำนักเจ้าคณะตำบลกุฉินาร เป็นที่ประดิษฐานของหลวงพ่อผิน ซึ่งเป็นพระพุทธรูปที่เป็นศูนย์รวมจิตใจ ความเชื่อ ความศรัทธาของคนในชุมชนในเรื่องการเสี่ยงทาย และปาฏิหาริย์การจัดเวทีครั้งนี้มีผู้เข้าร่วมมากที่สุด เนื่องจากบ้านหนองบอนเป็นชุมชนใหญ่ มีอายุเก่าแก่(เป็นหนึ่งในสามชุมชนที่แยกตัวมาจากชุมชนโบราณบ้านปอพาน) มีภูมิปัญญาผู้เฒ่าผู้แก่ที่รู้เรื่องราวประวัติศาสตร์ของชุมชนจำนวนมาก

“บรรยากาศในงานเต็มไปด้วยคนที่สนใจ อยากรู้ อยากทราบประวัติศาสตร์ของชุมชนตนเอง ส่วนหนึ่งเนื่องจากการเล่าขานถึงการจัดงานใน 2 เวทีที่ผ่านมาทำให้เกิดกระแสความสนใจในเรื่องประวัติศาสตร์ คนบ้านหนองบอนก็เช่นเดียวกัน”

ทีมวิจัยซึ่งเป็นคณะทำงานต้องจัดเวที และกระบวนการให้ทุกคนได้มีโอกาสบอกเล่า และรับฟังประวัติศาสตร์กันอย่างทั่วถึง

ข้อสังเกตที่สำคัญอีกประการหนึ่งในการจัดเวทีครั้งนี้ก็คือ ทีมวิจัย ทั้งผู้นำชุมชน เยาวชนจากหมู่บ้านอื่นๆ และโดยเฉพาะอย่างยิ่งครูจากโรงเรียนอื่นๆในตำบล มีทำที่ พฤติกรรม และทัศนคติต่อบุคคลที่เป็นภูมิปัญญาเปลี่ยนแปลงไป ทีมวิจัยมีความสนิทสนมกับชาวบ้าน การตั้งคำถาม การพูดคุยรับประทานอาหารร่วมกันอย่างความคุ้นเคยเป็นกันเองแตกต่างจากสองเวทีที่ผ่านมา

อาจารย์สาธิตแสดงความคิดเห็นว่า “ทีมวิจัยมีประสบการณ์สองเวทีผ่านมา ทำให้สิ้นข้อสงสัยในภูมิรัฐของผู้ให้ข้อมูล ประกอบกับซึมซาบกับเรื่องราวประวัติของชุมชนมากขึ้น จึงเป็นผลต่อการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ และทำที่”

การจัดเวทีครั้งที่ 4 จัดที่โรงเรียนบ้านหนองแก สาเหตุที่เลือกจัดที่โรงเรียนเนื่องจากทีมวิจัยวิเคราะห์เห็นว่าหมู่บ้านนี้มีทั้งผู้นับถือศาสนาพุทธ และคริสต์ จึงไม่เลือกไปจัดที่วัด บรรยากาศในการจัดงานดีกว่าเดิม เวทีครั้งนี้มีจำนวนผู้เข้าร่วมมากที่สุด

“กระแสดความสนใจประวัติศาสตร์ชุมชน และความบันเทิงจากหมอลำสี่พันบ้านจากการจัดเวทีทั้ง 3 ครั้งมีผลต่อการปลุกกระแสที่บ้านหนองแกเช่นเดียวกัน ประกอบกับพื้นฐานเดิมของหมู่บ้านที่ให้ความร่วมมือกับกิจกรรมโรงเรียนมาตลอด (ชุมชนมีส่วนร่วมในการสร้างโรงเรียน) ทำให้การจัดเวทีที่โรงเรียนได้รับความสนใจ”

“หมู่บ้านหนองแก เป็นหมู่บ้านที่มีพื้นที่ติดภูเขา มากกว่าบ้านอื่นๆ ในตำบลกุดชุม ภูมิปัญญาในชุมชนที่มาให้ข้อมูลประวัติศาสตร์เป็นคนรุ่นหนุ่ม มีความรู้ ความเข้าใจในเรื่องสภาพแวดล้อม และทรัพยากรธรรมชาติเป็นอย่างดี เนื้อหาการพูดคุยในเวทีทำให้เห็นสภาพการเปลี่ยนแปลงของป่า การอพยพเคลื่อนย้ายของผู้คน การตั้งรกราก และการเคลื่อนไหวทางการเมืองที่เกี่ยวข้องกับวิถี

ชีวิต ซึ่งนับว่าเป็นประวัติศาสตร์ที่มีความแตกต่างจากชุมชนอื่นๆ”

“ทีมวิจัยมีประสบการณ์จากการจัดเวทีมาแล้วสามครั้ง จึงสามารถจัดกระบวนการได้ราบรื่น บรรยากาศมีความกลมกลืนเป็นเนื้อเดียวกันระหว่างผู้เข้าร่วมเวทีทุกฝ่ายเห็นได้อย่างชัดเจน ความไว้วางใจนำมาสู่สัมพันธภาพ และการเปิดเผยข้อมูล ซึ่งเอื้อต่อการศึกษาประวัติศาสตร์ของชุมชน”

ภายหลังการจัดเวทีเสวนาทั้ง 4 ครั้งทำให้ได้ข้อมูลที่เป็นประวัติศาสตร์ท้องถิ่นครบถ้วน ได้ความสัมพันธสนธิทสนมคุ้นเคยระหว่างคนในชุมชน และสามารถสร้างกระแสดความสนใจประวัติศาสตร์ท้องถิ่นให้เกิดขึ้นได้ สิ่งเหล่านี้เป็นความภาคภูมิใจของทีมวิจัยที่ได้มีส่วนผลักดันให้เรื่องราวเหล่านี้เกิดขึ้นในชุมชน

5.4 การผลิตและใช้สื่อพื้นบ้าน

เป็นกิจกรรมต่อเนื่องหลังจากที่โครงการฯดำเนินการผลิตสื่อเพื่อใช้ในการสืบทอดหรือถ่ายทอดเนื้อหาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นที่ได้สรุปเป็นความเรียงเรื่องประวัติหมู่บ้าน ซึ่งผ่านการสอบทานจากชุมชนแบบไม่เคร่งครัด (ไม่จำกัดโอกาสเวลา สถานที่ เวทีสอบทาน) ได้ผลผลิตคือ หนังสือรวมประวัติศาสตร์ท้องถิ่นตำบลกุดชุม

1) การผลิตผ้าสูบแต้มประวัติหมู่บ้าน “ผ้าสูบแต้ม” เป็นคำภาษาถิ่นอีสาน หมายถึง ผืนผ้าวาดภาพเล่าเรื่องประวัติศาสตร์ท้องถิ่น หมู่บ้านละ 1 ผืน กำหนดความยาว ผืนละ 10 เมตร เพื่อผลิตภาพประกอบเรื่องราวที่ย่อจากประวัติศาสตร์ทั้งหมดเป็น 10 ตอน

กระบวนการเริ่มจากชุมชน และครูคัดเลือกเด็ก เยาวชนในชุมชนที่มีพื้นฐานความสามารถในงานศิลปะ และการวาดรูป ทั้งที่เป็นทีมวิจัย และไม่ใช้ทีมวิจัย กลุ่มละ 5-10 คน รวมทั้งหมดได้ 5 กลุ่ม จำนวน 27 คน เข้าค่าย “ผลิตผ้าสูบแต้ม” โดยได้รับความอนุเคราะห์จาก ผู้อำนวยการเสนอ จันทรศิริ ให้ใช้อาคารโรงเรียนเมืองกลางประชานุกูล วันที่ 8,13 พฤศจิกายน 2552

นักเรียนกลุ่มนี้มีความรู้เรื่องประวัติศาสตร์ชุมชนมาบ้างแล้ว จากการมีส่วนร่วมในกิจกรรมงานวิจัย เช่น เป็นผู้ให้ข้อมูลทักษะและคุณภาพในการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นผ่านสื่อพื้นบ้านมีส่วนร่วมสัมภาษณ์ภูมิปัญญา และประวัติศาสตร์ชุมชนผ่านเวทีเสวนา และเรียนรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น จากหนังสือรวมประวัติศาสตร์ท้องถิ่นตำบลกุดชุม ซึ่งเป็นผลงานจากการวิจัย

ส่วนความรู้ด้านศิลปะ และการวาดภาพระบายสี ได้รับอนุเคราะห์ความรู้จากคุณครูประพันธ์ หางนา และคณะวิทยากร (จากโครงการเรียนรู้และฟื้นฟูประเพณีบุญผะเหวด) แล้วเด็ก เยาวชนพากันย่อเรื่องประวัติหมู่บ้านเป็น 10 ตอน แต่ละกลุ่มต่างก็ขะมักเขม้น ในการร่างภาพ เขียนข้อความเรื่องย่อ และระบายสีโดยมีคณะวิทยากรคอยดูแลให้คำแนะนำอย่างใกล้ชิด กันเอง

ในกระบวนการวิจัยประวัติศาสตร์ นับว่ากิจกรรมผ้าสูบแต้มเป็นกิจกรรมที่เด็ก และเยาวชนได้มีส่วนร่วมสูงสุด เป็นการผสมผสานเนื้อหาทางประวัติศาสตร์กับการสื่อสารแบบร่วมสมัยที่เด็กๆก็สามารถผลิตได้เองบนผืนผ้าเลียนแบบสื่อพื้นบ้านที่เคยมีมา ส่วนสื่อพื้นบ้านอื่นๆเป็นเรื่องของภูมิปัญญาที่เด็กๆยังไม่มีความรู้ ในแง่การสร้างการเรียนรู้ถือว่าเด็กที่มาร่วมเข้าค่ายครั้งนี้ทำการผลิตใหม่ จากการกระซ้า และพัฒนาขึ้นให้ดีกว่าเดิม

การทำผ้าสูบแต้มในระยะเวลาอันจำกัด (ช่วงเช้าเป็นการเรียนรู้เรื่องงานศิลปะจากวิทยากร การวาดภาพเริ่มต้นในภาคบ่าย และแล้วเสร็จในเวลา ประมาณ 6 ทุ่ม) นับว่าเป็นเรื่องยาก ต้องอาศัยการทำงานร่วมกันเป็นทีมอย่างสอดคล้อง เริ่ม

ตั้งแต่ต้องแม่นยำในเนื้อหา เวลา เหตุการณ์ ประวัติศาสตร์จึงจะสามารถย้อนเป็นตอนๆได้ ต้องตีความเนื้อหาแต่ละตอนแล้วออกแบบภาพให้สามารถสื่อเนื้อหาดังกล่าวได้ จากนั้นจึงใช้ทักษะทางศิลปะในขั้นสุดท้าย สิ่งเหล่านี้ล้วนสร้างความเข้มข้นในประวัติศาสตร์ และช่วยพัฒนาทักษะอื่นๆแก่เด็ก การอ่าน การฟัง การตีความ จำแนก เชื่อมโยง และจินตนาการ

ผลสำเร็จคือ ได้ผ้าสูบแต้มประวัติศาสตร์ท้องถิ่น 7 ผืน ครอบคลุม 11 หมู่บ้าน ซึ่งเป็นสิ่งที่เด็กๆมีความภาคภูมิใจทั้งในผลงานที่เกิดขึ้น และภูมิใจในประวัติศาสตร์ชุมชนตนเอง

2) การผลิต กลอนลำ ซิดี บันทึกการร้องหมอลำ สืบเนื่องจากเวทีเสวนาภูมิปัญญาชุมชนเป็นผลให้คณะนักวิจัยค้นพบ บุคคลที่มีความรู้ ความสามารถทางการสื่อสาร แบบนักแสดง “หมอลำ หมอแคน” เป็นส่วนมาก มีเป็นนักร้องสรภัญญ์บ้าง ดังนั้นจึงตัดสินใจใช้สื่อพื้นบ้านคือสื่อหมอลำในการถ่ายทอดประวัติศาสตร์ท้องถิ่น

กระบวนการผลิตสื่อหมอลำมีขั้นตอน ดังนี้

(1) ประสานให้ภูมิปัญญานักแต่งกลอนลำในท้องถิ่นตำบลกุดชุม ซึ่งทีมวิจัยมีข้อมูลอยู่แล้ว ให้ช่วยแต่งกลอนลำวิชัยประวัติศาสตร์ของแต่ละหมู่บ้าน โดยอ่านหนังสือรวมประวัติศาสตร์ท้องถิ่นตำบลกุดชุม เป็นเนื้อหาในการนำมาแต่งเป็นกลอนลำ

จากการประสานความร่วมมือพบว่า นักแต่งกลอนลำมีความยินดีที่จะแต่งกลอนลำประวัติศาสตร์ให้กับชุมชน ปกตินักแต่งกลอนเหล่านี้จะมีการแต่งกลอนลำอยู่แล้วแต่มักจะเป็นกลอนที่มีเนื้อหาสอดคล้องกับความต้องการของตลาด เพื่อให้กลอนลำถูกใจคนฟัง ขายได้ หรือได้รับความนิยม มีการแต่งกลอนลำที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับท้องถิ่นอยู่บ้าง แต่ไม่ได้เจาะลึกเป็นเรื่องราว ดังนั้นการมีข้อมูลประวัติศาสตร์ชุมชนซึ่งได้จากการศึกษาอย่างเป็นระบบ เนื้อหาเหล่านี้จึง

สร้างความประทับใจ ในอารมณ์ ความรู้สึก และเกิดแรงบันดาลใจในการแต่งกลอนลำให้กับนักแต่งกลอน ภูมิใจที่ผลงานมีคุณค่ารับใช้บ้านเมืองยิ่งกว่าตอบสนองความต้องการของตลาดดังที่เคยทำมา

(2) นำกลอนลำที่รวบรวมได้มาจัดพิมพ์ ส่งมอบให้ภูมิปัญญาหมอลำ ท่องกลอนลำ

(3) เชิญหมอลำ หมอแคน และนักแต่งกลอนลำ มาฝึกซ้อม ใส่นางรำ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ศิลปการแสดงหมอลำ ในวันที่ 7 พฤศจิกายน 2552 โดยได้รับความอนุเคราะห์จากผู้อำนวยการ พยุง ไชยมี โรงเรียนบ้านหนองเมืองกลาง ให้ใช้ห้องกิจกรรมในการฝึกซ้อม

(4) การถ่ายทอดแบบเปิดต่อสาธารณชน เช่น หมอลำวิจัยขับลำในงานบุญประเพณีต่าง ๆ ด้วยเนื้อหาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น การจัดรายการวิทยุชุมชน คลื่น FM 107 MHz.ของนายธานีจ มาตขาว หัวหน้าโครงการ ทุกวันอังคาร เวลา 06.00 – 07.00 น. (และการเปิดหมอลำวิจัยตามคำขอของผู้ฟัง)

(5) การร่วมแสดงผลงานผ้าสูบแต้มในงานอื่น ๆ เช่น งานในพื้นที่เครือข่ายการวิจัยเพื่อท้องถิ่น งานบุญประเพณีต่าง ๆ ในชุมชน

6. การคืนข้อมูลให้กับชุมชน

การคืนข้อมูลให้กับชุมชนหมายถึงการนำองค์ความรู้ที่โครงการวิจัยได้สังเคราะห์จากการศึกษา ปรากฏเป็นหนังสือรวมประวัติศาสตร์ท้องถิ่นตำบลกุดชุม หนังสือรวมกลอนลำประวัติศาสตร์ท้องถิ่นตำบลกุดชุม แผ่นซีดีกลอนลำโดยหมอลำวิจัย โดยใช้กิจกรรมดังนี้

6.1 เวทีคืนประวัติศาสตร์ชุมชนสู่ท้องถิ่นตำบลกุดชุม เป็นการจัดกิจกรรมร่วมกับภาคีในชุมชน คือ โรงเรียนบ้านหนองบอนโดยความร่วมมืออย่างดีมาจากผู้อำนวยการวิระสิทธิ์ แสนสิงห์ และคณะครู นักเรียน วัดสิงห์ทองหนองบอน ด้วยความอนุเคราะห์ของท่านพระครูสุกิจธรรมนัน เจ้าคณะตำบลกุดชุม และเจ้าอาวาส ในวันอาทิตย์ที่ 1 สิงหาคม 2553 ใช้บริเวณลานวัดสิงห์ทองหนองบอนจัดกิจกรรม ตามกำหนดการ ดังนี้

เมื่อเวลา 06.00 น. เป็นต้นไปขอเชิญผู้เข้าร่วมงานทุกท่าน ลงทะเบียน (ลงได้ตลอดทั้งวัน) ได้เวลา ทำบุญตักบาตรแด่พระสงฆ์ 9 รูป ณ วัดสิงห์ทองบ้านหนองบอน นักวิจัยได้โอกาสร่วมทำบุญกับพี่น้องชาวบ้านหนองบอน หลังจากภัตตาหารเช้าของพระสงฆ์แล้ว ทุกคนที่มาร่วมงาน โดยเฉพาะนักเรียนบ้านหนองบอนที่มาทำบุญมากที่สุด เพราะมีโครงการเด็กและเยาวชนเข้าวัดวันอาทิตย์จิตแจ่มใส (สนับสนุนโดย สสส.และสำนักงานพระพุทธศาสนาฯ) ได้เวลาร่วมรับ ประทาน อาหารเช้าทั้งอิ่มอาหารและอิมบุญเบิกบานสำราญใจ

วันนี้ตอนเช้ามีฝนตกเทมาอย่างหนักจนพื้นลานวัดชื้นแฉะมาก เป็นอุปสรรคแก่การทำงานพอสมควร เช่น เครื่องเสียงในงานติดตั้งไม่เสร็จ เปิดใช้ไม่ได้ทันตามกำหนดการเดิม การเดินไปมาไม่สะดวก แต่กระนั้นเจ้าหน้าที่นักวิจัยที่ได้รับมอบหมายบทบาทหน้าที่ต่างก็ทำหน้าที่แข็งขัน เช่น นางสาวพัชลักษณ์ จันทะมาตย์ นักวิจัยเยาวชนและนางสาวสุภาพ ศิริ ผู้นำเยาวชนบ้านหนองบอน ที่อาสาเข้ามาเป็นคณะนักวิจัยอีกคน ทำหน้าที่รับลงทะเบียน พร้อมกับนางดวงดา แจ่มขำ คุณครูวัชราสุดาเดช ฝ่ายการเงิน คุณครูณภาพร มาตขาว เลขานุการเตรียมมคอขจัดแจกเอกสาร โดยมีลูก ๆ นักวิจัยเด็ก คือ ค.ญ.พลอยวรินทร์ ชื่นบาล ค.ญ.ชลธิชา นาคโนนหัน และ ค.ญ.เดือนใจ ศรีวะรัมย์

ทำหน้าที่บริการและต้อนรับเด็ก ๆ จากโรงเรียนต่าง ๆ ที่เดินทางเข้าร่วมกิจกรรม คุณครูประกอบ
วรรณวิโรจน์และ คุณครูละออง ศรีกา ประสานงานแม่ครัว และกิจกรรมเกี่ยวกับพระสงฆ์และ
รายการแสดงบนเวทีบางส่วนด้วย นักวิจัยกลุ่มผู้นำชุมชนคอยดูแลความเรียบร้อยทั่วไปและต้อนรับ
ภูมิปัญญาชุมชนท้องถิ่นที่จะมาร่วมเสนอสื่อพื้นบ้าน ทั้งหมดล่า หมอแคนมาพร้อมกับอาการสดชื่น
เบิกบานเมื่อถึงเวลาเปิดเวที “พื้นเรื่องเก่า เล่าความหลัง คำมั่นตั้ง ถิ่นฐานบ้านช่อง เฮนั่นหากแม่นพื
นื่อง คุณเค้า เหง้าเดียวกันค้าย ฯ” หมายถึงการคืนข้อมูล เรื่องราว เหตุการณ์ในอดีตของท้องถิ่น
รายละเอียดของการดำเนินกิจกรรมเป็นไปตามกำหนดการจัดงานดังนี้

ตารางที่ 2 กำหนดการ คืนประวัติศาสตร์ชุมชนสู่ท้องถิ่นตำบลกุดชุม

ณ วัดสิงห์ทอง บ้านหนองบอน ตำบลกุดชุม อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร

เวลา	รายการ/ กิจกรรม	ผู้ดำเนินรายการ	หมายเหตุ
09.00 น.	กล่าวเปิดงาน -โดย พระครูสุกิจธรรมนัน (เจ้าอาวาสวัดสิงห์ทอง บ้านหนองบอน) -ที่ปรึกษาโครงการ -เจ้าหน้าที่/ผู้แทน สกว	ครูธานีจ มาตขาว	
10.00 น.	การฟุ่พื้น พื้นมูนม้ง“หนองบอน” (“ผญา” แสดงความสามารถโดยเด็กนักเรียน) การเล่า - การล่า การเล่น ให้เห็นแก่นความ เป็นมาชุมชน ตำบลกุดชุม	ครูประกอบ วรรณวิโรจน์	
11.00 น.	สื่อพื้นบ้าน(หมอลำ) นำเสนอประวัติหมู่บ้าน ในตำบลกุดชุม โดยหมอลำ-หมอแคน ภูมิปัญญาชุมชน	ผู้ใหญ่ ชาติชาญ ไชยรักษ์ และครูธานีจ มาตขาว	
12.00 น.	พักรับประทานอาหาร		

เวลา	รายการ/ กิจกรรม	ผู้ดำเนินรายการ	หมายเหตุ
13.00 น.	ทักษะและคุณภาพเด็ก-เยาวชนผู้สืบสานมรดกประวัติศาสตร์ (การตอบปัญหา การมีส่วนร่วมของเด็กและเยาวชน)	น.ส.สุภาพ ศิริ น.ส.พัชลักษณ์ จันทะมาตย์ และคณะนักวิจัยเยาวชน	
14.00 น.	เวทีสื่อพื้นบ้าน สืบสานวัฒนธรรม คำขวัญท้องถิ่น(ผู้อาวุโส)	หนุ่มนาคำ 107	
14.30 น.	เวทีสื่อพื้นบ้าน สืบสาน วัฒนธรรม คำขวัญท้องถิ่น(เด็ก-เยาวชน)	น.ส. สุภาพ ศิริ และคณะ	
15.00 น.	ปิดเวที รับฟังความคิดเห็น ข้อเสนอแนะจาก ที่ปรึกษา โครงการ แหล่งทุน และผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อเป็น แนวทางการพัฒนาต่อยอดโครงการวิจัย ท้องถิ่นต่อ ๆ ไป	ครูธานีจ มาตขาว	
หมายเหตุ รายการและเวลาอาจเปลี่ยนแปลงได้ตามความเหมาะสม			

นิทรรศการในบริเวณงาน *การจัดแสดงผ้าฮุบแต้มประวัติบ้านต่างๆในตำบลกุดชุม * การ
แสดงผลการเรียนรู้ประวัติศาสตร์หมู่บ้าน 4
โรงเรียน * การเผยแพร่เอกสารของโครงการ เช่น
เนื้อหาประวัติหมู่บ้าน เนื้อกลอนลำ ทะเบียนภูมิ
ปัญญาชุมชน ฯลฯ * การสนทนาแลกเปลี่ยนเรียนรู้
กับภูมิปัญญาชุมชนด้านต่างๆ

6.2 เวทีถิ่นข้อมูลประวัติศาสตร์ชุมชนตำบล 11 หมู่บ้าน โดยคณะนักวิจัยนำผลการเรียบเรียงประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและผลิตเป็นสื่อพื้นบ้าน(ผ้าสูบแต้มและซีดีหมอลำ) นำกลับไปเสนอให้ชาวชุมชนเป้าหมาย ซึ่งเป็นเจ้าของผู้ใกล้ชิดประวัติศาสตร์ท้องถิ่น พร้อมทั้งการรับฟังข้อเสนอแนะทั้งด้านเนื้อหาและวิธีการสื่อสารด้วยสื่อพื้นบ้าน อันจะเป็นการสะท้อนผลการดำเนินงานให้คณะนักวิจัยนำมาใช้พัฒนาการทำงานในโอกาสต่อไป

กิจกรรมได้กำหนดเป้าหมายพื้นที่และจำนวนบุคคล ดังนี้

วันที่ 1 กันยายน 2553 เวทีบ้านหนองบอน หมู่ที่ 1 เป้าหมายชาวชุมชน 120 คน

วันที่ 2 กันยายน 2553 เวทีบ้านหนองเรือ หมู่ที่ 2 เป้าหมายชาวชุมชน 120 คน

วันที่ 6 กันยายน 2553 เวทีบ้านหนองแกและทองสัมฤทธิ์ หมู่ที่ 7 และ 15 เป้าหมายชาวชุมชน 115 คน

วันที่ 7 กันยายน 2553 เวทีบ้านหนองเมืองกลาง หมู่ที่ 10 เป้าหมายชาวชุมชน 115 คน

วันที่ 8 กันยายน 2553 เวทีบ้านนามน หมู่ที่ 16 เป้าหมายชาวชุมชน 115 คน

วันที่ 9 กันยายน 2553 เวทีบ้านคำกลาง หมู่ที่ 13 เป้าหมายชาวชุมชน 115 คน

วันที่ 13 กันยายน 2553 เวทีบ้านหนองบอน หมู่ที่ 18 เป้าหมายชาวชุมชน 115 คน

วันที่ 14 กันยายน 2553 เวทีบ้านหนองบัว หมู่ที่ 20 เป้าหมายชาวชุมชน 115 คน

วันที่ 15 กันยายน 2553 เวทีบ้านหนองเมืองกลาง หมู่ที่ 21 เป้าหมายชาวชุมชน 115 คน

วันที่ 16 กันยายน 2553 เวทีบ้านเหล่าฝ้าย หมู่ที่ 11 เป้าหมายชาวชุมชน 90 คน

6.3 การเผยแพร่ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นตำบลลูกดุม ผ่านวิทยุกระจายเสียงคลื่นชุมชน (FM. 107 MHz.วิทยุเครือข่ายองค์กรชุมชนยโสธร) โดยการที่นายธานี มาตขาว เป็นผู้ดำเนินรายการ เวลา 6 – 7 นาฬิกา วันอังคาร การนำเสนอประวัติศาสตร์ความเรียง หมอลำ และกล่าวถึงบุคคลสถานที่ในปัจจุบันด้วย พร้อมกันนี้ยังเปิดโอกาสให้ผู้ฟังทั่วไปได้ร่วมแสดงความคิดเห็นทางโทรศัพท์ หมายเลข 0-8837-11692 ตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์ 2553 ถึงปัจจุบัน

7. การวิเคราะห์ข้อมูล และ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

กระบวนการและวิธีการศึกษาในโครงการวิจัยครั้งนี้ทำให้ได้ข้อมูลจากการศึกษาในสองลักษณะคือ

7.1 ข้อมูลเชิงปริมาณ ได้จากการใช้แบบสอบถามศึกษาข้อมูลสองเนื้อหาคือ

-ทักษะและคุณภาพการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นผ่านสื่อพื้นบ้าน ใช้ตัวอย่างในการศึกษา จำนวน 260 คน รวบรวมข้อมูล แง่เน้นความถี่ ใช้ร้อยละในการวิเคราะห์ เปรียบเทียบอภิปรายผลในฐานการเรียนรู้ 4 โรงเรียน แล้วสรุปเป็นภาพรวมของตำบลกุศชุม

-ภูมิปัญญาท้องถิ่น-ตำบลกุศชุม ศึกษาภูมิปัญญาภายในตำบลจำนวน 90 คน รวบรวมข้อมูลในฐานการเรียนรู้ 4 โรงเรียน แ่งเน้น จัดหมวดหมู่ สรุปผลและวิเคราะห์ข้อมูลเป็นภาพรวมระดับตำบล

7.2 ข้อมูลเชิงคุณภาพ ได้จากการใช้แนวข้อคำถามในการสัมภาษณ์ และการจัดเวทีเสวนา เพื่อศึกษาเนื้อหาเกี่ยวกับภูมิปัญญา ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น สื่อพื้นบ้าน และการถ่ายทอดสื่อพื้นบ้าน เก็บรวบรวมข้อมูลในฐานการเรียนรู้ 4 โรงเรียน วิเคราะห์ข้อมูลภาพรวมแบบพรรณนาวิเคราะห์

โดยสรุปในเชิงกระบวนการ การเก็บข้อมูลเป็นสิ่งที่ช่วยกระตุ้นให้นักเรียน และชุมชนมีความสนใจโครงการวิจัย และสนใจประวัติศาสตร์ชุมชน ส่วนผลของข้อมูลที่ได้จากการศึกษา ข้อค้นพบ และข้อสรุปทำให้ทีมวิจัยตระหนักว่าทักษะกระบวนการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ของนักเรียนมีปัญหาจริง และทำให้เกิดคำถามร่วมกันว่าหากต้องการจะแก้ไขปัญหารื่องนี้จะต้องทำอย่างไรต่อไป ดังนั้นต้องถือว่าทั้งกระบวนการและเนื้อหาในการศึกษาทักษะการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ได้สร้างการเรียนรู้ให้กับผู้เกี่ยวข้อง และเป็นพื้นฐานสำคัญในการดำเนินงานวิจัยในขั้นต่อไป

บทที่ 4

ผลการดำเนินงาน

โครงการศึกษากระบวนการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นผ่านสื่อพื้นบ้าน เพื่อเสริมทักษะและคุณภาพของเด็ก และเยาวชนของตำบลกุศุม อำเภอกุศุม จังหวัดยโสธร มีพื้นฐานความคิดมาจากสภาพปัญหาเด็ก และเยาวชนที่ปรากฏอยู่ในชุมชน และจากการวิเคราะห์ปัญหาพบว่า สาเหตุส่วนหนึ่งเกิดขึ้นเนื่องจากชุมชนไม่มีสื่อพื้นบ้านที่จะเชื่อมโยงเด็กและชุมชนเข้าหากัน และเมื่อมีการศึกษากระบวนการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นผ่านสื่อพื้นบ้าน โดยใช้กระบวนการวิจัยท้องถิ่นเป็นเครื่องมือ โดยคาดหวังว่าทำให้เด็ก และเยาวชนได้กลับเข้ามามีส่วนร่วมกับชุมชนของตนเอง เกิดความตระหนักถึงคุณค่า และช่วยกันอนุรักษ์และฟื้นฟูสื่อให้สามารถอยู่ได้อย่างสอดคล้องกับวิถีชุมชนและยั่งยืนในสังคม ซึ่งจากกระบวนการวิจัยที่ได้ดำเนินการผ่านมา ทำให้เกิดผลผลการศึกษา โดยมีเนื้อหาดังต่อไปนี้

1. สถานการณ์ปัญหาด้านทักษะและคุณภาพของเด็กและเยาวชนในการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นผ่านสื่อพื้นบ้าน
 2. ภูมิปัญญาชุมชน-ท้องถิ่นตำบลกุศุม
 3. ประวัติศาสตร์ศาสตร์ท้องถิ่นของตำบลกุศุม
 4. สื่อพื้นบ้านที่ใช้ในการถ่ายทอดประวัติศาสตร์ท้องถิ่น และวิธีการถ่ายทอด
 5. กระบวนการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นผ่านสื่อพื้นบ้าน เพื่อเสริมทักษะและคุณภาพของเด็กและเยาวชน
- รายละเอียดของผลการศึกษาเป็นดังต่อไปนี้

1. สถานการณ์ปัญหาด้านทักษะและคุณภาพของเด็กและเยาวชนในการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นผ่านสื่อพื้นบ้าน

จากสภาพปัญหาเด็ก เยาวชนที่ปรากฏในชุมชน ซึ่งทีมวิจัยได้วิเคราะห์ร่วมกันว่าสาเหตุส่วนหนึ่งสืบเนื่องมาจากไม่มีสื่อพื้นบ้านที่จะเชื่อมโยงเด็กและชุมชนเข้าหากัน เพื่อให้ทีมวิจัยเข้าใจสถานการณ์ปัญหาของเด็กเยาวชนในการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นผ่านสื่อพื้นบ้าน เพื่อกระตุ้นความสนใจต่อโครงการในหมู่เด็ก และเยาวชน 4 โรงเรียน และเพื่อให้ทราบค่าเชิงปริมาณของทักษะและคุณภาพเด็กและเยาวชนตำบลกุศุมในการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นผ่านสื่อพื้นบ้าน ข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถามนำมาสรุปเป็นภาพรวมทุกประเด็น เพื่อค้นหาสภาพปัจจุบัน และปัญหา และใช้

เป็นข้อมูลสำคัญต่อการเสริมทักษะและคุณภาพด้านกระบวนการเรียนรู้ในเรื่องประวัติศาสตร์ท้องถิ่นผ่านสื่อพื้นบ้านในกิจกรรมต่อไป

ส่วนการศึกษาข้อมูลรายบุคคล ภูมิปัญญาท้องถิ่นตำบลกุศุดนั้น มีวัตถุประสงค์เพื่อกระตุ้นและประสานการรับรู้เกี่ยวกับโครงการโดยนักวิจัย ผู้นำชุมชนกับเด็กนักเรียน และเพื่อเก็บข้อมูลประวัติศาสตร์ชุมชนและผู้ชำนาญในสื่อพื้นบ้านทุกแขนง รายละเอียดของผลการศึกษาเป็นดังต่อไปนี้

1.1 ทักษะและคุณภาพของเด็กและเยาวชนในการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นผ่านสื่อพื้นบ้าน
กลุ่มเป้าหมายในการเก็บข้อมูลในเรื่องนี้ เป็นเด็กนักเรียนใน 4 โรงเรียนในพื้นที่ตำบลกุศุด จำนวน 260 คน ครอบคลุมเด็กที่มาจาก 9 ชุมชน 11 หมู่ที่ ดังนี้

โรงเรียนบ้านหนองเรือ จำนวน 37 คน

โรงเรียนบ้านหนองบอน จำนวน 57 คน

โรงเรียนบ้านหนองแก จำนวน 46 คน

โรงเรียนบ้านหนองเมืองกลางจำนวน 120 คน

เครื่องมือที่ใช้เป็นแบบสอบถามที่ทีมวิจัยร่วมกันออกแบบ มีเนื้อหาสองส่วน ส่วนแรกเป็นข้อมูลเรื่องเพศ และอายุของผู้ตอบแบบสอบถาม ส่วนที่สองสอบถามเกี่ยวกับทักษะ และคุณภาพในการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นผ่านสื่อพื้นบ้าน 5 ข้อ คือ คุณภาพการรู้ประวัติชุมชนตนเอง ความต้องการเพิ่มศักยภาพของตนด้านประวัติศาสตร์ เจตคติของเด็กต่อสื่อพื้นบ้าน การเห็นคุณค่าของสื่อพื้นบ้าน และคุณภาพหรือศักยภาพสร้างสรรค์

ส่วนระดับของทักษะ และคุณภาพที่ใช้ในการประเมินมี 3 ระดับคือ ระดับที่ 1 ไม่มีทักษะ และมีทัศนคติที่ไม่ดีต่อเรื่องนี้ ระดับที่ 2 ความคิดเห็นที่เป็นกลางๆ อะไรก็ได้ ระดับที่ 3 มีความสนใจ และมีทัศนคติที่ดีต่อเรื่องนี้

ทีมวิจัยช่วยกันเก็บข้อมูล โดยมีการชี้แจงทำความเข้าใจข้อคำถามและคำตอบ จากนั้นให้นักเรียนตอบแบบสอบถาม และทีมวิจัยสรุปข้อมูลแล้ววิเคราะห์ผล อภิปรายผลการศึกษาเชิงปริมาณ เพื่อนำผลการศึกษาไปประกอบการวางแผนพัฒนางานต่อไป ซึ่งผลการศึกษารุ่นนี้เป็นดังต่อไปนี้

ตารางที่ 3 ร้อยละของเด็กเยาวชนในด้านทักษะและคุณภาพตามการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นผ่านสื่อที่บ้าน

โรงเรียน / จำนวน กลุ่มเป้าหมาย	การรู้จักประวัติหมู่บ้าน				อยากเรียนรู้ประวัติหมู่บ้าน				ความรู้สึกรู้สึกต่อเรื่องเล่าในทาน				ประวัติชุมชนควรสืบทอดหรือไม่				เพื่อในพลังสร้างสรรค์คนรุ่นใหม่											
	จำนวน	%	ชาย	หญิง	จำนวน	%	ชาย	หญิง	จำนวน	%	ชาย	หญิง	จำนวน	%	ชาย	หญิง	จำนวน	%	ชาย	หญิง								
บ้านหนองเรือ / 37	6	16.22	31	83.78	0	0	4	10.81	12	32.43	21	56.76	0	0	5	13.51	32	86.49	31	83.78	1	2.70	1	2.70	27	72.97	10	27.03
บ้านหนองบอน / 57	30	52.63	27	47.37	0	0	0	0	27	47.37	30	52.63	0	0	23	40.35	34	59.65	49	85.69	8	14.04	0	0	17	29.82	40	70.18
บ้านหนองแก / 46	14	30.43	32	69.57	0	0	0	0	31	67.39	15	32.61	0	0	30	65.22	16	34.78	34	73.91	12	26.09	0	0	21	45.66	24	52.17
บ้านหนองเมือง กลาง / 120	47	39.17	73	60.83	0	0	0	0	50	41.67	70	58.33	1	0.83	53	44.17	66	55.55	14	10.87	14	11.67	1	0	81	67.5	39	32.5
รวม	260		163		0	0	4		120		136		1		111		148	6	35	219	1			146		113		
เฉลี่ย	65	24.25	40.75		0	0	1		30		34		.25		27.75		37	1.5	8.75	54.75	.25			36.5		28.25		
ร้อยละเฉลี่ย		37.31	62.69		0	0	1.54		46.15		52.31		.38		42.69		56.92	2.31		84.23	.38			56.15		43.46		

จากตารางที่ 3 พบว่า

(1) เด็กเยาวชนส่วนใหญ่รู้จักประวัติ ความเป็นมาของหมู่บ้าน/ชุมชนที่อาศัยอยู่ เป็นบางเรื่อง (คุณภาพการรู้ประวัติชุมชนตนเอง) ร้อยละ 62.69 ไม่รู้จักเลย ร้อยละ 37.31 ส่วนรายละเอียดในระดับโรงเรียนพบว่า โรงเรียนที่เด็กนักเรียนรู้จักประวัติหมู่บ้านเป็นบางเรื่อง สูงสุดก็คือโรงเรียนบ้านหนองเรือ ร้อยละ 83.78 โรงเรียนที่มีนักเรียนไม่รู้จักประวัติศาสตร์ความเป็นมาของหมู่บ้านสูงสุดคือโรงเรียนบ้านหนองบอน ร้อยละ 52.63

สรุปว่า นักเรียนส่วนมาก จำนวนเกินกว่าครึ่ง รู้จักประวัติศาสตร์ชุมชนเป็นบางเรื่อง เกือบถึง 2 ใน 5 ที่ไม่รู้จัก

(2) ความต้องการอยากเรียนรู้ ความเป็นมา ประวัติหมู่บ้าน บุคคลสำคัญ สถานที่สำคัญหรือ (ความต้องการเพิ่มศักยภาพของตนด้านประวัติศาสตร์) พบว่า ร้อยละ 1.54 ไม่อยากรู้ไม่สนใจ ร้อยละ 46.15 รู้ไว้บ้างดีกว่าไม่รู้ ร้อยละ 52.31 อยากรู้มาก ๆ น่าสนใจจริง ๆ

ส่วนรายละเอียดในระดับโรงเรียนพบว่า โรงเรียนที่เด็กนักเรียนอยากรู้มาก ๆ น่าสนใจจริง ๆ เกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของหมู่บ้านสูงสุดก็คือโรงเรียนบ้านหนองกลางเมือง ร้อยละ 58.33 โรงเรียนที่มีนักเรียนไม่อยากรู้ ไม่สนใจประวัติศาสตร์ความเป็นมาของหมู่บ้านสูงสุดคือโรงเรียนบ้านหนองเรือ ร้อยละ 10.81

สรุปว่า นักเรียนเกินกว่าครึ่ง สนใจใคร่รู้ประวัติศาสตร์ชุมชนอย่างยิ่ง เกินกว่า 2 ใน 5 เกือบครึ่ง สนใจปานกลาง แต่มีส่วเล็กน้อยมากที่ไม่อยากรู้ไม่สนใจ

(3)) ความรู้สึกต่อ เรื่องเล่า นิทาน ตำนาน คำผญา หอมคำหรือเพลงและดนตรีพื้นบ้านของตนเอง (ทัศนคติ/เจตคติต่อสื่อพื้นบ้าน) ร้อยละ 0.38 เห็นว่าน่าเบื่อ เศษ น่าอับอาย ไม่น่าสนใจ ร้อยละ 42.69 ดีฟังได้ทุกอย่าง ร้อยละ 56.92 ชอบมาก สนุก ชื่นชม/ออนซอนหลาย

ส่วนรายละเอียดในระดับโรงเรียนพบว่า โรงเรียนที่เด็กนักเรียนชอบมาก สนุก ชื่นชม/ออนซอนเรื่องเล่า นิทาน ตำนาน คำผญา หอมคำหรือเพลงและดนตรีพื้นบ้านของตนเองสูงสุดก็คือโรงเรียนบ้านหนองเรือ ร้อยละ 86.49 โรงเรียนที่มีนักเรียนเห็นว่าเรื่องเล่า นิทาน ตำนาน คำผญา หอมคำหรือเพลงและดนตรีพื้นบ้านของตนเอง น่าเบื่อ เศษ น่าอับอาย ไม่น่าสนใจ เป็นสัดส่วนสูงสุดคือโรงเรียนบ้านหนองเมืองกลาง ร้อยละ 0.83

สรุปว่า นักเรียนเกินกว่าครึ่งมีทัศนคติ/เจตคติที่ดีมากต่อสื่อพื้นบ้าน เกือบถึงครึ่งมีทัศนคติที่ดีปานกลาง แต่ยังมีส่วเล็กน้อยมากที่มีทัศนคติไม่ดี ไม่ชื่นชมสื่อพื้นบ้าน

(4) ความคิดเรื่องการสืบทอดประวัติชุมชนและสิ่งที่ชุมชนเคยมี เคยดำเนินมาเป็นประเพณี “ฮีต-คอง” (การเห็นคุณค่าของสื่อพื้นบ้าน) พบว่า ร้อยละ 2.31 เห็นว่าไม่ควรสืบทอด เพราะล้าสมัย ร้อยละ 13.46 เห็นว่า อะไร อย่างไรก็ได้ ไม่ว่า ร้อยละ 84.23 เห็นควรสืบทอดมาก เป็นความภูมิใจ

ส่วนรายละเอียดในระดับโรงเรียนพบว่า โรงเรียนที่เด็กนักเรียนเห็นว่าประวัติชุมชนและสิ่ง ที่ชุมชนเคยมี เคยดำเนินมาเป็นประเพณี “ฮิด-คอง”ควรสืบทอดมาก เป็นความภูมิใจสูงสุดก็คือ โรงเรียนบ้านหนองเมืองกลาง ร้อยละ 87.5 โรงเรียนที่มีนักเรียนเห็นว่าเรื่องการสืบทอดประวัติชุมชน และสิ่งที่ชุมชนเคยมี เคยดำเนินมาเป็นประเพณี “ฮิด-คอง”ไม่ควร เพราะล้าสมัย ในสัดส่วนที่สูงสุด คือโรงเรียนบ้านหนองเรือ ร้อยละ 13.51

สรุปว่า นักเรียนจำนวนมากที่สุด คาดหวัง ด้วยความภาคภูมิใจในการอนุรักษ์ ฟื้นฟู ประวัติศาสตร์ และวิถิชุมชน มีจำนวนน้อย ไม่ถึง 1 ใน 5 ที่ไม่แน่ใจ และมีจำนวนน้อยมากที่เห็นว่า ล้าสมัย

(5) ความเชื่อมั่นในพลังสร้างสรรค์ของเด็กเยาวชน คนรุ่นใหม่ (คุณภาพหรือศักยภาพ สร้างสรรค์) ร้อยละ 0.38 ไม่เชื่อ ร้อยละ 56.15 ไม่แน่ใจ ร้อยละ 43.46 เชื่อมาก คนรักดียังมีอีกมาก

ส่วนรายละเอียดในระดับโรงเรียนพบว่า โรงเรียนที่เด็กนักเรียนเชื่อมั่นในพลังสร้างสรรค์ของ เด็กเยาวชน คนรุ่นใหม่ สูงสุดก็คือโรงเรียนบ้านหนองบอน ร้อยละ 70.18 โรงเรียนที่มีนักเรียนไม่ เชื่อมั่นในพลังสร้างสรรค์ของเด็กเยาวชน คนรุ่นใหม่ สูงสุดคือโรงเรียนบ้านหนองแ่ก ร้อยละ 2.17

สรุปว่า นักเรียนเกินกว่าครึ่ง ไม่มีความแน่ใจในศักยภาพของตนเองหรือคนร่วมวัย มี นักเรียนมากกว่า 2 ใน 5 ที่มีความเชื่อมั่นมาก และส่วนน้อยมากที่ไม่มีความเชื่อมั่นเลย

โดยสรุปแล้วกลุ่มเป้าหมายเกินกว่าครึ่งมีทุนแห่งการรับรู้ประวัติศาสตร์ชุมชนเป็นบางเรื่อง และเกินกว่าครึ่งมีความสนใจใคร่รู้ และมากกว่าครึ่ง เช่นกันที่มีทัศนคติ/เจตคติที่ดีมากต่อสื่อพื้นบ้าน นอกจากนี้เด็กเยาวชนส่วนใหญ่เห็นความสำคัญและคาดหวังว่าจะอนุรักษ์และฟื้นฟูประวัติศาสตร์ ชุมชน/ท้องถิ่น ในขณะที่เกินกว่าครึ่งไม่แน่ใจในศักยภาพของตน

ตารางที่ 4 ร้อยละของเด็กเยาวชนในด้านทักษะและคุณภาพตามการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น
ผ่านสื่อพื้นบ้าน จำแนกตามโรงเรียน

โรงเรียน	คำถาม									
	การรู้จักประวัติหมู่บ้าน		อยากเรียนรู้ประวัติหมู่บ้าน		ความรู้สึกรู้เรื่องเล่านิทาน		ประวัติชุมชนควรสืบทอดหรือไม่		เชื่อในพลังสร้างสรรค์คนรุ่นใหม่	
	ต่ำสุด (%)	สูงสุด (%)	ต่ำสุด (%)	สูงสุด (%)	ต่ำสุด (%)	สูงสุด (%)	ต่ำสุด (%)	สูงสุด (%)	ต่ำสุด (%)	สูงสุด (%)
หนองเรือ		/ (83.78)	/ (10.81)			/ (86.49)	/ (13.50)			
หนองบอน	/ (52.60)									/ (70.18)
หนองแก									/ (2.17)	
หนองเมืองกลาง				/ (58.33)	/ (0.83)			/ (87.50)		

จากตาราง เมื่อนำสรุปผลการศึกษาด้านทักษะ และคุณภาพเด็ก และเยาวชนในกระบวนการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ผ่านสื่อพื้นบ้านในตารางที่ 1 มาเปรียบเทียบริ้อยละระหว่าง 4 โรงเรียนซึ่งเป็นพื้นที่เป้าหมายในโครงการวิจัย ทำให้ตั้งข้อสังเกตสถานการณ์ปัญหาทักษะ และคุณภาพ กระบวนการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ผ่านสื่อพื้นบ้านได้ว่า

ในเรื่องคุณภาพการเรียนรู้ประวัติชุมชนตนเอง (คำถามข้อที่ 1) นักเรียนโรงเรียนบ้านหนองเรือเป็นกลุ่มที่มีความรู้ในระดับรู้จักบ้างเป็นบ้างเรื่องสูงสุดเมื่อเปรียบเทียบกับกัน 4 โรงเรียน จากข้อมูลประวัติศาสตร์ชุมชนพบว่า บ้านหนองเรือเป็นหมู่บ้านที่อยู่ใกล้กับหมู่บ้านที่เป็นจุดกำเนิดของประวัติศาสตร์ตำบลชุมพวงมากที่สุด (บ้านเหล่าปอพาน ซึ่งปัจจุบันเป็นหมู่บ้านร้าง) และเป็นหมู่บ้านที่ยังมีประเพณี “สืบสอยดาวสอยปู่” (ขึ้น 1 ค่ำ เดือน 3) ซึ่งถือว่าเป็นประเพณีเก่าแก่ที่ยังคงเหลือสืบทอดมาเพียงหมู่บ้านเดียวในตำบล นอกจากนี้ยังพบว่า นักเรียนชอบมาก สนุก ชื่นชม/ออนซอนเรื่องเล่า นิทาน ตำนาน คำผญา หมอลำหรือเพลงและดนตรีพื้นบ้านของตนเองสูงสุดในบรรดา

โรงเรียนทั้งหมด อย่างไรก็ตามในแง่ตรงข้ามข้อมูลเชิงปริมาณได้สะท้อนว่านักเรียนโรงเรียนนี้ความต้องการอยากเรียนรู้ ความเป็นมา ประวัติหมู่บ้าน บุคคลสำคัญ สถานที่สำคัญ (ความต้องการเพิ่มศักยภาพของตนด้านประวัติศาสตร์- คำถามข้อที่ 3) และความต้องการสืบทอดฮีตคองต่ำสุด (คำถามข้อที่ 5) ในโรงเรียนเป้าหมายทั้งหมด

กรณีโรงเรียนหนองบอน พบว่านักเรียนมีความรู้ความเข้าใจเรื่องคุณภาพการรู้ประวัติศาสตร์ชุมชนตนเอง (คำถามข้อที่ 1) ต่ำที่สุดในทั้งสี่โรงเรียน แต่ข้อมูลเชิงปริมาณก็ได้สะท้อนเช่นเดียวกันว่านักเรียนโรงเรียนหนองบอนมีความเชื่อมั่นในพลังสร้างสรรค์ของเด็กเยาวชน คนรุ่นใหม่ (คุณภาพหรือศักยภาพสร้างสรรค์-คำถามข้อที่ 5) สูงสุดในโรงเรียนเป้าหมาย ทั้งหมด “โรงเรียนหนองบอนเป็นโรงเรียนที่ทีมวิจัยสามารถดำเนินกิจกรรมต่อยอดจากกระบวนการวิจัยได้มากที่สุด” ซึ่งเป็นการตั้งข้อสังเกตของหัวหน้าโครงการวิจัย

โรงเรียนหนองแกเป็นโรงเรียนที่นักเรียนมีความเชื่อมั่นในพลังสร้างสรรค์ของเด็กเยาวชน คนรุ่นใหม่ (คุณภาพหรือศักยภาพสร้างสรรค์) ต่ำสุด ส่วนข้อมูลอื่นๆไม่สามารถสะท้อนให้ตั้งข้อสังเกตได้

โรงเรียนหนองเมืองกลางนักเรียน มีทัศนคติ/เจตคติต่อสื่อพื้นบ้าน ชอบมาก สนุก ชื่นชม/ออนซอนหลาย (คำถามข้อที่ 3) ต่ำที่สุด แต่นักเรียนเห็นคุณค่าของสื่อพื้นบ้านหรือ มีความต้องการให้ประวัติชุมชนและสิ่งที่ชุมชนเคยมี เคยดำเนินมาเป็นประเพณี “ฮีต-คอง” ควรสืบทอดต่อไปสูงสุด

อย่างไรก็ตามข้อสังเกตเหล่านี้อาจมีเหตุปัจจัยอื่นๆ เกี่ยวข้อง ซึ่งต้องนำมาพิจารณาร่วมกันให้ข้อมูลดังกล่าวมีความสมบูรณ์ และเกิดประโยชน์สูงสุดในการนำไปเป็นข้อมูลพื้นฐานในการพัฒนาการเสริมทักษะ และคุณภาพของเด็ก และเยาวชนภายในตำบลต่อไป

โดยสรุปในเชิงกระบวนการ การเก็บข้อมูลเป็นสิ่งที่ช่วยกระตุ้นให้นักเรียน และชุมชนมีความสนใจโครงการวิจัย และสนใจประวัติศาสตร์ชุมชน ส่วนผลของข้อมูลที่ได้จากการศึกษา ข้อค้นพบ และข้อสรุปทำให้ทีมวิจัยตระหนักว่าทักษะกระบวนการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ของนักเรียนมีปัญหาจริง และทำให้เกิดคำถามร่วมกันว่าหากต้องการจะแก้ไขปัญหาระบบนี้จะต้องทำอย่างไรต่อไป

2. ภูมิปัญญาชุมชน-ท้องถิ่นตำบลกุดชุม

ทีมวิจัยได้ดำเนินการศึกษาภูมิปัญญาชุมชน-ท้องถิ่นตำบลกุดชุม ใน 9 ชุมชน 11 หมู่ ครอบคลุมพื้นที่ทั้งตำบลกุดชุม รวมจำนวนผู้ที่เป็นภูมิปัญญาทั้งสิ้นจำนวน 90 คน ในเบื้องต้นทีมได้ร่วมกันสร้างแบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล ประกอบด้วย ชื่อ ชื่อเล่น สมญา/ชื่อเรียกขานในชุมชน เลขประจำตัวฯ ที่อยู่ตามทะเบียนบ้าน โทรศัพท์ การศึกษา ความสามารถพิเศษ จนได้รับหน้าที่หรือการยกย่องนับถือในชุมชน ด้านภูมิปัญญา ประโยชน์หรือคุณค่าของภูมิปัญญา ความพร้อมในการถ่ายทอดภูมิปัญญาสู่อนุชนคนรุ่นหลัง

หลังทำความเข้าใจกับแบบสัมภาษณ์แล้ว ทีมวิจัยแต่ละหมู่บ้านจะลงไปสืบค้นหาบุคคลที่เป็นภูมิปัญญา เน้นให้ความสำคัญกับภูมิปัญญาที่เข้าใจประวัติศาสตร์ของชุมชน และภูมิปัญญาในแขนงที่เกี่ยวข้องกับสื่อพื้นบ้าน โดยเฉลี่ยจำนวนคนที่สัมภาษณ์มากน้อยเฉลี่ยไปตามขนาดของหมู่บ้าน และทำการสัมภาษณ์เป็นรายบุคคล ซึ่งผลการศึกษาดังกล่าวมีรายละเอียดดังตารางที่ 3-8

ตารางที่ 5 แสดงภูมิปัญญาชุมชน 9 แห่ง

ศูนย์สถานศึกษา	ชื่อบ้าน/ชุมชน	จำนวนภูมิปัญญา(คน)
โรงเรียนบ้านหนองเมืองกลาง	1. บ้านหนองเมืองกลาง ม.10,21	16 คน
	2. บ้านเหล่าฝ้าย ม. 11	7 คน
	3. บ้านคำกลาง ม. 13	5 คน
	4. บ้านนามน ม. 16	3 คน
		รวม 31 คน
โรงเรียนบ้านหนองเรือ	5. บ้านหนองเรือ	11 คน

ตารางที่ 5 (ต่อ)

ศูนย์สถานศึกษา	ชื่อบ้าน/ชุมชน	จำนวนภูมิปัญญา(คน)
โรงเรียนบ้านหนองบอน	6. บ้านหนองบอน ม. 1,18 7. บ้านหนองบัว ม. 20	21 คน 5 คน รวม 26 คน
โรงเรียนบ้านหนองแก	8. บ้านหนองแก ม. 7 9. บ้านทองสัมฤทธิ์ ม. 15	19 คน 3 คน รวม 22 คน
โรงเรียนบ้านหนองแก	8. บ้านหนองแก ม. 7 9. บ้านทองสัมฤทธิ์ ม. 15	19 คน 3 คน รวม 22 คน
ศูนย์การเรียนรู้ 4 แห่ง	9 หมู่บ้าน/ชุมชน	รวมทั้งสิ้น 90 คน

ตารางที่ 6 สรุปข้อมูลภูมิปัญญา บ้านหนองแก หมู่ที่ 7 ต. กุดชุม อ. กุดชุม จ. ยโสธร

ที่	ชื่อ-นามสกุล และ (ชื่อเล่นที่ใช้มาก)	ที่อยู่	ลักษณะ/ประเภท ภูมิปัญญา
1	นายประเสริฐ พวกแสน (บุญ)	35/1 หมู่ 7 บ้านหนองแก	ความสามารถด้านสานแห รู้เรื่องประวัติของหมู่บ้าน
2	นายแวง ชาริดา (แวง)	11 หมู่ 7 บ้านหนองแก	ความสามารถด้าน พราหมณ์สูตรขวัญ
3	นายสำออง คุณสว่าง (จาน)	127 หมู่ 7 บ้านหนองแก	ความสามารถด้านการ จักสาน
4	นายทองแดง ศรีชนะ	237 หมู่ 7 บ้านหนองแก	ความสามารถด้านการทำ ปุยอินทรี (ชีวภาพ)
5	นางแสดมปี ไตรสีมา (แสดมปี)	115 หมู่ 7 บ้านหนองแก	ความสามารถด้านการทำ พานบายศรีสู่ขวัญ
6	นายสำรวย แสนสิงห์ (เชียง)	177 หมู่ 7 บ้านหนองแก (คุ้มภาวดี)	ความสามารถด้านเป่าโรค ด้านกำเริบต่างๆ

ตารางที่ 6 (ต่อ)

ที่	ชื่อ-นามสกุล และ (ชื่อเล่นที่ใช้มาก)	ที่อยู่	ลักษณะ/ประเภท ภูมิปัญญา
7	นางบัวผัน กล้าหาญ (บัว)	84 หมู่ 7 บ้านหนองแก (คุ้มภาวดี)	ความสามารถด้านนวด แผนโบราณ
8	นายสมบุญ แก้วคำจันทร์ (จวนเซียง)	21 หมู่ 7 บ้านหนองแก	ความสามารถด้านทำ น้ำส้มควันไฟจากเตาถ่าน
9	นายทองอินทร์ กองเทียม (ไชร)	71 หมู่ 7 บ้านหนองแก	ความสามารถด้านสานไม้ กวาดดอก้อ, เรื่องประวัติของหมู่บ้าน
10	นายหลอง จันทะมาตย์ (หลอง)	52/27 หมู่ 7 บ้านหนองแก	ความสามารถด้านเรื่อง ประวัติของหมู่บ้าน
12	นายทองเล็ง ตาสว่าง (เงินว)	165 หมู่ 7 บ้านหนองแก	ความสามารถด้านเป่า แคน
13	นางทอง จันทะมาตย์ (ทอง)	หมู่ 7 บ้านหนองแก	ความสามารถด้านเรื่อง ประวัติของหมู่บ้าน
14	นางแดง แสงแก้ว (แดง)	37 หมู่ 7 บ้านหนองแก	ความสามารถด้านเรื่อง ทอผ้า, การเลี้ยงไหม
15	นางวา สุวรรณผา (วา)	1/1 หมู่ 7 บ้านหนองแก	ความสามารถด้านเรื่อง ประวัติของหมู่บ้าน
16	นางอุทัย บุญทรัพย์ (นวล)	251 หมู่ 7 บ้านหนองแก	ความสามารถด้านเรื่อง หมอลำ
17	นางเพิ่ม จุมจันทร์ (เพิ่ม)	59 หมู่ 7 บ้านหนองแก	ความสามารถด้านเรื่อง หมอลำ
18	นางม้วย แผ่นทอง (ม้วย)	151 หมู่ 7 บ้านหนองแก	ความสามารถด้านเรื่อง หมอลำ
19	นางจี ไทรพิลา (จี)	31/1 หมู่ 7 บ้านหนองแก	ความสามารถด้านเรื่อง ประวัติของหมู่บ้าน

ตารางที่ 7 สรุปข้อมูลภูมิปัญญา บ้านทองสัมฤทธิ์ หมู่ที่ 15 ต. กุดชุม อ. กุดชุม จ. ยโสธร

ที่	ชื่อ-นามสกุล และ (ชื่อเล่นที่ใช้นาม)	ที่อยู่	ลักษณะ/ประเภท ภูมิปัญญา
1	นายสืบ ราญมิชัย (วี)	92 หมู่ 15 บ้านทอง สัมฤทธิ์	ส่งเสริมชุมชนให้เกิด รายได้ในด้านการทำ ดอกไม้ประดับ
2	นายประสิทธิ์ ภูทอง (สิทธิ์)	33 หมู่ 15 บ้านทอง สัมฤทธิ์	ความสามารถด้านเรื่อง ประวัติของหมู่บ้าน
3	นายใบศรี กองเทียม (ใบ)	18 หมู่ 15 บ้านทอง สัมฤทธิ์	ความสามารถด้านการทำ พืชมทอเสื่อ , ตีมีด, รู้เรื่องประวัติของหมู่บ้าน

ตารางที่ 8 สรุปข้อมูลภูมิปัญญา บ้านหนองเรือ หมู่ที่ 2 ต. กุดชุม อ. กุดชุม จ. ยโสธร

ที่	ชื่อ-นามสกุล และ (ชื่อเล่นที่ใช้นาม)	ที่อยู่	ลักษณะ/ประเภท ภูมิปัญญา
1	นายเจริญ ชื่นบาล (พ่อหำ)	28 หมู่ 2 ต. กุดชุม	รู้ประวัติหมู่บ้านดีมาก
2	นายล้ำ โมคศิริ (พ่อจารย์ล้ำ)	50 หมู่ 2 ต. กุดชุม	หมอสูตรขวัญ ตัวธรรม หัตถกรรม ยาสมุนไพร
3	นายทองคำ โมคศิริ (พ่อทองคำ)	39/1 หมู่ 2 ต. กุดชุม	หัตถกรรม เล่นหนังตะลุงเก่ง
4	นายสมหมาย ชื่นบาล (พ่อมาย)	7/1 หมู่ 2 ต. กุดชุม	สานซ้อง หมอธรรม
5	นางบุญล้วน สุวรรณพา (แม่ล้วน)	3 หมู่ 2 ต. กุดชุม	ทอผ้า ทอเสื่อ พญา สรภัญญ์
6	นางสุบรร มาคขาว (หมอลำบัน)	142 หมู่ 2 ต. กุดชุม	ลำเก่ง ทอผ้า ทอเสื่อ พญา สานกระติบข้าว
7	นายคำพัน ปัญญาทอง (กวางส้อย)	197 หมู่ 2 ต. กุดชุม	บริการชุมชน

ตารางที่ 8 (ต่อ)

ที่	ชื่อ-นามสกุล และ (ชื่อเล่นที่ใช้มาก)	ที่อยู่	ลักษณะ/ประเภท ภูมิปัญญา
8	นายณรงค์ หงส์คำ (รงค์)	168 หมู่ 2 ต./อ. กุดชุม	พิธีกรรมชน
9	นางสาวสง่า สีมา (หมอลำหง่า)	158 หมู่ 2 ต./อ. กุดชุม	หมอลำ
10	นายปัดสา แสงศรี (ปัด)	151 หมู่ 2 ต./อ. กุดชุม	หมอแคน
11	นายสมสมักร สุวรรณผา (สมศักดิ์)	29 หมู่ 2 ต./อ. กุดชุม	ผู้นำชุมชน

ตารางที่ 9 สรุปข้อมูลภูมิปัญญา บ้านหนองบอน หมู่ที่ 1, 18 ต. กุดชุม อ. กุดชุม จ. ยโสธร

ที่	ชื่อ-นามสกุล และ (ชื่อเล่นที่ใช้มาก)	ที่อยู่	ลักษณะ/ประเภท ภูมิปัญญา
1	นายคำ จันทะมาตย์ (พ่อใหญ่ห้อย)	70 ม. 18 บ้านหนอง บอน กลุ่มพัฒนาถาวร ตำบลกุดชุม	ไฟหิ้ว , ทำประตู่ หน้าต่าง ทำแคร่ , สาน มวย สานแห
2	นายพุธ อรรถบุตร (พ่อใหญ่กั้ง)	ม.18 บ้านหนองบอน กลุ่มพัฒนาถาวร ตำบลกุดชุม	สานแห , ทำนา , ทำการเกษตร
3	นายหนัน คุณทอง (พ่อใหญ่หนัน)	78 ม. 18 บ้านหนอง บอน กลุ่มพัฒนาถาวร ตำบลกุดชุม	สานแห , ทำไร่ไถนา , ทำการจักสาน
4	นางทองลี จิตประพันธ์ ยายทองลี	18 ม.18 บ้านหนอง บอน กลุ่มพัฒนาถาวร ตำบลกุดชุม	ทำเสื้อ , ลำเกี่ยวกับประวัติ แต่ก่อน

ที่	ชื่อ-นามสกุล และ (ชื่อเล่นที่ใช้นาม)	ที่อยู่	ลักษณะ/ประเภท ภูมิปัญญา
5	นายสี จันทะนะดี (พ่อใหญ่สี)	32 ม.18 บ้านหนอง บอน กลุ่มพัฒนาถาวร ตำบลกุดชุม อำเภอกุด ชุม จังหวัดยโสธร	ทำเครื่องจักสาน , ทำเกษตรกรรม
6	นายทองแดง สุวรรณผา (เคน)	9 ม. 18 บ้านหนองบอน กลุ่มพัฒนาถาวร ตำบล กุดชุม	สร้างศาลา , ออกแบบ ก่อสร้างบ้านเรือน, ทำแคร่
7	นายทุม จันทะมาตย์ (พ่อใหญ่เลื่อง)	11 ม. 18 บ้านหนอง บอน กลุ่มพัฒนาถาวร ตำบลกุดชุม	ทำเครื่องใช้ประเภทจัก สาน , ทำการเกษตร
8	นายประทีศ พระพักตร์ (พ่อใหญ่เบือก)	81 ม. 20 บ้านหนองบัว กลุ่มอาสาพัฒนา ตำบลกุดชุม	ซ่อมรถ
9	นายคำหาญ ภารุสุข (พ่อใหญ่หำ)	95 ม. 20 บ้านหนองบัว กลุ่มอาสาพัฒนา ตำบลกุดชุม อำเภอกุด ชุม จังหวัดยโสธร	เล่นกีฬา
10	นายทองพล ภาชนะ (พ่อใหญ่จ้อย)	151 ม. 20 บ้านหนอง บัว กลุ่มอาสาพัฒนา ตำบลกุดชุม อำเภอกุด ชุม จังหวัดยโสธร	นวดแผนไทย
11	นางสาวกัลยา คำผา (ส้ม)	77 ม. 20 บ้านหนองบัว กลุ่มอาสาพัฒนา ตำบลกุดชุม อำเภอกุด ชุม จังหวัดยโสธร	ร้องหมอลำ

ตารางที่ 9 (ต่อ)

ที่	ชื่อ-นามสกุล และ (ชื่อเล่นที่ใช้มาก)	ที่อยู่	ลักษณะ/ประเภท ภูมิปัญญา
12	นายเนียม โมลา (พ่อใหญ่เนียม)	115 ม. 20 บ้านหนอง บัว คุ่มอาสาพัฒนา ตำบลกุดชุม อำเภอกุด ชุม จังหวัดยโสธร	สานแห , สานตะกร้า
13	นายจรัญ คุณทอง (พ่อใหญ่ริน)	16 ม. 1 บ้านหนองบอน ตำบลกุดชุม อำเภอกุดชุม จังหวัด ยโสธร	หมอพราหมณ์ประจำ หมู่บ้าน หมอดูฤกษ์ยามยามดี
14	นายคัมภีร์ คุณทอง (พ่อใหญ่โตย)	4 ม.1 บ้านหนองบอน ตำบลกุดชุม อำเภอกุดชุม จังหวัด ยโสธร	ปราชญ์ประจำหมู่บ้าน
15	นางลำลี คำศรี (แม่ใหญ่ลี)	288 ม. 1 บ้านหนอง บอน ตำบลกุดชุม อำเภอกุดชุม จังหวัด ยโสธร	หมอลำกลอน
16	นายสันต์ สุนทรา (พ่อใหญ่มั่น)	137 ม.1 บ้านหนอง บอน ตำบลกุดชุม อำเภอกุดชุม จังหวัด ยโสธร	หมอพราหมณ์ประจำ หมู่บ้าน หมอยาพื้นบ้าน
17	นายบุญถิ่น จันทะมาตย์ (ถิ่น)	57 ม. 1 บ้านหนองบอน ตำบลกุดชุม อำเภอกุดชุม จังหวัด ยโสธร	เขยดำรงตำแหน่ง ผู้ใหญ่บ้านหนองบอน

ตารางที่ 9 (ต่อ)

ที่	ชื่อ-นามสกุล และ (ชื่อเล่นที่ใช้มาก)	ที่อยู่	ลักษณะ/ประเภท ภูมิปัญญา
18	นายคำพันธ์ สุวรรณผา	103 ม. 1 บ้านหนอง บอน ตำบลกุดชุม อำเภอกุดชุม จังหวัด ยโสธร	หมอดู (หักไม้ไผ่ยาม)
19	นายสี ปัญญาทอง	22 ม.1 บ้านหนองบอน ตำบลกุดชุม อำเภอกุดชุม จังหวัด ยโสธร	พิธีกรรมทางศาสนา
20	พระครูสุจิต ธรรมนันท์	ม.1 บ้านหนองบอน ตำบลกุดชุม อำเภอกุดชุม จังหวัด ยโสธร	เจ้าอาวาสวัดหนองบอน เจ้าคณะตำบลกุดชุมเขต 2
21	นายคำ จันดี	52 ม. 1 บ้านหนองบอน ตำบลกุดชุม อำเภอกุดชุม จังหวัด ยโสธร	หมอยาพื้นบ้าน
22	นายวิจิต จันทะมาตย์	14 ม.1 บ้านหนองบอน ตำบลกุดชุม อำเภอกุดชุม จังหวัด ยโสธร	ผู้ใหญ่บ้านหนองบอน คนปัจจุบัน
23	นางมอญ สืบท้าว	89 ม. 1 บ้านหนองบอน ตำบลกุดชุม อำเภอกุดชุม จังหวัด ยโสธร	ทำพาวัว , ทำสาค ทำกระทง
24	นางเทียม วงศ์คำน้อย	65 ม. 1 บ้านหนองบอน ตำบลกุดชุม อำเภอกุดชุม	ทำพาวัว , ทำสาค ทำกระทง

ที่	ชื่อ-นามสกุล และ (ชื่อเล่นที่ใช้มาก)	ที่อยู่	ลักษณะ/ประเภท ภูมิปัญญา
25	นางคำ สืบท้าว	49 ม. 1 บ้านหนองบอน ตำบลกุดชุม อำเภอกุดชุม จังหวัด ยโสธร	ทำพาวัวญ , ทำสาด ทำกระทง
26	นางเข็ม ราชปัญญา	45 ม.1บ้านหนองบอน ตำบลกุดชุม อำเภอกุดชุม จังหวัด ยโสธร	ทำพาวัวญ , ทำสาด
27	นางเลียม คุณทอง	16 ม. 1 บ้านหนองบอน ตำบลกุดชุม อำเภอกุดชุม จังหวัด ยโสธร	ทำพาวัวญ , ทำสาด ทำกระทง

ตารางที่ 10 สรุปข้อมูลภูมิปัญญา บ้านหนองหนองเมืองกลาง หมู่ที่ 10, 11, 13,16 และหมู่ 21

ต. กุดชุม อ. กุดชุม จ. ยโสธร

ที่	ชื่อ-นามสกุลและชื่อเล่นที่ใช้มาก	ที่อยู่	ลักษณะ/ประเภทภูมิปัญญา
1	นายคำใบ แก้วลี (พ่อใหญ่ใบ)	31 หมู่ที่ 10	ผู้รู้ประวัติ/อดีตผู้ใหญ่บ้าน
2	นายประยงค์ สุวรรณพา (ผู้ใหญ่ยน)	174 หมู่ที่ 10	ผู้ใหญ่บ้าน
3	นายดวง สายสีแก้ว (ใหญ่ดวง)	100 หมู่ที่ 10	หมอกับแก้ว/
4	นายเสมอ จุ่มคำ (พ่อเสมอ)	87 หมู่ที่ 10	หมอยาสมุนไพร
5	นายสวน อรรคบุตร (พรานสวน)	8 หมู่ที่ 10	หมอมนต์เป่า
6	นายสุพัฒน์ ศรีมันตะ (ธรรมหำจ้อย)	91 หมู่ที่ 10	หมอยา-หมอธรรม

ตารางที่ 10 (ต่อ)

ที่	ชื่อ-นามสกุลและชื่อเล่นที่ใช้มาก	ที่อยู่	ลักษณะ/ประเภทภูมิปัญญา
7	นายลุน ดอกบัว (ใหญ่จากรูฮ้าย)	208 หมู่ที่ 10	เจ้าเซียงช่อง, หมอลำ-แคน หมอลำ, ผู้นำชุมชน
8	นายทองกลาง อรรคบุตร	5 หมู่ที่ 10	หมอสุนทรพิธิโบราณ
9	นายอดุลย์ อรรคบุตร (ผู้ช่วยฯคุณ)	63 หมู่ที่ 10	หมอลำ, ผู้นำชุมชน
10	นายประกอบ อรรคบุตร (ตอกอบ)	43 หมู่ที่ 10	หมอลำ, ส.อบต.
11	นายจีน ปานพ้าย	216 หมู่ที่ 21	หมอลำ, นักแต่งกลอนลำ ผู้นำชุมชน, ผู้ใหญ่บ้าน
12	นายโสม ประเสริฐ (ใหญ่โสมหมวด)	17 หมู่ที่ 21	ช่างหัตถกรรม(จักสาน) จักสานไม้ไผ่
13	นายวิจิตร มาตขาว (จารย์วิ)	119 หมู่ที่ 21	นักแต่งกลอนลำ, พญา
14	นายสุพจน์ หงส์คำ	64 หมู่ที่ 21	ผู้ใหญ่บ้าน
15	นายไสว มุละสีวะ (ดาบมิ่ง)	189 หมู่ที่ 21	ส.อบต.
16	นายคำผล มิ่งขวัญ (ใหญ่จารย์ฯ)	173 หมู่ที่ 21	ช่างไม้
17	นายวิจิตร แก่นจำปา (ใหญ่แหวน)	1 หมู่ที่ 11	อดีตผู้นำร่วมก่อตั้งหมู่บ้าน
18	นางโค มาตขาว (ใหญ่โค)	7 หมู่ที่ 11	ผู้เฒ่าผู้แก่, รู้ประวัติหมู่บ้าน
19	นายสมลี ชื่นตา (ใหญ่จ้อย)	15 หมู่ที่ 11	ผู้เฒ่าผู้แก่, รู้ประวัติหมู่บ้าน
20	นางแว่น จันทรดี (ใหญ่แวน)	25 หมู่ที่ 11	ผู้เฒ่าผู้แก่, รู้ประวัติหมู่บ้าน
21	นายสถิตย์ มาตขาว (พ่อถิด)	37 หมู่ที่ 11	หมอลำ
22	นางกฤษแสน มุลสาร (ใหญ่เหน)	19 หมู่ที่ 11	ผู้เฒ่าผู้แก่, รู้ประวัติหมู่บ้าน
23	นายทองสา จันทรดี (พ่อสา)	40 หมู่ที่ 11	ผู้ใหญ่บ้าน
24	นางเทียม จันทรเรือง	39 หมู่ที่ 13	รู้ประวัติบ้านคำกลาง
25	นายทูล ปทุมวัน	17 หมู่ที่ 13	รู้ประวัติบ้านคำกลาง
26	นางคำปิ่น จุมคำ	63 หมู่ที่ 13	รู้ประวัติบ้านโชคดี
27	นายสัมฤทธิ์ พิมพา	84 หมู่ที่ 13	รู้ประวัติบ้านโชคดี
28	นางจันทรเพ็ญ จันทรเรือง	47 หมู่ที่ 13	หมอลำ
29	นายอาน โสมาบุตร (ใหญ่อาน)	31 หมู่ที่ 16	รู้ประวัติ, ร่วมตั้งบ้านนามน

ตารางที่ 10 (ต่อ)

ที่	ชื่อ-นามสกุลและชื่อเล่นที่ใช้มาก	ที่อยู่	ลักษณะ/ประเภทภูมิปัญญา
30	นายสมยศ พันธุ์เดช (ทิดยด)	41 หมู่ที่ 16	อดีตผู้นำ
31	นายสวัสดิ์ สุวรรณพา (อบต.ศักดิ์)	23 หมู่ที่ 16	(ส.อบต.) ผู้นำชุมชน

ผลจากการศึกษาภูมิปัญญาชุมชน-ท้องถิ่นตำบลกุดชุมพภว่า ในจำนวนภูมิปัญญานั้น ประกอบด้วยภูมิปัญญาหลายด้าน คือ

1. ภูมิปัญญาด้านประวัติศาสตร์ชุมชน
2. ภูมิปัญญาด้านการเป็นผู้นำชุมชน พิธีกรรมชุมชน บริการชุมชน และเจ้าอาวาส
3. ภูมิปัญญาด้านการจักสาน และทำมาหากิน เช่น ช่างก่อสร้างจักสาน ทำปุ๋ยชีวภาพ ทำน้ำส้มควันไม้ ไม้กวาดดอก้อ้อ ทอผ้า เลี้ยงไหม ทำดอกไม้ประดับ ทำฟิม ติ่มมิด ทอเสื่อ ซ่อมรถ เล่นกีฬา และทำการเกษตร
4. ภูมิปัญญาด้านศาสนา ความเชื่อ พิธีกรรม และการรักษาโรค เช่น เชิงช้าง หมอมนต์เป่าหมอเป่าโรคด้านกำเริบต่างๆ หมอนวดแผนโบราณ หมอยาพื้นบ้าน ตัวธรรม หมอสูตร ทำพานบายศรีสู่ขวัญ หมอยาสมุนไพร หมอดู หมอพรหมณ์ประจำหมู่บ้าน และหมอธรรม
5. ภูมิปัญญาด้านการสื่อสาร และสื่อพื้นบ้านเช่น หนังสือตลับ หมอแคน หมอกับแก็บ ผญาสรภัญญ์ หมอแต่งกลอนลำ และหมอลำ

ผลการศึกษาเหล่านี้เป็นเพียงส่วนหนึ่งของภูมิปัญญาที่มีในชุมชนแต่ยังภูมิปัญญาอีกจำนวนมากในชุมชนที่ไม่ได้ถูกสัมภาษณ์ เช่น ภูมิปัญญาเกี่ยวกับอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ภูมิปัญญาที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการองค์กรต่าง ๆ ในชุมชน ทั้งนี้เนื่องจากทีมวิจัยมุ่งเน้นค้นหามูลค่าที่เป็นภูมิปัญญาด้านประวัติศาสตร์ชุมชน (สัมภาษณ์ 17 คน) ภูมิปัญญาด้านสื่อพื้นบ้าน (หมอลำจำนวน 14 คน) และกลุ่มผู้นำชุมชน (จำนวน 8 คน) เพื่อให้สอดคล้องกับเนื้อหา และวิธีการทำงานของโครงการ

3. ประวัติศาสตร์ศาสตร์ท้องถิ่นของตำบลกุดชุม

การศึกษาเรื่องนี้มีขั้นตอนในการดำเนินงานหลายประการ เริ่มต้นจากการศึกษาข้อมูลรายบุคคล ภูมิปัญญาชุมชน-ท้องถิ่นตำบลกุดชุม ซึ่งภูมิปัญญาเหล่านี้เป็นบุคลากรที่มีความรู้ในเรื่องประวัติศาสตร์ของชุมชนเป็นอย่างดี กระบวนการดังกล่าวจึงทำให้ทีมวิจัยได้ศึกษาข้อมูลประวัติศาสตร์ของชุมชนด้วย หลังจากนั้นทีมวิจัยได้ร่วมกันประมวลแนวคำถามเกี่ยวกับเรื่องประวัติศาสตร์ที่ได้จากการศึกษา เพื่อใช้ในการสำรวจ สัมภาษณ์ และซักถาม ตรวจสอบข้อมูลเพิ่มเติมในกิจกรรมเสวนาภูมิปัญญาชุมชน

ขั้นตอนการจัดเวที เริ่มต้นจากการประชุมวางแผนการทำงานของนักวิจัย การลงมือปฏิบัติการตามแผนในขั้นเตรียมการและประสานงาน จนถึงการจัดงานเวทีเสวนาภูมิปัญญาชุมชน ซึ่งมีการดำเนินการในพื้นที่ 4 ครั้งครอบคลุมประวัติศาสตร์ 9 ชุมชน

ครั้งที่ 1 โรงเรียนบ้านหนองเมืองกลาง ศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชน บ้านหนองเมืองกลาง หมู่ 10 หมู่ 21 บ้านเหล่าฝ้าย หมู่ 11 บ้านคำกลาง หมู่ 13 บ้านนามน หมู่ 16

ครั้งที่ 2 โรงเรียนบ้านหนองเรือ ศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชนบ้านหนองเรือ

ครั้งที่ 3 โรงเรียนบ้านหนองบอน ศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชนบ้านหนองบอน หมู่ 1 หมู่ 18 บ้านหนองบัว

ครั้งที่ 4 โรงเรียนบ้านหนองแก ศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชนบ้านหนองแก และบ้านทองสัมฤทธิ์

ผลการศึกษาประวัติศาสตร์ทั้ง 9 เป็นดังต่อไปนี้

ประวัติศาสตร์บ้านหนองเรือ

ผู้นำการก่อตั้งหมู่บ้าน

ภูมิปัญญาฝ่ายประวัติศาสตร์บอกว่าผู้ก่อตั้ง น่าจะเป็นพ่อพรหมบุตร และคณะผู้คนในยุคนั้น คือ พ่อโพธิราช พ่อหลวงสุพรรณ พ่อจำบ้อ พ่อเชียงเสย พ่อชุย การมาน่าจะทยอยกันมา

ถิ่นที่อยู่เก่าของผู้นำการก่อตั้งหมู่บ้าน

พ่อสมหมาย ชื่นบาล พ่อล้ำ โมคศิริ บอกว่ามาจากบ้านเก่าปอพานที่เดียว เพราะตอนนั้นคนมีน้อย ในตอนที่พวกท่านยังเด็กๆ หมู่บ้านยังมีบ้านเรือนไม่มาก

สาเหตุการตั้งบ้าน

เพราะอพยพหนีฝิ่บอบที่ซื้อฟอกาว เพราะปอบอาละวาดหนัก ประกอบกับฝิ่ปู้ดาก้อออก อาละวาดด้วย ทำให้คนตายวันละ 2-3 ศพต่อวัน ซึ่งถือว่าตายมากในตอนนั้น ผู้คนพากันอพยพไปอยู่ โกล่โต้งโด้น โกล่โต้งโด้นอยู่ทางด้านตะวันตกของหมู่บ้านปัจจุบัน แต่ก็มีปัญหาเรื่องขาดแคลนน้ำ

พอมีปัญหาขาดแคลนน้ำ จึงอพยพกลับมาอยู่ทางทิศตะวันออกและตะวันออกเฉียงเหนือของบ่อน้ำ ซึ่งเคยเป็นบ่อน้ำที่ชาวบ้านเหล่านี้อพยพมาใช้มาก่อน บ่อน้ำนี้อยู่ที่นาพ่อกำนันทอน สุวรรณผา จนถึงปัจจุบัน

ที่มาการตั้งชื่อหมู่บ้าน

เพราะที่ใช้กับบ่อน้ำเป็นที่ลุ่มยาวไปมีหนองไม่ใหญ่มากมีลักษณะเล็ก ๆ ยาว ๆ เหมือนเรือกะสวย หรือเรือพาย หนองนี้สวยงามเหมือนเรือจริง ๆ เลยตั้งชื่อหมู่บ้านตามลักษณะหนองน้ำ ซึ่งหนองน้ำในปัจจุบันไม่มีให้เห็นเพราะถูกปรับที่นา หนองนี้อยู่ที่นาของแม่พรหมา ต่อมาในขณะนี้ เป็นของแม่ผัน ชื่นบาล

สภาพของหมู่บ้าน สภาพภูมิศาสตร์

ทิศเหนือ จดช่องทำอิเลี่ยน (อิเลี่ยนคือชื่อของต้นไม้เป็นเถา) ที่นาพ่อดัน สุวรรณผา ซึ่งเลยไปจะเป็นนาชาวบ้านหนองเมืองกลาง

ทิศตะวันออก จดนาคำเหนือ แบ่งนาชาวบ้านหนองซ่งเข้ากับบ้านหนองเรือ(ต่อตรงคลองนาพ่อทอน บ้านซ่งแย้)

ทิศตะวันตก จดห้วยแคน นาแม่ป้อม มาตขาว กับนาบ้านตอปาก

ทิศใต้ จดหนองหัวลิง ทุ่งบ้านเก่าแบ่งเขตนาบ้านเหล่าคำเข้ากับบ้านหนองเรือ

สภาพทั่วไปของหมู่บ้านก็จะเป็นที่สูง มีที่ลุ่มน้ำล้อมรอบ สมัยก่อนบ้านก็มีไม่มาก ยังรกอยู่

สภาพความเป็นอยู่

คนที่พาชาวบ้านอพยพคาดว่าเป็นพ่อพรหมบุตร ครอบครัวใดพร้อมก็ทยอยกันย้ายเข้ามาอยู่ ไม่ทราบว่ามีใครมาก่อนหลังอย่างแน่ชัด เรื่องการทำมาหากินคนโบราณไม่รีบร้อน ไม่ลำบาก เพราะอาหารป่ามีมาก สัตว์ป่ามีทุกชนิดให้ล่ามาทำอาหาร ส่วนการทำนาทำน้อย เพราะป่ารกที่นามีน้อย เลยมีข้าวน้อยไม่พอกิน ต้องกินกอย เผือก มัน ชดเชย ไม่มีการซื้อขายมีแต่ขอ ด้านสุขภาพ เมื่อเจ็บป่วยก็ใช้ยาสมุนไพรรักษา

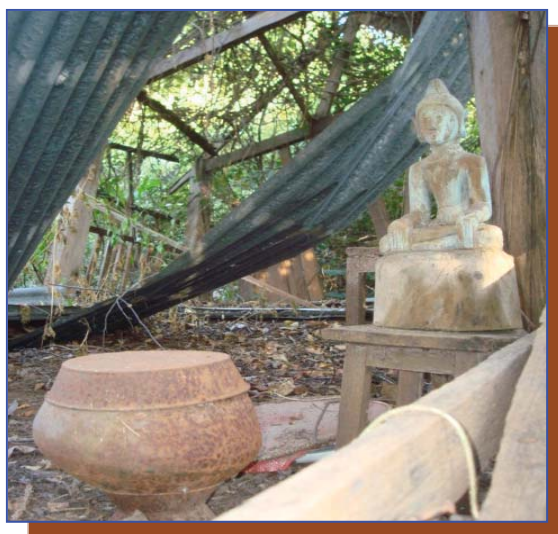

ประเพณี พิธีกรรม คติ ความเชื่อ ด้านวัตถุ สิ่งของ สถานที่

ประเพณีการขอแรง เนื่องจากแต่ก่อนป่ารกมาก มีการขอแรงทีละ 5 – 6 คน โดยเฉพาะเด็กหนุ่ม ๆ จะพากันไปถางป่าทิ้งไว้ให้แห้ง แล้วเผาเพื่อจะปลูกข้าว พอเผาป่าแล้วจะเอาข้าวมาหยอด ข้าวจะขึ้นแซมวัชพืช แต่ก็มีข้าวให้เก็บเกี่ยว

ประเพณีบุญกุ่มข้าวใหญ่ จะทำในเดือน 3 เพราะคนโบราณกว่าจะเกี่ยวข้าวเสร็จก็ใช้เวลานาน และบุญกุ่มข้าวใหญ่จะทำเฉพาะครอบครัวที่ได้ข้าวมากเพราะนาดี บ้านหนองเรือจะทำอยู่ 2 ครอบครัว คือ ครอบครัวแม่พรหมา(แม่ของแม่ผัน ชื่นบาล) และครอบครัวพ่อกำนันทอง สุวรรณผา วิธีการคือ ตีข้าวเหลือเป็นเม็ดจะกวาดมากองให้ใหญ่แล้วนิมนต์พระมานั่งบนกองข้าว(กุ่มข้าว) บอกปาวเพื่อนบ้านทั้งหมู่บ้านมาทำบุญเพื่อถวายจตุปัจจัยให้พระด้วยกัน และหลังจากพระฉันแล้วชาวบ้านจะร่วมกันรับประทานอาหารเป็นที่สนุกสนาน

ประเพณีบุญผะเหวด จะมีการจับสลากว่าครอบครัวนี้จะได้รับแขกจากหมู่บ้านใด เช่น ครอบครัวที่ 1,2,3 จับสลากได้บ้านเหล่าคำแย 3 ครอบครัวนี้จะต้องเตรียมผาม(ปะรัม)ร่วมกัน พระและญาติโยมจากบ้านเหล่าคำแยจะเดินทางมาพักที่ผามก่อนวันงาน 1 วัน พอดกเย็น เจ้าภาพทั้ง 3 ครอบครัว จะนำน้ำและอาหารไปเลี้ยงแขกที่ผาม หลังจากนั้นแขกและพระก็จะนอนค้างที่วัด 1 คืน ตอนเช้าชาวบ้านก็จะมาจตุปัจจัยที่ผามที่มารับอาหารหลังจากพระและจะมีการฟังเทศ ร่วมกัน แห่กันหลอนอย่างสนุกสนาน หนุ่ม ๆ ที่มาเที่ยวงานจะไม่มีเรื่องชกต่อยกันเหมือนในปัจจุบัน หนุ่มๆที่มักจะไปมาหาสู่กันเคยกันในเวลานั้นคือหนุ่ม ๆ จากบ้านสี่สุข เสาล้ำ โนนใหญ่ จำปา และลำแขก

ประเพณีน้ำสอยดา วาสอยปู จะทำเป็นเวลา 3 วันคือ เริ่มจากวันขึ้น 1 ค่ำ เดือน 3 จนถึงขึ้น 3 ค่ำ เดือน 3 เจ้าของบ้านจะทำเหล้าสาโทไว้

ส่วนอาหารจะให้ชาวบ้านมาเตรียมไว้ เช่น เต้า แล่น จะนำมาผูกไว้ตามเสาบ้านเต็มไปด้วยหมด แล้วนำมาทำอาหารในวันงาน โดยพวกสาว ๆ ตะมาช่วยทำอาหารต้อนรับแขก ชาวบ้านครอบครัวอื่น ๆ จะมาร่วมงาน บ้านที่สูตรขวัญต่อกันไปเป็นทอด ๆ พวกหนุ่ม ๆ มีหน้าที่เป่าแคนแห่ไปบ้านนั้นบ้านนี้ และจะแวะไปกินอาหารบ้านที่สูตรขวัญ เจ้าของบ้านจะทำพาขวัญไว้ให้หมอสูตรขวัญ ไปสูตรขวัญให้เสร็จก่อนเพล พอถึงเวลาเพลก็จะหยุด พอครบ 3 วัน วันที่ 3 คือวันขึ้น 3 ค่ำ เดือน 3 ถือว่าเป็นวันดีเป็นวันเปิดเล่าตามโบราณว่า “เป็นเมื่อกบบ่อมีปาก นาคบ่อมีสุชี หมากขามป้อมสุกหวาน แม่มานทองแวบ” เหตุการณ์นี้จะเกิดขึ้นในช่วงเวลาสั้น ๆ ดังคำโบราณว่า “ซำซ่างวิหู ซำงูแลบลิ้น

การศึกษา

บ้านหนองเรือมีเก่าแก่อยู่ทางทิศใต้ของหมู่บ้าน และใช้เป็นโรงเรียนมานาน คาดว่าน่าจะอายุมากกว่าร้อยปี เพราะคนที่มาเรียน เช่น แม่เต็น ศรีกา บ้านเหล่าคำแย ตอนนี้อายุ 87 ปีเต็มแล้ว ส่วนแม่ดิ่ง บ้านหนองเรือ เรียนรุ่นเดียวกัน การเรียนเวลานั้นเรียนอยู่ที่ศาลาวัด มีคนหลายหมู่บ้านมาเรียนรวมกัน คือบ้านหนองบอน บ้านเหล่าคำแย บ้านหนองเรือ เวลาสอบไล่จบ ป.4 ก็ไปนอนค้างคืนสอบที่บ้านสัมผ่อ ต่อมาปี พ.ศ.2492 พระประพันธ์ สิริปัญญา ย้ายวัดออกจากวัดเก่ามาอยู่ทางทิศตะวันออกของหมู่บ้าน ชื่อวัดศรีบูรพา (วัดหนองเรือในปัจจุบัน)

ตารางที่ 11 ทำเนียบผู้บริหารโรงเรียน

ที่	ชื่อ-สกุล	วุฒิการศึกษา	ตำแหน่ง	เวลาที่อยู่
1	นายพา เฝ้าเพ็ง	พ.	ครูใหญ่	2480 – 2483
2	นายบุญ เวชกามา	พ.	ครูใหญ่	7 พ.ค. 2483 – 19 พ.ค. 2485
3	นายบุญโฮม กองศรีมา	พ.	ครูใหญ่	16 พ.ย. 2485 – 13 มิ.ย. 2487
4	นายหนูแก้ว สิทธิพล	พ.	ครูใหญ่	15 มิ.ย. 2487 – 15 พ.ค. 2491
5	นายปัทม ทองเฟื่อง	พ.	ครูใหญ่	15. พ.ค. 2491– 16 ก.ค. 2491
6	นายอดุลย์ จีวงศ์	ป.	ครูใหญ่	10 ก.ค. 2491 – 8 ก.ค. 2493
7	นายปิ่น พรหมบุตร	พ.	ครูใหญ่	10 ก.ค. 2493 – 25 ส.ค. 2495
8	นายใบ แสนวงศ์	ป.	ครูใหญ่	1 ก.ค. 2495 – 14 ก.ค. 2499
9	นายบุญมา ลำพุทธา	พม.	ครูใหญ่	30 ก.ค. 2499 – 19 ก.ย. 2503
10	นายอ่อนสี ศรีสุวรรณ	พ.	ครูใหญ่	19 ก.ย. 2503 – 16 ต.ค. 2504
11	นายแสวง ผุดผ่อง	พ.	ครูใหญ่	10 ต.ค. 2504 – 3 พ.ค. 2510
12	นายอ่อนสา จันราชัย	ป.ศ.	ครูใหญ่	2 ส.ค. 2510 – 5 มิ.ย. 2513
13	นายจุล กองศรีมา	พ.	ครูใหญ่	5 มิ.ย. 2513 – 5 มิ.ย. 2525
14	นายปรีชา ระสร	ศษ.บ.	อาจารย์ใหญ่	21 ก.ค. 2525 – 1 ธ.ค. 2538
15	นายจรูญศักดิ์ กองทอง	คป.	อาจารย์ใหญ่	1 ธ.ค. 2538 – 30 ก.ย. 2545
16	นายบุญป้อง สิงห์คู่	คป.	ผู้อำนวยการโรงเรียน	28 ต.ค. 2545 – 31 ต.ค. 2549
17	นายมนี วาริศรี	คป.	ผู้อำนวยการโรงเรียน	1 พ.ย. 2549 – ปัจจุบัน

ทำเนียบเจ้าอาวาสวัดบ้านหนองเรือ

1. พระประพนธ์ สิริปัญโญ
2. พระแดง
3. พระสมร
4. จารย์ครุฑดี
5. พระจันทร์
6. พระอธิการบิน บุญญาโม

การปกครอง

ยุคก่อนการมีผู้ใหญ่บ้าน ได้แต่สันนิษฐานว่าน่าจะนับถือผู้เฒ่าผู้แก่ให้เป็นผู้นำทำกิจกรรมต่าง ๆ แต่ไม่มีตำแหน่ง ถือเอาการยอมรับกัน ผู้นำก็น่าจะเป็นพ่อพรหมบุตร พ่อโพธิราช พ่อหลวงสุวรรณ พ่อจำบ้อ พ่อเซียงเซย พ่อซุย ส่วนช่วงเริ่มมีผู้ใหญ่ก็คือ

ทำเนียบผู้ใหญ่บ้าน

1. ผู้ใหญ่อุ่ม สุวรรณผา	2. ผู้ใหญ่จุ่ม สุวรรณผา
3. ผู้ใหญ่ทอน สุวรรณผา	4. ผู้ใหญ่สง จุ่มคำ
5. ผู้ใหญ่เจริญ ชื่นบาล	6. ผู้ใหญ่วาสนา แก้วลี
7. ผู้ใหญ่ชาติชาญ ไชยรักษ์	

ความภาคภูมิใจ จุดเด่น

ภาคภูมิใจในความรักสามัคคีของคนในหมู่บ้าน และความเป็นต้นแห่งাত্রะกูลของลูกหลาน

ประวัติศาสตร์บ้านหนองบอน

บุคคลนำก่อตั้ง

นางทองอินทร์ สุวรรณผา ขณะนี้อายุ 82 ปี (พ.ศ. 2552) เล่าว่า ยายทวด (แม่ของแม่ นางทองอินทร์ สุวรรณผา) ซึ่งตอนนั้นอายุยายทวด 101 ปี นางทองอินทร์ อายุ 12 ปี ได้รับการเล่าจากยายทวดว่า พระบรรเทาเป็นบุคคลแรกที่นำชาวบ้าน ประมาณ 2 – 3 ครอบครัว ซึ่งตอนแรกนั้นมาอยู่โนนคำเนียม (คุ่มไต้ของบ้านหนองบอนในปัจจุบัน) อายุการเกิดหมู่บ้านประมาณราว 200 กว่าปี ซึ่งเกิดพร้อมกับการตั้งบ้านหนองเรือ

ภูมิลำเนาเดิม / สาเหตุการตั้งชุมชน / ที่มาของหมู่บ้าน

เดิมชาวบ้านหนองบอนย้ายมาจากบ้านปอพาน (ปัจจุบันตั้งอยู่ทางทิศใต้ของบ้านหนองเรือ) ปัจจุบันห่างจากบ้านหนองบอนประมาณ 7 กิโลเมตร สาเหตุที่ย้ายมาเนื่องจากเหตุการณ์มีผีปอบกินชาวบ้านจนตายทุกวัน วันละ 2 – 3 คน โดยชาวบ้านตั้งชื่อว่าพ่อใหญ่หลวงสุวรรณ เป็นผีปอบซึ่งชาวบ้านกลัวมากจนไม่สามารถทนอยู่ต่อไปได้ หลังจากนั้นพระบรรเทาพาชาวบ้าน 2 – 3 ครอบครัวอพยพมาอยู่โนนธรรมเนียมโดยตั้งชื่อว่าบ้านหนองบอน เนื่องจากหนองมีต้นบอนมากขณะนั้นมีวัดอยู่ด้วย มีหลวงพ่ोजันทะกบกับสามเณรชื่ออ่อนตา มีที่พักชั่วคราวไม่ถาวร ซึ่งหลวงพ่อกับสามเณรได้เที่ยวไปเที่ยวมาไม่อยู่ที ต่อมากลายเป็นวัดร้าง ต่อมากมีคนจากบ้านปอพานอพยพมาเพิ่มขึ้นมากขึ้นเรื่อย ปีละ 1 – 2 ครอบครัว ซึ่งคนส่วนใหญ่ย้ายมาจากบ้านปอพานทั้งสิ้น ต่อมาไม่ทราบพ.ศ. หลวงปู่จารย์งาม ซึ่งเป็นพระตามมา โดยพาลูกสาวและลูกเขยมาด้วย ซึ่งบ้านเดิมท่านอยู่บ้านหนองกบเหล่าไฮซึ่งยายทวดของนางทองอินทร์ เคยอยู่ที่นั่นก่อนย้ายมาอยู่บ้านปอพาน ต่อมาเมื่อหลวงปู่จารย์งาม มาอยู่ก็ให้ลูกเขยถางป่าเพื่อสร้างวัด ซึ่งลูกเขยชื่อว่า นายสิงห์ทอง อรรถบุตร แล้วตั้งชื่อวัดว่า วัดสิงห์ทองหนองบอน ซึ่งตั้งตามชื่อของนายสิงห์ทอง เมื่อวัดสร้างเสร็จ ตั้งชื่อผู้ใหญ่บ้านคนแรกชื่อว่าพ่อใหญ่จารย์ทัก ซึ่งเป็นลูกของพ่อใหญ่หลวงสุวรรณ เป็นตระกูลใหญ่ ปกครองบ้านเมืองจนเสียชีวิต ต่อมาผู้ใหญ่บ้านคนที่ 2 คือ นายสา แสงอ่อน (เสียชีวิต) คนที่ 3 นายสิงห์ทอง อรรถบุตร (เสียชีวิต) คนที่ 4 นายจันทร์ ปานพ่ายพ เป็นผู้ใหญ่ได้นานต่อมาก็ลาออกเนื่องจากไปแต่งงานอยู่บ้านกุฎไกรสร คนที่ 5 นายแปลง จันทะมาตย์ ต่อมาเสียชีวิต คนที่ 6 นายอู่ สิงห์กรณย์เกษียณอายุ คนที่ 7 คือ นายคำแพง สืบท้าว เกษียณอายุ คนที่ 8 คือ นายเลียบ คนที่ 9 คือ นายประยงค์ สืบท้าว ลาออก คนที่ 10 นายบุญถิ่น จันทะมาตย์ คนที่ 11 นายแหลมทอง ชินป่า อยู่ครบวาระ 5 ปี คนที่ 12 คือ นายวิจิต จันทะมาตย์ ซึ่งเป็นคนปัจจุบัน

สภาพทางกายภาพ

สภาพสิ่งแวดล้อมอุดมสมบูรณ์ มีป่าไม้ต้นบาก ต้นยาง ต้นแคน เป็นต้นไม้ขนาดใหญ่มาก เต็มไปหมด อาหารมีปลาจากหนองบอน โดยมีห้วยโพงโพด มีน้ำมากในฤดูฝน ฤดูแล้งมีน้ำแห้ง ขอดมีวังเล็กๆมีปลามากมาย จะไปจับเวลาก็ได้ โดยเฉพาะเดือน 4-5 ไม่อดอาหาร ประเภทสัตว์ป่า มีเห็นไก่ฟาน, หมูป่า, กวาง, เสือ, ช้าง มีมาก อุปกรณ์ล่าสัตว์คือ นาง(แดง)ทำด้วยป่านที่มาถักเป็นเชือกตาข่าย มีหลายขนาด ขดเชือก ตามสัตว์ที่จะไปล่า ปัจจุบัน คือ บ่วง เมื่อได้แล้วนำมาแบ่งกันกิน ไม่มีการขาย มีความเอื้ออาทรต่อกัน ด้านที่อยู่อาศัยมีการจับจองใครอยากได้มากก็ถางเอามาก มีการจับจองโดย

มัดหญ้าคาเป็นกระจุกเพื่อเป็นเครื่องหมายบอกการจับจองเป็นที่ดินทำไร่

มัดหญ้าแฝกเป็นกระจุกเพื่อเป็นการจับจองเป็นที่ทำนา

ด้านสภาพภูมิอากาศ มีฝนตกตามฤดูกาล ภัยธรรมชาติไม่มี

สภาพความเป็นอยู่ของชุมชน (สังคม เศรษฐกิจ)

เมื่อบุคคลมารวมอยู่ในชุมชน มีการจับจอง ไม่มีการวางแผนบ้านใครอยากอยู่ตรงไหนก็เข้าจับจองอยู่ได้เลยในสมัยนั้นมีการแบ่งปันอาหารการกินต่อเพื่อนบ้านไม่มีการขายแบ่งปันตามครอบครัวที่มีคนมากน้อย รักเพื่อนบ้านมากมีการดูแลกันถึงแม้ไม่ใช่ญาติ รักใคร่กลมเกลียวกันดีเวลาทำงานมีการไปช่วยเหลือกันไม่มีการดื่มสุรา แต่มีดื่มเหล้าสาโทบ้างเล็กน้อย เครื่องนุ่งห่มส่วนใหญ่ทอเอาเอง มีการใช้เงินน้อยมาก ไม่ค่อยได้ซื้อ เช่น ถ้าเสื้อออกงานจะไปซื้อผ้าเช็ดตัวผืนละ 10 สตางค์ นำมาตัดผ้าถุง 1 ผืน มีเสื้อไม่กี่ชุด การทำความสะอาดเสื้อผ้า โดยใช้เครื่องมือเครื่องใช้ชาวหมาก (เขามวก) โดยไปตัดมาและเปลือกมวกอ่อน (ตัวไม้ที่อยู่ติดกับเปลือกไม้) เอาแช่แล้วขยี้จะเกิดฟองแล้วเอาเสื้อลงซักล้างตาก สำหรับการทำความสะอาดร่างกายใช้น้ำกับไม้หวดข่าถูขี้โคลนใช้เกลือแปรงฟันมีการเกี้ยวหมาก เพื่อให้ฟันทนทานโดยเฉพาะผู้หญิงเกี้ยวตั้งแต่เป็นเด็ก ไม่มีการซื้อขายส่วนใหญ่แบ่งปันกัน ต่อมามีการสัมปทานป่าไม้ในสมัยนายแพ่ง สืบท้าว เป็นผู้ใหญ่บ้านทำให้เกิดการตัดไม้ทำลายป่าจนป่าไม้ที่อุดมสมบูรณ์หมดไป

ประเพณี วัฒนธรรม คติความเชื่อ ศาสนาพิธีกรรม

คนส่วนใหญ่เข้าวัดฟังธรรมไม่ว่าคนแก่คนหนุ่มสนุกสนานการสอนลูกหลานผู้หญิงจะใส่ผ้าถุง ผู้ชายใส่กางเกง มีประเพณี วัฒนธรรม คติความเชื่อ ศาสนาพิธีกรรม เช่น

- บุญเผวดจะมีการนิมนต์พระหลายบ้านมาเทศทีละองค์ องค์ละกัณฑ์ จะทำยิ่งใหญ่ การฟังพระเทศน์ มีความสนุกสนานไม่เหมือนกับสมัยปัจจุบันซึ่งทำไม่ละเอียด

- บุญเดือน 3 (บุญเบิกบ้าน) มีการสวด 3 ถินถือว่าเป็นการสะเดาะเคราะห์ให้ตนเอง ครอบครัว และหมู่บ้าน จะได้อยู่เย็นเป็นสุข

- คอนปู่ตา มีมาพร้อมกับบ้านหนองบอน พ่อใหญ่คำ จันดี อายุ 76 ปี(เผ่าตาจำหรือปู่จำ) เล่าว่า ในสมัยก่อน ที่จะจัดตั้งบ้านตั้งเมืองก็จะดูก่อนว่าบริเวณนั้นเป็นอย่างไร ก็มีการจัดสรรสถานที่ให้เหมาะสม มีการเคารพสถานที่ เช่น การสักการะโดยการทำบุญ เดือน 3 ส่งข้าวลือข้าวเกวียน เพราะช่วงนี้ชาวบ้านได้นำข้าวขึ้นเล้าขึ้นฉาง ถ้าเดือน 6 ก็จะเลี้ยงบ้านคือ เหล้าเหือนไหไก่เหือนโด วิธีเลี้ยงก็จะนำไก่ไปก็ได้ หรือเป็นไข่ก็ได้ แต่ถ้าไก่ก็ต้องนำหัวไป โดยต้องนำมาให้พ่อใหญ่จำ เพราะเป็นผู้สามารถที่จะสื่อสารกับปู่ตาได้ และถ้าปู่ตาได้เข้าใคร(สิง/สุน)แล้วจะนำปู่จ๋ามาพูดก็จะรู้เรื่อง เพราะปู่จ๋ารู้ว่าต้องพูดอย่างไร

- อภินิหารคอนปู่ตา มีอภินิหารครั้งหนึ่ง คือมีพ่อใหญ่ไพรและหลาน โดยปู่ตาได้มาสุน ทำหลานพ่อใหญ่ไพรไม่สบายและพ่อใหญ่ไพรเลยไปดำเจ้าปู่ และพูดลบลู่ว่า “ถ้ามีงัน ก็มาทำกะกุสิจะทำให้หลานกูทำไม” พอพูดเสร็จปรากฏว่า คนพูดได้หายตัวไป 3 – 4 วันชาวบ้านตามหาที่ไหนก็ไม่พบ เลยได้ปู่จ๋ามาพูดขอขมาลาโทษที่ล่วงเกิน ต่อมาก็หาพ่อใหญ่ไพรพบ

คุณสมบัติของคนที่จะมาเป็นปู่จ๋่า

1. มีความเชื่อเรื่องพระภูมิเจ้าที่
2. มีความสามารถในการสื่อสารพระภูมิเจ้าที่
3. ต้องเป็นผู้อาวุโส(อายุมาก)
4. ต้องเป็นคนซื่อสัตย์ มีศีลธรรม
5. ต้องเป็นคนที่ชาวบ้านเลื่อมใส

การศึกษา

การไปเรียนของคนสมัยนั้นไปเรียนอยู่ที่วัด บ้านหนองเรือ โดยเดินทางไปแต่เช้า การเรียนครั้งแรกเข้าเรียนชั้นมูล ผู้จะเข้าเรียนครั้งแรกต้องมีอายุ 10 ปี เรียนอยู่บ้านหนองเรือ 2 ปี ครูที่สอน คือนายประกาย เสกศิริ ท่านได้สำรวจนักเรียนปรากฏว่าเด็กนักเรียนบ้านหนองบอนมีมากกว่าบ้านหนองเรือ อีกทั้งอาหารการกินที่บ้านหนองบอนก็มีความอุดมสมบูรณ์กว่า ก็เลยขอทางราชการให้ย้ายโรงเรียนมาตั้งอยู่บ้านหนองบอน ครั้งแรกอาศัยสถานที่วัดเป็นที่เรียน มีครู 1 คน สอนนักเรียน 5 ชั้น เริ่มชั้นมูล ป.1 - ป.4 เด็กๆ อายุ 15 ปีจะจบ ป.4 ต่อมาปี 2482 ทางราชการมาตั้งโรงเรียน

ประวัติโรงเรียนบ้านหนองบอน

หมู่ที่ 1 ตำบลกุดชุม อำเภอกุดชุม จังหวัด ยโสธร สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษายโสธร เขต 2 โรงเรียนบ้านหนองบอน จัดตั้งเมื่อวันที่ 1 เดือน กันยายน 2482 ได้ตัดโอนมาจากโรงเรียนบ้านหนองเรือ ภายในตำบลเดียวกัน มาจัดตั้งเป็นโรงเรียนเอกเทศในหมู่บ้านหนองบอน ชื่อว่า โรงเรียนประชาบาลตำบลโนนเปือย 2 (วัดบ้านหนองบอน) โดยมีนายประกาย เสกศิริ ดำรงตำแหน่ง ครูใหญ่คนแรก สาเหตุที่โรงเรียนบ้านหนองบอน ได้แยกมาจากบ้านหนองเรือ เพราะนักเรียนเดินทางไป – กลับระยะทางเกินกว่า 3,000 เมตร ภูมิประเทศเป็นป่าดงดิบ เพื่อความสะดวกและปลอดภัยของสองหมู่บ้าน

โรงเรียนบ้านหนองบอน ดำรงอยู่ได้ด้วยเงินช่วยการประถมศึกษา จัดการเรียนการสอนตามประมวลการสอนพิเศษกระทรวงศึกษาธิการ จัดการเรียนการสอน วันละ 5 ชั่วโมง

ปีการศึกษา 2503 วันที่ 2 ตุลาคม 2503 โอนการศึกษาไปยังองค์การบริหารส่วนจังหวัดยโสธร

ปีการศึกษา 2521 เปิดขยายการศึกษาภาคบังคับถึงชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 และชั้นประถมศึกษา

ปีที่ 6 ในปีการศึกษา 2522

วันที่ 1 เดือน ตุลาคม 2523 โอนไปสังกัด สำนักงานคณะกรรมการศึกษาแห่งประเทศชาติ กระทรวงศึกษาธิการ

ปีการศึกษา 2531 โรงเรียนจัดกิจกรรมการสอนตามโครงการโรงเรียนร่วมพัฒนาการใช้หลักสูตรกรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการเปิดสอนทุกชั้นเรียนตั้งแต่ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 – 6 ตามหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง 2533)

ปีการศึกษา 2539 โรงเรียนได้จัดกิจกรรมการสอนตามโครงการขยายโอกาสทางการศึกษา และเข้าร่วมโครงการปฏิรูปการศึกษากระทรวงศึกษาธิการ จัดการศึกษา 3 ระดับ คือ ระดับก่อนประถม ระดับ

ประถม และระดับมัธยมศึกษาตอนต้น

วันที่ 7 กรกฎาคม 2546 โอนไปสังกัด สำนักงานคณะกรรมการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ) ตามพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการกระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. 2546 เพื่อให้จัดการศึกษาดำเนินการตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งประเทศไทย พ.ศ. 2542

ตารางที่ 12 ทำเนียบผู้บริหารสถานศึกษา

ลำดับที่	ชื่อ – สกุล	ตำแหน่ง	วัน เดือน ปี
1	นายประกาย เกล็กศิริ	ครูใหญ่	1 ก.พ. – 1 ธ.ค. 02
2	นายจุล กองศรีมา	ครูใหญ่	1 ส.ค.03 – 2 ก.ค. 13
3	นายอ่อนสา จันทราชัย	ครูใหญ่	2 ก.ค. 13 – 2 ก.ค. 17
4	นายสีทน คำผา	ครูใหญ่	2 ก.พ. 17 – 4 ส.ค. 21
5	นายประมวล สุตาเดช	ครูใหญ่	4 ส.ค. 21 – 26 ส.ค. 25
6	นายจิระศักดิ์ ภาระเวช	อาจารย์ใหญ่	26 ส.ค. 25 – 17 ม.ค. 41
		ผู้อำนวยการโรงเรียน	19 พ.ค. 41 – 19 ม.ค. 41
		รักษาการอาจารย์ใหญ่	30 พ.ย. 47
		อาจารย์ใหญ่	23 ธ.ค. 2547
		ผู้อำนวยการโรงเรียน	24 ธ.ค. 2547

การปกครอง (หมู่ที่ 1 , 18 , 20)

การปกครองอยู่กันอย่างสงบจะเริ่มการลักขโมย สมัยนายจันทร์ ปานพยับ เป็นผู้ใหญ่บ้าน ต่อมาสมัยขยายแปลง จันทะมาตย์ ได้ป้องกันโดยถ้ามีคนเข้ามาอยู่ด้วยจะทดลอง และตรวจตรา หมู่บ้านในยามกลางคืนสมัยต่อมาผู้ใหญ่บ้านคือ นายอู่ย สิงห์กรณ์ ก็เกิดการลักขโมย ปรับไหมกัน ในสมัยก่อนการตั้งผู้ใหญ่บ้านจะเลือกคนแก่ซึ่งเป็นผู้มีความรู้ เกร่งครัด มีฐานะดี มีศีลธรรม มากที่สุด เป็นผู้นำ ซึ่งจะแตกต่างจากยุคใหม่ คือเลือกคนมีความรู้ ความสามารถ มีเงินมีฐานะดี

ทำเนียบผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 1

1. นายโพธิราช จันทะมาตย์	2. นายสุทัต ภารุสุข
3. นายสา แสงอ่อน	4. นายสิงห์ทอง อรรคบุตร
5. นายจันทร์ ปานพยับ	6. นายอู่ย สิงห์กรณ์
7. นายคำแพง สืบท้าว	8. นายสมหมาย สีแจ่ม
9. นายเลียบ จันทะมาตย์	10. นายบุญยงค์ สืบท้าว
11. นายบุญถิ่น จันทะมาตย์	12. นายแหลมทอง ชินป่า
13. นายวิจิต จันทะมาตย์	

ทำเนียบผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 18

1. นายวิชา บุญบรรลู่

2. นายพฐ อรรถบุตร

ทำเนียบผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 20

1. นายประทีศ พระพักตร์

ความภาคภูมิใจ

การรักษาขนบธรรมเนียมประเพณี ซึ่งประเพณีที่สำคัญ คือ งานลอยกระทง

ประวัติบ้านหนองบัว

บ้านหนองบัว เดิมเป็นคຸ່ມหนึ่งของบ้านหนองบอน หมู่ที่ 18 นางตาล โยลิบุตร อายุ 76 ปี (พ.ศ. 2552) เล่าว่า ผู้มาอยู่ก่อนคือ พ่อใหญ่สอน พิลาอาพิษ มาจากบ้านหนองบอนหนองบอน มาอาศัยอยู่ตนเองต่อมา 2 – 3 ปี มีเพื่อนมาอยู่ด้วยหลายครอบครัวขึ้น โดยเป็นญาติๆกัน มาซื้อนาที่ติดกันต่อมาได้กันห้วยโพธิ์เพื่อเป็นฝายกักน้ำสำหรับทำนาข้าว ปัจจุบันอยู่ทางทิศตะวันออก ต่อมาพ่อใหญ่ดา ได้ชักชวนพี่น้องมาอยู่ด้วยหลายครอบครัว เหตุที่ซื้อบ้านหนองบัว เพราะมีบัวจำนวนมาก ต่อมาปีพ.ศ. 2550 ได้แยกหมู่บ้านจากบ้านหนองบอนหมู่ที่ 18 มาเป็นหมู่ที่ 20 โดยมีผู้ใหญ่บ้านคือ นายประทีศ พระพักตร์ คนแรกจนถึงปัจจุบัน สำหรับประเพณีวัฒนธรรมยึดถือแบบบ้านหนองบอน แต่ศาสนามีผู้นับถือศาสนาพุทธเป็นส่วนใหญ่ นอกนั้นก็นับถือศาสนาคริสต์บ้าง มีการตั้งสำนักสงฆ์ปัจจุบันมีพระสงฆ์ 5 รูป

ประวัติศาสตร์บ้านหนองแก

ประวัติความเป็นมาจากการเล่าขานต่อๆ กันมาของผู้เฒ่าผู้แก่ในบ้านหนองแกและบ้านทองสัมฤทธิ์ มีดังนี้ บ้านหนองแก เริ่มก่อตั้งในปี พ.ศ. 2496 โดยมีผู้มาร่วมก่อตั้ง คือ พ่อหนั้น สุวรรณผา, พ่อทอง คำไขแก้ว, พ่อฤทธิ์, แม่โค, พ่อคำ, พ่อตา, แม่สง เดิมบ้านหนองแกนั้นเป็นป่าไม้ที่อุดมสมบูรณ์ เต็มไปด้วยไม้ยาง, ไม้ตะเคียน, ไม้ตะแบก, ไม้ยุง, และไม้มีค่าอื่นๆ และนอกจากนี้ยังมีสัตว์มากมาย เช่น หมูป่า, อีเก้ง, กระรอก, กระต่าย, อีเห็น, ไก่ป่า, เริงผา เพราะเป็นป่าดงพงหนาติดต่อกับเทือกเขา มีภูเขาหลายลูก เช่น ภูหมากพริก ภูถ้ำส้ม ภูหมากยาง เป็นต้น

ผู้คนที่มาทำมาหากินที่ถิ่นอย่างสะดวกสบาย และความสะดวกสบายของการทำมาหากินก็ขจรขยายไปทั่วหมู่บ้านต่างๆ ทั้งใกล้และไกล รวมทั้งในเขตอำเภอยโสธร ทำให้มีผู้อพยพมาอยู่ร่วมกัน เริ่มเป็นชุมชนเล็กๆ ในป่าใหญ่ที่แสนอุดมสมบูรณ์ ด้วยความอุดมสมบูรณ์ ทำให้ต่างถิ่นเริ่มอพยพเข้ามาเพิ่มมากขึ้นทั้งจาก มหาสารคาม, สุรินทร์, ศรีสะเกษ, ร้อยเอ็ด เพื่อทำมาหากินร่วมกันอย่างมีความสุข ทำให้ชุมชนขนาดใหญ่ขึ้น ทำให้ผู้ที่มาอยู่ร่วมกันคำนึงถึงอนาคตของบุตรหลาน จึงได้พากันขอร้องให้ครูจันทา ที่เกษียณแล้วเป็นผู้มาสอนลูกหลานในหมู่บ้าน เพราะเมื่อก่อนเด็กต้องเที่ยวไปเรียนที่บ้านหนองบอน ด้วยความกัณการ แต่แล้วก็มีปัญหาเพราะทางฝ่ายปกครองได้เรียกไปสอบสวนหลายๆ ครั้ง กล่าวหาว่า จัดตั้งโรงเรียนเถื่อน อาจเป็นภัยต่อความมั่นคงของประเทศ ประกอบกับบ้านเมืองในเวลานั้น(2500) มีภัยคุกคามจากคอมมิวนิสต์ แต่แล้วก็ไม่มีความอะไรที่จะสามารถเอาความผิดได้เพราะเป็นการกระทำด้วยเจตนาบริสุทธิ์ ปราศจากการเมืองมาแทรกแซงดังที่ทางการสงสัย ต่อมาเมื่อปี พ.ศ. 2509 จึงได้ขอแยกหมู่บ้านออกมาเป็นหมู่ที่ 7 ในเขตปกครองตำบลกุดชุม อำเภอกุดชุม จังหวัดอุบลราชธานี ได้มีการพัฒนาหมู่บ้านขึ้นเรื่อยๆ

ในการขอแยกหมู่บ้านออกมานั้น โดยมีนายมอญ กล้าหาญ ดำรงตำแหน่งผู้ใหญ่บ้านเป็นคนแรก จนอายุ 60 ปี เกษียณอายุตามวาระ นายทองพูล กล้าหาญ และ นายคำพา ผลขาว มาสมัครผลการแข่งขันนายทองพูล กล้าหาญ ได้ดำรงตำแหน่งเป็นผู้ใหญ่บ้านคนที่ 2 และคนปัจจุบันคือ นายประเสริฐ พวกแสน

ผู้นำชุมชนของบ้านหนองแก

1. นายมอญ กล้าหาญ	ผู้ใหญ่บ้านคนที่ 1
2. นายทองพูล กล้าหาญ	ผู้ใหญ่บ้านคนที่ 2
3. นายประเสริฐ พวกแสน	ผู้ใหญ่บ้านคนปัจจุบัน

ด้านการศึกษา ประวัติความเป็นมาของโรงเรียนบ้านหนองแก

การตั้งโรงเรียนใหม่ ๆ มีปัญหาคือชาวบ้านไม่ยอมไปเข้าโรงเรียนบ้านหนองบอนเพราะการเดินทางลำบากชาวบ้านออกเงินกันจ้างครูมาสอนจ้างเดือนละ ๓ บาท ครูที่มาสอนคือพ่อครูจันทา มีปัญหากับทางการว่าเป็นโรงเรียนเถื่อนมีการสอบสวนกันรู้ว่ามีเจตนาดี ในการตั้งโรงเรียนเลยไม่มีการเอาเรื่อง

โรงเรียนบ้านหนองแกตั้งขึ้นโดยความเห็นชอบของนายอำเภออุดชุมและชาวบ้านหนองแก เมื่อวันที่ 1 พฤษภาคม 2510 เดิมสังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดอุบลราชธานี ซึ่งในช่วงนั้นนักเรียนบ้านหนองแกต้องเดินทางไปเรียนที่โรงเรียนบ้านหนองบอน ชาวบ้านได้ร่วมกันสร้างอาคารเรียนชั่วคราวขึ้นที่บริเวณวัดบ้านหนองแก เปิดทำการสอนตั้งแต่ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ถึงชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 มีนักเรียน 85 คน มีนายแสวง ผุดผ่อง เป็นครูใหญ่

ในปี พ.ศ. 2514 ได้ย้ายสถานที่มาตั้งบนที่ดินซึ่งพระอาจารย์ผัน ปาเรสโก และชาวบ้านได้จับจองไว้ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2505 มีเนื้อที่ 16 ไร่ 3 งาน 3 ตารางวา ในปี พ.ศ. 2523 โอนไปสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ และ วันที่ 7 กรกฎาคม พ.ศ. 2546 โอนไปสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.) สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ยโสธร เขต 2

เขตบริการของโรงเรียน

เดิมเขตบริการของโรงเรียนครอบคลุมพื้นที่บ้านศรีสว่าง อำเภอเลิงนกทา บ้านดงสวรรค์ อำเภอไทยเจริญ มีนักเรียนมากถึง 300 คน ต่อมาหมู่บ้านดังกล่าวได้สร้างโรงเรียนขึ้นจำนวนนักเรียนลดลง ปัจจุบันโรงเรียนบ้านหนองแกมีหมู่บ้านในเขตบริการ 3 หมู่บ้าน คือบ้านหนองแก 259 ครัวเรือน, บ้านทองสัมฤทธิ์ 102 ครัวเรือน และบ้านศรีสว่าง อำเภอเลิงนกทา 58 ครัวเรือน มีสถานีนามัย 1 แห่ง วัดพุทธ 3 แห่ง สำนักสงฆ์ 1 แห่ง คริสต์ศาสนสถาน 1 แห่ง โรงเรียนตั้งอยู่ห่างจากอำเภออุดชุม 15 กิโลเมตร ห่างจากจังหวัดยโสธร 52 กิโลเมตร

ข้อมูลประชากร (2551)

บ้านหนองแก มีประชากร 885 คน เป็นชาย 432 คน เป็นหญิง 453 คน

บ้านทองสัมฤทธิ์ มีประชากร 454 คน เป็นชาย 226 คน เป็นหญิง 228 คน

บ้านศรีสว่าง มีประชากร 470 คน เป็นชาย 230 คน เป็นหญิง 240 คน

การจัดการศึกษา

ปี พ.ศ. 2510 – 2523 เปิดทำการสอนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ถึง 4

ปี พ.ศ. 2524 เปิดทำการสอนจากระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ถึง 6

ปี พ.ศ. 2530 เปิดการสอนระดับก่อนประถมศึกษา จนถึงระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 6

บุคลากรโรงเรียนบ้านหนองแก

1. นายแสวง ผุดผ่อง ครูใหญ่
2. นายสวัสดิ์ แพงทรัพย์ ครูใหญ่
3. นายสรศักดิ์ ผุดผ่อง รักษาการครูใหญ่
4. นายวิชัย ไพรินทร์ อาจารย์ใหญ่
5. นายคำพงษ์ สุพรรณ อาจารย์ใหญ่
6. นายปรีชา ระสร ผู้อำนวยการโรงเรียน
7. นางสาวผ่องศรี กาพาด ครู คศ. 2
8. นางสาววัชรา สุดาเดช ครู คศ. 2
9. นายวิทยา ผุดผ่อง ครู คศ. 2
10. นายแหวน ประทุมชาติ ครู คศ. 2
11. นายชำนาญ แดงท่าขาม ครู คศ. 1
12. นางจันทร์แรม แดงท่าขาม ครู คศ. 1
13. นายสังคม ธนุชาญ ครู คศ. 2
14. นางนิติกรณ ผุดผ่อง พนักงานราชการ

ประวัติความเป็นมาโดยสังเขปของสถานีนามัยบ้านหนองแก

พ.ศ. 2515 ก่อสร้างเป็นสำนักงานผดุงครรภ์หนองแก (สผด.หนองแก) โดยใช้ทุนผูกพันของ นางสาววิจิตรา อุดกลิ่น ที่ดินได้รับบริจาคโดยแบ่งส่วนจากที่ดินของทางโรงเรียนบ้านหนองแก มีเนื้อที่ทั้งหมด 1 ไร่ 1 งาน 54 ตารางวา

พ.ศ. 2525 ยกฐานะเป็นสถานีนามัยหนองแก ตำบลกุดชุม

พ.ศ. 2537 ได้รับงบประมาณก่อสร้างอาคารสถานีนามัยทดแทน ตามแบบเลขที่ 8170/36 ของกองแบบแผน สำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุข โดยงบประมาณของทางราชการ เป็นจำนวนเงิน 1,558,000 บาท

สภาพภูมิศาสตร์ของหมู่บ้านหนองแกและทองสัมฤทธิ์ ที่ตั้ง

สภาพลักษณะภูมิประเทศ มีลักษณะเป็นลำห้วย เป็นภูเขาเตี้ย ที่มีสภาพพื้นที่เป็นป่าสมบูรณ์ หมู่บ้านตั้งอยู่ทางทิศเหนือของอำเภอกุดชุม ระยะทาง 14 กิโลเมตร มีอาณาเขตติดต่อกับพื้นที่ข้างเคียง ดังนี้

ทิศเหนือ	ติดต่อกับ	ตำบลศรีแก้ว อำเภอเลิงนกทา
ทิศใต้	ติดต่อกับ	บ้านหนองบอน ตำบลกุดชุม อำเภอกุดชุม
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับ	ตำบลคำเตย อำเภอไทยเจริญ
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับ	ตำบลค่าน้ำสร้างและตำบลหนองหมี่ อำเภอกุดชุม

สถานที่ท่องเที่ยว

ภูหมากพริก เป็นภูเขาเดี่ยว ๆ สภาพพื้นที่เป็นป่าอุดมสมบูรณ์ มีพันธุ์ไม้ต่างๆ ขึ้นอยู่จำนวนมาก บางชนิดเป็นไม้หายากเหมาะในการพัฒนาเป็นแหล่งทัศนศึกษาในเรื่องพันธุ์ไม้และสมุนไพร ตั้งอยู่บ้านทองสัมฤทธิ์ หมู่ที่ 15 ตำบลกุดชุม ห่างจากอำเภอกุดชุมประมาณ 16 กิโลเมตร

การประกอบอาชีพ ในการประกอบอาชีพ ในอดีตจนถึงปัจจุบันคือ ทำไร่ ทำนา ทำสวน หรืออาชีพทางการเกษตรเป็นส่วนใหญ่

การคมนาคม

เดิมการคมนาคมไม่สะดวก ไม่มีถนนหนทาง มีแต่ทางเกวียนที่ใช้เดินทาง ส่วนมากเดินทางด้วยทางเท้าหรือทางเกวียน ปัจจุบันเป็นถนนลาดยางจากอำเภอถึงหมู่บ้าน มีไฟฟ้า ประปา หอกระจายข่าว สิ่งอำนวยความสะดวกสบายในการเดินทางคือ รถจักรยานยนต์ หรือ รถยนต์ เป็นพาหนะในการเดินทาง

สภาพทางสังคม

ภาษาที่ใช้คือภาษาท้องถิ่น (ลาว ภาษาอีสาน)

ศาสนา นับถือ 2 ศาสนา คือ ศาสนาพุทธ มีวัด 1 แห่ง และ ศาสนาคริสต์ มีโบสถ์ทำพิธีทางศาสนา 1 แห่ง นอกจากนี้ยังมีวัดภูหมากพริกและภูถ้ำสิม

ประเพณีที่สำคัญในปัจจุบัน(ที่ต่างจากหมู่บ้านใกล้เคียง)

1. งานวันลำไย จัดในเดือน กรกฎาคมของทุกปี ซึ่งเป็นช่วงที่ลำไยออกผล สามารถเข้าชมสวนลำไยได้ ในงานมีการประกวดลำไยหวาน ชิดลำไย ชิมลำไยฟรี

2. งานคริสมาสต์ ช่วงปลายเดือนธันวาคมของทุกปี เนื่องจากมีประชากรส่วนหนึ่งที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านนับถือศาสนาคริสต์ ได้ร่วมกันจัดงานเฉลิมฉลองวันพระเยซูเจ้าบังเกิด

นอกจากนี้ก็มีประเพณีอื่นๆ ที่เหมือนกับหมู่บ้านอื่น คือบุญเดือนสาม บุญพระเวศ บุญข้าวสาก บุญตามฮีต 12

ประวัติศาสตร์บ้านทองสัมฤทธิ์

ประวัติความเป็นมาจากการเล่าขานต่อๆ กันมาของผู้เฒ่าผู้แก่ในบ้านหนองแกและบ้านทองสัมฤทธิ์ ดังนี้

บ้านทองสัมฤทธิ์ แต่ก่อนเป็นคุ่มหนึ่งของบ้านหนองแก มีชื่อเดิมว่าคุ่มโนนจีเหล็กและต่อมาประชากรของบ้านหนองแกมากขึ้นทำให้ คุ่มโนนจีเหล็กเป็นคุ่มที่ใหญ่สามารถแยกเป็นหมู่บ้านได้ นายทองพูล กล้าหาญ ซึ่งตอนนั้นดำรงตำแหน่ง ผู้ใหญ่บ้านบ้านหนองแก และดำรงตำแหน่งกำนันตำบลกุดชุมด้วย จึงได้มีมติร่วมกันกับชาวบ้านขอแยกหมู่บ้านใหม่ ซึ่งคุ่มโนนจีเหล็กเป็นคุ่มเป้าหมายในการขอแยกหมู่บ้านในครั้งนี้ และเป็นไปตามความต้องการของชาวบ้าน คุ่มโนนจีเหล็กจึงเป็นบ้านใหม่ในปี พ.ศ. 2533 ในนามชื่อใหม่ว่า บ้านทองสัมฤทธิ์

คำว่า ทองสัมฤทธิ์ ในความหมายในการตั้งชื่อบ้านมีที่มาที่ไปดังนี้ นายทอง คำไขแก้ว กับ นายฤทธิ์ คุณทอง เป็นเพื่อนที่สนิทสนมใกล้ชิดกันได้มาอาศัยอยู่ คุ่มโนนจีเหล็ก ก่อนทุกคนและโดยได้ช่วยกันจับจองที่ดินทางป่าเพื่อให้เป็นที่อยู่อาศัย โดยแบ่งกันคนละด้านคือ ด้านทิศเหนือ นายฤทธิ์ คุณทอง เป็นผู้จับจอง ทางด้านใต้ นายทอง คำไขแก้ว เป็นผู้จับจอง แล้วทั้งสองก็ได้บริจาคที่ดินที่ทั้งสองได้ทางไว้ส่วนหนึ่งให้เป็นที่ดินสาธารณะ (ขณะนี้คือโรงเรียนบ้านหนองแกและที่สถานีอนามัยบ้านหนองแก) นอกจากนี้ยังแบ่งที่ดินให้เพื่อนบ้านเพื่อที่จะได้มาอาศัยเป็นเพื่อนบ้านกันมากยิ่งขึ้นทำให้ คุ่มโนนจีเหล็ก มีประชากรมากขึ้น ดังนั้น นายทองพูล กล้าหาญ ซึ่งเป็นผู้ใหญ่บ้านบ้านหนองแก และดำรงตำแหน่ง กำนันตำบลกุดชุมในขณะนั้น จึงขอทางราชการแยกหมู่บ้าน โดยตั้งชื่อบ้านตามชื่อบรรพบุรุษทั้งสอง คือ นายทองและนายฤทธิ์ จึงได้ชื่อว่า บ้านทองสัมฤทธิ์ หมู่ที่ 15 ตำบลกุดชุม อำเภอกุดชุม จังหัดยโสธร เพื่อเป็นเกียรติประวัติสำหรับบุคคลทั้งสอง ซึ่งคนทั้งสองคนถือว่าเป็นบุคคลที่เป็นแบบอย่างที่ดีในการพัฒนาชุมชนของตนเอง ตลอดจนการดำเนินชีวิตในสังคมเป็นอย่างดี เป็นที่เคารพ เชื่อถือ ศรัทธา ของชาวบ้านทั่วไป ได้สร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน และยังเหลือที่ทำกินและที่อยู่อาศัยไว้ให้เป็นมรดกลูกหลานได้อาศัยสืบมาจนถึงปัจจุบัน

ผู้นำชุมชนของบ้านทองสัมฤทธิ์

1. นายอังคาร แสงสุวรรณ	ผู้ใหญ่บ้านคนที่ 1
2. นายวิชัย เวฬุวนารักษ์	ผู้ใหญ่บ้านคนที่ 2
3. นาย สืบ ราญมิชัย	ผู้ใหญ่บ้านคนปัจจุบัน
- ด้านการศึกษานั้นเด็กก็เข้าเรียนที่โรงเรียนบ้านหนองแก

ประวัติศาสตร์บ้านหนองเมืองกลาง

บนผืนดินถิ่นป่าดงที่อุดมสมบูรณ์ไปด้วยป่าเต็งรัง ยาง กะบากและไม้เบญจพรรณมากมาย รายล้อม รอบหนองน้ำอันเป็นที่อาศัยใช้ดื่มกินทั้งคน สัตว์เลี้ยงและสัตว์ป่านานา เรียกชื่อกันทั่วไปว่า “หนองเมืองกลาง” หรืออธิบายตามตำนานเล่าขานสืบมาว่าคือ “หนองน้ำของเมืองเก่ากลางป่า”

เดิมทีเดิมมีครอบครัวของ **คุณตาบุญ** คนบ้านหนองบอนซึ่งเป็นคนที่นับถือเสมือนตาของนายคุณ ดอกบัว (พ่อใหญ่จารย์ครูดี) มาทำนาทำไร่ที่นาริมฝั่งห้วยสีดา ปัจจุบันเป็นบริเวณบ้านท่าสยาม โรงเรียนเมืองกลางประชานุกูล นาพ่อใหญ่ครูแสวง ผุดผ่อง หรือทิศตะวันออกเฉียงใต้ของนาพ่อใหญ่หนั้น คนบ้านหนองบอน(กลุ่มคนตั้งบ้านหนองแก) มาอาศัยอยู่ในยุคแรกๆ(กว่า 100 ปีมาแล้ว)

ด้านทิศตะวันตกเป็นที่ดินในครอบครอง ของพ่อใหญ่ทอน สุวรรณผา ซึ่งเป็นคุณพ่อตาของพ่อใหญ่คำใบ แก้วลี ถัดไปทางทิศตะวันตกเป็นที่ดินของพ่อใหญ่เหรียญ ชื่นตา พ่อใหญ่หลัง จุมคำ ต่างก็ได้ปลูกเถียงนาที่ปัก อยู่กลางป่าดงพงหนา สัตว์ป่ามากมาย หลากหลายพันธุ์ อยู่กันตามธรรมชาติ ผู้คนก็ได้หักล้างถางพงทำไร่ป่อ ไร่ข้าว ปลูกผักแพง แดงไทยไว้เป็นอาหาร ตลอดทั้งทำไร่ฝ้าย พอได้ใช้ทอผ้าถุงห่ม อยู่ได้ตามประสาคนอยู่ป่าอยู่ดง

พ่อคุณ ดอกบัว เล่าว่า เมื่อประมาณ 60-70 ปีที่ผ่านมา พระภิกษุรูปหนึ่งชื่อพระอาจารย์ผัน ปาเรสโก ได้เดินธุดงค์มาถึงที่บริเวณริมหนองเมืองกลางจึงปักกลดโปรดสัตว์มนุษย์และอมมนุษย์ทั้งหลายในป่าดงแห่งนี้ พ่อใหญ่จารย์ดี(นายคุณ ดอกบัว) อายุประมาณ 9 ขวบ ได้ฝากตัวเป็นสังฆการีหรือเด็กวัด คอยอุปฐาก รับใช้พระอาจารย์ จนได้รับทราบเรื่องเหนือธรรมชาติที่เกี่ยวกับเจ้าที่ เจ้าฐานของบ้านเมืองเก่าแก่ว่าเป็นชนชาวข่า-ขอม ชื่อว่า “**ยงยุทธ**” เป็นเจ้าเมืองเก่าผู้มีอำนาจบารมีเกินมนุษย์ เช่น ทำให้คนเจ็บป่วยถึงแก่ชีวิต ถ้าทำผิด ทำลาย ทำร้ายสัตว์ป่า อย่างเฒ่าคำบ้านหนองบอน ฆ่างูสิงใหญ่ยาวเกือบสองวา ที่หนองสั้มกบ ลากมาตามควายที่เกะเลียง ตกบ่ายก็มาถึง “หนองเมืองกลาง” ทั้งคนและฝูงควายดื่มและอาบน้ำ ทั้งซากงูสิงที่ตัดคอขาดแล้วไว้ที่ตอไม้ พอตกบ่ายคล้อยจะกลับบ้าน จึงด้อนฝูงควายแล้วจะนำงูสิงกลับไปทำเป็นอาหารด้วย ซากงูตัวนั้นหายไปไร้ร่องรอย เมื่อเฒ่าคำกลับถึงบ้านตอนเย็นย่ำคำมาเกิดเจ็บไข้อย่างรุนแรง พุดพ้อด้วยเสียงคนอื่นว่า “มึง

ฆ่าวัวควายของกู สู้อดตาย !”ก่อนรุ่งเช้า เฒ่ากำก็สิ้นใจอย่างอนาถ ให้คนเล่าขานถึงอิทธิฤทธิ์ของผี (เจ้า)ยงยุทธ เจ้าเมืองเก่าที่เจ็ดขวาง นำยาเกรงกันต่อๆมา

วัตถุโบราณ เก้าแก่ที่มีพ่อใหญ่บุญ ดันลำ เป็นผู้ยืนยันว่ามีมานานก่อนคนรุ่นนี้เข้ามาอยู่อาศัย คือ(1) ช้องเก่า ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง เก้ากำมือ(ประมาณ 80 ซม.) อยู่บริเวณใต้ต้นไทร ริมฝั่งหนอง เมืองกลางด้านทิศใต้ ถูกฝังอยู่ในพื้นดิน ผู้พบเห็นมักจะใช้เครือเถาย่านางแทนเชือกแขวนช้องแล้ว ลองตี เกิดเสียงดังแสบ(ไม่กังวานนัก) เพราะมันมีรอยร้าว ไม่มีใครคิดจะเอาเป็นของตน อยู่ต่อมาหลาย ปีไม่รู้ว่าใครเก็บไว้หรือหายไปไหน (2)แผ่นโลหะใช้เป็นเครื่องเคาะบอกสัญญาณ ชาวบ้านเรียกว่า “ผางฮาด” ต่อมาเก็บไปไว้ที่วัดบ้านหนองเรือ และได้แลกเปลี่ยนกับของบ้านกุศไกรสร ในสมัยพ่อ จารย์ดีเป็นเจ้าอาวาส (เสียงไม่ค่อยดังดีเท่าอันเดิม ปัจจุบันเข้าใจว่าเก็บไว้ที่วัดบ้านหนองเรือ) (3)ยังมี อีกที่เป็นของเก่าแก่คือ โห 8 หู มีผู้รู้เห็นหลายคน แต่ต่อมาได้หายไปไม่ทราบผู้ใดเก็บรักษาไว้

พระอาจารย์ผัน ปาเรสโก ได้ปฏิบัติธรรมที่ป่าแห่งนี้ ได้นิมิตเห็นว่า เป็นถิ่นที่อยู่เหมาะสม แก่การตั้งวัด ตั้งบ้านเมืองจะอยู่ร่มเย็นเป็นสุขสืบไปภายหน้า ถือเป็นการเริ่มตั้งวัด ในพื้นที่วัดป่า หนองเมืองกลาง ปัจจุบัน

ประมาณก่อนปี พ.ศ. 2516 พ่อใหญ่ทอง สุวรรณผา ผู้ใหญ่บ้านหนองเรือในขณะนั้น(ได้เป็น กำนัน ตำบลกุศชุมคนแรก) ได้รวบรวมพี่น้องไทนาใกล้เคียง โดยเฉพาะถิ่นเดิมชาวบ้านหนองเรือ บ้านหนองบอน หรือเป็นลูกหลาน บ้านเก่าปอพาน มาตั้งถิ่นฐานใหม่ โดยท่านกำหนด จัดสรรที่ดิน ให้ครอบครัวละ 1 ไร่ ด้วยการเสียดสละของพ่อใหญ่ทอง พ่อใหญ่บุญและพ่อใหญ่หลั่ง โดยไม่ให้ใคร ซื้อเลย เพียงแต่ต้องมาร่วมสร้างบ้านแปงเมืองด้วยกัน การวางแผนผังจัดรูปที่ดินในหมู่บ้าน เป็น ตาราง หนทางตรงและกว้างขวางเป็นระเบียบ

การอพยพโยกย้ายเข้ามาอยู่ของผู้คนตามคำเชิญชวนจากผู้นำเพื่อการตั้งหมู่บ้าน มาจากหลาย ถิ่น เช่น กลุ่มคนบ้านหนองเรือ มีจำนวนค่อนข้างมาก บ้านหนองบอน ตำบลกุศชุม บ้านกุศไกรสร ตำบลห้วยแก้ง บ้านสร้างช้าง ตำบลไผ่ บ้านโฆง-ทุ่งมน อำเภอกำแพงแสน และบ้านอื่นๆ

บุคคลสำคัญที่เป็นหัวเรี่ยว หัวแรง ที่เข้ามาก่อตั้งหมู่บ้าน เช่น พ่อคำใบ แก้วลี พ่อทองหลาง อรรถบุตร พ่อจารย์ครุคำพัน สิงห์ครุฑ พ่อแปลง แม่หมิง แสงศรี พ่อพับ สุณะโรง พ่ออุ้น ดอกบัว

พร้อมกับการก่อตั้งหมู่บ้าน ท่านผู้นำชุมชนก็ได้เห็นความสำคัญทางการศึกษาของบุตรธิดา เพราะลูกหลานต้องเที่ยวไปเรียนที่อื่นอย่างยาก ลำบากมาก เช่นที่โรงเรียนบ้านหนองแก ต้องข้าทุ่งนา ห้วยสีดาเที่ยวไปเรียน ในปี พ.ศ. 2514 นั้น ได้ คิดตั้งโรงเรียนในหมู่บ้านตนเองอย่างร่วมแรง ร่วมใจ สามัคคีกัน เลื่อยไม้ ถากเสาทำอาคารเรียน จนถูกทางการจับกุมในข้อหาตัดไม้ทำลายป่า แต่ด้วยความ ตั้งใจบริสุทธิ์ อุปสรรคต่างๆก็ผ่านพ้นไปได้

โรงเรียนบ้านหนองเมืองกลาง เริ่มเปิดการเรียนเมื่อ พฤษภาคม 2515 มีครูใหญ่คนแรกชื่อ นายสวัสดิ์ แพงทรัพย์ คนที่ 2 นายแสวง ผุดผ่อง คนที่ 3 นายวิจารณ์ เสน่หา จากตำแหน่งครู จนเป็นผู้บริหารโรงเรียนเริ่มจากตำแหน่งครูใหญ่ ถึงผู้อำนวยการโรงเรียน คนที่ 4 นายเทอด วรรณวิโรจน์ และคนที่ 5 คือ นายพุง ไชยมี เป็นผู้อำนวยการโรงเรียนคนปัจจุบัน (ย้ายมาดำรงตำแหน่ง เมื่อ เดือนพฤษภาคม 2549)

ในปี 2516 ได้มีประกาศกระทรวงมหาดไทยจัดตั้งหมู่บ้านผู้ใหญ่บ้านคนแรกคือ นายคำใบ แก้วลี คนที่ 2 นายดวง สายสีแก้ว คนที่ 3 นายบุญหลาย

ออกอุ่น คนที่ 4 นายประยงค์ สุวรรณผา ในปี 2550 ได้มีการแยกหมู่บ้านหนองเมืองกลางออกเป็น 2 หมู่ ได้แก่ หมู่ที่ 10 และหมู่ที่ 21 โดยหมู่ที่ 10 นายประยงค์ สุวรรณผา ดำรงตำแหน่งผู้ใหญ่บ้าน คนที่ 5 หมู่ที่ 21 นายสุพจน์ หงษ์คำ ดำรงตำแหน่งผู้ใหญ่บ้านคนแรก

สภาพทางกายภาพ บ้านหนองเมืองกลางตั้งอยู่ในที่ราบริมฝั่งห้วยสีดาทางทิศใต้ ทิศเหนือจรดบ้านหนองแก ทิศตะวันออกจรดบ้านคำกลาง ทิศใต้จรดบ้านเหล่าฝ้าย ทิศตะวันตกจรดบ้านนามน ประชากรส่วนใหญ่ทำอาชีพการเกษตรเป็นหลัก

ความภูมิใจของผู้เฒ่าผู้แก่ของคนในชุมชน คือความสามัคคีร่วมแรงร่วมใจกัน ความเสียสละ การพึ่งพาอาศัยกัน ความสัมพันธ์อันแน่นแฟ้นในเครือญาติวงศ์ตระกูล มีประเพณีในรอบปีตามฮีต 12 ของชาวพุทธ เพราะมีประชากรส่วนมากนับถือศาสนาพุทธ

ประวัติศาสตร์บ้านเหล่าฝ้าย

บริเวณดงป่าก่อที่มีป่าหญาคาขึ้นงามท่ามกลางไร้ฝ้ายของชาวบ้านหนองเรือและที่นาติดต่อกันหลายเจ้า เช่น พ่อจารย์นาค แม่เงินดี แม่เบ(ทุมมา) ยุทธธรรม กับนาพ่อแหวนหรือวิจิตร แม่ตื่น แก่นจำปา คั่นเขตแดนด้วยหนองแสง ทิศใต้ถัดมา เป็นนาของพ่อใหญ่ย่อ จันทรดี ทิศตะวันออกเป็นที่นาของ พ่อใหญ่ดี แม่ใหญ่สด สุวรรณผา บริเวณค้ำกะเบือ ได้ถัดมาอีกเป็นนาพ่อใหญ่ลี สิงห์ครุฑ ทิศตะวันออกเป็นที่นาคำผักหนอก-คำบั้งทิงของพ่อใหญ่หมาโว และพ่อทองบุญ(เบี้ยว)

อรรถบุตร คนเหล่านี้ต่างก็มาอาศัยอยู่ตามตึกนาของตนเพราะไม่อยากเที่ยวไปมาด้วยระยะทางกันดาร และห่างไกลจากบ้านเดิม

ประมาณ พ.ศ. 2508-10 จึงเกิดความคิดอยากตั้งหมู่บ้าน ด้วยการสละที่ดินหัวไร่ปลายนา บริเวณเขตติดต่อกัน เพื่อจัดสรรให้เพื่อนบ้านผู้มีที่นาอยู่ใกล้เคียง เช่นกลุ่มที่มาจากบ้านสีสุก-เสาเล้า คือ พ่ออ่ำ แม่เหน่ มูลสาร พ่อเส่ง แม่แด้ม วงษ์ศรีแก้ว พ่อทัน แม่ด้ง ทองชุม กลุ่มที่มาจากบ้านกุดไกรสร-บะขาว คือพ่อสุด แม่โค มาดขาว พ่ออุ่น แม่ลา มาดขาว พ่อพร แม่ลิน ศรีวะสุทธิ์ กลุ่มที่มาจากบ้านหนองเรือเพิ่มอีก คือ พ่อลา แม่กว้าง สามารถ พ่อสนิท แม่เงิน จันทร์สว่าง กลุ่มลูกๆพ่อใหญ่ย่อ คือพ่อจารย์คำดา แม่แวน จันทร์ดี แม่มา พ่ออ่อน ช่างทำ กลุ่มลูกและเชยพ่อใหญ่จุมบ้านหนองเรือ ซึ่งเป็นญาติแม่ใหญ่สุด พ่อใหญ่ดี คือพ่อด้วง แม่กุด มาดขาว แม่ใหญ่ด้ง พ่อสัง แม่หมี วงษ์สุวรรณ พ่อจารย์โพ สิงห์ครูป และกลุ่มมาจากบ้านอื่นๆอีกบ้างเป็นส่วนน้อย

การจัดสรรที่ดินนั้น กำหนดให้ครอบครัวละ 1 ไร่ โดยการจัดแปลงละ 4 ไร่ เป็นตารางมีถนนกว้าง 11 เมตร บริเวณตอนเหนือของหมู่บ้าน คือบริเวณรอบหนองแสง กำหนดให้ตั้งเป็น “วัด” หรือโรงเรียน แม่ใหญ่พรมมา(แม่ด้ง,แม่หึง) พ่อจารย์นาคกับพ่อแหวนเป็นผู้สละที่ดิน ปัจจุบันคือ “วัดป่าสวนสมุนไพรบ้านเหล่าฝ้าย” ได้รับการขึ้นทะเบียนวัดในสมัยพระอธิการยอดคมล วฑฒโก เป็นเจ้าอาวาส

ส่วนภายในหมู่บ้านจัดสรรให้ชาวบ้านทุกครอบครัวเพื่อมาร่วมตั้งหมู่บ้านกันนี้ เป็นที่ดินของพ่อใหญ่ย่อ พ่อใหญ่ดี พ่อใหญ่สีและพ่อใหญ่หมาโว กลุ่มผู้นำได้กำหนดพื้นที่ 1 ไร่ แปลงหนึ่งให้เป็นที่ตั้ง “ศาลากลางบ้าน” สำหรับการประชาคม และทำกิจกรรมร่วมกันในหมู่บ้าน นับเป็นวิสัยทัศน์ที่ทันสมัยในการวางผังชุมชน (ซึ่งต่างก็ได้รับอิทธิพลต่อกันระหว่างบ้านหนองเมืองกลางกับบ้านเหล่าฝ้าย)

ในระยะเริ่มก่อตั้งใหม่ยังเป็นเขตท้องที่ปกครองของบ้านหนองเรือ หมู่ที่ 2 มีพ่อแหวนหรือ วิจิตร แก่นจำปา เป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านทำหน้าที่ประสานงานกับทางการ ผู้นำและลูกบ้านทุกครัวเรือนล้วนเอาใจใส่ต่อการเสียสละแรงกาย แรงใจและทุนทรัพย์เพื่อสร้างหมู่บ้าน เช่นการสร้างศาลาวัด ศาลากลางบ้าน ทำถนนหนทาง ขุดบ่อน้ำดื่ม น้ำใช้ส่วนรวม และประมาณปี พ.ศ. 2514-15 ยังได้พยายามจัดตั้งโรงเรียนสำหรับลูกหลาน ด้วยการร่วมแรงปลูกสร้างอาคารเรียน ทำโต๊ะ เก้าอี้ กระดานดำ และร้องขอต่อทางการขอเปิดโรงเรียน เนื่องจากลูกหลานไม่ได้เข้าเรียนจนจบ ป. 4 โดยได้รับการยกเว้นไม่ให้เข้าเรียนด้วยเหตุความกันดาร(เดิมที่ส่วนมากไปเข้าเรียนที่โรงเรียนบ้านหนองแก) แต่ทางการก็ไม่สามารถส่งเสริมได้ จึงยุติไป

บ้านเหล่าฝ้ายมีเขตติดต่อในปัจจุบัน ดังนี้ ทิศเหนือจรดบ้านหนองเมืองกลาง ทิศตะวันออกจรดบ้านคำกลาง(คุ้มบ้านโชคดี) และโคกท่าเลบ้านหนองเรือ ทิศใต้ จรดโคกท่าเลบ้านหนองเรือและบ้านบะขาว คุ้มบ้านห้วยแสนพัน ทิศตะวันตกจรดบ้านนามน หรือถ้านับชื่อตามภูมิถิ่นที่เรียกกันคือ

ทิศเหนือเป็นวัดป่าสวนสมุนไพรบ้านเหล่าฝ้าย(หนองแสง) ทิศตะวันออกเป็นคำกะเบือ ทิศใต้เป็นคำบั้งทิงและดงก่อ ทิศตะวันตกเป็นทุ่งนา

พื้นที่ในหมู่บ้านเป็นที่ดอน ก่อนข้างกันคาน้ำ จึงต้องขุดบ่อน้ำตื้นเพื่อการบริโภคหลายบ่อ ที่สำคัญเมื่อเริ่มตั้งหมู่บ้านคือบ่อน้ำมากเป็นแม่กด พ่อด้วง ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของชุมชน และบ่อคำฝักหนอกนาพื่อใหญ่หมาโว อยู่ทางทิศตะวันออก ต่อมาทางการยังสนับสนุนขุดบ่อน้ำตื้น บ่อบาดาลอีก 9 บ่อ อาชีพของชาวบ้านส่วนมากทำนา ทำไร่ เลี้ยงปศุสัตว์ วัฒนธรรม ประเพณีสำคัญของชุมชน คืองานบุญประเพณีตามฮีต 12 (บุญเบิกบ้านเดือน 3 , บุญพระเวศ , สงกรานต์ , เข้าพรรษา, ข้าวประดับดิน, ข้าวสาก, ออกพรรษา บุญกฐิน เป็นต้น) ตามแบบวิถีชาวพุทธศาสนาเป็นหลัก ในระยะหลัง (2540) จึงมีบุญปฏิบัติธรรมประจำปี (ต้นเดือนกุมภาพันธ์) เวลา 5-7 วันเป็นบุญสำคัญของหมู่บ้าน

ประวัติสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวบ้านนับถือ

เมื่อคราวก่อตั้งหมู่บ้านใหม่ ๆ มีผีปอบก่อความ ชาวบ้านเกิดล้มตายด้วยอุบัติเหตุอันไม่ปกติหลายคน เดือดร้อน เสียขวัญกันมาก ชาวบ้านจึงมีมติให้การนิมนต์พระที่มีชื่อเสียงด้านคาถาอาคมเข้ามาปักหลักบ้าน หรือพิธีกันบ้าน คือหลวงพ่อแสง และต่อมาก็ยังมีเรื่องผีปอบมากินคนอีก ประมาณ ปี 2518 ชาวบ้านได้ไปนิมนต์พระอาจารย์ที่มีคาถาอาคมที่แก่กล้ามากในแถบนี้มีชื่อเสียงมากคือพระอาจารย์อ่วม (บ้านผือสี, เมืองยโสธร) มาไล่ปอบไล่ผีที่อยู่ในหมู่บ้านและรอบหมู่บ้าน ที่คอยรังควานให้เกิดอาเพศเหตุร้าย มีการทำเซียงของไล่ผีเข้าหม้อ ต่อมาชาวบ้านอยู่ด้วยความสงบ ด้วยมีหลักบ้าน

เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวบ้านให้ความเคารพนับถือ ตั้งอยู่ที่ศาลากลางบ้าน อยู่ต่อมาหลายปีได้มีเหตุร้ายเกิดขึ้นอีก คือผู้ใหญ่บ้านชื่อนายประสิทธิ์ ยุทธธรรม ถูกยิงเสียชีวิต และนายเลิศ คุนุรัตน์ ชาวบ้านคนหนึ่งก็ถูกลอบยิงเสียชีวิตก่อนหน้านั้น ในปีเดียวกัน ชาวบ้านตื่นกลัว เสียขวัญมาก ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน(นายเย็น จันทรดี นายสติชัย มาตชาวนายสมพงษ์ มูลสาร)และชาวบ้านมีมติให้ทำพิธี

กันบ้านอีก ได้นิมนต์หลวงพ่อแสง นนทปุดโต หรือพระครูวรลักษณ์นันทคุณ เจ้าคณะอำเภอภูซำ (มหานิกาย) ซึ่งชาวบ้านเคารพนับถือ มาทำพิธี ปักหลักบ้าน โดยผู้นำชุมชนขณะนั้นนำก้อนหิน(ที่ใส่ลับมีด) ขนาดใหญ่กว้าง 40 เซนติเมตร ยาว 50 เซนติเมตร หนา 10 เซนติเมตร โดยประมาณ มาสกดให้ไ้รูปคล้ายใบสีมา หลวงพ่อสลักอักขระขอม ลงอาคม ปักไว้ ที่ศาลากลางบ้าน และมีหลักเขตหมู่บ้าน 4 หลังปักไว้ 4 ทิศ ให้ชาวบ้านได้เคารพสักการะในโอกาสวันสำคัญ หรือตามสะดวก ความเชื่อถือของแต่ละคนสืบมาโดยอันเก่ารื้อถอนทิ้งไป นอกจากนี้ เพื่อให้อยู่เย็นเป็นสุขยังมีแนวปฏิบัติ

เป็นข้อห้ามของชาวชุมชนคือ (1) ห้ามฆ่าสัตว์ใหญ่ในเขตหมู่บ้าน เช่น หมู วัว ควาย เป็นต้น (2) ห้ามหาสิ่งของต่างๆผ่านหมู่บ้าน นอกจากโรงศพ (3) ห้ามถือหัวฟางเนื้อที่ไม่ได้ห่อ ควรใช้ตะกร้าหรือภาชนะที่มีมัดชิด

พ.ศ. 2521 กระทรวงมหาดไทยได้จัดตั้งเป็นหมู่บ้านที่ 11 ในตำบลกุดชุม ผู้ใหญ่บ้านได้รับเลือกตั้งคนที่ 1 คือ นายอุ่น มาตขาว 2. นายคำเส็ง วงษ์ศรีแก้ว 3. นายประสิทธิ์ ยุทธธรรม 4. นายสมพงษ์ มูลสาร ปัจจุบันนี้ 5. นายทองสา จันทร์ดี

ผู้นำทางศาสนาหรือพระสงฆ์อยู่ประจำวัดมากกว่า 2 พรรษาดังนี้ 1. หลวงปู่แพง (สุวรรณผา) 2. หลวงปู่สมัย 3. หลวงปู่ด้ง 4. หลวงปู่สง่า 5. พระสุทัศน์ (จ้อย) 6. พระบุญช่วย (ศรีชนะ) 5. พระยอดกมล วฑฒโก ถึงปัจจุบัน

ด้านการศึกษา เด็กและเยาวชนไปเรียนหนังสือที่โรงเรียนบ้านหนองเมืองกลาง เพราะเป็นเขตบริการ

ประวัติศาสตร์บ้านคำกลาง

บ้านคำกลาง เป็นหมู่บ้านที่ 13 ของตำบลกุดชุม อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธรเมื่อปี 2520 จากปากคำของผู้รู้ได้ทราบประวัติความเป็นมาว่า เดิมเรียกเรียกชื่อชุมชนว่า หนองปลาชี หรือสงป่ายาง เพราะในบริเวณที่นาพ่อใหญ่สิงห์มีหนองน้ำคำ(น้ำขุ่น)มีหนองน้ำที่มีดินแฉะล้อมรอบ (ปัจจุบันเป็นบริเวณนาของพ่อกิจ) มีปลาชุกชุมมาก อีกอย่างบริเวณที่รวมกันอยู่อาศัยมีดินยางขึ้นประปราย (ภาษาถิ่นเรียกว่า สงแสง) จึงเรียกว่า สงป่ายาง หรือ ป่าต้นยาวสงแสง ปัจจุบันมีเหลืออยู่บ้าง 2-3 ต้น บริเวณใกล้บ้านของพ่อใหญ่อ่อน แม่ใหญ่สี สภาพแวดล้อมเหล่านี้เป็นที่มาของชื่อ เมื่อเป็นทางการหนองน้ำคำเสมือนเป็นส่วนกลาง จึงเรียกชื่อว่า “บ้านคำกลาง”

แม่เทียมเล่าว่า ประมาณ พ.ศ. 2506 พ่อใหญ่กุล พ่อใหญ่ปู่ พ่อใหญ่อ่อน มีที่นาอยู่ใกล้เคียงกันจึงรวมกันเป็น “เถียงนาชุม” หรือชุมชน จนมีลูกหลานขยายออกมาก มีผู้มาซื้อที่ทำกินมากขึ้น ต่างก็มาอาศัยอยู่ในชุมชนเดียวกัน เดิมทีเป็นคุ้มบ้านของบ้านอื่น จนมาถึง ปี 2520 จึงได้เป็นหมู่บ้านตามประกาศกระทรวงมหาดไทย มีผู้ใหญ่บ้าน ดังนี้ (1)

นายสิงห์ ไตรยสุทธิ์ 2520-2527 (2) นายประยูร ลำพุทธา 2527-2551 (3) นายทรัพย์ ศรีหาล้า (2551-ปัจจุบัน)

บ้านคำกลางมีที่ตั้งเป็นที่ลุ่มของทุ่งนา ทิศเหนือจรดทุ่งกว้างถึงเขตบ้านดงสวรรค์ อำเภอลำ
นงทา ทิศตะวันออกเป็นวัดศรีคำกลาง และบ้านหนองบอน ทิศใต้จรดคุ้มบ้านโชคดี คุ้มหนองหว้า
และบ้านหนองเรือ ทิศตะวันตกเป็นบ้านหนองเมืองกลาง มีถนนสาย กุดชุม – หนองแก พาดผ่าน ศูนย์
รวมกิจกรรมทำบุญตามประเพณีคือ “วัดศรีคำกลาง” โดยมีพื้นที่ 6 ไร่ ได้มาจากการบริจาคของแม่
ใหญ่แพงและพ่อใหญ่แป๊ะให้คนละ 3 ไร่

การศึกษาเล่าเรียนของบุตรหลานนั้น ต้องเดินทางเที่ยวไปโรงเรียนบ้านหนองเมืองกลาง
บางส่วนก็ไปบ้านหนองบอน

ส่วนคุ้มบ้านโชคดี นั้น เป็นชุมชนส่วนหนึ่งอยู่ทางทิศใต้ของบ้านคำกลาง เดิมเรียกแถบที่ตั้ง
ชุมชนว่า โสภะ มีความหมายว่า เป็นที่น้ำไหลเซาะจนเป็นหลุมลึก บริเวณที่นาของพ่อใหญ่ชู มุละสี
วะ ซึ่งมาอยู่ก่อนใคร เมื่อประมาณ 50 ปีที่แล้ว ต่อมาก็มีชาวบ้านจากดงมะไฟเข้ามาอยู่อาศัย ปัจจุบัน
คือพวกพ่อสัมฤทธิ์ พิมพา นอกจากนั้นยังมีกลุ่มคนที่มาจากอำเภอราศีไศล จังหวัดศรีสะเกษ (คุ้ม
หนองหว้า) มีศูนย์รวมของชุมชนคือ วัด 1 แห่ง ยังไม่มีฐานะเป็นหมู่บ้าน เด็กนักเรียนเข้าเรียนที่
โรงเรียนบ้านหนองเมืองกลาง มีความภูมิใจในความสามัคคี ให้เกียรติกัน ความหวังของชาวบ้านคือ
อยากเป็นหมู่บ้านเอกเทศเพราะห่างไกลจากบ้านคำกลาง 2-3 กิโลเมตร

ประวัติศาสตร์บ้านนามน

ท่ามกลางป่าดงพงไพรใกล้ภูเขาไม่เกิน 1 ชั่วโมงคนเดิน เป็นพื้นที่ชาวบ้านทั่วไปเรียกว่า
“เหล่าป่าห้วยคา” หรือ “เหล่าอ้อเหล่าเชียง” เมื่อก่อนเป็นที่หาอยู่หากินของชาวบ้านหนองเรือ เมื่อจะ
มาล่าสัตว์ป่า หาของป่า ในระยะหลังที่ความอุดมสมบูรณ์บริเวณใกล้หมู่บ้านลดน้อย ถอยลง หลาย
หมู่บ้านเกิดขึ้นใหม่ในป่าดงใกล้เคียง เช่นบ้านหนองเมืองกลาง บ้านเหล่าฝ้าย การขยายตัวของชุมชนมี
มากขึ้นเรื่อยๆ พร้อมกับการเปิดป่าด้วยการให้เอกชนสัมปทานป่าไม้ของรัฐ ดงเคยหนา ป่าที่เคยรกทึบ
กลับโล่งโปร่งแป้น (ประมาณ พ.ศ. 2515)

ชาวบ้านที่เคยจับจองที่ดินไว้ในคราวเป็นป่า มาบัดนี้ได้โอกาสทำไร่เต็มพื้นที่ ผู้คนต่างตั้ง
บ้านเรือนเป็นหย่อมกลุ่มบ้าน ตามหัวไร่ปลายนา กระจายอยู่หลายหย่อมที่หนทางพาดผ่าน เชื่อมต่อ
ระหว่างหมู่บ้านใกล้เคียงจึงทำให้เขตหมู่บ้านมีบริเวณกว้าง กระจาย 3-4 คุ้ม เมื่อกระทรวงมหาดไทย
ประกาศจัดตั้งหมู่บ้านใช้ชื่อว่า “บ้านนามน” ในลำดับที่ 16 ของตำบลกุดชุม อำเภอกุดชุม จังหวัด
ยโสธร

ความเป็นมาของชื่อ “นามน” และบุคคลในอดีต

จากปากคำพ่ออาน โสมาบุตร ผู้มีภูมิลำเนาเดิมจากบ้านคำกั่ว ตำบลห้วยแก้ง เมื่อปี 2506
เป็นลูกเขยพ่อใหญ่หิ้ม ยุทธธรรม คนบ้านเดิมบ้านนาซิม ตำบลนาโส มาจับจองที่นาห้วยหมาเนา ใกล้
ดงหนองจำปี เดิมทีอาศัยอยู่ในเขตบ้านเหล่าฝ้าย เหนือขึ้นไปใกล้ภูเขาเป็นที่นาของพ่อใหญ่มา แม่

ใหญ่ นวล ริมฝั่งห้วยสีดา เป็นที่นาอยู่กลางป่าดง รูปแปลงเป็นวงกลม ซึ่งภาษาลาวพื้นบ้านเรียกว่า “มน” จึงเป็นที่มาของ “นามน” คือที่นารูปแปลงเป็นวงกลมนั่นเอง คนทั่วไปจึงเรียกแถบถิ่นนี้ตามๆ กันมา จนเมื่อเป็นหมู่บ้านก็ใช้ชื่อทางการว่า “บ้านนามน”

บุคคลกลุ่มเริ่มต้นที่คนเคารพนับถือของบ้านนามนคือ (1) พ่อใหญ่หิม ยุทธธรรม (2) พ่อใหญ่ มา และมีลูกหลานสืบต่อมาอีกมาก ประกอบกับการย้ายเข้ามาทำอยู่ทำกิน โดยการซื้อที่ทำนา ทำไร่ แล้วอยู่อาศัยในที่ของตน การจัดตั้งชุมชน จึงเกิดขึ้นเพราะการขยายตัวของชุมชน ไม่มีการจัดสรรที่ดินให้กัน แต่มีการบริจาคตินเพื่อการตั้งเป็นที่ส่วนรวมเช่นศาลากลางบ้าน 2 แห่ง มีป่าชุมชน(เดิมเป็นป่าช้าบ้านเหล่าฝ้าย) คือดงหนองจำปี ต่อมาเมื่อตั้งหมู่บ้านได้กำหนดเป็นที่พักสงฆ์(วัด)

บ้านนามนมีเขตติดต่อดังนี้ ทิศเหนือจรดบ้านหนองแกและหนองเมืองกลางคันด้วยลำห้วยสีดา ทิศตะวันออกเป็นบ้านเหล่าฝ้าย ทิศใต้เป็นบ้านภูถ้ำพระและบ้านพรเจริญ ตำบลลำน้ำสร้าง ทิศตะวันตกเป็นป่าเขาภูหินปูน ภูถ้ำพระซึ่งเป็นแหล่งทรัพยากรทางธรรมชาติที่สำคัญของจังหวัดยโสธร และยังเป็นที่ตั้งวัดป่าพุทธสถานภูหินปูน ที่มีพระสงฆ์ทรงศีลาจารย์วัตรอันงดงาม (สาขาวัดหนองป่าพง) และมีศาสนสถานให้ผู้ที่เลื่อมใสศรัทธาได้เคารพบูชา

บ้านนามนได้รับการประกาศเป็นหมู่บ้านลำดับที่ 16 ของตำบลกุดชุมมีผู้ใหญ่บ้าน ดังนี้

(1) นายหนูแสง สุวรรณผา (2) นายพนม ชุมคำ (3) นายสมาน ไชยรักษ์

ประเพณีและวัฒนธรรม เหมือนกับบ้านชาวพุทธทั่วไป การศึกษาเป็นเขตบริการของโรงเรียนบ้านหนองเมืองกลาง เด็กเที่ยวไปเรียนด้วยการเดิน จักรยานหรือผู้ปกครองรับ-ส่งด้วยจักรยานยนต์

4. สื่อพื้นบ้านที่ใช้ในการถ่ายทอดประวัติศาสตร์ท้องถิ่น และวิธีการถ่ายทอด

ผลการศึกษาสถานการณ์ปัญหาด้านทักษะและคุณภาพของเด็กและเยาวชนในการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นผ่านสื่อพื้นบ้าน ในพื้นที่ตำบลกุดชุม พบว่ากลุ่มเป้าหมายเกินกว่าครึ่งมีทุนแห่งการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ชุมชนเป็นบางเรื่อง และเกินกว่าครึ่งมีความสนใจใคร่รู้ และมากกว่าครึ่งเช่นกันที่มีทัศนคติ/เจตคติที่ดีมากต่อสื่อพื้นบ้าน นอกจากนี้จำนวนมากที่สุดเห็นความสำคัญและคาดหวังว่าจะอนุรักษ์และฟื้นฟูประวัติศาสตร์ชุมชน/ท้องถิ่น ในขณะที่เกินกว่าครึ่งไม่แน่ใจในศักยภาพของตน ข้อมูลเหล่านี้ช่วยให้ทีมวิจัยเข้าใจถึงการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ และเรื่องราวในท้องถิ่น

ของเด็ก และเยาวชนในพื้นที่ว่าเป็นปัญหา และตระหนักถึงความสำคัญในการร่วมมือกันสร้างกระบวนการเรียนรู้เพื่อแก้ไขปัญหาในเรื่องนี้

การศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่น-ตำบล กุดชุม เป็นการศึกษาคุณค่า และองค์ความรู้ต่างๆ ที่มีอยู่ในชุมชน ผ่านบุคคล ทำให้ทราบถึงบุคคลที่จะสามารถถ่ายทอดเนื้อหา และสื่อพื้นบ้านที่จะใช้ในกระบวนการสร้าง

นี้การศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชนเป็นส่วนหนึ่งของการเตรียมเนื้อหาเพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ และการถ่ายทอดสู่เด็ก และเยาวชน เป็นเรื่องราวประวัติศาสตร์ของทุกชุมชน ตั้งแต่ก่อตั้งหมู่บ้าน สภาพทางกายภาพ ประเพณีวัฒนธรรม และการก่อตั้งโรงเรียน

ในขั้นตอน และรายละเอียดการศึกษาข้อมูลเหล่านี้ ซึ่งประกอบด้วยการเก็บข้อมูลในชุมชน การจัดเวทีเสวนา เป็นเรื่องที่ทีมวิจัย และกลุ่มเป้าหมายเป็นผู้ดำเนินการเอง ตั้งแต่การวางแผนเตรียมการ การสร้างเครื่องมือเก็บข้อมูล การดำเนินงานเก็บข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล และการสรุปผลการทำงาน ซึ่งในแง่ของกระบวนการเรียนรู้แล้วถือว่าประสบความสำเร็จดังกล่าวได้สร้างการเรียนรู้ให้กับทีมวิจัย และกลุ่มเป้าหมายเป็นอย่างมาก รายละเอียดของการดำเนินงาน และผลของกิจกรรมที่เกิดขึ้นได้กล่าวไว้โดยละเอียดในบทที่ 3

ทีมวิจัยของแต่ละหมู่บ้านได้รวบรวมเนื้อหาประวัติศาสตร์จากการสัมภาษณ์ภูมิปัญญา และการจัดเวทีเสวนาทั้ง 4 ครั้ง จากนั้นทีมวิจัยทั้งหมดได้ช่วยกันตรวจทานความถูกต้องของข้อมูล และจัดพิมพ์เป็น “หนังสือรวมประวัติศาสตร์ชุมชนของตำบลกุดชุม” เอกสารชุดนี้ได้นำเผยแพร่และถ่ายทอดสู่คนในชุมชน ผู้นำนักเรียนทั้ง 4 โรงเรียนผ่านทั้งสื่อพื้นบ้าน และสื่อในรูปแบบอื่นในหลายรูปแบบ

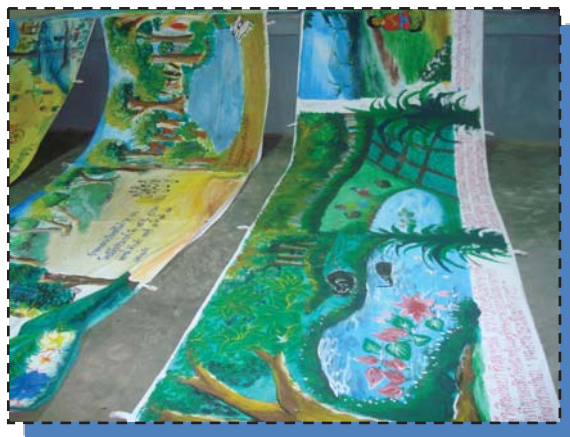
ส่วนสื่อพื้นบ้านและกระบวนการถ่ายทอดที่ได้ดำเนินการในครั้งนี้นั้น เป็นผลจากการศึกษาประมวล วิเคราะห์ สรุปข้อมูลในการศึกษาประวัติศาสตร์ และภูมิปัญญาท้องถิ่น จากนั้นทีมวิจัยจึงหาแนวทางร่วมกันในการจัดทำสื่อพื้นบ้าน ซึ่งได้แก่ การจัดทำฮูปแต้มประวัติศาสตร์ชุมชน

และหมอลำวิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ซึ่งรายละเอียดในการจัดทำสื่อ และการถ่ายทอดประวัติศาสตร์ผ่านสื่อพื้นบ้านเป็นดังนี้

4.1 สืบค้นประวัติศาสตร์ชุมชน

สืบทอดผ้าแพด เป็นสื่อพื้นบ้านเก่าแก่มีมาช้านาน เป็นการวาดรูปเวสสันดรชาดกบนผืนผ้าเพื่อแสดงประกอบในงานบุญแพด ซึ่งเป็นบุญประเพณีสำคัญของทุกหมู่บ้านในภาคอีสาน ซึ่งแนวคิดการทำสื่อ สืบทอดประวัติศาสตร์เกิดจากการที่อาจารย์สาณิจ มาตขาว ซึ่งเป็นหัวหน้าโครงการ และทีมวิจัยได้ไป ร่วมงานบุญแพดที่บ้านหนองเรือ ซึ่งเป็นหมู่บ้าน เป้าหมายในโครงการวิจัย ได้เห็นผ้าแพดซึ่งเป็นสื่อ พื้นบ้านเก่าแก่สำคัญ ปัจจุบันสูญหายไปแล้วเป็น ส่วนใหญ่ ทำให้เกิดแนวคิดในการทำสืบทอด ประวัติศาสตร์ และทีมวิจัยประวัติศาสตร์ได้มี โอกาสแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากโครงการฟื้นฟูบุญแพด ซึ่งให้นักเรียนวาดรูปเวสสันดรชาดก ทำให้ทีมวิจัยเชื่อมั่นว่านักเรียนมีศักยภาพในการวาดรูปพอที่จะทำสืบทอดได้ จึงได้เกิดแนวคิดที่จะทำสื่อนี้ขึ้นมาเพื่อใช้เป็นสื่อในการถ่ายทอดประวัติศาสตร์ของแต่ละชุมชน โดยเด็กๆ จะเป็นผู้วาดภาพร่วมกันในแต่ละชุมชนประวัติศาสตร์ชุมชนของตำบลกุดชุม เป็นเนื้อหาหลักที่ใช้ในการถ่ายทอดผ่านสืบทอดของแต่ละชุมชน ชาวชนหมู่บ้านละ 5 คนซึ่งเป็นผู้ที่มีพื้นฐาน และทักษะในการวาดรูปพร้อมกับครู และทีมวิจัยของแต่ละหมู่บ้านได้ร่วมกันออกแบบการวาดภาพลงบนผืนผ้าขนาด 10 เมตร 10 ตอน โดยให้สามารถสื่อสารเนื้อหาประวัติชุมชนของตนอย่างเข้าใจ

“เด็ก ๆ รู้สึกสนุกมาก เห็นความร่วมมือร่วมใจ ช่วยกันคิดช่วยกันออกแบบ ทำงานเป็นทีมจนงาน สำเร็จ ถึงแม้จะมีเวลาอันจำกัด แต่ผลงานออกมาก็ภาคภูมิใจ” อาจารย์ประกอบ วรรณวิโรจน์หนึ่งในทีม วิจัยแสดงความคิดเห็น

การทำสืบทอดประวัติศาสตร์ชุมชนนอกจากจะทำให้นักเรียนที่เข้าร่วมกิจกรรมได้ฝึกทักษะการวาด รูปแล้ว ยังพบว่าสิ่งที่ต้องยื่นขอเนื้อหาประวัติศาสตร์ กระทั่งสามารถออกแบบเป็นรูปวาดภายใน 10 ตอน โดยสามารถสื่อสารเนื้อหาได้อย่างเข้าใจได้นั้น นักเรียนจะต้องทบทวนเนื้อหาจนจำได้อย่างแม่นยำ พร้อมทั้งต้องใช้ความคิดสร้างสรรค์ จินตนาการควบคู่ไปกับทักษะการวาดรูปด้วย เด็กๆที่เข้าร่วมกิจกรรมดังกล่าว จึงมีโอกาได้เรียนรู้หลายสิ่งหลายอย่างจากการลงมือปฏิบัติในครั้งนี้

สืบทอดทั้ง 7 ผืนเป็นรูปธรรมที่อธิบาย และสื่อสารถึงประวัติศาสตร์ของชุมชนได้อย่างชัดเจน โดดเด่นมากยิ่งขึ้นกว่าเนื้อหาที่ปรากฏในหนังสือ สืบทอดเหล่านี้ถูกเก็บรักษาไว้ที่โรงเรียนที่เป็นเขตบริการของ หมู่บ้าน และเป็นผลงานที่ชุมชนภาคภูมิใจ มีการแสดงสืบทอดในงานคืนข้อมูลให้กับชุมชน ซึ่งเป็นการจัด งานใหญ่ระดับตำบล และงานอื่นๆอีกเช่น

“งานบุญทุกงานในชุมชน มีการแสดงฮูปแต้มประวัติศาสตร์ แม้แต่งานประเพณีผล และงานอื่นๆของโรงเรียน ทุกคนในชุมชนได้เรียนรู้ประวัติศาสตร์ชุมชนของตนเองผ่านฮูปแต้ม” อาจารย์ธานี มาดขาว

“เวลาสอนวิชาสังคม คุณครูจะเอาเรื่องประวัติศาสตร์ของชุมชนไปสอน พร้อมกับแสดงฮูปแต้มในห้องเรียนให้นักเรียนดูด้วย” สุภาพ ศิริ เจ้าหน้าที่ธุรการโรงเรียน

หนองแก หนึ่งในทีมวิจัยเล่าให้ฟัง

นอกจากนี้ฮูปแต้มประวัติศาสตร์ชุมชนยังมีโอกาสได้ไปแสดงในงานอื่นๆอีก เช่น งานมหกรรมการอ่านจังหวัดยโสธร หรืองานมหกรรมวิชาการ กล้ากับการเรียนรู้

ผลของฮูปแต้มได้ทำให้คนในชุมชนเกิดความสนใจประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของตนเอง “ดีเนาะ...บ้านเฮาคือบ่มีจั้งซี่ น่ำลิเฮ็ดไว้เน่” เหล่านี้เป็นเสียงสะท้อนจากผู้คนที่ได้มีโอกาสได้ชมฮูปแต้มประวัติศาสตร์ทั้งใน และนอกชุมชน

ฮูปแต้มสำหรับครูในโรงเรียนทั้งที่เป็นทีมวิจัย และไม่ใช้ทีมวิจัยถือว่าเป็นสื่อการสอนที่แปลกใหม่ แล้วยังสามารถบูรณาการไปสู่การสอนอื่นๆได้หลายวิชา เช่น เรื่องต้นแบบของวิถีชีวิตในชุมชน การสอนศิลปะ ในเรื่ององค์ประกอบของรูป แสง สี เป็นต้น

นอกจากนี้ฮูปแต้มยังเป็นส่วนหนึ่งที่กระตุ้นให้เกิดการบูรณาการเรื่องราวประวัติศาสตร์ชุมชนไปสู่เรื่องอื่นๆ ซึ่งจะได้กล่าวถึงในหัวข้อต่อไป

4.2 หมอลำพื้นบ้าน

จากการศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่น-ตำบลกุดชุม โดยเฉพาะในด้านการสื่อสาร และสื่อพื้นบ้านพบว่าในท้องถิ่นมีสื่อพื้นบ้านหลายอย่าง เช่น หนังสติ๊ก หมอแคน หมอทับแก๊ป ผญา สรรกัญญ์ หมอแต่งกลอนลำ หมอแคน และหมอลำ โดยเฉพาะพบว่าหมอลำพื้นบ้านจำนวนถึง 14 คน จากจำนวนภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สัมภาษณ์ทั้งหมด 91 คน ข้อมูลดังกล่าวทำให้ทีมวิจัยสนใจ และตัดสินใจใช้หมอลำเป็นสื่อในการถ่ายทอดประวัติศาสตร์ ประกอบกับหมอลำเป็นสื่อที่เป็นที่นิยม และแพร่หลาย เข้าถึงคนทุกเพศทุกวัยใน

ชุมชน หมอลำจึงเป็นสื่อพื้นบ้านที่มีความเหมาะสมอย่างยิ่ง

หนังสือรวมประวัติศาสตร์ชุมชนของตำบลกุดชุม เป็นเนื้อหาหลักที่ใช้ในการถ่ายทอดผ่านสื่อหมอลำ เช่นเดียวกับการทำสื่อภาพสลับเต็ม ทีมวิจัยมีข้อมูลภูมิปัญญาเกี่ยวกับอาจารย์แต่งกลอนลำหมอลำ และหมอลำจากการทำการศึกษามาก่อนแล้ว จากนั้นจึงได้เชิญภูมิปัญญาเหล่านี้มาถ่ายทอดความสามารถในงานเวทีเสวนาภูมิปัญญาท้องถิ่นทั้ง 4 ครั้ง

ภูมิปัญญา-หมอลำที่มาร่วมงานบางส่วนเคยเป็นหมอลำอาชีพมาก่อนเมื่อสมัยหนุ่ม-สาว

ทั้งหมอลำกลอน และหมอลำเพลิน บางส่วนไม่เคยเป็นหมอลำอาชีพ แต่เป็นผู้ที่มีความสนใจชอบศิลปะแบบนี้ และลำได้ ลำเป็น สามารถแสดงออกได้ ปัจจุบันก็เป็นชาวบ้าน ทำไร่นาอยู่ในชุมชนตามปกติ “เพ็นดีใจักที่ได้มีโอกาสเสนอความสามารถของตนเอง ยินดีที่จะลำ เป็นความภาคภูมิใจอย่างยิ่ง แต่ละคนเสียงดี การแสดงออกดี สื่อสารชัดเจน ” เป็นอารมณ์ความรู้สึกของภูมิปัญญาที่ได้เข้าร่วมโครงการนี้

ซึ่งอาจารย์ธานี มาดขาวหัวหน้าโครงการสะท้อนให้ฟัง

อาจารย์แต่งกลอนลำที่อยู่ในชุมชนได้ศึกษาเนื้อหาประวัติศาสตร์ของแต่ละหมู่บ้านแล้ว จึงนำมาแต่งเป็นกลอนลำ ซึ่งมีหลายทำนอง ลำกลอนทางสั้น ลำกลอนทางยาว ลำผญา ลำภูไท ลำพื้นแบบภาพลึกลับ-แบบอูบล และลำเพลิน ทำนองเหล่านี้ขึ้นอยู่กับอารมณ์ความรู้สึก และความสนใจของอาจารย์ผู้แต่งกลอนลำ หมอลำต้องท่องกลอนลำเหล่านี้ให้ได้

ส่วนหมอลำนั้นเป็นตัวแทนชุมชนที่ได้รับคัดเลือกจากแต่ละหมู่บ้าน เพื่อนำเสนอประวัติศาสตร์ของหมู่บ้านผ่านสื่อชนิดนี้ หมอลำ หมอลำแคน และอาจารย์แต่งกลอนลำ ต้องฝึกซ้อมใส่ทำนองลำ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ศิลปการแสดงหมอลำ จนกระทั่งแม่นยำ และเกิดความชำนาญ จากนั้นจึงทำการบันทึกเสียงในรูปของซีดี

ส่วนการเผยแพร่ หรือถ่ายทอดประวัติศาสตร์ผ่านการลำมีหลายช่องทาง ทีมวิจัยพบว่าตัวหมอลำเองมีความสำคัญในการจุดประกายการเผยแพร่ประวัติศาสตร์ เมื่อฝึกซ้อมและท่องกลอนลำได้แล้ว ธรรมชาติของหมอลำทุกคนจะลำให้คนอื่น ๆ ฟังในทุกๆ โอกาส และโดยวิถีชีวิตของคนอีสานมักจะมี การดื่มการ ใสม การอยู่ร่วมกันทั้งในชีวิตปกติ และงานบุญต่างๆ นับแต่เอาบุญเหือน เอาบุญบ้าน และงานประเพณี หมอลำเป็นความบันเทิงอย่างหนึ่งที่จะถูกเรียกร้องให้มีการแสดง โดยเฉพาะเมื่อมีกลอนลำประวัติศาสตร์ ทำให้หมอลำยิ่งภาคภูมิใจในการถ่ายทอด คนฟังก็สนใจฟังเพราะมันเป็นเรื่องของตนเอง ทั้งสนุกสนานเพลิดเพลินไปกับท่วงทำนองการลำที่ต่างขึ้นชอบอยู่แล้ว

“ผมดีใจ ที่โครงการประวัติศาสตร์ สามารถให้ความสุขกับผู้เฒ่า ผู้แก่ ที่สูญเสียความมั่นใจในความสามารถด้านสื่อพื้นบ้าน หมอลำอายุขนาดนี้ไม่มีคนจ้างไปแสดงแล้ว กิจกรรมในโครงการได้สร้างโอกาสให้คนเหล่านี้ได้แสดงออกอย่างสง่าผ่าเผย ทุกงานบุญ ทุกการคุ้มโฮมในชุมชน ลากลอนเรื่องราวประวัติศาสตร์ของตนเอง เป็นเรื่องที่คนฟังก็อยากฟังกลอนนี้ โดยเฉพาะคนที่วัยไล่เลี่ยกับหมอลำ” อาจารย์ธานีจ บอกเล่าถึงความซาบซึ้งของตนเองต่อปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น

ส่วนวิธีการถ่ายทอด หรือช่องทางสื่อสารอื่นก็คือ ทางทีมวิจัยได้มอบซีดีหมอลำประวัติศาสตร์ให้กับทุกโรงเรียน เพื่อใช้เป็นสื่อการสอน ทั้งส่วนที่เป็นเนื้อหาในกลอนลำ การส่งเสริมนักเรียนให้ร้องให้ลำ ซึ่งจะทำให้เกิดความภาคภูมิใจในท้องถิ่น หรือนบูรณาการไปสู่การเรียนการสอนวิชาอื่นๆ ด้วย

นอกจากนี้ทีมวิจัยยังได้มอบซีดีหมอลำวิจัยประวัติศาสตร์ให้กับผู้ใหญ่บ้านทุกหมู่บ้าน เพื่อเปิดตามหอกระจายข่าวใน ซึ่งวิธีการนี้ทำให้เรื่องราวประวัติศาสตร์ชุมชนแพร่กระจายทั่วทุกชุมชน

อีกช่องทางหนึ่งที่ทำให้กระแสความสนใจในเรื่องประวัติศาสตร์เกิดขึ้นในตำบลลูกชุม และพื้นที่ใกล้เคียงก็คือ การเผยแพร่กลอนลำทางรายการวิทยุชุมชน คลื่น FM 107 MHz.ของนายธานีจ มาตขาว หัวหน้าโครงการ ทุกวันอังคาร เวลา 06.00 – 07.00 น. โดยเปิดหมอลำวิจัยตามคำขอของผู้ฟัง ซึ่งพบว่าได้รับความสนใจจากผู้ฟังทุกเพศทุกวัย

5. กระบวนการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นผ่านสื่อพื้นบ้าน เพื่อเสริมทักษะและคุณภาพของเด็กและเยาวชน

จากการศึกษาสถานการณ์ปัญหาด้านทักษะและคุณภาพของเด็กและเยาวชนในการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น พบข้อสรุปว่าเด็กและเยาวชนส่วนใหญ่รับรู้ประวัติศาสตร์ชุมชนบ้างเป็นบางเรื่อง แต่ก็มีบางส่วนที่สนใจใคร่รู้ประวัติศาสตร์ของชุมชน มีทัศนคติ/เจตคติที่ดีมากต่อสื่อพื้นบ้าน มีจำนวนมากที่สุดเห็นความสำคัญและคาดหวังว่าจะอนุรักษ์และฟื้นฟูประวัติศาสตร์ชุมชน/ท้องถิ่นในขณะเดียวกันก็พบว่าเด็ก และเยาวชนส่วนใหญ่ก็ไม่มั่นใจในศักยภาพของตนเอง

จากการศึกษาสภาพการเรียนการสอนวิชาประวัติศาสตร์ในโรงเรียนพบว่า มีการสอนวิชาประวัติศาสตร์โดยเป็นบทหนึ่งในวิชาสังคมศึกษา ตั้งแต่ระดับประถมศึกษาปีที่ 1 เนื้อหาทั้งหมดเป็นเรื่องประวัติศาสตร์การสร้างชาติ ลักษณะการสอนส่วนใหญ่เป็นการท่องจำสถานการณ์ ปี พ.ศ. ที่เกิดขึ้น หรืออย่างที่เรียกว่าการสอนประวัติศาสตร์แบบตายด้าน

ส่วนประวัติศาสตร์ท้องถิ่นก็เป็นส่วนหนึ่งของการเรียนการสอนวิชาประวัติศาสตร์ แต่รายละเอียดของเนื้อหาแล้วแต่ครูผู้สอนจะหยิบจับอะไรมาสอน ส่วนใหญ่ก็จะว่าด้วยเรื่องบุคคลสำคัญ ซึ่งหมายถึงนักปกครอง หรือข้าราชการ สถานที่สำคัญในอำเภอเป็นต้น

การวิจัยครั้งนี้จึงเป็นการสร้างกระบวนการเรียนรู้ที่แตกต่างจากเดิม ทั้งเนื้อหาความเป็นประวัติศาสตร์ท้องถิ่น และวิธีการถ่ายทอดซึ่งมุ่งให้ความสำคัญกับการใช้สื่อพื้นบ้าน ภายใต้นโยบาย

กระบวนการวิจัยแบบท้องถิ่น ซึ่งจากการดำเนินงานมีรายละเอียด และก่อให้เกิดผลต่อทักษะ และคุณภาพของเด็ก และเยาวชนดังต่อไปนี้

“ต้นธารวิธีการเรียนรู้ประวัติศาสตร์แบบใหม่ ‘ด้วยวิจัยท้องถิ่น’”

การวิจัยแบบท้องถิ่นเป็นพื้นฐานแนวคิดของการสร้างกระบวนการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นตามโครงการวิจัยชิ้นนี้ ในเบื้องต้นทั้งทีมวิจัย และชุมชนไม่มีความรู้ความเข้าใจต่อกระบวนการทำงานในลักษณะนี้มาก่อน แต่ด้วยขั้นตอนการวิจัยที่ชัดเจน และวิธีการที่ค่อยๆ สร้างการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นระหว่างการดำเนินงาน ทำให้ทีมวิจัย และชุมชนสามารถเข้าใจและสร้างกระบวนการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ในแบบที่ไม่เคยมีในพื้นที่ตำบลกุศุม

คุณครูเล่าถึงความแตกต่างในการทำวิจัยที่ผ่านมาว่า “การวิจัยท้องถิ่นเกี่ยวข้องกับคนหลายคน ทำให้คนสัมพันธ์กัน ครู นักเรียนหลายโรงเรียน ผู้นำ ปราชญ์ งานวิจัยทั่วไปเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับเด็ก เป็นเรื่องแคบๆ ภายในห้องเรียน ในขณะที่งานวิจัยท้องถิ่นทำให้การวิจัยมีคุณค่าของสังคม”

การได้วิเคราะห์ปัญหาของชุมชน เห็นพฤติกรรมของเด็ก และเยาวชน แล้วเชื่อมโยงสู่เรื่องราวประวัติศาสตร์ท้องถิ่นโดยการใช้สื่อพื้นบ้านในการถ่ายทอด หรือขั้นตอนการพัฒนาโจทย์การวิจัย นับเป็นบันไดขั้นแรกของกระบวนการที่ทีมวิจัย และชุมชนได้มีส่วนร่วม และมีอำนาจในการตัดสินใจเรื่องราวของตนเอง

วิธีการเรียนรู้ที่เป็นกระบวนการ ต้องวางแผนร่วมกันว่า จะไปคุยกับใคร? จะต้องตั้งคำถามแบบไหน? จึงจะได้คำตอบ

การยอมรับ และฟังชุมชน การอธิบายเรื่องราวของชุมชนโดยตัวของชุมชนเอง ไม่ใช่โดยครูไปสืบค้นข้อมูลแล้วมาบอกเล่าสิ่งที่เป็นความรู้ให้จดจำ

ขณะที่ถามเรื่องประวัติศาสตร์ชุมชน ผู้เฒ่าผู้แก่ก็จะพูดถึงเรื่องอื่นๆ ด้วย สภาพชีวิต การเปลี่ยนแปลงในช่วงต่างๆ ซึ่งผู้เรียนก็จะได้เรียนรู้ไปพร้อมๆ กัน แตกต่างไปจากการอ่านในหนังสือ เป็นการเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้อื่น เรียนรู้จากตัวบุคคล

ผู้เรียนมีความตื่นเต้น ตื่นตัว การไปสืบค้นข้อมูลจากตัวบุคคล ทำให้นักเรียนไม่รู้สึกละเมื่อย ออกจากห้องเรียน ออกจากหนังสือ เรียนโดยไม่ต้องท่องจำก็สามารถเข้าใจได้

ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นจึงเป็นการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ด้วยวิจัยท้องถิ่น ซึ่งแตกต่างจากกระบวนการเรียนการสอนประวัติศาสตร์ที่เคยมีมา และสามารถนำไปบูรณาการกับการเรียนการสอนอื่นๆ ได้อีกต่อ

“สื่อพื้นบ้าน” จุดประกายให้เกิดการเรียนรู้ประวัติศาสตร์อย่างลึกซึ้ง

จากกระบวนการศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่น-ตำบลอุดรชุม พบว่ามีสื่อพื้นบ้านหลายอย่าง เช่น หนังสติ่ง หอมแคน หอมก๊ับแก๊บ ผญา สรรพัญญ์ หอมแต่งกลอนลำ หอมแคน และหอมลำ โดยเฉพาะสื่อหอมลำ เป็นสื่อบันเทิงที่ได้รับความนิยมมากที่สุดเมื่อเปรียบเทียบกับสื่อพื้นบ้านอื่น ๆ

หอมลำ เป็นศิลปวรรณกรรมพื้นบ้านที่มีอำนาจ และบทบาทการสื่อสารภายในตัวเองอยู่แล้ว เมื่อถูกนำมาใช้อย่างเจาะจงลงในพื้นที่ทางวัฒนธรรม หอมลำย่อมเข้าถึงจิตใจของคนพื้นถิ่น ยิ่งนำเนื้อหาประวัติศาสตร์ที่มีเป้าหมายใส่เข้าไป สื่อหอมลำจึงแสดงพลังอย่างมีเป้าหมายเช่นเดียวกัน

หอมลำ ถือว่าเป็นสื่อที่เด่น และเล่าเรื่องราวได้ดี เหมาะกับการมารับใช้ประวัติศาสตร์ ปกติ การรับรู้เรื่องราวของท้องถิ่นมักจะไม่ได้ประติดประต่อ การที่มีสื่อพื้นบ้าน (หอมลำ) ที่พูดถึงประวัติศาสตร์เต็ม ๆ ในลักษณะความบันเทิงที่มีเนื้อหาแฝงมา ทำให้คนซึมซาบ เช่น ตัวอย่าง กลอนลำประวัติศาสตร์บ้านหนองบอนบางตอน

.....(เพลง) โชคดีมี “หลวงพ่ोजันงาม” ลูกเขยติดตาม นารักษาพ่อตา

แต่ก่อนอยู่หนองกบ-เหล่าไฮ	เพิ่มอาศัย หัวใจกะปรองคอง
ลูกเขยลาวชื่อ “สิงห์ทอง”	มีความปรองคองพร้อมพัฒนา
ชาวบ้านผูกใจเป็นมิตร	มีพระศักดิ์สิทธิ์เพิ่นมาคุ้มครอง
“ปุนาล” ป้องกันรักษา	ใครมีศรัทธา มาเสี่ยงทายก็ยังได้
ชาวหนองบอนก็พลอยดีใจ	มาสร้างวัดใหม่ ให้อุดมสมบูรณ์
ปกครองกันแบบเบิกบาน	มีผู้ใหญ่บ้านมาแล้วเป็นโหล
“ผู้ใหญ่วิชิต”เป็นที่ลืบสาม	เป็นคนงามๆปกครองนำอยู่
ทางวัดก็มี “พระครูฯ”	เป็นหน้าเป็นตา ศรัทธามากมาย

เนื้อหาประวัติศาสตร์ในกลอนลำ มีตัวบุคคล มีสถานที่ มีบรรพบุรุษซึ่งเชื่อมโยงกับบุคคลที่มีชีวิตอยู่ในปัจจุบัน เป็นเรื่องราวที่มีชีวิต สัมผัส และต้องได้ หลากๆคนภาคภูมิใจในตระกูลของตนเองที่มีบทบาทในการสร้างบ้านแปลงเมือง และหลายๆคนก็ได้รู้จักเครือญาติชุมชน

กรณี “ปุนาค” ซึ่งเป็นพระคู่บ้าน คู่เมือง บ้านหนองบอน ศักดิ์สิทธิ์ในเรื่องการเสี่ยงทาย ได้ถูกกล่าวถึงในกลอนลำเพียงเล็กน้อย แต่เมื่อชาวบ้านหนองบอนได้ฟังลำแล้วก็ได้มีการกล่าวขานถึง “ปาทิหารย์ปุนาค” ต่างๆนาๆที่แต่ละคนประสบพบมา กรณีเช่นนี้ นับว่าเป็นการศึกษาลงลึกในเชิงประวัติศาสตร์ และก็กลายเป็นกระแสให้คนสนใจ และค้นคว้าประวัติศาสตร์ของตนเองมากยิ่งขึ้น

ศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นอย่างเข้าถึง “แก่นแท้”

ธรรมชาติของคนส่วนใหญ่จะมีคำถามเกี่ยวกับที่ไปที่มา หรือมีความสนใจในประวัติศาสตร์ของตนเองอยู่แล้วเป็นพื้นฐาน แต่สภาพการศึกษาประวัติศาสตร์ในปัจจุบันมักจะสอนให้จดจำเรื่องราว เหตุการณ์ที่มีนักประวัติศาสตร์สรุปไว้แล้ว และเนื้อหาส่วนใหญ่ก็เป็นประวัติศาสตร์ชาติ ซึ่งหมายถึงประวัติศาสตร์สังคมที่แสดงถึงความเป็นมาของคนในประเทศเดียวกันซึ่งเป็นเรื่องที่ไกลตัว ไกลชุมชน วิธีการเรียนการสอนที่ผ่านมามักครุไม่มีเวลาทำกิจกรรมแบบเรียนรู้นอกห้อง เท่ากับความต้องการของนักเรียน

“การศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นซึ่งเนื้อหา เรื่องราวสัมพันธ์แนบแน่นอยู่กับวิถีของชุมชน เป็นกระบวนการเรียนรู้แบบวิเคราะห์สังคมมากกว่าการจำ ไม่ใช่การเรียนรู้เพียงเนื้อหา แต่เป็นการเรียนรู้ที่จะเข้าใจสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น เข้าใจบริบทแวดล้อม เหตุปัจจัย ที่มีอิทธิพลต่อเหตุการณ์นั้นๆ เข้าใจความเชื่อมโยงของการเปลี่ยนแปลงว่านำไปสู่สิ่งใด การเรียนรู้อดีตทำให้เข้าใจปัจจุบัน และจะมีส่วนกำหนดอนาคต คุณค่าและแก่นแท้ของประวัติศาสตร์จึงเป็นการสร้างเข้าใจที่เป็นเหตุเป็นผล เคารพในความแตกต่าง และเกิดสำนึกรักท้องถิ่น”

“ทีมนักวิจัยจะเข้าใจประวัติศาสตร์ในภาพกว้าง เพราะทำการศึกษาถึง 11 ชุมชน เข้าใจการเปลี่ยนแปลงของท้องถิ่น รู้จักต้นธารการเกิดของชุมชน เห็นการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงจนมาเป็นปัจจุบัน ส่วนหมอลำได้ความภาคภูมิใจในตนเอง”

อาจารย์ประกอบ วรรณวิโรจน์หนึ่งในทีมวิจัยซึ่งเป็นครูชำนาญการพิเศษสาขาสังคม เล่าให้ฟังว่า “มีความเข้าใจกระบวนการวิจัยมากขึ้น มั่นใจว่าสามารถนำไปใช้กับการเรียนการสอน เพราะเป็นการเรียนรู้ในเชิงลึก ครูได้เรียนรู้พร้อมกับนักเรียน ขณะลงชุมชน เก็บข้อมูล หรือจัดเวที เรื่องเหล่านี้เป็นสิ่งใหม่ ตื่นตาตื่นใจทั้งครูและนักเรียน ภาคภูมิใจในการสืบค้น และเข้าถึงข้อมูลที่ได้สามารถใช้เป็นแหล่งเรียนรู้ทั้งในโรงเรียนประถม และมัธยม”

จากการจัดเวทีเสวนาภูมิปัญญาชุมชนทั้ง 4 เวที ข้อค้นพบสำคัญที่สังเกตเห็นได้อย่างชัดเจน และอย่างมีพัฒนาการจากเวทีแรกถึงเวทีสุดท้ายก็คือ ท่าที พฤติกรรม และทัศนคติของทีมวิจัย

โดยเฉพาะคุณครูในโรงเรียนต่อภูมิปัญญาท้องถิ่นเปลี่ยนแปลงไป จากเดิมที่ไม่เชื่อมั่นในความรู้ที่ภูมิปัญญามีอยู่ มาสู่ความตื่นสงสัยในภูมิปัญญาเหล่านั้น พร้อมทั้งได้สัมผัสอารมณ์ ความรู้สึก ความประทับใจ และความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับชุมชนผ่านเนื้อหาทางประวัติศาสตร์ ความไว้วางใจ สนับสนุนคุณค่า กลมกลืนได้เกิดขึ้น เป็นกุญแจสำคัญของการเปิดสู่การจัดการเรียนรู้แบบใหม่ ซึ่งเปิดให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมอย่างแท้จริง

การต่อยอดกระบวนการเรียนรู้...ผลจากโครงการวิจัย

ในโรงเรียน คุณครูทั้งที่เป็นทีมวิจัย และคุณครูในพื้นที่เป้าหมายได้ให้ความเห็นต่อการนำเนื้อหาประวัติศาสตร์ สื่อพื้นบ้าน และกระบวนการวิจัยท้องถิ่นไปบูรณาการกับการเรียนการสอนในชั้นเรียนไว้หลากหลาย

“สื่อพื้นบ้านประวัติศาสตร์ท้องถิ่น เป็นสื่อที่เป็นรูปธรรม คือเห็นภาพ และเห็นการแสดง ทำให้นักเรียนเข้าถึงเนื้อหาประวัติศาสตร์ เกิดจินตนาการ สามารถบูรณาการได้ เมื่อให้นักเรียนแต่ละคนวาดประวัติศาสตร์ลงในสมุดภาพ ปรากฏว่าเด็กๆทำได้ดี ละเอียดยิ่งกว่าผ้าสุบแต้ม

“ครูได้เรียนรู้ระดับลึกจากการทำวิจัย รู้พร้อมๆกับนักเรียน สื่อการเรียนการสอนที่เกิด

จากโครงการสามารถกระตุ้นการเรียนการสอนเชื่อมโยงไปสู่วิชาอื่นๆ

คณิตศาสตร์....การเจนนับ การจำแนก การจัดหมวดหมู่ การคำนวณอายุหมู่บ้าน หรือสถานที่สำคัญ

วิทยาศาสตร์....กระบวนการสืบค้นประวัติศาสตร์เป็นการค้นหาความจริงอย่างเป็นระบบ ความเปลี่ยนแปลงของทรัพยากร และสิ่งแวดล้อมจากอดีตถึงปัจจุบัน

ภาษาไทย.....อ่านบทกลอน อ่านประวัติหมู่บ้าน การอ่านจับใจความสำคัญ การสรุปประเด็น การเขียน

ดนตรี.....การได้ฟังลำ ฟังแคน

ศิลปะ.....การวาดภาพเรื่องราวของชุมชนหรือสถานที่ที่ประทับใจในชุมชน”

ศีลธรรม.....การได้เรียนรู้เรื่องราวการเกื้อกูลกันของคนสมัยก่อน นายพรานเวลาล่าสัตว์มาได้จะแบ่งปันให้เพื่อนบ้าน ถ้าเป็นหญิงที่กำลังตั้งท้องจะได้มากกว่าคนอื่นสองเท่า ซึ่งสะท้อนว่าคนสมัยก่อนนั้นคนที่แข็งแรงกว่าจะดูแลคนที่อ่อนแอกว่า

“สามารถนำสื่อ และกระบวนการแบบนี้ไปใช้กับการสอนแบบบูรณาการได้ดี เช่น โรงเรียนหนองเมืองกลางได้ให้ครูภูมิปัญญาเข้าไปสอนวิชาการทำอาหาร และขนมพื้นบ้านให้กับนักเรียน โรงเรียนบ้านหนองเรือได้เชิญครูภูมิปัญญาสอนในเรื่องการทำต้นดอกฝ้ายให้กับนักเรียน เป็นต้น”

“โครงการครูค้นคน เขาวชนรักษ์ถิ่น” เป็นโครงการส่งเสริมการสอนประวัติศาสตร์ของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษายโสธรเขต 2 ได้จัดการแข่งขันการเล่าเรื่องประวัติศาสตร์ชุมชนของนักเรียนแต่ละโรงเรียน ซึ่งโรงเรียนในพื้นที่ตำบลกุดชุม ได้นำเนื้อหาประวัติศาสตร์ที่ได้จากกระบวนการวิจัยไปนำเสนอ โดยโรงเรียนเมืองกลางประจักษ์กุล (มัธยม) เล่าประวัติชุมชนบ้านหนองเรือ โรงเรียนบ้านหนองเมืองกลาง(ประถม) เล่าประวัติชุมชนบ้านหนองเมืองกลาง และโรงเรียนบ้านหนองบอน เล่าประวัติชุมชนบ้านหนองบอน (เนื้อหากลอนลำทุกหมู่บ้าน ปรากฏในภาคผนวก ข.)

ในชุมชน ทีมวิจัย และผู้นำชุมชนมีความคิดเห็นที่ดีต่อโครงการวิจัย “ดี ได้สัมผัส และทำงานกับคนต่างหมู่บ้าน คนในท้องถิ่นตัวเอง” และ “เป็นกิจกรรมที่ดีมาก เป็นเวทีของชาวบ้าน น่าจะทำต่อเนื่อง”

ส่วนใหญ่มักเป็นความเห็นสั้นๆ ไม่มีการอธิบายเพิ่มเติม หากกิจกรรมและรูปธรรมที่ปรากฏในชุมชนก็เป็นสิ่งที่สะท้อนการต่อยอดกิจกรรมได้เป็นอย่างดี

ลานวัฒนธรรมบ้านหนองบอน เป็นกิจกรรมที่ชุมชนร่วมกับโรงเรียนได้จัดขึ้นต่อยอดจากโครงการวิจัยประวัติศาสตร์ ด้วยความยินดี ภาคภูมิใจ และเห็นความสำคัญว่าวัฒนธรรมในชุมชนควรได้รับการสืบทอด วิธีการดำเนินงานก็คือการจำลองบรรยากาศในอดีต มีการกินข้าวฮ่มพา บอกสอนกันในพาข้าว เล่าเรื่องราวในอดีต เช่น สิ่งศักดิ์สิทธิ์ในชุมชน ดอนปู่ตา เรื่องฮีดคอง หมอสูตรหมอพราหมณ์ เรื่องเศรษฐกิจพอเพียง โรงสีชุมชน และการทำปุ๋ยชีวภาพ กิจกรรมครั้งนี้ดำเนินการ 3 วัน นอกจากครู นักเรียน ครูภูมิปัญญาจะได้เข้าร่วมแล้ว ลานวัฒนธรรมยังเปิดกว้างให้ทุกคนในชุมชนได้มีส่วนร่วมอีกด้วย

เด็กและเยาวชนได้รับผลโดยตรงในการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ของแต่ละชุมชน และภายในตำบลกุดชุมจากเดิมที่เด็กและเยาวชนส่วนใหญ่รู้เรื่องประวัติศาสตร์บ้าง และไม่รู้อะไรเลยนอกจากได้เรียนรู้เนื้อหาแล้ว กระบวนการวิจัยทั้งหมดได้ส่งผลต่อเด็กและเยาวชน และชุมชนหลายประการ

“มีความภาคภูมิใจในประวัติศาสตร์ชุมชนของตน ตำบลกุดชุมของเรามีประวัติศาสตร์อันน่าชื่นชมถึงแม้กาลเวลาจะเลยผ่านไปหลายชั่วอายุคนแต่ประวัติศาสตร์ชุมชนของเราก็จะยังคงคนอยู่ คู่กันรุ่นลูกรุ่นหลานของเราสืบต่อไป”

“สร้างความรักความสามัคคีของคนในชุมชนภายในตำบลกุดชุมให้เกิดความสมัครสมานมากยิ่งขึ้น”

“ทำให้เด็กเยาวชนสำนึกรักชุมชนของตน และรู้ถึงสื่อพื้นบ้านที่ใช้ถ่ายทอดประวัติศาสตร์”

“ทำให้ปัญหาการทะเลาะวิวาทของเยาวชนวัยรุ่นทั้งในชุมชน และระหว่างชุมชนลดน้อยลง เนื่องจากการศึกษาประวัติศาสตร์ทำให้รู้จักว่าเป็นวงศ์ญาติตระกูลสายเลือดเดียวกันก็เลยไม่กล้ามีเรื่องหรือทะเลาะกัน”

“ทำให้เด็กเยาวชนเข้าวัดทำบุญตักบาตร เหตุเพราะอยากเข้าไปสักการบูชาหลวงปู่าค(วัดอุโบราณ)ภายในวัดบ้านหนองบอนซึ่งความเชื่อของคนในชุมชนว่าศักดิ์สิทธิ์มาก”

“เป็นแหล่งเรียนรู้ประวัติศาสตร์ชุมชนภายในตำบลกุดชุมให้ผู้ที่ยากศึกษาประวัติศาสตร์ และเด็ก เยาวชนสามารถให้คำแนะนำกับกลุ่มคณะนักวิจัยกลุ่มอื่นๆ ได้พอสมควร

“นักเรียนชั้น ม.6 ชวนน้อง ๆ ในชุมชนบ้านหนองบอนทำกิจกรรมปลูกป่าที่ดอนปู่ตา เมื่อต้นฤดูฝนที่ผ่านมา และได้ส่งประกวดกิจกรรมในวันเยาวชนแห่งชาติระดับโรงเรียน การรวมกลุ่มเพื่อทำกิจกรรมลักษณะนี้ในชุมชน เริ่มเป็นเรื่องที่ผู้ปกครองเชื่อใจว่าร่วมกันในทางสร้างสรรค์ การยอมรับของชุมชนทำให้เด็กๆ มีที่เหยียบที่ยืนในสังคม”

“เยาวชนเกิดความคิดจะถ่ายทอดประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของเราสู่เยาวชน โดยอาจจะนำเอาประวัติของแต่ละหมู่บ้านมาแต่งเป็นเพลงเล่นเป็นเพลงสตริงหรือเพลงร็อก ๆ เพราะวัยรุ่นเราชอบทำอะไรแปลก ๆ และจะแปลกมากกว่าตรงที่เยาวชนคนรุ่นหลังจะหันมาฟังประวัติบ้านผ่านดนตรีสากล”

“โครงการดนตรีบรรณาพาหนูเพลิน รื่นเริงวรรณกรรมสานสัมพันธ์สู่ชุมชน เป็นกิจกรรมหนึ่งที่เด็ก และเยาวชนบ้านหนองบอนได้รวมตัวกันเพื่อทำกิจกรรมฟื้นฟูประวัติศาสตร์ ประเพณี วัฒนธรรม โดยการทำการศึกษาเรื่องราวในรายละเอียดต่อยอดจากการศึกษาประวัติศาสตร์ ศึกษาสื่อพื้นบ้าน แล้วสื่อสาร ถ่ายทอด เผยแพร่ สู่เด็ก เยาวชน ชุมชน และสาธารณชนด้วยสื่อหมอลำ”

ต้นแบบการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น

การดำเนินงานวิจัยทำให้เห็นกระบวนการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นที่เป็นรูปธรรมที่สามารถใช้เป็นบทเรียนให้กับโรงเรียนอื่น ๆ นำไปใช้ได้ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษายโสธร เขต 2 จึงได้หยิบเอาผลงานดังกล่าวมาเป็นต้นแบบของโรงเรียนที่บูรณาการเรียนรู้อยู่โดยใช้การศึกษาประวัติศาสตร์เป็นสื่อ โดยทีมวิจัยและทีมที่ปรึกษาโครงการได้ทำหน้าที่เป็นวิทยากรถ่ายทอดกระบวนการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นให้กับโรงเรียนอื่นในสำนักงานเขตฯ 2 ได้ร่วมเรียนรู้

รูปธรรมที่เกิดขึ้นจากกระบวนการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในโครงการนี้ก็คือ “อุปแต้มประวัติศาสตร์ท้องถิ่น” ของทุกชุมชนในตำบลกุดชุม ซึ่งเป็นฝีมือการวาดภาพสีน้ำมันบนผ้าผืนยาวของเด็กนักเรียนกลุ่มเป้าหมาย หลังจากได้ร่วมกับทีมวิจัยในโครงการ ผู้นำ ประชาชน ผู้เฒ่าผู้แก่ และคณะครูในโรงเรียนทำการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของตนเอง แล้วสื่อสาร-นำเสนอผ่านภาพวาด นอกจากนี้เด็กๆแต่ละคนยังมีผลงานภาพวาดเรื่องราวเหล่านี้ลงในสมุดภาพของตนเองด้วย ซึ่งผลการเรียนรู้ดังกล่าวทำให้นักเรียนได้พัฒนาทักษะหลายด้าน ทั้งทักษะการทำงานกลุ่ม การฟัง การพูด การสื่อสาร การวิเคราะห์เชื่อมโยงเป็นต้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเรียนรู้เรื่องราวของชุมชนตนเอง ได้ก่อให้เกิดความภาคภูมิใจ เห็นคุณค่าและสำนึกรักท้องถิ่น ซึ่งนับว่าเป็นเรื่องสำคัญ

ในส่วนของชุมชนทั้งตำบลกุดชุมพบว่า โครงการวิจัยได้รื้อฟื้นความเป็นท้องถิ่นทั้งในเรื่องประวัติศาสตร์และสื่อพื้นบ้าน ทุกชุมชนมีเรื่องราวของตนเอง มีตัวตน บุคคลที่เป็นภูมิปัญญาสำคัญ

สืบทอดกันมา ทั้งครูแต่งกลอนคำ หมอแคน หมอลำ จนกระทั่งสามารถสื่อสารเรื่องราว “หมอลำประวัติศาสตร์ชุมชน” ผ่านสื่อเหล่านี้ได้ นอกเหนือจากรูปธรรมที่เกิดขึ้นผลของวิจัยครั้งนี้ยังกระตุ้นความสมัครสมานสามัคคีและสำนึกรักท้องถิ่นร่วมกันในชุมชน ทั้งโรงเรียน ครู นักเรียน และผู้คนในชุมชน

ผลที่เกิดขึ้นจากกระบวนการวิจัยในครั้งนี้จึงไม่เพียงเป็นต้นแบบในเรื่องการเสริมทักษะและคุณภาพของเด็กและเยาวชน โดยใช้ประวัติศาสตร์ผ่านสื่อท้องถิ่นเท่านั้น หากยังสามารถเป็นบทเรียนได้อีกว่าชุมชนจะร่วมกันบูรณาการเรื่องราวของชุมชนเพื่อสร้างการเรียนรู้อย่างเป็นอัตลักษณ์ของท้องถิ่นอย่างมีพลังแท้จริงได้อย่างไร ซึ่งเรื่องนี้นับเป็นประเด็นที่สำคัญยิ่ง

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

โครงการศึกษากระบวนการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นผ่านสื่อพื้นบ้าน เพื่อเสริมทักษะและคุณภาพของเด็กและเยาวชนของตำบลกุดชุม อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร เป็นโครงการที่มีวัตถุประสงค์ คือ 1) เพื่อศึกษาสถานการณ์ปัญหาด้านทักษะและคุณภาพของเด็กและเยาวชน 2) เพื่อศึกษาประวัติศาสตร์ศาสตร์ท้องถิ่นของตำบลกุดชุม 3) เพื่อศึกษาสื่อพื้นบ้านที่ใช้ในการถ่ายทอดประวัติศาสตร์ท้องถิ่น รวมถึงวิธีการถ่ายทอด และ 4) เพื่อพัฒนากระบวนการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นผ่านสื่อพื้นบ้าน เพื่อเสริมทักษะและคุณภาพของเด็กและเยาวชน

กลุ่มเป้าหมายในโครงการวิจัยประวัติศาสตร์ ประกอบด้วยคณะนักวิจัย และกลุ่มผู้ให้ข้อมูล คณะนักวิจัย ประกอบด้วยคน 3 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มครู จำนวน 5 คน จากโรงเรียน 4 ชุมชนในพื้นที่ตำบลกุดชุม กลุ่มผู้นำชุมชน 5 คน จาก 5 ชุมชน กลุ่มเด็กและเยาวชน ประกอบด้วยเด็ก และเยาวชนที่เป็นทีมวิจัยหลัก จำนวน 5 คน มาจาก 4 โรงเรียนในพื้นที่ เด็กและเยาวชนที่เข้าร่วมขบวนการศึกษาเรียนรู้ประวัติศาสตร์ชุมชนตลอดโครงการจาก 4 โรงเรียน คือ โรงเรียนบ้านหนองเรือ จำนวน 81 คน โรงเรียนบ้านหนองบอน จำนวน 203 คน โรงเรียนบ้านหนองแก จำนวน 113 คน โรงเรียนบ้านหนองเมืองกลาง จำนวน 195 คน และโรงเรียนเมืองกลางประชานุกูล จำนวน 26 คนรวมทั้งสิ้นจำนวน 493 คน คณะที่ปรึกษาโครงการ คือผู้ทรงคุณวุฒิ วิทยุติในชุมชน เป็นที่ยอมรับนับถือของสังคม ประกอบด้วย ผู้อำนวยการโรงเรียน 5 คน จากโรงเรียนระดับประถมศึกษา และโรงเรียนขยายโอกาสในพื้นที่ตำบลกุดชุม และผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

กลุ่มผู้ให้ข้อมูล ประกอบด้วย ภูมิปัญญาชุมชน คือผู้เฒ่าผู้แก่ที่มีภูมิรู้ด้านต่าง ๆ ในชุมชน โดยเฉพาะภูมิรู้ด้านประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและ กลุ่มมีความรู้ ความสามารถด้านการสื่อพื้นบ้าน จาก 9 ชุมชน จำนวนทั้งหมด 80 คน ผู้นำชุมชน ที่ให้ข้อมูลการปกครองของหมู่บ้านในพื้นที่เป้าหมายจำนวน 15 คน ครูในโรงเรียน 4 แห่ง จำนวน 43 คน

ขอบเขตด้านเนื้อหาในการวิจัย ประกอบด้วย ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและความเป็นมาของตำบลกุดชุม ความเป็นมาและคุณค่าของสื่อพื้นบ้านในตำบลกุดชุม และผลกระทบจากการใช้สื่อพื้นบ้านในกระบวนการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของเด็กและเยาวชนตำบลกุดชุม

ขอบเขตด้านพื้นที่วิจัย ชุมชนในตำบลกุดชุม ทั้งหมด 9 พื้นที่ (11 หมู่) ได้แก่ บ้านหนองบอน หมู่ที่ 1, 18 บ้านหนองบัว หมู่ที่ 20 บ้านหนองเรือ หมู่ที่ 2 บ้านหนองแก หมู่ที่ 7 บ้านทองสัมฤทธิ์ หมู่ที่ 15 บ้านหนองเมืองกลาง หมู่ที่ 10, 21 บ้านเหล่าฝ้าย หมู่ที่ 11 บ้านคำกลาง หมู่ที่ 13 และบ้านนามน

หมู่ที่ 16 โรงเรียนเป้าหมายในการใช้สื่อพื้นบ้านเพื่อการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ จำนวน 4 โรงเรียน คือ โรงเรียนบ้านหนองบอน โรงเรียนบ้านหนองเรือ โรงเรียนบ้านหนองแก โรงเรียนบ้านหนองเมืองกลาง

เครื่องมือที่ใช้เก็บรวบรวมข้อมูลคือ การจดบันทึก จากการสังเกตตามที่ได้เห็น ได้ยินและความรู้สึก ใช้กับทุกกิจกรรมของการวิจัยตามปกติ แบบบันทึกการสัมภาษณ์ภูมิปัญญาชุมชน แบบสอบถามเพื่อศึกษาทักษะและคุณภาพเด็ก-เยาวชนตำบลกุดชุม

วิธีดำเนินการวิจัย มีการดำเนินการคือ การประชุมวางแผน คณะนักวิจัยเพื่อกำหนดเป้าหมาย บุคคล สถานที่ เวลา ออกแบบเครื่องมือ แบ่งและมอบหมายหน้าที่การปฏิบัติ นัดหมายการทำงาน/กิจกรรม จัดทำ เตรียมเครื่องมือ เช่น แบบสัมภาษณ์ แบบสอบถามให้เพียงพอ พร้อมใช้ ลงมือเก็บข้อมูลด้านเด็กและชุมชน เพื่อศึกษาทักษะและคุณภาพเด็ก-เยาวชนตำบลกุดชุม เก็บข้อมูลรายบุคคล “ภูมิปัญญาชุมชน-ท้องถิ่นตำบลกุดชุม และเวทีเสวนาภูมิปัญญาชุมชน การนำเสนอสื่อพื้นบ้าน การผลิตและใช้สื่อพื้นบ้าน การถ่ายทอดประวัติศาสตร์ชุมชนผ่านสื่อพื้นบ้าน และการคืนข้อมูลให้ชุมชน

สรุปผลการวิจัย

ผลการศึกษาพบว่า

สถานการณ์ปัญหาด้านทักษะและคุณภาพของเด็กและเยาวชนในการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นผ่านสื่อพื้นบ้านพบว่า กลุ่มเป้าหมายเกินกว่าครึ่งมีทุนแห่งการรับรู้ประวัติศาสตร์ชุมชนเป็นบางเรื่อง และเกินกว่าครึ่งมีความสนใจใคร่รู้ และมากกว่าครึ่ง เช่นกันที่มีทัศนคติ/เจตคติที่ดีมากต่อสื่อพื้นบ้าน นอกจากนี้จำนวนมากที่สุดเห็นความสำคัญและคาดหวังว่าจะอนุรักษ์และฟื้นฟูประวัติศาสตร์ชุมชน/ท้องถิ่น ในขณะที่เกินกว่าครึ่งไม่แน่ใจในศักยภาพของตน

ผลจากการศึกษาภูมิปัญญาชุมชน-ท้องถิ่นตำบลกุดชุมพบว่า มีภูมิปัญญาหลายด้าน คือ ภูมิปัญญาด้านประวัติศาสตร์ชุมชน ภูมิปัญญาด้านการเป็นผู้นำชุมชน พิธีกรรมชุมชน บริการชุมชน และเจ้าอาวาส ภูมิปัญญาด้านการจักสาน และทำมาหากิน เช่น ช่างก่อสร้างจักสาน ทำปุ๋ยชีวภาพ ทำน้ำส้มควันไม้ ไม้กวาดดอกหญ้า ทอผ้า เลี้ยงไหม ทำดอกไม้ประดับ ทำฟิม ติ่มมิด ทอเสื่อ ซ่อมรถ เล่นกีฬา และทำการเกษตร ภูมิปัญญาด้านศาสนา ความเชื่อ พิธีกรรม และการรักษาโรค เช่น เชื้อขี้ผึ้ง หมอมนต์ เป้า หมอเป่าโรคด้านกำเริบต่างๆ หมอนวดแผนโบราณ หมอยาพื้นบ้าน ตัวธรรม หมอสูตร ทำพานบายศรีสู่ขวัญ หมอยาสมุนไพร หมอดู หมอพรหมณ์ประจำหมู่บ้าน และหมอธรรม ภูมิปัญญาด้านการสื่อสาร และสื่อพื้นบ้านเช่น หนังสือลง หมอแกน หมอเก็บเก็บ ผญา สรภัญญ์ หมอแต่งกลอนลำ และหมอลำ ผลการศึกษาเหล่านี้เป็นเพียงส่วนหนึ่งของภูมิปัญญาที่มีในชุมชน

การผลิตสื่อพื้นบ้าน สำหรับใช้ในกระบวนการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นมี 2 อย่างคือ
 1. วัสดุประวัติศาสตร์ชุมชน จำนวน 7 ชิ้น ครอบคลุมการบอกเล่าประวัติศาสตร์ทั้ง 11 หมู่บ้าน และ
 2. วัสดุประวัติศาสตร์ชุมชน จำนวน 9 กลอนและ 1 บทพญานำ ครอบคลุม 11 ประวัติหมู่บ้าน

กระบวนการถ่ายทอดประวัติศาสตร์ผ่านสื่อ มีสองลักษณะคือ การถ่ายทอดประวัติศาสตร์ใน
 โรงเรียน โดยการมอบภาพวัสดุประวัติศาสตร์ และซีดีไฟล์ สื่อต่าง ๆ ที่ใช้ประกอบกิจกรรมการ
 เรียนการสอนประวัติศาสตร์ท้องถิ่นให้กับโรงเรียนเป้าหมายฐานการเรียนรู้ 4 แห่ง การใช้
 กระบวนการบริหารหลักสูตรการจัดการเรียนการสอนหรือกิจกรรมเพื่อการเรียนรู้ต่าง ๆ เช่น การจัด
 กิจกรรมร่วมงานบุญประเพณี กิจกรรมลานวัฒนธรรม บูรณาการประวัติศาสตร์กับศิลปะ (ทัศนศิลป์
 และนาฏศิลป์) บูรณาการประวัติศาสตร์กับวิชาแนะแนวและศิลปะ และการสนับสนุนเนื้อหา
 ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นตำบลกุดชุม ให้กับโรงเรียนอื่นภายในกลุ่มเครือข่ายพัฒนาการศึกษา กุดชุม
 -คำน้ำสร้าง

การถ่ายทอดประวัติศาสตร์ในชุมชน ประกอบด้วย วัสดุวิจิตรศิลป์ในงานบุญประเพณีต่าง ๆ
 ด้วยเนื้อหาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น กระจายเสียงหมอลำประวัติศาสตร์ชุมชนในรายการวิทยุชุมชน
 คลื่น FM 107 MHz. ของนายสานิจ มาตขาว หัวหน้าโครงการ ทุกวันอังคาร เวลา 06.00 – 07.00
 นอกจากนี้ และมอบซีดีหมอลำวิทยุประวัติศาสตร์ให้กับผู้ใหญ่บ้านทุกหมู่บ้าน เพื่อเปิดตาม
 หอกระจายข่าวใน ซึ่งวิธีการนี้ทำให้เรื่องราวประวัติศาสตร์ชุมชนแพร่กระจายทั่วทุกชุมชน

กระบวนการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นผ่านสื่อพื้นบ้าน เพื่อเสริมทักษะและคุณภาพของ
 เด็กและเยาวชน พบว่า โครงการวิจัยครั้งนี้ทำให้เกิดแนวทางการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นแบบ
 ใหม่ด้วยวิจัยท้องถิ่น และพบว่าการเรียนรู้ประวัติศาสตร์โดยการใช้สื่อพื้นบ้านนั้นทำให้เกิดการเรียนรู้
 ประวัติศาสตร์อย่างลึกซึ้ง และเข้าถึงแก่นแท้ของประวัติศาสตร์ท้องถิ่น อันหมายถึงการเข้าใจการ
 เปลี่ยนแปลงของสังคม และชุมชน เข้าใจเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้องและเชื่อมโยงสถานการณ์อย่างเป็นเหตุ
 เป็นผล ก่อให้เกิดความภาคภูมิใจในตนเอง และเคารพความแตกต่างระหว่างท้องถิ่น นอกจากนี้ยัง
 พบว่า โครงการวิจัยมีการต่อยอดกระบวนการเรียนรู้ และส่งผลกระทบต่อกระบวนการ
 สอนในโรงเรียนหลายวิชา หลายกิจกรรม ส่งผลต่อชุมชน ต่อเด็ก และเยาวชนในแง่ความรู้ ความ
 เข้าใจในเรื่องประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ความภาคภูมิใจในตนเอง สำนึกรักชุมชนของตนเอง และมีการ
 รวมกลุ่มดำเนินกิจกรรมอื่นๆในชุมชนอย่างต่อเนื่องด้วย

อภิปรายผล

ผลของการศึกษาในโครงการนี้สะท้อนให้เห็นว่า เด็ก และเยาวชนมีปัญหาในเรื่องทักษะและคุณภาพกระบวนการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นผ่านสื่อพื้นบ้านในระดับที่ส่วนใหญ่รู้จักเรื่องราวของชุมชนเพียงบางส่วน ส่วนใหญ่สนใจใคร่รู้ และมีมีเจตคติ ทักษะที่ดี มีความหวังในการฟื้นฟูประวัติศาสตร์ท้องถิ่น แต่ก็ยังขาดความเชื่อมั่นในศักยภาพของตนเอง

สภาพการจัดการเรียนการสอนภายในระบบโรงเรียนในปัจจุบัน ทั้งเนื้อหา และกระบวนการไม่เอื้อต่อการพัฒนาทักษะและคุณภาพการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ส่วนหนึ่งเกิดจากหลักสูตรการสอนที่มีการประเมินหลายระดับ ทำให้คุณครูให้ความสำคัญกับการสอนเนื้อหา และองค์ความรู้มากกว่ากระบวนการ เพื่อให้สอดคล้องกับการประเมินผล และมีผลต่อทัศนคติในการจัดการเรียนรู้ในระบบโรงเรียนด้วย

สายสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชน ท้องถิ่น แม้จะต่างอาชีพ ต่างวันและประสบการณ์ แต่ล้วนเป็นคนที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ท้องถิ่นเดียวกัน ด้วยสำนึก รู้สึกเป็นญาติสนิทชิดเชื้อกันมาแต่อดีต เด็ก และเยาวชน คนรุ่นหลังยังมีความหวังในการสืบสานสิ่งดีงาม มีความภาคภูมิใจในวิถีวัฒนธรรมท้องถิ่น ที่เป็นมรดกของบรรพชน ได้รู้จักมักคุ้น แหล่งภูมิปัญญาชุมชน ทั้งที่เป็นบุคคล สถานที่ วัตถุ ซึ่งเป็นชุมทรัพย์ทางปัญญาอันสำคัญ การบันทึกประวัติศาสตร์ชุมชน ในลักษณะต้นตอหรือการเริ่มต้น ให้เกิดกระแสการสืบค้น เรียนรู้ไม่สะดุดหยุดนิ่ง หรือเลือนหายไป ได้พบเครื่องมือหรือบุคคลที่มีกลวิธีในการสื่อสาร ด้วยความเชี่ยวชาญของท้องถิ่น หรือเรียกว่าสื่อพื้นบ้าน ซึ่งจะได้นำมาปรับใช้ในการถ่ายทอดประวัติศาสตร์ชุมชน เหล่านี้ล้วนเป็นการค้นพบจากการวิจัย

ในนโยบายการจัดการศึกษาระดับชาติ ตามรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ.2540 และพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติปี พ.ศ. 2542 มีบทบัญญัติที่ว่าด้วยสิทธิเสรีภาพของประชาชน และการจัดการศึกษาของชาติที่เปิดโอกาสให้หน่วยงานทางการศึกษาตอบสนองความต้องการของประชาชนอย่างกว้างขวาง เพื่อให้คนเข้าถึงการศึกษาให้มากที่สุด ถือว่าระดับนโยบายเปิดกว้าง และให้อิสระกับการจัดกระบวนการศึกษา

ช่องว่างระหว่างนโยบายการจัดการศึกษาระดับชาติกับสภาพการจัดการศึกษาในระบบโรงเรียนปัจจุบัน ยังมีความจำเป็นในการแสวงหาวิธีการจัดการเรียนการสอน การจัดการศึกษาที่ไม่ติดอยู่กับระเบียบวิธีเดิมๆ ประสิทธิภาพการวิจัยแบบท้องถิ่นซึ่งให้ชุมชนมีบทบาทเป็นผู้จัดการศึกษาร่วมกับครูในระบบโรงเรียน อาจเป็นทิศทางใหม่ในการจัดการศึกษาที่จะช่วยเติมเต็มช่องว่างดังกล่าว

อย่างไรก็ตามเพื่อให้เอื้อต่อครู และชุมชนที่จะผู้จัดการศึกษา รูปแบบการศึกษาลักษณะนี้ควรจะถูกผลักดันให้เป็นนโยบายในระดับเขตการศึกษา หรือระดับปฏิบัติการที่มีอำนาจการจัดการบริหารงบประมาณ และการประเมินผล การแสวงหากระบวนการหรือรูปแบบการจัดการศึกษาแบบใหม่ๆ จึงจะเกิดขึ้น

ปัญหาอุปสรรค

1. ความพร้อมเพียงของคณะทำงาน ซึ่งมีความต่างอาชีพ หน้าที่การงาน และหลายชุมชน การกำหนดกิจกรรมแต่ละครั้งต้องประสานงานอย่างรัดกุมมาก ทำให้ช่วงเวลาดึงดูดยืดหยุ่น คลาดเคลื่อนจากแผนงานที่วางไว้
2. กระบวนการทางสังคม ประวัติศาสตร์บางตอน และสถานการณ์บางอย่างเป็นเรื่องอ่อนไหว เกี่ยวข้องกับความขัดแย้ง หรือความเห็นที่แตกต่างของคนในชุมชน การหาฉันทะ การปล่อยข่าวลือมักจะเป็นตัวแปรต่อผลของกิจกรรมได้เสมอ
3. กระบวนการเรียนการสอนในโรงเรียนมีความกระด้าง จนบางครั้งไม่อาจแทรกกิจกรรมการเรียนรู้ที่นอกเหนือตารางเรียนปกติได้ หรือแม้แต่นโยบาย วิสัยทัศน์ของระบบการจัดการศึกษา ผู้บริหารการศึกษา ผู้บริหารสถานศึกษาก็ส่งผลกระทบต่อกระบวนการเรียนรู้ที่หลากหลายหรือแตกต่างได้
4. ข้อจำกัดโดยส่วนตัวของนักวิจัย เช่น ประสบการณ์ในการทำงานร่วมกับชุมชน ทักษะติดต่อการทำงานชุมชน ทักษะการทำงานทีม เป็นต้น

ข้อเสนอแนะ

1. การจัดโครงสร้างกลไกการทำงานของทีมนักวิจัยที่เฝ้าต่อทำงาน ควรมีตัวแทนจากหลายภาคส่วน เช่น ผู้นำชุมชน ครู นักเรียน ภูมิปัญญาชุมชน กระจายอยู่ทั่วทั้งตำบล ซึ่งโครงสร้างทีมดังกล่าวจะช่วยให้กระแสนักการทำงานในวิจัยท้องถิ่นเกิดขึ้น และได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวางตามธรรมชาติของความเป็นท้องถิ่น อย่างเช่นกรณีโครงการประวัติศาสตร์ซึ่งถือว่าเป็นจุดแข็งในการทำงานครั้งนี้
2. การใช้ประวัติศาสตร์เป็นเนื้อหาในการศึกษาตามแนวคิดวิจัยท้องถิ่น ควรให้ความสำคัญรายละเอียดในการจัดกระบวนการอย่างเฉพาะเจาะจง เช่น เลือกใช้สถานที่ที่มีร่องรอยความสำคัญทางประวัติศาสตร์ของชุมชน อาหารการกิน การแต่งกาย ที่มีความหมายสะท้อนความเป็นท้องถิ่น เพื่อสร้างบรรยากาศที่สามารถเชื่อมโยงกับอารมณ์ ความรู้สึก ความเชื่อ ความศรัทธา และสำนึกจากอดีตจนถึงปัจจุบันร่วมกัน ส่วนนี้เป็นจุดแข็งการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นนอกเหนือจากเนื้อหาข้อมูลเพียงอย่างเดียว
3. หมอลำเป็นสื่อพื้นบ้านที่มีคุณค่าทั้งในเชิงประวัติศาสตร์ และศิลปวัฒนธรรมต่อสังคมชุมชนอีสาน ปัจจุบันคุณค่าหมอลำปรับเปลี่ยนไปตามการเปลี่ยนแปลงของสังคมที่ให้ความสำคัญกับธุรกิจและการตลาด ดังนั้นเพื่อให้หมอลำดำรงคุณค่าที่แท้จริงไว้ได้ควรจะมีหน่วยงานทางการศึกษา หรือทางหน่วยงานทางวัฒนธรรมทำหน้าที่ส่งเสริมสื่อพื้นบ้านเหล่านี้ไว้อย่างจริงจัง
4. ควรมีการจัดทำสื่อเนื้อหาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในหลายรูปแบบเพิ่มเติมจากสื่อพื้นบ้าน เช่น หนังสือประกอบการเรียน ซีดี เพื่อให้สื่อเหล่านี้มีความคงทนถาวร ประชาสัมพันธ์ได้อย่างแพร่หลาย และนำกลับมาใช้ซ้ำได้บ่อยๆ

Gregory A Kimble ใน http://www.novabizz.com/NovaAce/Learning/Learning_Process.htm
ออนไลน์เมื่อ 18 กันยายน 2553

Klein 1991:2 ใน <http://gotoknow.org/blog/tern/200172>. ออนไลน์เมื่อ 23 กันยายน 2553

Mednick, 1959 ใน <http://gotoknow.org/blog/tern/200172>. ออนไลน์เมื่อ 23 กันยายน 2553

Pressey, Robinson and Horrock, 1959 ใน <http://gotoknow.org/blog/tern/200172>.

ออนไลน์เมื่อ 23 กันยายน 2553

<http://gotoknow.org/blog/chonthicha3217/323771>. ออนไลน์เมื่อ 23 กันยายน 2553

www.suphet.com/index.php?lay=show&ac=article&Id=110827&Ntype=2.

www.thaitambon.com

www.novabizz.com/NovaAce/Learning/Learning_Process.htm

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก.

รายชื่อที่ปรึกษาและนักวิจัย

รายชื่อคณะที่ปรึกษาโครงการวิจัย

ที่	ชื่อ - สกุล	ตำแหน่ง	ที่ทำงาน
1	นายเสนอ จันทศิริ	ผู้อำนวยการโรงเรียน	โรงเรียนเมืองกลางประชานุกูล
2	นายปรีชา ระสร	ผู้อำนวยการโรงเรียน	โรงเรียนบ้านหนองแก
3	นายแหวน ประทุมชาติ	ครูชำนาญการ	โรงเรียนบ้านหนองแก
4	นายวิฑูรย์ บุญปก	ผู้อำนวยการโรงเรียน	โรงเรียนบ้านหนองแก
5	นายพยุ่ง ไชยมี	ผู้อำนวยการโรงเรียน	โรงเรียนบ้านหนองเมืองกลาง
6	นายแสงสวัสดิ์ พรหมชาติ	ครูชำนาญการ	โรงเรียนบ้านหนองบอน
7	นายวีระสิทธิ์ แสนสิง	ผู้อำนวยการโรงเรียน	โรงเรียนบ้านหนองบอน
8	นายมนั วาริศรี	ผู้อำนวยการโรงเรียน	โรงเรียนบ้านหนองเรือ
9	นายวิทยา ภูพลผัน	ครูชำนาญการ รักษาการ	โรงเรียนบ้านหนองเรือ
10	นายบารมี บุตรอำคา	ผู้อำนวยการโรงเรียน	โรงเรียนบ้านหนองเรือ
11	นายอุทัย สร้อยจักร	นายกองค์การบริหารส่วนตำบล	องค์การบริหารส่วนตำบลกุดชุม
12	นายสมชาย คุณทอง	นายกองค์การบริหารส่วนตำบล	องค์การบริหารส่วนตำบลกุดชุม

มีบทบาทหน้าที่ ให้คำปรึกษา ข้อเสนอแนะแก่คณะนักวิจัยท้องถิ่น ในการปฏิบัติการกิจกรรมทั้งในชุมชนและท้องถิ่นตำบลกุดชุมตลอดโครงการ ให้เกิดประสิทธิภาพ

รายชื่อทีมวิจัย

ที่	ชื่อ-นามสกุล	ตำแหน่ง	ที่ทำงาน
1	นายธานี มาตขาว	ครูวิทยฐานะชำนาญการพิเศษ	โรงเรียนบ้านหนองเมืองกลาง
2	นางประกอบ วรรณวิโรจน์	ครูวิทยฐานะชำนาญการพิเศษ	โรงเรียนบ้านหนองบอน
3	นางนภาพร มาตขาว	ครูวิทยฐานะชำนาญการพิเศษ	โรงเรียนบ้านหนองเมืองกลาง
4	นางสาววัชร สุธาเดช	ครูวิทยฐานะชำนาญการ	โรงเรียนบ้านหนองแก
5	นางละออง ศรีกา	ครูวิทยฐานะชำนาญการ	โรงเรียนบ้านหนองเรือ
6	เด็กชายณัฐพงษ์ แจ่มจำ	ผู้นำนักเรียน	โรงเรียนบ้านหนองเมืองกลาง
7	เด็กหญิงเดือนใจ ศรีวะรัมย์	ผู้นำนักเรียน	โรงเรียนบ้านหนองเมืองกลาง
8	น.ส.พัชลักษณ์ จันทะมาตย์	ผู้นำนักเรียน	โรงเรียนบ้านหนองบอน
9	ค.ญ.ชลธิชา นาคโนนหัน	ผู้นำนักเรียน	โรงเรียนบ้านหนองแก
10	ค.ญ.พลอยวรินทร์ ชื่นบาล	ผู้นำนักเรียน	โรงเรียนบ้านหนองเรือ
11	นายสมบัติ สิงห์ครูป	ผู้นำชุมชน	บ้านหนองเมืองกลาง
12	นางสาวสุภาพ สิริ	เจ้าหน้าที่ธุรการ (ผู้นำชุมชน)	โรงเรียนบ้านหนองแก
13	นางดวงตา แจ่มจำ	ผู้นำชุมชน	บ้านเหล่าฝ้าย
14	นายประสิทธิ์ สุวรรณผา	ผู้นำชุมชน	บ้านหนองบอน
15	นายสมเดช ไตรสีมา	ผู้นำชุมชน	บ้านหนองแก
16	นายชาติชาย ไชยรักษ์	ผู้นำชุมชน	บ้านหนองเรือ

ภาคผนวก ข.

รวมกลอนลำประวัติชุมชนในตำบลกุ๊ดชุม

รวมกลอนลำประวัติชุมชนในตำบลกุดชุม

ประพันธ์โดย

จารย์จิตร ตระกูลमत (นายวิจิตร มาตขาว)

ภูมิปัญญาชุมชน

เอกสารสื่อพื้นบ้าน

โครงการศึกษากระบวนการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นผ่านสื่อพื้นบ้าน

เพื่อเสริมทักษะและคุณภาพเด็กและเยาวชนตำบลกุดชุม

กลอนลำประวัติบ้านหนองแก

ทำนอง ลำพญา,ลำทางยาว

ผู้แต่ง จารย์จิตร ตระกูลมาต

หันมาฟังเอาถ่อน แพนๆอย่าละเลย บาดหมอลำว่าเตี้ย เสาจ้งฟ้อนเข้าใส่กัน
แพนเอ๋ย ห้วยสีดา ดอกมาคั่น หนทางเกวียนซี้แก่แค่ บ้านหนองแกอยู่ช่งๆ อยู่ฮิมห้วย ตะฝั่งหนองฟัง
เอาเคื่อพี่น้อง ประวัติเก่าชุมชนเฮ มันสิเป็นจันได้ ให้อ้อยฟังเอาเคื่อป่า

พ่อใหญ่หนั้น ใจกล้า มานอนนาแต่ก่อนหมู่ ได้ลูกเขยผู้สู้ ลาวจึงสร้างได้สู้แนว
พ่อใหญ่ทอง คำไขแก้ว ลาวใจดีบมีค่า พ่อใหญ่ตา หมูนั่น แม่สงพร้อมมาอยู่นา
แม่ใหญ่โค พ่อใหญ่คำ พ่อคำเคื่อ เอือนแม่ใหญ่ ถือเหล็กไฟบ้องขอล่อ เอาหินกล้ามาต่อยกัน พ่อ
ใหญ่ลิด ดอกว่านั้น ลาวผันเก่ง ทางหมอมอ เว้าแต่ดึกดำบรรพ์ เฒ่าโบราณเพิ่นพาเอ็นดินเอาคนมา
เข้า หลายครัวเอือนมาเป็นหมู่

เหลียวเห็นภูคั่นจึ่งหนึ่ง ดงฮกหนาป่าอิงดั่ง เสียงสัตว์ฮ้องสนั่นไพร
ภูบักพริกว่านั้น ลูกบักใหญ่ทางปัจจิม เนื้อแม่นภูถ้ำสิม ภูบักยาง มากหมู่ยุ่งยางคั่น
มีผาชัน หินเพิงถ้ำ ผู้ฟังจันี้แก้วกลั่น ถ้ำพระจันทน์หรือหัวจัน มีดจุ่มกุ่ม
ถ้ำสิมนอ ฟาไค้งกุ่ม ผูกาฮ้องผันว่ากา

ตกมาสองพันห้า หนองแกเริ่มสิใหญ่ อนาคตอยู่ใกล้เพิ่นยังได้ช้อยยา

ผู้ใหญ่มอญ เคื่อแม่ป้า เป็นก่อนหมู่ ผู้ปกครอง คนทีสองก้านทองพลู กล้าหาญ ชื่อเสียงปานฟ้า
ผู้ที่สามนี่เป็นคนกล้า พัฒนาคือรถเล่น ผู้ใหญ่ประเสริฐ พวกแสน ผู้ใหญ่บ้านเจ้าชู เอามืออยู่ไว้ตำผู้สาว

ชาวหนองแกพากันห้าว ฟ้อนกลองยาวอยู่ยาวห้าว ผู้ใหญ่บ้านประกาศข่าว
“งานลำไย” อยู่พี่ เอาสาวน้อยขึ้นปล่อยไซ้
แพนๆเอ๋ย.. ผู้ใดมีลูกสาวโก้ แต่งโตมาเข้าแข่ง อบต. เพิ่นจัดแจรง แบ่งรางวัลไว้เรียบร้อย
ให้สาวน้อยได้คู่คน ฟังเสียงสำแดงจันๆ เคยเห็นบ่งานลำไย แม่นไฟไปกะยินดี กินฟรีๆแล้วหวาน
จ้อย ของฝากมีบ่หน้อย เป็นของดีครั้งพ่อแม่ พี่น้องบ้านหนองแก เต็มใจฝากแท้ๆ เชิญเวทียาวได้สู้ปี

บ่าวหมอลำอยู่ทางพื๋อยากเดือนนี้ สาวคนใด กินลำไยบ่เป็นหยัง โปรดระวังแต่กินกล้วย
คนสวยๆคือนางหล้า เป็นสาวมาอย่าฟ้าลวง อ้ายหมอลำได้แต่หวัง
ระวังกล้วยตุหลั่น คั่นพาลฮ้าย สิหล่ายเสีย

สาวแม่ฮ้างแม่เฮื้อ เหลือแนบ น้อแพนๆ ฝากหมอแคนแหวหวาน ไว้ช้อยงานกะยังได้
ขอลาไถลงแล้ว เหลียวเห็นแปวสีขาดป่อง ลำบ่หาญให้เจ้ายอง
บุญสนองสิได้พ้อ บ่าวหมอลำได้แต่นบจ้อก้อ มาคราวหน้าจ้งพบกัน...โอละนอก

กลอนลำภูไท “เชื้อสายเหล่าปอพาน”

ผู้แต่ง จารย์จิตร ตระกูลมด

โอน้อย...(ป่าว) ..ผู้ฟังเอ๋ย

ให้เจ้าฟังเอาถ่อน ตายายพร้อมพ่อใหญ่ นักวิจัยได้ค้นค้น เพื่หาค้นแต่เรื่องจริง

นักวิจัยบ่เคยลืม มูลเดิมประวัติเก่า ให้หมู่เฮาสืบไว้ เสามาพื้นเพื่อลูกหลาน

โอน้อย..เหล่าปอพานแตกบ้าน ได้หนึ่งเหล่ากับสองหนอง บ้านหนองเรือ หนองบอน

เหล่าคำแย ยังเป็นเชื้อ

บ้านหนองเรือกับเหล่าฝ้าย หนองเมืองกลางตั้งบ้านใหม่ นักวิจัยสืบเบ่งแล้ว ยังเป็นเชื้อเหล่า
ปอพานหนองเมืองกลาง โรงเรียนมีหลายหม่อง การศึกษามีหลายบ่อน

ผู้ฟังเอ๋ย...ตาออนซอน เหลียวเห็นภูคิงนั่ง อีกาแล้วดอกสวนสน

โอน้อย..บ้านนามนนั้น เป็นคนเหล่าฝ้าย ขยายออกมานอนนา สองสามหลังกะว่าเป็นเมือง
บ้านพุทธสถานพูน ภูหินปูนให้ไปเบ่ง ..(ชาย) เอ๋ย เหลียวขึ้นไปทางเทิง เห็นเชื้อคำเป็น ยอดช่อฟ้า
มางามไถ่ดอกอีหลี

โอน้อย..ลาวดีทางดานน้อย หนองแกเป็นบ้านใหญ่ ทองสัมฤทธิ์โนนจุ่มบุ่ม โรงเรียนนั้นดอก
อยู่กลาง

โอน้อย..เดินนำทางมาถึงบ้าน โนนงามๆบ้านสาวสำ ทำสยามบ่อนนี้ เขากินน้ำได้พักแสง
โอน้อย ชายเอ๋ย..ว่าลิซาไปเล่น นำจารย์จิตรผู้ฉลาด ตระกูลมดเพิ่นบอกไว้ ผู้เขียนเรื่อง ผู้แต่งกลอน

โอน้อย ตาออนซอนโนนบ้าน ค่ำกลางอยู่ฮิมโถ่ง บ้านโชคดี อยู่ช่งๆ กะเลยเอ็นดอกใส่แฟน

โอน้อยหยับไปแดนทางใต้ หนองบอนคำบ้านเก่า เหล่าปอพานแตกบ้าน เพิ่นมาค้ำอยู่ฝั่ง
หนอง

โอน้อยหลวงปู่าคเพิ่นปกป้อง เป็นเจ้าพ่อนำรักษา วัดสิงห์ทองนำมา ได้รักษา น้อไต่บ้าน
สงกรานต์นั้น พากันสรงพระใหญ่ ยามกลางเวณผันแมนแห่ดอกไม้ เพิ่นจัดขึ้นดอกซูป
ประเพณีเพิ่นสืบไว้ ลอยกระทง เคื่อพ่อใหญ่ บ้านหนองเรือผันแมนบุญบั้งไฟ ประเพณีลี้้งนี้บ่คว
ลืมดอกปล่อขวาง

เหล่าปอพานแตกม้าง สองร้อยกว่าพันพรรษา นักวิจัยผู้นำพา ได้อ่านดู ได้เห็นแจ้ง
เพิ่นได้แบ่งทางไว้ นักวิจัยเลยเห็นฮ่อม ให้หมู่เฮาสืบไว้ให้เฮาพื้นเพื่อลูกหลาน

แฟนฯเอ๋ย..อ่านมาคนนานแล้ว (สาว)หมอลำลิซาเก่อน จารย์จิตรผู้เขียนกลอน ..(สาว) หมอ
ถ้ากะอ่อนหล้าลีลาแล้วดอกซูกน..ลีลาแล้วดอกซูกน....ละนา....

กลอนลำยาวประวัติบ้านหนองบอน

ผู้แต่ง จารยจิตร ตระกูลมาต(0833812931)

โอ.....

ฟังเอาเคอ เคอเจ้าตายายผู้เกิดก่อน ฟังพ่อใหญ่ลาวสอนแต่ลูกหลานน้อยๆ ยังจำได้ดกบ่ลืม
หลานสิมากล่าวว่าประวัติเรื่อง บ้านหนองบอน ตาออนซอนโนนงามๆ ตั้งอยู่เคียงริมน้ำ หนองงามๆ
อยู่ในหั้น มีบอนหลายกว่าหมื่น คอนเจ้าปู่อยู่ข้างๆ อยู่ริมน้ำตะฝางหนองฟังเอาเคอพี่น้องพวกพ่อใหญ่
เห็นเคยเห็น ชาวเขมรดอกมาพัก พ่อแม่เฮานั้นพาเอ็น

มีคำนิยมและหนองมือง หนองด้ามขวานบ่อนพันไร่ พวกพ่อใหญ่หนีจากบ้าน เข้ามาซ่อนดอกอยู่คงใจ
พะวงถึงบ้าน เหล่าปอพาน ได้แตกตื่น ญาญไปอยู่หม่องอื่น เหล่าปอพานเคือคร้อน ไฟไหม้กะบ่ปาน
เหล่าปอพานแตกบ้าน เกิดหนึ่งเหล่ากับสองหนอง การปกครองกะคือกัน เป็นเผ่าเดียวทั้งสามบ้าน
มีพระโพธิญาณเจ้า พระศักดิ์สิทธิ์องค์ลือสำ พวกพ่อใหญ่ เห็นฝันหาดอกไม้ มาไว้ทำเสี่ยงทาย
คุ้มบ้านเหล่ายกก่อนหมู่ขึ้นพอเพื่อ บ้านหนองเรียกทีสองจนดากเงิงบ่มีได้ บ้านหนองบอนเห็นฝัน
หาขันห้า ถาวนาแล้วโย่ง บ้านหนองบอน สักธงชัยชนะเรียบร้อย ทางผู้แพ้วว่าหยั่ง

เดียนี่พระศักดิ์สิทธิ์ เห็นจั่งไปเนาอยู่ยัง เขตถิ่นบ้านหนองบอน ไผมีใจศรัทธามาเสี่ยงทายกะยังได้

ประเพณีไทยเห็นจัดขึ้น ลอยกระทง นั้นเหลือเชื่อ กลางเว็นฝันแข่งเฮือ คนกะเฮแตกใจันๆอยู่
ริมน้ำตะฝางหนอง ฟังเอาเคอพี่น้อง ชักกะเย่อกะยังมี แต่ก่อนเฮาเอ็นดิงหนั่ง ท่านผู้ฟังคงพอรู้ มีทั้งมวย
ทะเลมาต่อยตีเทิงฮาวไม้ อบต.เห็นจัดให้รางวัลก่อนบักใหญ่ เว้าพื้นทางผู้แพ้วรางวัลได้ทอกัน

แฟนฯเอ๊ย หันมาฟังทางผี บ่าวหมอลำลืบอกข่าว เอ็นไปเลิงบ่าวสาวเขวชน้องๆมาลอยล่อง
ปล่อยกระทง อย่าลึงสาวได้ ใจยังว่าง ลำยายังขาดคู่ เอ็นไปไล่สาวครู สาวเสริมสวยก็ได้
ใจหมอลำอาย ดอกเปล่าแปน

แฟนฯเอ๊ย บ้านหนองบอนเฮาเน่ ประเพณียังสูงส่ง ยามสงกรานต์ เดือนห้า แห่ดอกไม้
นางสงกรานต์งามคือเทพถอนไต้ เพ็งคงไว้สู่ปี ประเพณีของดีเก่า ให้คนเฮาได้สืบต่อ
นี่ละจั่งแม่นลูกมีพ่อ จั่งแม่นลูกมีแม่ แฮมิจอมน้อ.. อักหอมกันบ่ฮ้าง บ่วงถิ่ม ให้เลื่อมสุญ...
เค้ละแฟน.....ละหนา

ลำกาพลินรู้ประวัติบ้านเหล่าฝ้าย

ผู้แต่ง จารย์จิตร ตระกูลมาต (0833812931)

ฟังเสียงดังโป้งๆ เป็นเสียงส่งออกตามสาย หอกระจายชุมชนหมู่บ้านต่างๆคงจำได้
ภูหินปูน ยังเป็นศูนย์เรียนรู้ ของชุมชนคนรักป่า ชวนรักษาป่าไว้ เขาแพงไว้เพื่อลูกหลาน

บัดนี้เด้อ หันมาฟังประวัติบ้าน แต่กาลก่อนเพิ่นเคยหมาย

บ้านเหล่าฝ้าย นอนามเดิมแม่ใหญ่เขาได้ทำไว้ แต่ก่อน เพิ่นมาเฮ็ดไฮ้ฝ้าย อยู่ห้วยนางป่าก่อ
อยู่ห้วยนาพอใหญ่ฮ้อย ทางใต้พอใหญ่สี

ยามกลางคืน พอใหญ่สีแม่ใหญ่คิม นอนฟังเสียงนกจี๊ด พอใหญ่ติลาวอยู่ค้ำกะเบือ
ทางเหนือ่นพอใหญ่แหวน

หนองแสงเป็นแดนคั่น ขายหมิงกับแม่ดังลิงดิ่ง พอจารย์นาคลาวผันสิงลูกเล่น กลางเวีนนั้น
อยู่ทุ่งนา พอคำดาไถ่ทางพอด้าง ลาวถางโพนปลูกทุกสิ่ง คำฝักหนอก คำบั้งทิง เต่าปู่หมา
เป็นผู้สร้างถางไว้ ได้อยู่ครอง

ฟังเอาเด้อพี่น้อง ก่อนสิเป็นหมู่บ้าน พวกไทนาย้ายมาอยู่ พอใหญ่อุ่นเลยมาสู่
พอใหญ่สุดผู้ฮ้อย พอพรนั้นมาอยู่น่า
ทางฝ่ายกำพอจารย์อ่าง อวาทิดย์เส้ง อีกพอสังแม่หมียับเข้ามาจ้งเป็นบ้าน

บันทึกสารเสนอไว้ คุณความดีที่สูงส่ง ผู้มีใจประสงค์ มาฮ่วมแบ่งแบ่งบ้าน ตารางไก่อั้งเมือง
อีกทั้งเบื่อง เจ้าของเก่าดินดอน ได้จัดสรรตัดตอน แจกหมู่มวลชนกันเต้า

เอาหัวใจเป็นเข็มชี้ สามัคคีเป็นยอด ตัดทางงามตลอดได้ แปรตนบ้านผ่านสมัย
อีกทั้งวัดสร้างไว้ อวยกมีฮอดโรงเรียน พอใหญ่เพียรพากันทำ กับปู่แพงเสนอตั้ง

เป็นความหวังสรรค์สร้าง พัฒนาเป็นแบบอย่าง ควรสียกกล่าวอ้าง ให้หลานน้อยได้ไต่ร่ครอง

ฟังเด้อเฮาพี่น้อง การเกิดก่อเป็นชุมชน คนทั้งหลายต่างควรสงวนไว้ ในปีสองพัน ห้าร้อย
ยี่สิบเอ็ดนั้น ทางการประกาศแต่ง แจ้งข่าวตั้งผู้ใหญ่บ้านคนเค้าได้เล่ามา

พอใหญ่อุ่น มาตขาวนั้นละจ้า คนทีหนึ่งเป็นทางการ พวกลูกหลานทั้งหลายอย่าหลยหลงลืมแล้ว

แล้วพอคำเส้ง วงษ์ศรีแก้ว ได้ตำแหน่งคนที่สอง การปกครองก็ยอมรับได้อยู่เย็นเมืองบ้าน
คนที่สามนายประสิทธิ์ ยุทธธรรมนั้น ก็สำคัญเด้อพอ เป็นหมู่บ้าน อพป. พัฒนาก้าวหน้าไปได้ตั้ง
ประสงค์ นายสมพงษ์ คนโก้ ผู้สาวจองเด้อเป็นโหล ได้เป็นผู้ใหญ่บ้านต่อ จนเกษียณเด้อคุณพอ
จ้งได้ห้วยเปลี่ยนย้าย สุวันนี่นาน

มาถึงกาลสมัยนี้ นายทองสา จันทรดี กับทั้งทีมผู้ช่วยหนุ่ม อาสาเข้ารับใช้ให้ไทบ้านอยู่สบาย
อาณาเขตเด้อหมู่บ้านขยายใหญ่คนมีหลาย มีทั้งสวนสมุนไพรอยู่วัดวาอารามกว้าง

ปวงประชาวบ้าน เพิ่นได้จัดงานขึ้น ปฏิบัติธรรม พวกพี่น้องเคยไปบ่ ฟังข่าวดีของคุณพ่อ เอ็ม
แปดเก้าจุดสองห้า พระธรรมแจ้งสั่งแสดง

ผู้ใดใจบ่แล้ง แสงศรัทธาเอาใจใส่ วัดป่าสวนสมุนไพร บ้านเหล่าฝ้ายอยู่ใกล้ๆ ให้ไปร่วมได้สู้ปี

แฟนฯเอ๊ย ทุกมือนี มีหลายอย่างทันสมัย ผลวิจัยเสนอชัด กล่าวประวัติเมืองบ้าน

เป็นจั่งได้นอท่าน หมอสถิตเป็นคนอ่าน เสียงปดิกะขอผ่าน

แถมสมภารแจกบ้าง อย่าหมายฮ้างห่างเสนห์

ส่วนกลอนลำนี้ก็เท่ จารย์จิตรแต่งเต็มผญา หมายถึงเป็นความดี อนุสรณ์เพื่อเมืองบ้าน

แฟนฯเอ๊ย กันมิงงานคราวหน้า ให้ไปหาสิมาช้อย สถิตลำขอเป็นลูกเขยปล่อย ชิมช้อยพี่น้อง
ศรัทธานั้นแม่นยังคั้น/ศรัทธานั้น เจ้าอย่าลืม เตละแฟน...นั่นละนา...

ลำยาวประวัติบ้านหนองเมืองกลาง

ผู้แต่ง จารย์จิตร ตระกูลมาต (0833812931)

โอ....

ฟังเสียงแคนดังห้าว ดังยาวๆจ้าวแล้วล่อง
ฮอดเดือนสาม ฟากะเปิดป้องเอี่ยม ฟังเสียงฟ้าเปิดประทุ
ฟังเอาเคื้อแม่ตู้ ประวัติเรื่อง หนองเมืองกลาง หลานสิไปตามทางพ่อใหญ่หาได้สอนไว้
แต่ก่อนหนองเมืองกลางยังได้ เป็นป่าใหญ่ หนาทึบ เป็นดงรก ป่าเสือแกมช้าง
กลางคืนฟังเสือกวาง เสือฮ้อง ฮอยนำทางจนว่าหมูน
น้ำในหนองจนว่าขุน จัคมหมูนเอ้เล่ ควายเล่นกะบ่ปาน
พวกนายพราน เพ็นผ่นถือเอาหน้า ปืนผาบมีดอก ถือกระบอกระบั้งหนองเอามาเต็มแล้วจ้งยัง
ฝูงหมู่มันเดินขึ้นเทิงเพื่อยแล้วจอบส่อง ลางโต ผ่นแม่นอุ้มลูกน้อย ได้คิงหน้าผ่นจ้องหลัง
ฟังเสียงแตกจันๆสัตว์ป่ามันมีหลาย ฟังเสียงโหยผัวๆผ่นแม่นเสียงชะนีฮ้อง
ยามกลางคืนแม่นได้ยินเสียงฆ้องดังมามุ้งๆ แต่พอตื่นรุ่งเช้า ไปหาแล้วผ่นบ่เห็น
ยามกลางเวณอิงอลสกุณาฮ้อง กลางคืนยินเสียงฆ้องใหญ่ สารูฆ้องเคื้อประทับใจ
ไปหาใสกะบ่พ้อ ไผเสียดคิกะค้อ โบราณเค้าเพ็นเล่ามา

ตอนนั้นกำนันทอนเพ็นได้ ไปนิมนต์หลวงปู่ผ่น ภวานอจรรย สมบัติลิลล้า สามมือข้าวว
จันในนิมิตว่านั้น มีขุนเมืองได้มาแล้ว หนองเมืองกลางนี้ละเป็นเมืองเก่า คราวเคื้อฮ่อหน้าม้า
ชาวป่าได้เล่นหนี ตั้งบ้านเมืองอยู่ที่นี่ อิมฝั่งหนองงามๆ ตามตำนานมีคัก พร้อมพ่าหลักฐานล้า
องค์พระธรรมนำชี เห็นทางซอดโจ่งโป่ง พ้อคำไบสักรง เอ็นหมู่มญาติพีน้องมา
โสมท่อนเข้าใส่กัน

กำนันทอน สุวรรณผา ผู้นั้น มีคุณเลิศเหลืออนันต์ เพ็นแจกสรรปันดิน ให้ปลูกเป็นเมืองบ้าน
ไผผู้หาญมาร่วม รวมพลังตั้งบ้านใหม่ ครอบครวัละหนึ่งไร่ จัดแจกแปลงแต่งสร้างทางกว้างดั่งเมือง
อีกทั้งเรื่องวัดวาบ่ได้ขาด การศึกษาหมูนั่น โรงเรียนตั้งตัมตาม
แปลนงามๆของบ้านหนองเมืองกลางนั้นคักแน
ไปเยี่ยมยามเคื้อคุณแม่ เฮยินคิขอฮับต้อน ออนซอนเจ้าผู้เวหา

เล่าประวัติต่อละจ้า มาถึงเรื่องของการนำ พ้อคำไบ แก้วลี ผู้เพ็นมีขุนเค้า
ลาวเป็นคนนำสร้างแปลงเมืองให้เอื้องฮุ้ง พวกแม่ป่าพ่อลุง ยกตำแหน่งผู้ใหญ่บ้าน ประทานให้ก่อนไผ
จนเกษียณจ้งค้อยได้ ผู้ใหญ่ใหม่ชื่อนายดวง ผู้เพ็นเป็นเลขาช่อยงานมานานแล้ว
นายดวง สายสีแก้ว แววดิได้คุ่มไพร่ คนผู้น้อยแต่ใจใหญ่ หัวใจท่อบักพรว้า ผู้สาวห้าวได้จ้องแอว
ผู้ที่สามนั้นแหละเป็นคนหนุ่มชื้อบุญหลาย เพ็นมีใจมั่นหมาย พัฒนาน้อติแล้ว

ผู้ใหญ่วันนี้ งามดีมีสง่า นายประยงค์ สุวรรณผา หุ่นโก้ๆ คาราน้อยกะบ่ปาน

เพิ่มเป็นผู้ใหญ่บ้าน สืบต่อสองสมัย จนถึงปัจจุบันสร้างสรรค้บมีคร้าน

นี่ละท่าน, ประชากรกำลังล้น บ้านเมืองคนขยายใหญ่ หนองเมืองกลางมีเจ็ดคุ้มกว้างแท้ได้
ยากในการต่อมคุ้ม สุมเข้าเหล่าปัญหา

คุ้มที่เจ็ดคือลูกเหล่า ตั้งอยู่เคียงหนองข้างผ่า ทำทางเกวียนค้อยๆ คนผ่านเอ็นท่าสยาม

คนงามๆ ในคุ้มนั้น นักประพันธ์ก็ไคเน จารย์จิตรหัวล้านเง อยากไปแวงของเยี่ยมลาวได้บ่ว่ายัง

ตกถึงปี สี่เก้า ทางการแบ่งชุมชน เกิดเป็นหนองเมืองกลาง อีกหมู่มาเสริมตั้ง

ลำดับที่ ยี่สิบเอ็ด หายหมองหม่น ในตำบลกุดชุม ประชาชนขึ้นช้อย โสฮ้องว่าโอล่า

นายสุพจน์ หงส์คำขึ้นเป็นผู้ใหญ่บ้านคนเค้าได้เล่าลือ ถือเป็นขวัญใจไทบ้าน เสียงหวานๆ เว้าม่วนๆ

ชวนกันมาพัฒนา ทั้งหมู่สิบพราพร้อม คอมสร้างให้สูงเฮือง

หนองเมืองกลางนี่บ่ใช่ พ่อคำใบเป็นผู้สร้าง พ่อดวงเป็นคนนำต่อ

ผู้ใหญ่นุญหลายคอยเสริมดีแล้วละนอ พ่อประยงค์ พ่อสุพจน์ผู้สืบไว้ ให้เขาได้ แม่นอยู่เย็น

ไสปานเพ็ญพระจันทร์แจ้เง เด..ละ..นอ....ละนา....

กลอนลำเพลินประวัติบ้านนามน

ผู้แต่ง จารย์จิตร ตระกูลมด

(ลำกรีน) ดงเหล้าอ้อ เหล้าเชื่อง มาเป็นบ้าน นามน คนรักป่า ดงหญ้าคาอ้อมก้อมจินนหม่นได้
กันขาย

ฟังเอาเดือนน้องอ้าย ประวัติเก่ามีสัจจะ พ่อจารย์มาแม่นวนอยู่ทางพี่ หนองจำปอยู่ทางใต้ เอามุนเดิม
ขึ้นมาเล่า

มีสอดห้วยหมาเนา เฒ่าพ่อหิมเพิ่นบอกไว้ แต่คราวนั้นดอกต่อมา ดงหญ้าคาเป็นโนนบ้าน เอา
ลูกหลานเข้ามาอยู่

พ่อใหญ่อานลาวเป็นเขยดอกผู้สู ลาวนำกันนิพ่อตา “พ่อใหญ่หิม” เดือแม่ป่า ตั้งก่อนเป็นประวัติ
นักวิจัยเลยเห็นชัด ประกาศไปให้คนรู้....

(ลำเพลินเดิน) โอ้ยน้อยนายน ใจยังห้าว ผู้สาวลาไล ไปแล้วบ่ตัว สอดขามหนาว แต่คราวเป็นบ่าว
เคยคิดซุงเลาะเล่น ตอนนั้นม่วนหลาย หยับเข้าเรื่องประวัติเก่านามน มันก็เป็นดงสก ป่าเสือเกมซ้าง
ทางมันเย็น เดินไปแล้วผ่าน พวกนายพรานเพิ่นกะถือหน้าแก้ง ปีนนั้นบ่มี เพิ่นตั้งบ้านอยู่หัวไร่ปลายนา
เพิ่นกะมีความสุข บ่มีความฮ้อน ฟังเอากล่อนนามนบ้านป่า ดงหญ้าคาอ้อมก้อม ดงนั้นสกลหลาย
มีต้นไม้กกบก กกยาง เพิ่นกะพากันถางแบ่งเป็นเมืองบ้าน

(เพลง) ลูกหลานนั้นพลอยดีใจ มาตั้งบ้านใหม่ให้เจริญๆ

พ่อใหญ่ตัดถ่อกลางป่า แบ่งเป็นวัดวาเอาไว้เป็นกลาง

ต่อมาก็ตัดหนทาง พาถาก พาถางชาวบ้านสู้ทน

(ลำเพลินเดิน) บ่ทันโดน นามนเป็นบ้าน ทางการเพิ่นแต่ง บ้านนามนเพิ่นได้เป็นหมู่บ้าน
มาแล้วบ้าน

ผู้ใหญ่บ้านชื่อว่าหนูแสง เพิ่นได้แปลงหนทาง พัฒนาดีแล้ว

แนวคนสู้พัฒนาบ่จ่ม นายพนม ซื่อเล่กว่าสู้ความเว้า ม่วนหลาย อีกผู้นี้เป็นน้องใหม่ปัจจุบัน นาย
สมาน ไชยรักษ์ผู้เป็นเดียนี่ เป็นคนซื่อปกครองท้องถิ่น หลานางเอี้ย พัฒนาคูร้านสมานน้อย ค่อยทน

(เพลง) นามนของเราน่าอยู่ ขึ้นไปวัดภูก็ไปทำบุญ

ขอเชิญไปเที่ยวหินปูน ไปทำบุญกันเถิดหนอพวกเรา

ขอเชิญไปภูไปป่า เข้าไปศาลาไหว้พระประธาน นั่งดูกระดุกสังขาร นั่งดูนานๆธรรมะจะตามมา

(ลำเพลินเดิน) ฟังเด้อป่า ผู้มีศรัทธาให้ไปหามาเว ยายเอ๋ยยาย ถึงสิเป็นเฒ่าแก่ หรือว่าเป็นลูกน้อง
ก็ไปหมองบ่อนเคียว พ่อบอกไว้ให้เขาอยู่พอเพียงๆ เสาสิมีความสุข ผู้คนบ่มีฮ้อนๆ.....

กลอนลายาวประวัติบ้านคำกลาง

ผู้แต่ง จารย์จิตร ตระกูลมาต (0833812931)

โอ.....

เดีนอแม่ หยับมาฟังเอาถ่อน อย่าฟ้าหนีเมื่อนอน (จันทร์เพ็ญ) น้อยสิได้อ่าน
เปิดตำนานได้อ่านพ้อ (จันทร์เพ็ญ) หล่าสิว่ากลอน

ประวัติคำกลาง ยังเป็นป่าป่าดึก หนองปลาชืวคอนเหมือดแอ่
หนองน้ำคำนี้ละแม่ เกิดอยู่บ่อนค้อยๆ ปลาชืวน้อยได้ล่องลอย แต่ก่อน ชาวหนองบอนเคยมาเลี้ยงจัว
ควาย เลี้ยงแบบปล่อย บ่าวช่าใหญ่ สาวช่าน้อย ดำนาแล้วเลี้ยงแต่ควาย พอกินสวดยากันเลยไปขึ้น
เทิงโพนได้แขวนอู่ ตัดเครือไม้ต้องค้อน แขนงเล่นจี๋โชนชา

นาพ้อใหญ่กุล มากัน ปลุกเถียงนาเอ็นใส่หมู่ พ้อใหญ่บุหมุ่ นั้น พ้อสิงห์พร้อมมาอยู่
มาปลุกเถียงอยู่กำ ดันยางใหญ่ป่าสงสง เลยเป็น “สงป่ายาง” เฒ่าพ้อกุลลาวพาเอ็น
ยังมีพ้อใหญ่ไหลดอกมากัน พ้อจารย์วัน เฒ่าพ้ออ่อน จักแม่นไผ่ตั้งก่อน “สงป่ายางเพิ่นกะเอ็น”
“หนองปลาชืว” นั้นกะว่านอ

ร.พ.ช. เพิ่นสร้างหนทางให้เฮอย่าง สงป่ายางเงินเท็น เอา “คำ” ไว้เป็นที่ “กลาง”
พ้อใหญ่สิงห์เพิ่นพาสร้าง “คำกลาง” นั้นก่อนหมู่ ผู้ใหญ่ประยูร เลยมาสู่ ผู้ที่สองเลศล้ำ
คำเว้าผันม่วนหลาย ฟังเอาเดื่อน้องอ้าย คนรูปหล่อเสียงหวานๆ คือจั้งเสียงดีเจ เว้าอีหยังบ่มีคร้าน

จารย์จิตรลาวอยากเป็นผู้ใหญ่บ้าน เหมิดไก่อั้งหลายโต เมียบหัวชาน้ำ นั้งเหงาคือคนบ้า
แม่นนายทรัพย์ ศรีหล้า เข้ามาแข่งได้เป็นต่อ หรือพ้อติบนี้ละพ้อ ผู้ใหญ่ทรัพย์เพิ่นกะเอ็น ลาวนั้นเป็น
ผู้นำลาวตั้งใจพาสร้าง คำกลางนั้นคักแน ผู้ใหญ่ทรัพย์นี้ละแม่ เพิ่นได้เป็นผู้ใหญ่บ้าน ลำดับขั้นผู้ที่สาม
คนงามๆคือ(จันทร์)หล่า เสียงหวานๆ แก้มอ่อนๆ จารย์จิตรลาวเขียนกลอน จนว่าอดเมื่อยล้า
ให้นางหล่าเป็นผู้ล้า แฟนๆเอ๊ย ฮามิงงานคราวหน้า ให้ไปหาสิมาช้อย
สาวจันทร์เพ็ญลูกไก่ปล่อย สิมาคอยพอกหมู่เจ้า ศรีทธานันคู่คู่คน
..... เดี่ละหนอ.....แฟนหมอลำเอ๊ย

ลำเดินประวัติบ้านหนองบอน

ผู้แต่ง จารย์จิตร ตระกูลมาต (0833812931)

(เพลง) หลับตาวาดภาพเห็นชัด	มาฟังประวัติเพื่อเป็นอุทาหรณ์
แฟนฯให้ฟังไว้ก่อน	ประวัติหนองบอนมีความเป็นมา
หมอลำ..(สาวกัลยา)	เป็นผู้นำพา จะมาเล่าให้ฟัง
แต่ก่อนอยู่ “เหล่าปอพาน”	เพิ่นแตกบ้าน ย้านปอบ ย้านผี
ชาวบ้านพากันย้ายหนี	ออกไปซ่อนหลี้ อยู่ริมหนองบอน
“พ่อบรรเทา” ไปดูไว้ก่อน	อยู่ริมหนองบอน ข้างๆ “คำเนียม”

(ลำ) เตรียมใจถ้า ปู่จันทะกบสีมา กับฌรน้อยผู้หนึ่ง อยู่บ่คนป่าให้ เป็นวัดช้าง ถางไว้พระบ่มี

(เพลง) โชคดีมี “หลวงพ่ोजันงาม”	ลูกเขยติดตาม นำรักษาพ่อตา
แต่ก่อนอยู่หนองกบ-เหล่าไฮ	เพิ่นมาอาศัย หัวใจกะปรองดอง
ลูกเขยลาวชื่อ “สิงห์ทอง”	มีความปรองดองพร้อมพัฒนา
ชาวบ้านผูกใจเป็นมิตร	มีพระศักดิ์สิทธิ์เพิ่นมาก้มครอง
“ปู่นาจ” ป้องกันรักษา	ใครมีศรัทธา มาเสี่ยงทายก็ยังได้
ชาวหนองบอนก็พลอยดีใจ	มาสร้างวัดใหม่ ให้อุดมสมบูรณ์
ปกครองกันแบบเบิกบาน	มีผู้ใหญ่บ้านมาแล้วเป็นโหล
“ผู้ใหญ่วิชิต”เป็นที่สืบสาม	เป็นคนงามๆปกครองนำอยู่
ทางวัดก็มี “พระครูฯ”	เป็นหน้าเป็นตา ศรัทธามากมาย

(ลำ) อ่านไปหลายแต่หัวใจมันเศร้า กัลยาเสกก่อน แฟนเฮียแฟน
ยามตาเวนอ่อนๆสิไปยืนแค้นแค้น แง่น้ำตะฝ่หนองฯ
ฟ้าครึ้มๆกำฝายหนองเรือ “เหล่าปอพาน” คงเหลือ ได้เหลือเห็น แต่โนนบ้าน....

ลายาวประวัติบ้านหนองเรือ

ผู้แต่ง จารย์จิตร ตระกูลมาต (0833812931)

โอ.....

นักวิจัยมาที่บ้าน พวกลูกหลานได้ขึ้นไป ฟังเอาเนื้อพ่อใหญ่ นักวิจัยผู้ใฝ่รู้ มีครูพร้อมพวคนำ พ่อสมหมาย พ่อล้ำ ลาวได้บวชนอเป็นจารย์ “เหล่าปอพาน” เป็นประวัติเก่าเดิมลาวคงสู้ เปรียบเหมือนครุคนต้น เป็นหนทางให้เที่ยวได้ เป็นตำราเล่มใหญ่ ใฝ่ผู้มาอ่านพ้อ ขอให้อินตรง

ฟังเอาเนื้อพี่น้อง เรื่องเก่าเป็นประวัติ ลามาเสริมขยายชัดแต่งกลอนมาอ่อน แต่ก่อนคนมีหน้อย ดงกะหนา ป่ากะใหญ่ แม่่นสิไปทางใต้ ใช้แต่เกวียน ช้าง ม้า ขานันผ่นย่างทน หนทางเที่ยว กะเขี้ยวครึม สกอิมครึม เสือช้างทอง สิบไปหาญาติพี่น้องกะคงย่านตั้งแต่เสื่อ

เหล่าปอพาน-ศรีแก้ว-ห้องแขง-บ้านส้มผ่อ บ้านไกลกันกะดื้อ ช่างมาเ็นดอกใส่กัน เหล่าปอพานแตกบ้าน ย้านผิบบเผ่าตากาว ผมยวาวเผ่าพ้อกาวตาบั้ง คนทั้งปวงเลขกล้วยย่าน ดายกันสู่เฮือนชาน ประชาชนก็แตกตื่น ย้ายไปอยู่หม่องอื่น ไปอยู่โคกโคงไต้น ผ่นอิดน้ำอยู่บ่ดี อีกเทื่อนี้ ย้ายอีกเป็นทีสอง มาฝั่งหนองยาวๆ เอนกลางคือเฮือแท้ หรืออินทร์แปลงเฮือไว้ ให้เฮาพายข้ามฝั่ง พ้อพรหมบุตรเลยสั่ง ให้หมู่ญาติพี่น้องมาโสมทอนเจ้าย่าน นาน พ้อโพธิราชหัวล้าน ได้ดุ่มหมู่เป็นกอง ได้แต่ปองรักษาปราบหมู่ผิวยามาใกล้ หลวงสุวรรณเลยใช้ ไปเดินคนมาอีกแเน พ้อเชียงเสยหัวล้านแง ปากแปะพ้อเผ่าจำ คำเว้าผ่นม่วน หลาย

เผ่าพ้อซุย นั้นกะบ่จีฮ้าย เว้าค่อยๆเสียงหวานๆ พร้อมกับเป็นนายพราน ปราบหมู่เสือนอโตฮ้าย เพิ่นน้นหมายมาสร้างบ้านเฮาให้มันใหญ่ พ้อพรหมบุตรเ็นใส่ ให้หมู่ญาติพี่น้อง มาโสมทอนอยู่ฝั่ง หนอง ภูมิศาสตร์บอกไว้ ให้เป็นชื่อคือประวัติ นักวิจัยได้ฟังชัดประกาศไปนอดังก้อง มือเลยจับเอาหม่อง กลองยาวพร้อมแขง หนองน้อยๆพระอินทร์แต่ง แปลงเป็นเฮือกำพรำ ให้เฮาได้ ดอนนั้งพาย

หลายปีมาแล้วนั้น แต่ขึ้นชื่อว่า “หนองเรือ” เหล่าปอพานคงเหลือได้ลำเห็นเป็นโนนบ้าน ทางการนื้อเพิ่นมาตั้งหนองเรือได้เป็นหมู่ ใผเป็นผู้ใหญ่บ้าน กอถอไม้เคาะประชุม ผู้ใหญ่อุ้มพ่อใหญ่ จุม ลาวเป็นก่อน แล้วพ่อใหญ่กำนันทอน เผ่าพ้อสง เป็นผู้สร้างถางไว้ให้หมู่เฮา ผู้ใหญ่เจริญนี้ละเจ้า หนุ่มและโก้ โสภารูปสง่า คนทางใต้กะสำ เป็นแต่หนุ่มฮอดเผ่า เกษียณแล้วยังแ่งงาน อีกสมัยตัวละ ท่านรองนายก อบต. คักแท้นอคนดังลูกหลานปอพานเจ้า

ตกมาเข้ายุคใหม่ไทหนองเรือ ประชาธิปไตยบานเหลือ ส่องแสงแรงจ้า วาสนาสาวน้อย คะแนนมาขาดลอยเลือกเอาผู้ใหญ่ เป็นผู้ยุ่งรุ่นใหม่ ในตำแหน่งผู้ใหญ่บ้าน ชาวบ้านได้ขึ้นบาน ผู้ใหญ่ชาติชาญทุกมือนี ห่าวหาญดี คนรุ่นใหม่ เพิ่นผ่นเอาใจใส่พัฒนาบ่คร้าน เมืองบ้านอยู่เกษม

เดิมเต็มนี้มีคนกล้า การศึกษาตั้งก่อนหมู่ โรงเรียนหลวงตั้งอยู่ อาศัยวัดเป็นแหล่งเก่า ขาคูเจ้า
ก็ส่งเสริม เดิมก่อนก็บ้านเหล่าฯ และหนองบอน เทียวตะลอนมาเรียน พร้าเพียรนำกันผี ต่อหลายปีจึง
จัดตั้งโรงเรียนเองเอกเทศ มีเหตุผลที่ว่าไว้ในเรื่องเก่ามา

วัดและบ้าน การศึกษา อีกตั้ง คั่นบ่อเล้ามันลิ้ม ให้ลูกหลานสืบไว้ ประวัตีเก่าเก่าเดิม เดิมกัน
ไปทางสร้าง บ่ขวางทางเฮืองอร่าม นักวิจัยติดตาม สืบค้นหาโคตรเค้า เขามาพื้นแต่สิ่งดี

เอาละนอนานนี้ ขอลาทีลงไว้ก่อน ผู้เขียนกลอนก็หากกล้า ลาวหัวล้านย้อนคิดหลาย จารยัจักร์
เตือน้องอ้าย เป็นนักแต่งผู้เขียนกลอน ลาวขอพรจากแฟนฯ สู้คนอย่าไฉฮ้าง
ลิขาวปากกาไว้ ขอภัยแด่พ่อแม่ บ่อนได้ผิดให้ช่วยแก้ ให้หลานน้อย
เจ้าอย่าลืม เตือน...แฟนหมอลำเอ๋ย..

กลอนลายาวประวัติศาสตร์บ้านหนองแก

ผู้แต่ง รุ่งสาง ทำสยาม (นายชื่น ปานพยับ)

เดือนเอ๋ย เดือนสิบเอ็ดหัวลมต้อง เดือนสิบสองหัวลมถึง จิตใจ (...รุ่งสาง..) มันหวน
ถูกหัวลมปั่นปลิ้น กกแดงล้มไส่นา...

โอ๊ย...พ่อแม่พี่น้องเอ๋ย จะได้พรรณารื่อง คราวหลังปางก่อน นั้นเป็นบ่อนประวัติศาสตร์
บอกชี้ให้เฮารู้ต่อมา นี่ละแม่ป่าประวัติศาสตร์หนองแก หนองแกนั้น พ่อหนั้น สวรรณาได้มาก่อน
มานอนเถียงนาบ่อยๆอยู่ดงกว้างป่าแก แต่ชุมชนยังมีน้อย คราวเรือนยังเป็นหย่อม ว่ามีหนองอยู่ได้
บ้าน โบราณว่าเล่ามา

ว่าคันแกอยู่หนองว่านั้นมีมากเหลือหลาย กลายเป็นดงหนองแกอยู่เดือสมัยนั้น ได้บรรยายหัวข้อให้
ฟังกลอนไว้นือแม่ หมอลำได้แก่แปลให้สู่ฟัง ตั้งแต่ครั้ง หนองเค็งไร่พอดี หนองนี้อยู่มาพ่อคำมี
ปัจจุบันเป็นนาแม่หมั้น นั้นละนือพี่น้องได้มาว่าต่อกัน ในสมัยหว่างนั้น เฝินยังใช้น้ำมันยาง ยาม
กลางคืนแม่นเอาจะบองได้

เฝินได้หาพินไว้ ดังไฟลงช่วง มีคุ่มเหนือ คุ่มใต้มาเข็นฝ้ายฮ่วมกัน

พ่อหนั้น สวรรณา พาดังบ้าน นี่จิงแม่นลาวดี ปีพ.ศ. 2496 ตกลงพ่อพรหมได้มานำ พ่อคำกะมาเน
แม่สงพราพร้อม แม่โค่นันกะดั่งกัน พ่อฤทธิ์ว่านนั้นกะมีอยู่เดือยาย พ่อตา พ่อทอง คำไขแก้ว เห็น
พร้อมคู่สู่แนว พากันเอานามหนองมีกกเามาตั้ง รวมกันเป็นบ้านอยู่ เลยพาหมูกูกเอน “หนองแก”
นั้นต่อมา

ในกาลครั้งนั้นคนกะหลังมาโฮม ว่าบ้านหนองแกอุดมสมบูรณ์ สำลือกก็ก้อง มาเทิงคลองศรี
สะเกษ ร้อยเอ็ด ว่านนั้นกะมาอยู่คือกัน ทางสุรินทร์กะมีมาอยู่เดือป่า อีกทางกำสารคามฟ้าหย่อนๆ
มารวมเป็นบ่อนชุมชนใหญ่ขึ้น โฮมบ้านอยู่หว่างเดียว

บุตรหลานเทียวไปเข้า โรงเรียนบ้านหนองบอน แสนลำบาก ยากย่อนทางซำเย็น เพลดั่งจั่งค่อยถึง
เวลากลับยังบ่ทันถึงบ้าน เฮือนซาน ทางตาเว็นกะคือยคำ นำทางเกวียนพอจ่อวอ คิดเห็นหน้าพ่อกะ
พ่องนั้น เพราะมันมีดคำทาง ในปางนั้นเป็นชุมชนขนาดใหญ่ คิดไปทุกทั่วด้าน อนาคตของของบุตร
หลาน เลยรวมกันไปเชิญครูจันทาที่เกษียณมาสอนก่อน ตอนสอนบุตรหลานอยู่บ้านเดือนสามบาท
ต่อคน บ่ทันคนกะมีเรื่อง ทางการว่าจัดตั้งโรงเรียนเถื่อน เรียกสอบสวนอยู่เรื่อย เทียวเข้าแต่อำเภอ

ปี พ.ศ. 2500 ว่ามีภัยคุกคามจากคอมมิวนิสต์ แต่เอาผิดบ่ได้เพราะชาวบ้านบริสุทธิ์ บ่ได้หยุด
เดือพี่น้อง เพราะเจตนาดี ต่อมา ปี พ.ศ. 2509 จึงได้ขอแยกหมู่บ้าน เป็นหมู่ที่เจ็ด ในเขตปกครองตำบล
กุดชุม อำเภอกุด-ชุม จังหวัดอุบลราชธานี มีผู้ใหญ่บ้านสามท่านพอดี ผู้ใหญ่พัฒนาก่อนหมู่คือ
นายมอญ กล้าหาญ

ผู้ที่สอบผ่านทั้งสองคือนายทองพูล กล้าหาญ และคนปัจจุบันคือนายประเสริฐ พวกแสน ได้เป็น
ผู้ใหญ่บ้านสองสมัย มีใจพัฒนาได้บ่อหย่อน หาโครงการไปป้อน ซอยองค์กรทุกๆด้าน เมืองบ้านจ้ง
อยู่เย็น ความสุขล้นอยู่คู่คน ละน้ำ..ละหน้า.....

กลอนลำทางสั้น ประวัติศาสตร์บ้านหนองเรือ 1

ผู้แต่ง รุ่งสาง ทำสยาม (นายชื่น ปานพยับ)

โอ.....ต้นเอี้ยต้นตาลเชื่อง ภูแดนเมือง มั่นโลดผ่าน ตะวันอยู่คั้งนี้ โอ้ละน้อ....นายเอี้ย

แมนว่า...ฟังเคื้อเจ้าคุณพ่อศรัทธา ผมลืขอบรรยายบ้านเมืองแต่ก่อน ผมลืเล่า

ประวัติศาสตร์บ้านหนองเรือ ภูมิปัญญาฝ่ายประวัติศาสตร์ ฟุ่่นักปราชญ์ครูบาอาจารย์ ค้นพิศพลาด
บอนได้ อภัยเคื้อคุณท่าน ผู้ก่อตั้งลิเป็นพ่อพรหมบุตร และคณะคนในยุคคือพ่อโพธิราช ผู้
นักปราชญ์พ่อหลวงสุวรรณพ่อจำบ้อ ผู้ถือกอกยาใหญ่ และพ่อใหญ่เชียงเฉย พ่อใหญ่ซุยหัวอยู่ห่มๆ
เพราะอยู่กลุ่มบ้านหนึ่งเดียวกัน พ่อใหญ่สมหมาย ชื่นบาน พ่อใหญ่ล้ำ โมกศิริ บอกว่ามาจากบ้าน
เหล่าปอพาน แดกออกมาได้ 3 บ้าน หนึ่ง บ้านเหล่าคำแย สองบ้านหนองเรือ สามบ้านหนองบอน
นานนานมาตั้งแต่ คราวสมัยนั้น เพราะตอนนั้นยังมีคนน้อย ครัวเรือนกะบ่หลายดอกเคื้อญาแม่ แต่
สาเหตุตั้งบ้านนานแล้วผ่านมา เพราะตอนนั้นบ้านฮ้อนเมืองใหม่ จึงได้อพยพหนีไป บ่อได้หนีไทย
หนีจากฝิ่บอบ เพราะบอบอาละวาดหนัก ประกอบฝิ่ปู้ตา หรือฝิ่ปู้ตากับฝิ่บอบเป็นเลี้ยวกันบ้อแม่ใหญ่
จึงทำให้คนย่านสั้นสาย ฝิ่บอบฮ่ายเหลียวเบ้งบ่เห็นโต ป้าคติโธกวนคนให้วุ่น กินคนให้ห่มุน ดายมื่อ
ละสองสามคน นี่มันสรวนตายหลายบ่อหน้อย ฝิ่นี้กะบ่คอยขาดศีลขาดธรรม จึงได้นำพากัน
อพยพ จุดนัดพบกะอยู่โคกโคงโด้โคกโคงโด้ขึ้นสูงขึ้นอยู่เนิน ไปอยู่ตะวันตกของหมู่บ้านปัจจุบัน แต่มี
ปัญหาขาดแคลนทางน้ำ จึงอพยพไปอยู่ตะวันออกเฉียงเหนือของบ่อน้ำ ซึ่งบ่อน้ำบ้านเหล่าปอ
พานเคยใช้มาก่อน บ่อน้ำนี้อยู่บ่อนาพอกำนันทอน สุวรรณผา เลยมาใส่่นาแม่ใหญ่พรหมมา แต่
ปัจจุบันเป็นนาแม่ผ่นดอกเคื้อ แม่ใหญ่ หนองบ่อใหญ่ น้อย น้อย ยาว ยาว คือเรือกะสวย เรือพาย เรือ
ถ่อ งามเคื้อพ่อกะเป็นตาออซอน ดูแล้วกะสะออนสังขาร

ปรุ่่งแต่งจึงแถลงว่านว่าให้คนสู่ต่อมา เลยมาตั้งชื่อว่ หนองเรือ ทิศเหนือจรดสองท่าอีเลี่ยน อีเลี่ยน
ชื่อต้นไม้เป็นเถา ที่นาพ่อดั้น สุวรรณผา ซึ่งเลยไปเป็นนาชาวบ้านหนองเมืองกลางชั้นดอก ทิศ
ตะวันออกจรดนาคำเหนือ แบ่งนาชาวบ้านหนองซ่งแย้ นี่แหละแม่ลืเล่ากถึงปลาย ทิศตะวันตกจรด
ห้วยแคน นามแม่ป้อม มาตขาว ต่อนานบ้านตอปาก เหลียวเบ้งซากลากผัดแมนเลียมกับไถ ทิศใต้จรด
หนองหัวลิง อยู่โง่บ้านเก่า แบ่งเขตกับบ้านเหล่าคำแย

บ้านหนองเรือมันสูงจุ่มน้มน ดินกะลุ่ม ต้นไม้มีหลาย มีเทิงไม้จิกไม้แดง ไม้คู้ บ่ออยู่อยู่มา
ก่อนมาลุน การทำมาหากินโบราณ บ่อริบร้อน เพราะอยู่บ่อนสัตว์ป่ามีหลาย ฟิงอันได้แตกอยู่กาดๆ
เพ็นไปล่ามาเป็นอาหาร กินแล้วกะบ่อนานมีกำลังดั่งดั่ง บ่ออยากนอน อยากนั่งอยากเฮ็ด อยากทำ
ประเพณีขอแสงกันกะได้ ยามถางไธ้เทื่อละห้าหกคนถางไวกะบ่อโดน เพ็นเฮ็ดยามแล้ง ยามมันแห้ง
เพ็นกะไปเผา เทียวเบ้งบ่อเซา ยามเพ็นไธ้เข้าบักแดงกะหลาย มีแต่หน่วย ยาว ยาว อุดลุด อาดหลาด
ปราศจากภัยสารเคมี นี่จึงแมนมันดีดอกเคื้อพ่อก่า ยามเอาข้าวไธ้เหล่ากะน้อย บ่อหลาย เพ็นกิน

กลอยกินมันชดเชยทางเข้า หามาหลายกะเว้าบ่อซื้อบ่อขาย ปันป่า ปันลุง ปันพ่อ ปันแม่ นี่น้อแม่จั่ง
แม่นเพิ่นใจดี อยู่แบบอารี เอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่ เกิด เจ็บป่วย ไข้ยาสมุนไพร แม่นดีเอาโลด บ่อได้ไปหมา
รด วังเล่นหาหมอ นี่หละน้อประวัติศาสตร์แต่ก่อน สีนานวลเขาไว้สา ก่อน ท่อ นันนา.....

กลอนลำทางสั้น ประวัติศาสตร์หนองเรือ 2

ผู้แต่ง รุ่งสาง ทำสยาม (นายชื่น ปานพยับ)

ฟังได้เจ้าคุณพ่อศรัทธา ผมนิพนธ์เรื่องราวแต่ก่อน ผมขอโทษไว้ก่อน หัวคำหัวขา
ชาวบ้านกะติ ผมได้หาวิธีประวัติมาไว้ เริ่มตั้งแต่ผู้เฒ่ามาเกิดก่อนสอนหลาน อันนี้กะกิจงานของ
เฮน้อแม่ นับตั้งแต่เริ่มตั้งหนองเรือ มีทั้งช้าง ทั้งเสือ จัว ควาย หมูป่า สมันนั้นเข้าทำอาหารการกิน
บ่มีหนี้มีสินโฮมกันเป็นกลุ่ม มีทั้งบ้านเทิงบ้านลุ่มหากินนากัน ส่วนผู้นำพาหมูมาตั้ง คนกะไหลมา
บ่อั่งนั้นพ่อใหญ่พรมบุตร ยังบ่ทันสิ้นสุดพ่อใหญ่สุวรรณ เพิ่นได้มานากันกับพ่อใหญ่โพธิราช มา
ประกาศตั้งบ้านแปลงเมือง มีเรื่องขุนเรื่องเคืองพ่อใหญ่กาฬโปบ เฮ็ดให้คนบ่ชอบตายมือละ 2-3
คน นี่มันสาละวนคนเฮ้ายันสิ้น เลยหนีไปโคกโคงโต้นตะวันตกบ้านอยู่ ฝึบุดาผัดเป็นหมูกวนบ้าน
กวนเมือง มันเลยฝัดเลยเคืองน้ำกินน้ำอยู่ เพิ่นกะเลยพาหมูไปอยู่ตะวันออกเฉียงเหนือ ที่นาผู้จัดการ
นั้นกำนันทองเคื่อแม่ เริ่มตั้งแต่ที่แรกเสกหมาน จนถึงปัจจุบันนี้ละแม่ใหญ่ เพิ่นกะเลยมานใส่ชื่อบ้าน
หนองเรือ ลักษณะคือเรือหนองยาวออกตลอด ยาวมาจอดแม่ใหญ่พรมมา ปัจจุบันเป็นนาแม่ผั้นเคื่อพ่อ
นำมาติดมาต่อประวัติศาสตร์หนองเรือ ส่วนทางทิศเหนือจดช่องอีเลียน มันบ่ได้ว่าเขียนเป็นชื่อ
เถววัลย์ เป็นที่นาติดกันกับพ่อใหญ่ตัน เพิ่นได้ขุดได้กันแบ่งออกพอดิ ตะวันออกนั้นตั้งคนาหนองซ่ง
แย้ ตะวันตกนั้นจดแม่ป้อม มาตขาว ผู้ลาวต่อฮ้วยแคน มันมีเขตมีแดนปันได้เป็นส่วน ทางทิศใต้ยาว
ล่งจดหนองหัวลิง อันนี้เป็นความจริงประวัติเพิ่นว่า สมัยก่อนเขาว่าข้าวบ่อพาทาน ชุมชนพา
จัดการเผือกมันมาช่วย ถ้าเกิดการเจ็บป่วย ไข้ยาสมุนไพร นี่ก็ความเป็นไปในสมัยก่อน ๆ บัดนี้
มาเรื่องของประเพณี พวกเฮ็ดอีหลีขอแสงกันก่อน ยังมีบ่อนสกลเฮ็ดไปถาง ตามถนนหนทางถาง
แปนเอ็ดเค็ด นับว่าใจประเสริฐช่วยเฮ็ดช่วยทำ ยามมีกิจกรรมบุญกุ่มข้าวใหญ่ พวกเฮ็ดเอาใจใส่ออก
ใหม่เดือน 3 เป็นประเพณีดั้งเดิมเดือน 4 พระเวด นิมนต์พระเทศน์บ้านละองค์ สององค์ อันนี้ความ
ประสงค์ทำบุญแต่ก่อน สมัยนี้โตตอน
นิมนต์พระรับกัณฑ์ มันเป็นเอกฉันท์หรือเอกเทศ สมัยก่อนมีเผดเดียวนี้หนดไป แต่กัฐีรดไฟเดียวนี้ขึ้น
เครื่องมันเป็นเรื่องของนำสมัย อยู่ที่ความพอใจไผมันกะยา ประเพณีเข้าทำเปิดแล้วเดือน 3 มีพวก
สาวงาม ๆ พร้อมกับไอ้หนุ่ม นั้งเป็นกลุ่ม สาโทมาขาย บ่มีเจ้ามีนายรวมกันเป็นหมู่ ขอนิมนต์หลวง
ปู่สวดบ้านทำบุญ มีหมดคำหมอดูศุตรขวัญกันก่อน อันนี้ละโตตอนสืบสอยดาวฮวยปู่ พวกเป็น
หมู่ 3 มือ 3 กั้น บ่มีขัดขึ้นประเพณีแต่ก่อน เพิ่นเคยเล่าอยู่ในประวัติ เพิ่นได้พากันจัดวันดีของ
เพิ่น หมากขามป้อมสุกหวาน แม่มานท้องเวบ กบบ่มีปากนาคบ่มีฮู้จี่ อันจึงชี้ความเชื่อของเฮา
ชั่วประเดี๋ยวประด๋าว ชั่วช่วงวิหุชั่ววงเล็บลิ้น ทำไปหมดทุกสิ้นมีฤกษ์มียาม ตามโบราณว่ามีหลายอย่าง
มีต่าง ๆ มีแบบมีแผน เอาละพีหมอแคนลงไว้สาก่อนละเคื่อเจ้า....

ล่ากลอน(ทางสั้น)ประวัติศาสตร์ด้านการศึกษานบ้านหนองเรือ

ผู้แต่ง รุ่งสาง ทำสยาม (นายชื่น ปานพยับ)

ฟังเดื่อท่าน พ่อแม่ศรีทรา ประวัติการศึกษาชุมชนท้องถิ่น ก่อนหมู่เหม็ดทั้งสันตำบลกุดชุม
เขตโนนเปือยครอบคลุมมาถึงบ่อนี้ บ้านหนองเรือโขงนี้เขตป่าขาดง แต่ทางการประสงค์พัฒนา
บ่อยัง

การศึกษามาตั้งโรงเรียนขึ้นก่อน นับเป็นบ่อนตั้งร้อยกว่าปี เพราะเพิ่นมีผู้เรียนยังอยู่ ทั้งคู่มีแม่เต็น
แม่ตัง นับเป็นสิ่งประเสริฐเหลือหลาย แปรสืบเจ็ดปีปลายอายุของท่าน อันนี้เพิ่นเคยผ่านอยู่บ้าน
หนองเรือ

นับเป็นสายเป็นเครือเขียนนำหัวแจก มันบ่อแม่นของแปลกอยู่นาวัดนาวา มีทั้งคุณครูบาเพิ่นได้มาสอน
ก่อตั้งเป็นบ่อนรายแรกแสดกหมาน นั่นก็คือ อาจารย์พา เฒ่าเพ็ง เป็นคนสอนหมู่ ใน พ.ศ. เพิ่นอยู่
80—83 อันนี้ กือนามครูสอนก่อนหมู่ เพิ่นมาอยู่แรกเริ่มเดิมที คนจนได้มีครูมาสอนใหม่ เจ็ดคน
ส่วนใหญ่มีแต่ ผ.อ. ตกมาฮอด พ.ศ. 2549 นายมณี ย้ายเข้าเป็นผู้อำนวยการ ถึงปัจจุบัน ผ.อ.บารมี
คนดีน้อแม่

นับตั้งแต่เริ่มตั้งโรงเรียน เขวชนได้เขียนเขียนเอาความรู้ ยังมีหลวงปู่อยู่วัดบ่อนั้น ชื่อ
หลวงตาประพันธ์ อยู่วัดองค์แรก มันเป็นเรื่องบ่อแปลกนาวัดนาวา มีอยู่หกหลวงตาในวัดบ้านนี้
ตามประวัติเพิ่นชื้ออยู่ดอยูว่า นอกจากนั้นก็มีมาผู้นำหมู่บ้าน ผู้ที่ได้สอบผ่านผู้ใหญ่อุ้ม สุวรรณพา พ่อ
ใหญ่พัฒนาเริ่มแรกก่อนหมู่ พ่อใหญ่มีอยู่ 7 ท่านพอดี ปัจจุบันนี้ดี ชาติชาญ ไชยรักษ์ เป็นคนคัก
นักพัฒนา พาเลียงปู่เลียงปลา จัวควายหลายอย่าง สมัยนั้นมันต่างมี อ.บ.ต. หาโครงการไปขอลงแผน
ไว้ก่อน เพิ่นกะล้ำคอยป้อนเรื่องทุนเรื่องสอน หาอาจารย์มาสอนอาชีพนั้น ๆ เอ็ด เป็นชั้น เป็นชั้น
เป็นตอน เป็นตาน่าสะออนเมืองไทยนอแม่

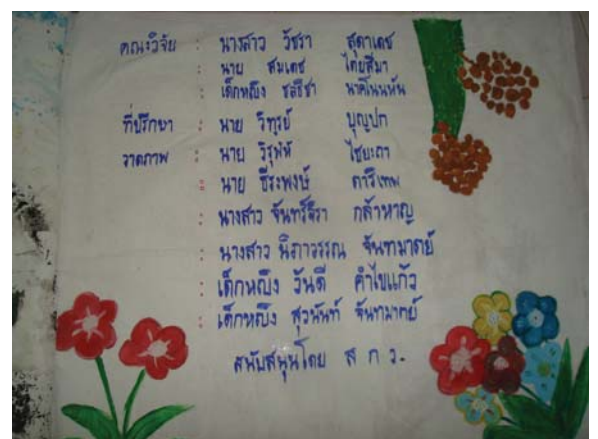
นี่ละแหมจั้งแม่นสมเป็นบ้านเก่า เป็นกกเป็นเหง้าลูกบ้านปอพาน ส่งให้ลูกหลานจดจำทำต่อ
สืบสอยพ่อ ปู่ ย่า ตายาย อย่าให้มันสูญหาย ของดีมีก่อน มีหลายบันหลายบ่อน ตามฮึดตามคลอง
เพิ่นคิดค้นสนองคุณธรรมคำเค็ง ให้มันเก็งความชั่วความดี เพื่อให้คนสุขมีใจล้ำเลิศ บ่อหลงเกิด โลก
มากอยากเอา

บ่อหลงมัวมา มวลอบายต่างๆ ผู้เกิดก่อนนี้จะเป็นแบบอย่าง ให้เขวชน ถึงสิเกิดบ่อดนก็สำคัญเดื่อหมู่
หยับเข้าสู่การสร้างการแปลง ร่วมแสดงความเห็นเป็นต่อ เอ็นว่าเขียนจากพ่อก่อเกิดนำครู เจ้าผู้แก้มตุ้
หลูกคนดีคนเก็ง

เค็งเจ้าเค็งจ้อจากเลียงแคน สุดสะแนน ลายล้าทางสัน ทั้งห่าวทั้งหันม่วนอยู่จ้าวๆ อย่าลีฟ้าว
เบื้อหน่ายหายหนี คั่นหมอลำลี้ดี ย้อนผู้ฟังย่อง อีกบ่อดนถึงหม่อง จ้งมาฟ้อนไล่กัน...ไล่กัน จ้งมา
ฟ้อนไล่กัน
สินานวนชวนไว้สาก่อน ผู้ฟังเอ๋ย.....

ภาคผนวก ค.
ผ้าฮุบแต้มประวัติศาสตร์

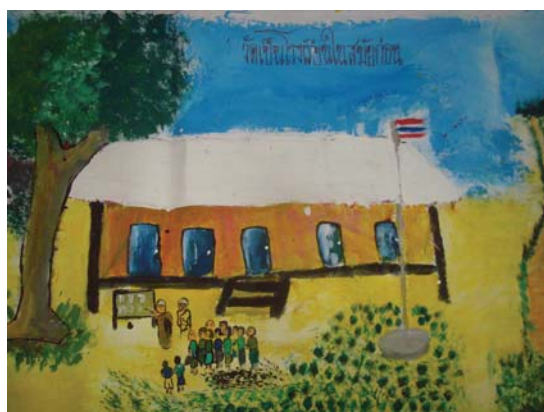

สุขแต่มี ประวัติศาสตร์ บ้านเหล่าฝ้าย

ฉบับแต่้ม ประวัติศาสตร์ บ้านหนองเรือ

สวัสดีครับผลงานโดย

1. นายณัฐวุฒิ พงษ์คำ
2. นางสาวสุภาภรณ์ ไตรยสุภาธิ
3. นางสาวกิตติยา ชื่นตา
4. นายอรรณชัย วิเศษอุดร
5. เด็กหญิงปิยาพร แก้วศรีนวน

สนับสนุนโดยสกว.

ภาคผนวก ง.
เครื่องมือในการเก็บข้อมูล

แบบสอบถามเพื่อศึกษาทักษะและคุณภาพเด็ก-เยาวชนตำบลกุดชุม
โรงเรียนบ้าน..... หมู่ที่.....ต./อ. กุดชุม จ. ยโสธร

คำชี้แจง

1. แบบสอบถามนี้จะนำไปสรุปเป็นภาพรวมทุกประเด็น เพื่อค้นหาสภาพปัจจุบันและปัญหา
2. ข้อสรุปที่ได้จะเป็นข้อมูลสำคัญต่อการเสริมทักษะและคุณภาพด้านกระบวนการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นผ่านสื่อพื้นบ้าน

3. กรุณาตอบคำถามตามความเป็นจริง ความรู้สึกจริง ขอขอบคุณมากครับ/ค่ะ

1. ผู้ตอบแบบสอบถาม - เพศ (...) ชาย (...) หญิง (...) อื่นๆ
- อายุ (..) 1-12 ปี (..) 13-15 (..) 16-25 ปี

2. กรุณาตอบคำถามต่อไปนี้ตามความเป็นจริง ความรู้สึกจริง ขอขอบคุณมาก
ครับ/ค่ะ

- (1) คุณรู้จักประวัติ ความเป็นมาของหมู่บ้าน/ชุมชนที่เราอยู่เพียงใด
(...) ไม่รู้จัก (...) รู้จักบ้าง เป็นบางเรื่อง (...) รู้จักมาก หลายเรื่อง
- (2) คุณอยากเรียนรู้ ความเป็นมา ประวัติหมู่บ้าน บุคคลสำคัญ สถานที่สำคัญหรือไม่ เพียงใด
(...) ไม่อยากรู้ ไม่สนใจ (...) รู้ไว้บ้างก็ดีที่ไม่รู้ (...) อยากรู้มากๆ น่าสนใจจริงๆ
- (3) คุณรู้สึกอย่างไรต่อ เรื่องเล่า นิทาน ตำนาน คำผญา หมอเล่านิทานหรือเพลงและดนตรี

พื้นบ้านของตนเอง

(...) น่าเบื่อ เศษ น่าอับอาย ไม่น่าสนใจ (...) ดีฟังได้ทุกอย่าง (...) ชอบมาก
สนุก ชื่นชม/ออนซอนหลาย

(4) คุณคิดว่าประวัติชุมชนและสิ่งที่ชุมชนเคยมี เคยดำเนินมาเป็นประเพณี “ฮีต-คอง”
ควรสืบทอดต่อไปหรือไม่

(...) ไม่ควร เพราะล้าสมัย (...) ไม่แน่ใจ (...) ควรสืบทอดมาก เป็นความ
ภูมิใจ

(5) คุณเชื่อในพลังสร้างสรรค์ของเด็ก-เยาวชน คนรุ่นใหม่เพียงใด

(...) ไม่เชื่อ (...) ไม่แน่ใจ (...) เชื่อ

ความคิดเห็นและความรู้สึกเพิ่มเติม

.....
.....

.....(ขอขอบคุณอีกครั้ง)

เก็บข้อมูล โดยสำรวจสัมภาษณ์ ภูมิปัญญาชุมชน

ข้อมูลรายบุคคล “ภูมิปัญญาชุมชน-ท้องถิ่นตำบลกุดชุม”

1. ชื่อ.....นามสกุล.....ชื่อเล่น.....
สมญา/ชื่อเรียกยกย่องในชุมชน.....เลขประจำตัว.....
 2. ที่อยู่ตามทะเบียนบ้าน เลขที่..... หมู่ที่..... บ้าน.....
คุ้ม..... ตำบลกุดชุม อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร
โทรศัพท์.....
 3. การศึกษาในระบบ.....
 4. ความสามารถพิเศษ จนได้รับหน้าที่ หรือการยกย่องนับถือในชุมชนด้านภูมิปัญญา
 - (1).....
 - (2).....
 - (3).....
 - (4).....
 - (5).....
 - (6).....
 5. ประโยชน์หรือคุณค่าของภูมิปัญญา
.....
.....
.....
 6. ความพร้อมในการถ่ายทอดภูมิปัญญาสู่ชนรุ่นหลัง
ง.....
.....
เพราะ.....
- ลงชื่อเจ้าของข้อมูล..... ลงชื่อผู้เก็บข้อมูล.....
- วันเวลาจัดเก็บ...../...../.....

แนวข้อคำถามเกี่ยวกับข้อมูลในชุมชนเพื่อสืบค้นประวัติความเป็นมาทางประวัติศาสตร์

1. ชุมชนของเราอพยพมาจากไหน
2. ทำไม (เป็นหยัง) จึงอพยพมาอยู่ที่นี่
3. ใคร (ผู้ใด) เป็นผู้นำในการก่อตั้งหมู่บ้าน
4. ผู้นำมีลักษณะพิเศษอย่างไรบ้าง (จึงได้แทน)
5. ทำไมจึงตั้งชื่อหมู่บ้านว่า
6. การตั้งชื่อหมู่บ้านตั้งตามชื่อของสิ่งใด
7. เมื่อมาตั้งหมู่บ้านแล้วดำเนินการจึงได้แทน
 - อยู่เป็นกลุ่มเครือญาติบ่อหรือจึงได้ เป็นครอบครัวเล็กหรือใหญ่ ทำไมจึงเป็นเช่นนั้น
8. การจับจองที่อยู่อาศัยทำอย่างไรบ้าง ใครเป็นคนจัดสรร
9. เมื่อจับจองที่อยู่ที่ทำกินได้แล้ว ดำเนินการอย่างไร
10. สภาพความเป็นอยู่ในอดีตเป็นอย่างไร (ลำบาก / สบาย / มีความสุข / ทุกข์)
11. ความเป็นอยู่ในชุมชน มีการช่วยเหลือกันแบบใดแทน
12. มีประเพณีฮีตยังเกิดขึ้นบ้าง การร่วมประเพณีฮีตจึงได้
13. ในอดีตมีความเชื่ออะไรบ้าง
 - ถ้าเกิดความกลัวผีฮีตจึงได้
 - ความเชื่อในปัจจุบันแตกต่างจากความเชื่อในอดีตหรือไม่ อย่างไร
14. คนในสมัยก่อนมีพิธีกรรมทางศาสนาแบบใด อย่างไรบ้าง
15. ศาสนากับคนในสมัยก่อนเกี่ยวพันกันอย่างไร
16. ความเจริญทางด้านเศรษฐกิจในสมัยก่อนต่างจากปัจจุบันอย่างไร
17. คนในสมัยก่อนไปศึกษาเล่าเรียนหนังสือที่ไหน
18. คนในสมัยก่อนศึกษาถึง ชั้นป.ไหน
19. สถานที่ใช้ในการศึกษาเล่าเรียนในอดีตอยู่ที่ใด ใครเป็นคนสอน
20. ความสัมพันธ์ระหว่างครูผู้สอนกับนักเรียนเป็นอย่างไร
21. ในอดีตนักเรียนได้เรียนวิชาอะไรบ้าง เรียนอย่างไร
22. ในอดีตทุกคนได้เรียนหนังสือหมดทุกคนหรือไม่ ทำไมจึงเป็นเช่นนั้น
23. การศึกษาในสมัยก่อนมีความแตกต่างกับปัจจุบันอย่างไร
24. สภาพสิ่งแวดล้อมทางด้านกายภาพของชุมชนในอดีตเป็นอย่างไร
25. สาเหตุหลักที่ทำให้สภาพแวดล้อมทางด้านกายภาพในชุมชนของเราเปลี่ยนแปลงไป
26. ถ้ามีการเปลี่ยนแปลงส่งผลกระทบต่อด้านใดบ้าง
27. ในปัจจุบันนี้สภาพความเป็นอยู่แตกต่างจากอดีตหรือไม่ อย่างไร
28. ครอบครัวในอดีต พ่อ – แม่ มีบทบาทอย่างไร

- 29.การทำงานในอดีตเป็นแบบใด
- 30.รายได้ของคนส่วนใหญ่ขึ้นอยู่กับอะไร
- 31.ในอดีตถ้าทำผิดกฎหมาย บทลงโทษมีอะไรบ้าง แตกต่างจากปัจจุบันหรือไม่ อย่างไร
- 32.กฎระเบียบของหมู่บ้าน ในอดีตเกิดขึ้นมาได้อย่างไร
- 33.ระยะเวลาสามารถทำให้การปกครองหมู่บ้านเปลี่ยนแปลงได้หรือไม่
- 34.การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวมีข้อดี – ข้อเสียอย่างไร
- 35.ถ้ามีคนทำผิดกฎหมายของหมู่บ้านมีนโยบายการลงโทษแบบใด
- 36.ในปัจจุบันสภาพสิ่งแวดล้อมทางด้านกายภาพเปลี่ยนแปลงหรือไม่เพราะเหตุใด
- 37.ในอดีตประเพณีและวัฒนธรรมของชุมชนเรามีอะไรบ้าง
- 38.ในอดีตมีความเชื่ออะไรบ้าง อย่างไร
- 39.เมื่อมีบุคคลไม่สบายขึ้น ส่วนใหญ่มีการรักษาโดยวิธีใด
- 40.ในอดีตส่วนใหญ่บุคคลในชุมชนประกอบอาชีพอะไร รายได้เท่าไร
- 41.ชาวบ้านสมัยก่อนใช้ประโยชน์จากป่าอย่างไร
- 42.แต่ก่อนกับปัจจุบันรายได้เหมือนเดิมหรือไม่ อย่างไร
- 43.ในสมัยก่อนหมู่บ้านหนองบอนมีป่าไม้ในลักษณะใด
- 44.การเพาะปลูกในสมัยก่อนเป็นแบบใด
- 45.ชาวบ้านในสมัยก่อนมีวิธีป้องกันในการอนุรักษ์ป่าอย่างไร
- 46.ในสมัยก่อนชาวบ้านมีวิธีอนุรักษ์น้ำอย่างไร
- 47.ในสมัยก่อนนโยบายของชาวบ้านมีลักษณะอย่างไร
- 48.สาเหตุสำคัญที่สุดที่ทำให้ดินเสื่อมคุณภาพในด้านการเกษตรคืออะไร
- 49.สภาพความเป็นอยู่ในอดีตเป็นอย่างไรบ้าง
- 50.ในปัจจุบันสภาพสิ่งแวดล้อมทางด้านกายภาพนั้นมีการเปลี่ยนแปลงหรือไม่ เพราะเหตุใด